

สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยบูรพา

ต.แสนสุข อ.เมือง จ.ชลบุรี 20131



เอกสารประกอบการสอน

วิชา 203321 ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออก

(History of East Asia)

โสภา ชานะมูล

ภาควิชาประวัติศาสตร์

ได้รับทุนสนับสนุนจากงบประมาณเงินรายได้

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยบูรพา

ISBN 974-574-264-3

คำนำ

คำเอกสารประกอบการสอนชุดนี้จัดทำขึ้นเพื่อประกอบการเรียนการสอน วิชา HI203321 ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออก (History of East Asia) ซึ่งเป็นวิชาเอกและวิชาโทบังคับสำหรับ นิสิตวิชาเอกและวิชาโทประวัติศาสตร์ ของภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

เนื่องจากปัญหาที่พบจากการเรียนการสอนในช่วงระยะเวลา 3-4 ปีที่ผ่านมา นิสิตไม่มีตำรา คู่มือประกอบการเรียนวิชานี้ แม้จะมีหนังสือวิชาการที่เกี่ยวข้องที่มีอยู่ในห้องสมุด และที่ตีพิมพ์จำหน่ายปัจจุบันก็ตาม แต่ยังมีปริมาณน้อยมาก อีกทั้งยังพบว่า แต่ยังไม่มีการตีพิมพ์ภาษาไทยที่เขียนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกโดยตรง โดยเฉพาะเนื้อหาที่ว่าด้วยพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ตั้งแต่ยุคโบราณ จนกระทั่งถึงยุคสมัยใหม่

ดังนั้นผู้เขียนเห็นว่า จำเป็นต้องทำการรวบรวมเนื้อหาที่สอนอยู่ มาจัดลำดับหัวข้อและทำเป็นเอกสารประกอบการสอน เพื่อเป็นคู่มือสำหรับนิสิตได้อ่านทบทวนทำความเข้าใจ ในเนื้อหาสาระก่อนที่จะไปทำการค้นคว้าข้อมูลในระดับที่ลึกขึ้น ในตำราอื่น ๆ ต่อไป เอกสารการสอนชุดนี้ จึงกล่าวถึงเนื้อหาตั้งแต่ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกตั้งแต่ยุคโบราณ ยุคกลาง จนกระทั่งถึงยุคสมัยใหม่ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20

อย่างไรก็ตาม -เอกสารชุดนี้เป็นเพียงการนำเสนอข้อมูลพื้นฐานอย่างกว้าง ๆ จึงยังขาดรายละเอียดด้านลึกอีกมาก อีกทั้งการเขียนเอกสารนี้ยังไม่ได้นำข้อมูลในเชิงวิเคราะห์ จึงจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากนิสิตในชั้นเรียน ในการช่วยกันซักถาม ถกเถียง และร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อให้เกิดแนวทางการคิดและวิเคราะห์ เกี่ยวกับประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกต่อไปในอนาคต และนำไปสู่การปรับปรุงเนื้อหาของเอกสารประกอบการสอนชุดนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

อนึ่ง การเรียกชื่อคน สถานที่ในภาษาจีน ภาษาญี่ปุ่น และภาษาเกาหลีเป็นภาษาไทยค่อนข้างมีปัญหามาก โดยเฉพาะภาษาจีนที่มีหลากหลายสำเนียงด้วยกัน ด้วยข้อจำกัดในเรื่องภาษา และส่วนใหญ่ถอดความจากภาษาอังกฤษ ผู้เขียนจึงเลือกใช้คำที่เป็นที่รู้จักและใช้กันอยู่แล้วโดยทั่วไป

โสภา ชานะมุล

พฤษภาคม 2542

ข้อมูลรายวิชาและการสอน

ชื่อวิชา

203321 ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออก

(History of East Asia)

จำนวนหน่วยกิต

3 (3-0-6)

คำอธิบายรายวิชา

ศึกษาและวิเคราะห์พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของภูมิภาคเอเชียตะวันออก ด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ตั้งแต่สมัยโบราณ จนกระทั่งถึงคริสต์ศตวรรษที่ 19

ความมุ่งหมายรายวิชา

1. เพื่อให้ผู้เรียนมีความสามารถอธิบายถึงประวัติความเป็นมาของกลุ่มประเทศในเอเชียตะวันออก
2. เพื่อให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์ในเชิงเปรียบเทียบลักษณะความเหมือนและความต่างของกลุ่มประเทศในเอเชียตะวันออก
3. เพื่อให้ผู้เรียนสามารถประยุกต์ความรู้ในการใช้อธิบายและวิเคราะห์เหตุการณ์ปัจจุบันที่ปรากฏในแถบเอเชียตะวันออก

แผนการสอน

ลำดับ	เนื้อหา	กิจกรรม
1	บทนำ บทที่ 1 ความสำคัญของเอเชียตะวันออก	อภิปราย - ซักถาม
2	บทที่ 2 ลักษณะทางกายภาพของเอเชียตะวันออก 2.1 ลักษณะทางกายภาพของจีน	ฉายสไลด์ อภิปราย - ซักถาม
3	2.2 ลักษณะทางกายภาพของเกาหลี	อภิปราย - ซักถาม
4	2.3 ลักษณะทางกายภาพของญี่ปุ่น	อภิปราย - ซักถาม

ลำดับ	เนื้อหา	กิจกรรม
5	บทที่ 3 พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในสมัยโบราณ 3.1 อาณาจักรจีนในสมัยโบราณ	อภิปราย - ซักถาม ทดสอบท้ายชั่วโมง
6	3.1 อาณาจักรจีนในสมัยโบราณ (ต่อ) 3.2 อาณาจักรเกาหลีในสมัยโบราณ	อภิปราย - ซักถาม
7	3.3 อาณาจักรญี่ปุ่นในสมัยโบราณ	อภิปราย - ซักถาม
8	บทที่ 4 เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในสมัยกลาง 4.1 อาณาจักรจีนในสมัยกลาง	อภิปราย - ซักถาม ทดสอบท้ายชั่วโมง
9	4.2 อาณาจักรเกาหลีในสมัยกลาง	อภิปราย - ซักถาม
10	4.3 อาณาจักรญี่ปุ่นในสมัยกลาง	อภิปราย - ซักถาม
11	สอบภาคกลาง	
12	บทที่ 5 การเข้ามาของตะวันตกในภูมิภาค เอเชียตะวันออกเฉียงใต้	อภิปราย - ซักถาม
13	บทที่ 6 การปรับตัวของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภายหลังการ เข้ามาของตะวันตก 6.1 การปรับตัวและความเปลี่ยนแปลงในจีน	อภิปราย - ซักถาม ฉายสไลด์
14	6.2 การปรับตัวและความเปลี่ยนแปลง ในเกาหลี	อภิปราย - ซักถาม
15	6.3 การปรับตัวและความเปลี่ยนแปลง ในญี่ปุ่น	อภิปราย - ซักถาม
16	สรุปบทเรียน	ฉายวิดีโอทัศน์

วัตถุประสงค์และอุปกรณ์การสอน

1. แผ่นใส
2. สไลด์
3. วิกิทัศน์

การประเมินผล

- | | |
|---------------------------|-----|
| 1. การเข้าร่วมในชั้นเรียน | 10% |
| 2. ทดสอบย่อยระหว่างเทอม | 15% |
| 3. จัดบอร์ดวิชาการ | 10% |
| 4. รายงาน | 10% |
| 5. สอบกลางภาค | 30% |
| 6. สอบปลายภาค | 25% |

สารบัญ

หน้า	
บทนำ	1
บทที่ 1 ความสำคัญของเอเชียตะวันออกเฉียง	5
บทที่ 2 ลักษณะทางกายภาพของเอเชียตะวันออกเฉียง	9
2.1 ลักษณะทางกายภาพของจีน	10
2.2 ลักษณะทางกายภาพของเกาหลี	12
2.3 ลักษณะทางกายภาพของญี่ปุ่น	13
บทที่ 3 พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของเอเชียตะวันออกเฉียงในสมัยโบราณ	15
3.1 อาณาจักรจีนในสมัยโบราณ	16
3.2 อาณาจักรเกาหลีในสมัยโบราณ	32
3.3 อาณาจักรญี่ปุ่นในสมัยโบราณ	35
บทที่ 4 เอเชียตะวันออกเฉียงในสมัยกลาง	47
4.1 อาณาจักรจีนในสมัยกลาง	48
4.2 อาณาจักรเกาหลีในสมัยกลาง	53
4.3 อาณาจักรญี่ปุ่นในสมัยกลาง	55
บทที่ 5 การเข้ามาของตะวันตกในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียง	68
บทที่ 6 การปรับตัวของเอเชียตะวันออกเฉียงภายหลังการเข้ามาของตะวันตก	75
6.1 การปรับตัวและความเปลี่ยนแปลงในจีน	76
6.2 การปรับตัวและความเปลี่ยนแปลงในเกาหลี	97
6.3 การปรับตัวและความเปลี่ยนแปลงในญี่ปุ่น	103
บทที่ 7 บทสรุป	113
บรรณานุกรม	114

บทที่ 1

ความสำคัญของเอเชียตะวันออกเฉียง

วัตถุประสงค์ประจำบท

1. เพื่อให้นิสิตสามารถถึงความหมายและความสำคัญของดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงในปัจจุบัน
2. เพื่อให้นิสิตสามารถอธิบายถึงคุณลักษณะเฉพาะของเอเชียตะวันออกเฉียงได้

วิธีการเรียนการสอน

1. บรรยาย
2. อภิปราย ชัก-ถาม

อุปกรณ์

1. แผนที่
2. เอกสารประกอบการสอน
3. เครื่องฉายภาพข้ามศีรษะ

การวัดและประเมินผล

1. การชักถามในขณะที่เรียน
2. การมีส่วนร่วมอภิปรายของนิสิต
3. การทดสอบท้ายชั่วโมง

บทที่ 1

ความสำคัญของเอเชียตะวันออก

เมื่อก้าวถึงคำว่า “เอเชียตะวันออก” มักเป็นที่เข้าใจถึงความหมายอยู่สองประการ กล่าวคือ ความหมายอย่างแรกเป็นความหมายในเชิงภูมิศาสตร์กายภาพ หมายถึงภูมิภาคที่ตั้งอยู่บริเวณซีกตะวันออกของทวีปเอเชีย โดยอาจหมายถึงดินแดนตั้งแต่บริเวณตะวันออกของรัสเซียไล่ลงมาจนถึงบริเวณมองโกเลีย ทิเบต จีนและเกาหลี โดยถัดออกไปทางทิศตะวันออกทั้งเกาะญี่ปุ่น และหมู่เกาะน้อยใหญ่ในทะเลจีนใต้ ความหมายอย่างที่สอง เน้นในเชิงพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ หมายถึงดินแดนที่มีความต่อเนื่องมาในอดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นดินแดนที่มีพัฒนาการร่วมกันในแง่ที่มีลักษณะทางวัฒนธรรม คือ วัฒนธรรมขงจื้อ ที่สำคัญดินแดนส่วนนี้มีความสัมพันธ์กันในเชิงการเมือง เศรษฐกิจ สังคม มาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

ดังนั้นในความหมายแง่ที่สอง จึงเป็นความหมายที่รายวิชานี้จะกล่าวถึงในเนื้อหาของรายวิชานี้ แต่จะจำกัดขอบเขตไว้เพียงสามประเทศ อันประกอบไปด้วย จีน เกาหลี ญี่ปุ่น ซึ่งทั้งสามประเทศนี้ มีลักษณะเฉพาะที่เรียกได้ว่าเป็นลักษณะของอารยธรรมของเอเชียตะวันออก กล่าวคือเป็นอารยธรรมที่หล่อหลอมมาจากอารยธรรมจีน จึงทำให้ลักษณะอารยธรรมของเอเชียตะวันออกมีลักษณะร่วมกันที่เห็นอย่างชัดเจนคือเป็นวัฒนธรรมขงจื้อที่มีอิทธิพลทั้งในจีน เกาหลี และญี่ปุ่น แต่อย่างไรก็ตามในเวลาเดียวกันทั้งสามประเทศก็มีคุณลักษณะแตกต่างกันอันเป็นลักษณะประจำชาติของแต่ละแห่ง

ในอดีตเอเชียตะวันออกมักถูกเรียกขานหรือได้รับสมญานามคือ “เอเชียตะวันออกไกล” (Far East Asia) ซึ่งเป็นคำเรียกขานของชาวตะวันตก เนื่องจากเป็นดินแดนแห่งนี้เป็นเป็นดินแดนสุดท้ายของเอเชียที่ชาวตะวันตกเดินทางมาถึงในช่วงประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 16 นับตั้งแต่ที่เรือของโปรตุเกสข้ามขึ้นฝั่งทางตอนใต้ของจีนในคริสต์ศตวรรษที่ 16 แต่โดยแท้ที่จริงการรับรู้ของโลกตะวันตกเกิดขึ้นก่อนหน้านี้นานแล้ว โดยเฉพาะความรู้เกี่ยวกับอาณาจักรจีน ชาวตะวันตกรับรู้ความมั่งคั่งและความยิ่งใหญ่ของอารยธรรมจีนผ่านเส้นทางการค้าของโลกโบราณ คือ “เส้นทางสายไหม” ดินแดนจีนมีชื่อเสียงมีสินค้าอันมีค่ามากมายที่ชาวตะวันตกต้องการ โดยเฉพาะไหมจีน

ปัจจุบันโฉมหน้าของเอเชียตะวันออกได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากมา เริ่มจากอาณาจักรจีนที่เคยรุ่งเรืองในอดีต เป็นแหล่งอารยธรรมโบราณที่เก่าแก่ของเอเชียที่ถ่ายทอดความเจริญให้แก่ดินแดนอื่น ๆ อาทิ เกาหลี ญี่ปุ่น และกลุ่มประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่นับตั้งแต่จีนต้องเผชิญหน้ากับตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในคริสต์ศตวรรษที่ 18-19 จีนต้องพบการเปลี่ยนแปลง

อย่างใหญ่หลวง จนกระทั่งโครงสร้างในระบอบการปกครองเก่าต้องพังทลายลง อย่างไรก็ดี แม้จีนจะเป็นประเทศคอมมิวนิสต์ที่ใหญ่ที่สุดในโลก แต่จีนยังต้องเผชิญหน้าการทำลายต่อการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เช่น กรณี “เทียนอันเหมิน” ตลอดจนความขัดแย้งในรูปแบบการปกครองที่จะใช้ในอนาคตหลังจากที่ได้รับคืนจากอังกฤษ หรือความพยายามที่จะใช้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมในบางพื้นที่ที่ดี ซึ่งเรียกว่า “เขตเศรษฐกิจเสรีเงิน” รวมทั้งการสำแดงแสนยานุภาพเหนือหมู่เกาะสแปรตลีย์ และการเล่นเรือขีปนาวุธเทียบชายฝั่งของไต้หวัน ทั้งหมดนี้ล้วนแล้วแต่ทำให้ประเทศจีนเป็นที่จับตามองของประชาคมโลกทั้งสิ้น

สำหรับเกาหลี ภายใต้พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่ไม่อาจแยกออกจากจีนได้ เกาหลีถูกผนวกอยู่ภายใต้อิทธิพลของชาติอื่นมาโดยตลอด นับตั้งแต่จีนในสมัยโบราณจนกระทั่งญี่ปุ่นในสมัยใหม่ ซึ่งให้เห็นถึงความอ่อนแอของเกาหลีที่ตั้งอยู่ในจุดยุทธศาสตร์โดยที่ไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้ากับการคุกคามอำนาจของประเทศอื่นได้ อันมีผลสืบเนื่องมาจากถึงปัจจุบันที่เกาหลีต้องถูกแบ่งแยกออกเป็นสองประเทศ คือเกาหลีเหนือและเกาหลีใต้ด้วยอิทธิพลของลัทธิสังคมนิยมภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ปัจจุบันปัญหาการเมืองระหว่างเกาหลีเหนือและเกาหลีใต้ก็ยังคงดำรงอยู่ ก่อให้เกิดการกระทบกระทั่งตามบริเวณแนวชายแดนอยู่เสมอแม้ว่าจะมีความพยายามที่จะเจรจาโดยการทูตหลายครั้ง อย่างไรก็ดีในส่วนของเกาหลีใต้แล้วนับว่าได้พัฒนายุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศจนประสบความสำเร็จกลายเป็นเสือเศรษฐกิจในอันดับต้น ๆ ของกลุ่มประเทศในเอเชียในปัจจุบัน

ส่วนญี่ปุ่นนั้น ภาพพจน์ของญี่ปุ่นในปัจจุบันคงเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปแล้วว่า ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่เป็นยักษ์ใหญ่ทางเศรษฐกิจของโลก ที่ใคร ๆ ต่างก็พากันยอมรับในชนชาติที่มีพัฒนาการทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีที่ไม่ด้อยกว่าประเทศตะวันตก ประเทศที่มีฉายาว่าลูกพระอาทิตย์นี้ แม้ในอดีตกาลอาจไม่ได้มีอารยธรรมที่ยิ่งใหญ่แบบจีน อีกทั้งยังต้องหิบบัณฑิตวัฒนธรรมบางอย่างไปจากจีน แต่เมื่อเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ญี่ปุ่นกลับกลายเป็นชาติเดียวในเอเชียตะวันออกที่สามารถปรับตัวให้เข้าสู่การเปลี่ยนแปลง และรับมือกับแรงกดดันจากมหาอำนาจตะวันตก จนกระทั่งญี่ปุ่นสามารถนำความสำเร็จมาสู่ประเทศ ด้วยความมุมานะพยายามที่จะทะยานขึ้นสู่ความเป็นมหาอำนาจดังเช่นชาติต่าง ๆ ในประเทศตะวันตก ชักนำให้ญี่ปุ่นต้องกระโจนเข้าสู่สงครามโลกทั้งสองครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสงครามโลกครั้งที่สองที่ญี่ปุ่นประกาศศักดาความเป็นเอเชียให้ชาติตะวันตกได้รับรู้รสชาติของจากคนเอเชียตัวเล็ก ๆ ที่มีความห้าวหาญและมีเลือดรักชาติอันยิ่งใหญ่ อย่างไรก็ตามแม้จะพ่ายแพ้อย่างยับเยินและบอบช้ำในสงครามโลกครั้งที่ 2 คนญี่ปุ่นก็หาได้ย่อท้อไม่กลับสามารถลุกขึ้นสู้จนกระทั่งนำประสบความสำเร็จด้านเศรษฐกิจและความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจมาสู่ประเทศอีกครั้ง ดังนั้นภาพที่เราเห็นทุกวันนี้ คือความยิ่งใหญ่ของประเทศที่เป็นเกาะเล็ก ๆ ที่กลายเป็นประเทศเจ้าหนี้รายใหญ่ของโลก เช่นทุกวันนี้

การพิจารณาสาเหตุสำคัญที่ทำให้เอเชียตะวันออกเฉียงใต้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ คงมีอาจ ปฏิเสธอิทธิพลของชาติตะวันตกได้ ที่เข้ามาคุกคามภายใต้นโยบายจักรวรรดินิยมในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 แต่อย่างไรก็ตามทั้งหมดนี้ย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยเงื่อนไขภายในประเทศของประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ว่ามีรูปแบบการปรับตัวและรับมือกับความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้อย่างไร อันจะส่งผลสืบเนื่องมาจนกระทั่งปัจจุบัน

ปัจจุบัน ถึงแม้ว่าอิทธิพลของตะวันตกในรูปของการล่าอาณานิคมจะสูญสิ้นไปแล้ว แต่โลกในยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) ได้ส่งผลสะท้อนต่อทุกภูมิภาค ในส่วนของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้กลายเป็นดินแดนที่มีความสำคัญต่อโลกในฐานะประเทศที่มีศักยภาพทางเศรษฐกิจในระดับแนวหน้าของอาณานิคมที่เรียกว่าแนวขอบแปซิฟิก (Pacific Rim) อันเชื่อกันว่าจะเป็นแหล่งที่เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของโลกแห่งใหม่ ทั้งหมดนี้ทำให้ลมหายใจแห่งการศึกษาค้นคว้าเรื่องราวเกี่ยวกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังไม่สิ้นสุดและยังคงท้าทายต่อภูมิปัญญาทั้งของชาวตะวันออกและชาวตะวันตกในการศึกษาถึงภูมิภาคนี้อยู่ตลอดเวลา

ดังนั้น รายวิชานี้แม้จะมุ่งเน้นการศึกษาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แต่ยุคสมัยโบราณจนกระทั่งถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ก็ตาม แต่เชื่อว่าการศึกษาในแง่ของพัฒนาการทางประวัติศาสตร์นอกจากจะช่วยให้ทราบความเป็นมาของชาติต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ยังช่วยให้มองเห็นและเข้าใจปรากฏการณ์ในปัจจุบัน ตลอดจนเชื่อมโยงอดีต ปัจจุบันเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ถึงแนวโน้มในอนาคตได้

บทที่ 2

ลักษณะทางกายภาพของเอเชียตะวันออก

วัตถุประสงค์ประจำบท

1. เพื่อให้นิสิตสามารถอธิบายถึงสภาพและลักษณะทางกายภาพของเอเชียตะวันออก
2. เพื่อให้นิสิตสามารถเปรียบเทียบความเหมือนและความต่างของลักษณะทางกายภาพของแต่ละประเทศในเอเชียตะวันออกได้

วิธีการเรียนการสอน

1. บรรยาย
2. การทดสอบย่อยในชั้นเรียน
3. การอภิปราย-ซักถาม

อุปกรณ์

1. แผ่นใส
2. เครื่องฉายภาพข้ามศีรษะ
3. เอกสารประกอบการสอน
4. สไลด์

การวัดและประเมินผล

1. การซักถามในขณะเรียน
2. การมีส่วนร่วมอภิปรายของนิสิต
3. การทดสอบท้ายชั่วโมง

บทที่ 2

ลักษณะทางกายภาพของเอเชียตะวันออก

ลักษณะทางกายภาพของเอเชียตะวันออก หมายถึง บริเวณที่ประกอบด้วยสามประเทศคือ บริเวณที่เป็นประเทศจีน เกาหลี ญี่ปุ่นในปัจจุบัน ซึ่งมีลักษณะภูมิอากาศค่อนข้างคล้ายคลึงกัน เนื่องจากตั้งอยู่ในละติจูดเดียวกัน ทำให้สภาพภูมิอากาศของเอเชียตะวันออกโดยทั่วไป มีลักษณะภูมิอากาศตั้งแต่อบอุ่นจนถึงหนาวมาก ขณะที่สภาพภูมิประเทศค่อนข้างแตกต่างกัน จีนมีอาณาบริเวณที่กว้างใหญ่ไพศาล จึงมีทั้งฤดูกาลและสภาพภูมิประเทศที่แตกต่างกันระหว่างภาคเหนือกับภาคใต้ ภาคตะวันออกกับภาคตะวันตก ส่วนเกาหลีนั้นตั้งอยู่บนคาบสมุทรเกาหลีได้รับอิทธิพลด้านภูมิอากาศเช่นเดียวกับผืนแผ่นดินใหญ่ แต่ในเวลาเดียวกันก็ได้รับอิทธิพลมรสุมทางทะเลด้วย สำหรับญี่ปุ่นนั้นมีลักษณะเฉพาะตัวที่ไม่เหมือนจีนและเกาหลี เนื่องจากญี่ปุ่นเป็นเกาะจึงแยกออกจากผืนแผ่นดินใหญ่ จึงมีลักษณะทางกายภาพที่แตกต่างจากจีนและเกาหลีที่ตั้งอยู่บนภาคพื้นทวีป ดังนั้นเพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงความสัมพันธ์สอดคล้องระหว่างลักษณะทางกายภาพกับการสร้างสรรค์ทางอารยธรรม ของกลุ่มชนแต่ละชาติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จึงจะลำดับให้เห็นลักษณะทางกายภาพของแต่ละประเทศดังนี้

2.1 ลักษณะทางกายภาพของจีน

จีนเป็นประเทศที่ตั้งอยู่ทางปีกขวาสุดของทวีปเอเชีย มีพื้นที่ทั้งหมด ประมาณ 9.6 ล้านตารางกิโลเมตร ทิศตะวันตกมีอาณาเขตติดต่อกับอินเดียและรัสเซีย ทิศใต้ติดกับประเทศพม่า ลาว และเวียดนาม ทิศเหนือติดประเทศมองโกเลียนอกและรัสเซีย ส่วนทางด้านทิศตะวันออกมีอาณาเขตจากเหนือถึงใต้กว่า 6,400 กม. ขนานไปกับทะเลจีน

ลักษณะภูมิประเทศของจีนโดยส่วนรวมถูกปกคลุมไปด้วยภูเขาและที่ราบสูง ยกเว้นทางทิศตะวันออกและตะวันออกเฉียงใต้ ลักษณะของเทือกเขาแต่ละลูกจะทอดยาวต่ำลงทางด้านตะวันออก บางลูกมีความสูงเกินกว่า 20,000 ฟุต อย่างเช่น เทือกเขาคอรากอร์ม เทือกเขาอัลไต เทือกเขาคุนลุน และเทือกเขาหิมาลัย ที่มียอดเอเวอเรสต์ที่มีความสูงถึง 29,000 ฟุต พื้นที่ 1 ใน 3 ของจีน จึงเป็นที่ราบสูง ทางภาคตะวันตกและภาคกลาง ที่ราบสูงที่สำคัญได้แก่ ที่ราบสูงมองโกเลีย ที่ราบสูงคินเลิสในสั่นซี (Shansi) และเซนซี (Shensi) ที่ราบสูงยูนาน-ไกวเจา และที่ราบสูงทิเบตที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นหลังคาของโลก

นอกเหนือจากบริเวณที่ประกอบไปด้วยเทือกเขาสูงและที่ราบสูงแล้ว ภูมิประเทศของจีนยังประกอบด้วยทะเลทรายสำคัญหลายแห่ง เช่น ทะเลทรายตากลามากัน ทะเลทรายวอร์โอด และทะเลทรายโกบี เป็นต้น

บริเวณที่สำคัญอีกแห่งหนึ่ง ซึ่งจะกลายมาเป็นแหล่งกำเนิดอารยธรรมของจีนในเวลาต่อมา คือ บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำ ซึ่งประกอบไปด้วยบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำใหญ่ ๆ อยู่ 3 แห่ง ด้วยกันคือ

1. บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำฮวงโห หรือ บางครั้งแม่น้ำนี้อาจมีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไป คือ แม่น้ำ เหวหวง แม่น้ำเหลือง แม่น้ำวิปโยค เป็นต้น แม่น้ำฮวงโหเป็นแม่น้ำ ที่มีความสำคัญมากต่อการก่อตัวของอารยธรรมจีน ซึ่งอยู่บริเวณตอนเหนือของประเทศ โดยไหลมาจากเทือกเขาคุน ลุ้น แล้ววกอ้อมขึ้นไปทางตอนเหนือผ่านมณฑลส่านซี เข้าไปในบริเวณตอนใน วกกลับลงมาทางตอนใต้ ผ่านมณฑลเหอหนาน มาออกที่มณฑลชานตงไหลลงสู่ทะเลเหลือง อันเป็นที่มาของคำเรียกขานแม่น้ำสายนี้ว่า แม่น้ำเหลือง แต่โดยนัยหนึ่งชื่อแม่น้ำนี้อาจเรียกตามลักษณะสีของแม่น้ำที่เป็นดินปนทราย ซึ่งดินที่ถูกแม่น้ำกัดเซาะและพัดพามาจากทิวเขาและที่ราบสูงตะวันตกนั้นมีลักษณะเป็นดินสีเหลือง เรียกว่าดินเลิสซึ่งเป็นดินที่อุดมสมบูรณ์ด้วยแร่ธาตุหลากหลายชนิด ที่ทำให้พื้นที่ชายฝั่งแม่น้ำฮวงโห มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกพืช แต่ในขณะเดียวกันกับที่แม่น้ำสายนี้สร้างคุณประโยชน์แต่ในขณะเดียวกันก็มีโทษมหันต์ เพราะในฤดูฝน หรือในฤดูน้ำหลาก แม่น้ำจะเอ่อท่วมพื้นที่ทั้งสองฝั่งน้ำ ทำความเสียหายแก่ไร่นา บ้านเรือน และทรัพย์สินให้แก่ชาวบ้าน สร้างความเดือดร้อนเป็นนิจสิน แต่อย่างไรก็ตามบริเวณแถบนี้ถือเป็นจุดเริ่มต้นอารยธรรมที่ยิ่งใหญ่ของจีนในสมัยโบราณ ลักษณะทางธรรมชาติเหล่านี้จะมีส่วนสัมพันธ์ต่อการสร้างอาณาจักรอยู่ไม่น้อยดังจะกล่าวถึงข้างหน้าในหัวข้อต่อไป

2. บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำแยงซีหรือแยงซีเกียง ตั้งอยู่ทางตอนใต้ของจีน เป็นแม่น้ำสายยาวที่สุด คือประมาณ 4,800 ไมล์ และมีความกว้างกว่าแม่น้ำฮวงโห แม่น้ำนี้ไหลมาจากมณฑลเสฉวน ผ่านยูนนาน เหิงตู หูเป่ย์ อันฮุย ไปออกทะเลที่ปากเมืองเซี่ยงไฮ้ ดังนั้นจะพบว่าในเวลาต่อมาเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐาน ในสมัยจีนยุคกลางที่เกิดการอพยพเคลื่อนย้ายประชาชนครั้งใหญ่ลงสู่ภาคใต้ และทำให้เกิดเมืองท่าสำคัญตามมา เช่น เมืองนานกิง และเซี่ยงไฮ้

3. บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำซีเกียง ซึ่งถูกเรียกโดยชาวตะวันตกกว่า "West River" อยู่บริเวณภาคใต้ของจีน ไหลออกสู่ทะเลที่เมืองกวางตุ้ง ฉะนั้นจึงทำให้กวางตุ้งกลายเป็นเมืองท่าที่มีความสำคัญมากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงที่ตะวันตกเริ่มเข้ามาติดต่อค้าขายทางทะเลกับจีน ในช่วงประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 16 เป็นต้นมา

นอกจากนี้จีนยังมีแม่น้ำสายสำคัญอีกหลายสาย อาทิ แม่น้ำทางตอนเหนือซึ่งอยู่บริเวณ พรมแดนจีน รัสเซีย และเกาหลี คือ แม่น้ำอามูร์ แม่น้ำยาลู ส่วนทางตอนใต้ นอกจากแม่น้ำซีเกียง แล้ว มีแม่น้ำสายเล็ก ๆ อีกหลายสาย เช่น แม่น้ำเพิร์ล แม่น้ำยู ที่สำคัญอีกประการคือ ภูมิประเทศของจีนในบริเวณเทือกเขาสูงยังเป็นต้นกำเนิดแม่น้ำสายสำคัญของเอเชีย เช่น แม่น้ำสินธุในอินเดีย แม่น้ำโขง แม่น้ำสาละวินในพม่า แม่น้ำแดงในเวียดนาม เป็นต้น

นับว่าแม่น้ำสายสำคัญทั้งสามบริเวณที่กล่าวมาเปรียบเสมือนเส้นเลือดใหญ่ที่คอยหล่อเลี้ยง ประชากรจีนมาตั้งแต่ในอดีต

2.2 ลักษณะทางกายภาพของเกาหลี

ลักษณะทางภูมิประเทศของเกาหลี ซึ่งปัจจุบันแบ่งเป็นสองประเทศคือเกาหลีเหนือและ เกาหลีใต้ จะได้กล่าวโดยรวม คือตั้งอยู่บริเวณที่เรียกว่าคาบสมุทรเกาหลี โดยมีพรมแดนด้านเหนือ ติดต่อกับประเทศรัสเซียและจีน ส่วนด้านตะวันตกและตะวันออกล้อมรอบด้วยทะเล โดยทางทะเล ทิศใต้ ใกล้ชิดกับเกาะญี่ปุ่น มากกว่าบริเวณส่วนอื่น แนวบริเวณพรมแดนบนทวีป ส่วนที่ยาวที่สุด จะติดต่อกับพรมแดนจีน โดยมีแม่น้ำยาลูกับแม่น้ำทัมกัง เป็นพรมแดนธรรมชาติ ซึ่งอาจเป็นเหตุ ผลที่ทำให้เกาหลีได้รับอิทธิพลจากจีนมากที่สุดมาตั้งแต่ยุคโบราณ

ลักษณะภูมิประเทศของเกาหลีส่วนใหญ่เป็นภูเขาซึ่งลากยาวจากทิศเหนือจรดทิศใต้ และ แยกออกเป็นทิศตะวันออกเฉียงใต้กับทิศตะวันตกเฉียงใต้ มีเทือกเขาที่มีความสูง เช่น เทือกเขานัง นิมซัง (Nangnimsang) เทือกเขาโซร็อกซัง (Soraksang) เทือกเขาคัมกัซัง (Kumkansang) และ เทือกเขาแพคตุงซัง (Paektusang) ซึ่งมีทะเลสาบอยู่บนยอดเขา เรียกว่า “จอนจิ” (Ch'onji) ซึ่งแปล ว่า “ทะเลสาบสวรรค์” (Heavenly Lake) ดังนั้นประมาณ 80% ของพื้นที่ทั้งหมดของเกาหลีจึง ประกอบด้วยภูเขา มีที่ราบในเกาหลีเหนือเพียง 9% และในเกาหลีใต้ประมาณ 11% สำหรับเพาะ ปลูกและตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน อันเป็นที่ราบบริเวณชายฝั่งทะเล ที่มีเฉพาะแม่น้ำสายสั้น ๆ ไหลผ่าน

สำหรับแม่น้ำที่ไหลผ่านเกาหลีส่วนใหญ่เป็นแม่น้ำสายสั้น ๆ ที่ไหลจากบริเวณภาคตะวันตกสู่ที่ราบชายฝั่งภาคตะวันออกลงสู่ทะเลเหลือง เกาหลีที่มีแม่น้ำสายสำคัญทั้งหมด 5 สายด้วยกัน คือ แม่น้ำอัมนุกกัง (Amnokkang) แม่น้ำ ทูมากัง (Tumakang) แม่น้ำฮันกัง (Hankang) แม่น้ำคัม กัง (Kumkang) และแม่น้ำนัคตุงกัง (Naktongkang) แม่น้ำสองสายแรกเป็นแม่น้ำที่เป็นพรมแดน ระหว่างเกาหลี จีน รัสเซีย

เกาหลีไม่มีที่ราบที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูก ซึ่งเป็นลักษณะที่ราบขนาดใหญ่ (Great Plains) ส่วนใหญ่เป็นที่ราบชายฝั่งทางตอนใต้ของคาบสมุทรเกาหลีซึ่งในฤดูน้ำหลากน้ำมักท่วมเป็นประจำ

แต่อย่างไรก็ตาม บริเวณนี้ได้กลายเป็นพื้นที่เพาะปลูกที่สำคัญ และเป็นบริเวณที่เป็นจุดเริ่มต้นของการตั้งถิ่นฐาน

อีกประการหนึ่งที่เป็นจุดเด่นของเกาหลีคือ ความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะทรัพยากรแร่ธาตุ ซึ่งเหมาะสำหรับเป็นวัสดุอุปกรณ์การก่อสร้าง อุตสาหกรรม เคมีภัณฑ์ และวัตถุดิบป้อนโรงงานอุตสาหกรรม ส่วนใหญ่จะพบบริเวณภาคเหนือ เช่น ถ้ำหิน แร่ไมก้า หินปูนเป็นต้น จากจุดนี้เองที่ทำให้เกาหลีกลายเป็นที่หมายปองจากต่างชาติ อันเนื่องมาจากความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้ จนทำให้ประวัติศาสตร์เกาหลีต้องตกอยู่ในภาวะการถูกแย่งชิงระหว่างชาติมหาอำนาจ นับแต่ในอดีตจนถึงยุคสมัยใหม่

ถ้าพิจารณาเกาหลีผ่านลักษณะทางกายภาพ แล้วจะพบว่าเกาหลีมีความสวยงามด้วยภูมิประเทศที่หลากหลาย เช่น น้ำตก ทะเล แม่น้ำ ทะเลสาป ภูเขา อันทำให้เกาหลีสามารถแสวงหาผลประโยชน์ทางธรรมชาติ ในด้านการพัฒนาอุตสาหกรรมและเทคโนโลยี ตลอดจนการใช้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของเกาหลีในปัจจุบัน

2.3 ลักษณะทางกายภาพของญี่ปุ่น

ลักษณะทางกายภาพของญี่ปุ่นมีความแตกต่างจากจีนและเกาหลี เนื่องจากญี่ปุ่นมีภูมิประเทศเป็นเกาะ อันประกอบไปด้วยสี่เกาะใหญ่ โดยจากทางตอนเหนือไล่ลงมา คือ เกาะฮอกไกโด เกาะฮอนชู เกาะชิโกกุ และเกาะคีวชูซึ่งอยู่ยู่ใต้สุด นอกจากนี้ยังมีหมู่เกาะเล็กเกาะน้อย ที่อยู่รายรอบเกาะญี่ปุ่น เช่น หมู่เกาะคูริลทางตอนเหนือ หมู่เกาะริวกิวทางตอนใต้

ภูมิประเทศของญี่ปุ่นส่วนใหญ่เป็นภูเขา โดยเฉพาะเกาะที่ใหญ่ที่สุดของญี่ปุ่นคือเกาะฮอนชู มีเทือกเขาแอลป์ (Alps Mountain) ที่มียอดสูงสุดคือฟูจิยามา ซึ่งเป็นยอดภูเขาที่สวยงามมากจนกลายเป็นจุดเด่นของเกาะญี่ปุ่น เทือกเขาแอลป์มีอาณาบริเวณตั้งแต่ตอนเหนือสุดถึงใต้สุดของเกาะฮอนชู ดังนั้นจึงทำให้พื้นที่ส่วนใหญ่ของเกาะญี่ปุ่นประกอบด้วยภูเขา ซึ่งพบว่าเป็นภูเขาไฟถึงประมาณ 500 ลูก โดยมีประมาณ 60 กว่าแห่งที่คุกรุ่นรอการระเบิดและก่อให้เกิดแผ่นดินไหวในญี่ปุ่นครั้งแล้วครั้งเล่า ขณะเดียวกันทำให้ญี่ปุ่นมีพื้นที่ราบเพียง 1 ใน 5 ของพื้นที่ทั้งหมด ลักษณะทางภูมิประเทศของญี่ปุ่นจึงไม่มีที่ราบขนาดใหญ่เหมือนจีน ที่ราบลุ่มที่อุดมสมบูรณ์มากที่สุดและใหญ่ที่สุดของญี่ปุ่น คือที่ราบคันโต (Kanto Plain) ซึ่งอยู่ทางตะวันออกของเกาะฮอนชู อันเป็นที่ตั้งของเมืองหลวงในปัจจุบัน คือโตเกียว นอกจากนี้มีที่ราบเล็ก ๆ อีกไม่กี่แห่ง เช่น ที่ราบโนบิ (Nobi) ที่ราบนาโกยา (Nagoya) ที่ราบคันไซ (Kansai) ซึ่งอยู่รอบนครโอซาก้า ในปัจจุบัน

ลักษณะทางภูมิศาสตร์เช่นนี้ทำให้แบ่งแยกพื้นที่ของญี่ปุ่นออกเป็นส่วนๆหรือเป็นผืนเล็ก ๆ การตั้งถิ่นฐานของญี่ปุ่นในยุคแรก ๆ จึงเป็นการตั้งถิ่นฐานแบบกระจัดกระจาย รูปแบบการปกครองของญี่ปุ่นในยุคต้น ๆ จึงเป็นลักษณะการกระจายอำนาจ เพราะลักษณะพื้นที่ยากต่อการติดต่อ

หรือการควบคุมจากส่วนกลาง จึงทำให้ไม่เกิดการรวมศูนย์อำนาจรัฐแบบจีน ทำให้ดินแดนต่างๆ มีอิสระในการปกครองตัวเองในสมัยโบราณ

ญี่ปุ่นมีแม่น้ำสายเล็ก ๆ และสั้น ๆ ที่สำคัญมีประมาณ 5 สาย มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาแอลป์ ไหลผ่านหุบเขาลงสู่ชายฝั่งทะเลด้านตะวันออก ลักษณะภูมิประเทศของญี่ปุ่นจึงสวยงามด้วยภูมิทัศน์ที่เต็มไปด้วยทิวเขา หุบเขา ลำธาร ที่ราบชายฝั่งทะเล และชายฝั่งที่มีลักษณะเว้าแหว่งโดยทั่วไป ลักษณะธรรมชาติเช่นนี้ จึงเหมาะแก่การตั้งท่าเรือประมง และท่าเรือขนส่งสินค้า ญี่ปุ่นมีท่าเรือที่ดีมาก เช่น โยโกฮามา และนางาซากิ เป็นท่าเรือที่สำคัญทั้งในแง่พาณิชย์นาวีและในแง่ยุทธศาสตร์

นอกเหนือจากภูมิประเทศที่สวยงามแล้ว ลักษณะภูมิอากาศของญี่ปุ่นก็มีทั้งอบอุ่นและหนาว โดยมีลมจากทะเลจีนใต้ก่อให้เกิดลมมรสุมฤดูร้อน (Big Wind) ในเวลาเดียวกันญี่ปุ่นได้รับอิทธิพลของกระแสน้ำอุ่น Black Current หรือ Kuroshima ที่นำความอบอุ่นจากมหาสมุทรแปซิฟิกสู่ชายฝั่ง นอกจากนี้ยังมีกระแสน้ำเย็น Oyashima และ Okhotsk ไหลผ่านทะเลญี่ปุ่น ซึ่งทำให้ญี่ปุ่นประสบภัยทางธรรมชาติในเวลาเดียวกัน การได้รับอิทธิพลบรรจบของกระแสน้ำอุ่นและกระแสน้ำเย็นทำให้ชายฝั่งทะเลญี่ปุ่นอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรสัตว์น้ำทางทะเล ถ้าสังเกตลักษณะทางธรรมชาติทางกายภาพของเอเชียตะวันออกโดยภาพรวมแล้ว จะพบว่า แม้ลักษณะทางภูมิประเทศอาจแตกต่างกันบ้างในรายละเอียด แต่สภาพโดยรวมแล้วค่อนข้างมีลักษณะใกล้เคียงกัน โดยเฉพาะทางด้านภูมิอากาศซึ่งมีผลต่อการดำรงชีวิตจึงทำให้วิถีชีวิตของคนในภูมิภาคเอเชียตะวันออก มีทัศนคติ, โลกทัศน์ และคุณลักษณะบางอย่างเหมือนกัน เช่นความขยันขันแข็งที่ฝังแน่นอยู่ในสายโลหิต อันเนื่องมาจากการต้องต่อสู้ภัยธรรมชาติอยู่ตลอดเวลา จนกลายมาเป็นลักษณะประจำชาติที่สำคัญ อันเป็นคุณสมบัติที่เด่นของประชากรในแถบนี้

ในเวลาเดียวกันความสวยงามของธรรมชาติในอาณาบริเวณนี้ ทำให้คนในเอเชียตะวันออกมีทัศนคติที่ดีงามต่อธรรมชาติ ตลอดจนแรงผลักดันจิตใจในการสร้างสรรค์ศิลปะ ดังจะพบในงานสร้างสรรค์ด้านทัศนศิลป์ ที่พบในการวาด ศิลปะการใช้ฟู่กัน ตลอดจนจินตนาการในการสร้างสรรค์งานกวีนิพนธ์ของจีนและญี่ปุ่น

บทที่ 3

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของเอเชียตะวันออกเฉียงในสมัยโบราณ

วัตถุประสงค์ประจำบท

1. เพื่อให้นิสิตสามารถอธิบายเกี่ยวกับความเป็นมาของพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของเอเชียตะวันออกเฉียงยุคโบราณ
2. เพื่อให้นิสิตสามารถอธิบายความต่างและความเหมือนของพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของเอเชียตะวันออกเฉียง รวมทั้งลักษณะเฉพาะของการสร้างสรรค์อารยธรรมยุคต้นของแต่ละแห่ง

วิธีการเรียนการสอน

1. บรรยาย
2. ชักถาม-อภิปราย
3. ฉายสไลด์

อุปกรณ์การเรียนการสอน

1. แผ่นใส
2. เครื่องฉายภาพข้ามศีรษะ
3. สไลด์ และเครื่องฉายสไลด์

การวัดและประเมินผล

1. การชักถามในขณะที่เรียน
2. การมีส่วนร่วมอภิปรายของนิสิต
3. การทดสอบท้ายชั่วโมง

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในสมัยโบราณ

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สามารถสืบย้อนกลับไปได้ตั้งแต่ยุคหิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในจีน เนื่องจากการขุดค้นพบทางโบราณคดี พบโครงกระดูกมนุษย์ที่มีสภาพสมบูรณ์สามารถให้ข้อมูลการสร้างสรรค์อารยธรรมอันเก่าแก่ของจีนนับตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ในขณะที่เกาหลีและญี่ปุ่นนั้น แม้ว่าจะสืบย้อนพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ได้ถึงยุคหินเช่นกัน แต่หากมองในแง่การสร้างสรรค์อารยธรรมแล้ว แตกต่างจากจีน โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่สำคัญคือทั้งสองแห่งล้วนรับเอาวัฒนธรรมอันรุ่งเรืองของจีนไปใช้ทั้งสิ้น

3.1 อาณาจักรจีนในสมัยโบราณ

จากหลักฐานทางโบราณคดี ที่มีการขุดค้นพบโครงกระดูกมนุษย์ปักกิ่ง พร้อมด้วยเครื่องมือสมัยหิน ในปี ค.ศ. 1927 สันนิษฐานว่าบรรพบุรุษยุคเริ่มแรกของจีนได้มีการก่อตั้งชุมชนอยู่ทางตอนเหนือ คือ บริเวณลุ่มแม่น้ำเหลือง หรือแม่น้ำฮวงโห ซึ่งเป็นที่ราบลุ่มที่มีความอุดมสมบูรณ์ บริเวณลุ่มแม่น้ำฮวงโห จึงนับว่าเป็นศูนย์กลางของความเจริญมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ สำหรับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของจีนจะแบ่งออกเป็น 3 สมัยคือ

3.1.1 สมัยวัฒนธรรมเครื่องปั้นดินเผา

ประวัติศาสตร์จีนยุคโบราณก่อนยุคประวัติศาสตร์นั้น เต็มไปด้วยนิยายและตำนาน จึงทำให้ไม่สามารถยืนยันแน่ชัดว่าต้นกำเนิดชนชาติจีนเริ่มต้นเมื่อใด มีทั้งข้อสันนิษฐานและเรื่องเล่าแต่ทฤษฎีที่ได้รับการยอมรับ เชื่อว่าเกิดในยุคน้ำแข็งตั้งแต่ประมาณ 350,000-400,000 ปีมาแล้ว ทั้งนี้จากการขุดค้นพบซากมนุษย์ปักกิ่ง ตอนเหนือของจีนบริเวณไซบีเรียและแมนจูเรีย อย่างไรก็ตามยังมีอีกทฤษฎีหนึ่งที่กล่าวว่า ยุคก่อนประวัติศาสตร์จีนน่าจะเริ่มต้นประมาณยุคหินใหม่ (Neolithic) หรือประมาณ 4,000 ปี ก่อนคริสตกาล หลังสิ้นสุดยุคน้ำแข็ง ได้มีการก่อตั้งชุมชนขึ้นบริเวณที่ราบอันอุดมสมบูรณ์ของแม่น้ำเหลือง ซึ่งเป็นลักษณะวัฒนธรรมแบบเกษตรกรรม โดยมีหลักฐานที่สำคัญ คือ เครื่องปั้นดินเผา ดังนั้นจึงมีการเรียกยุคสมัยนี้ว่า “สมัยวัฒนธรรมเครื่องปั้นดินเผา” (Black Pottery) ซึ่งแบ่งเครื่องปั้นดินเผาที่ค้นพบออกเป็นลักษณะคือ

ก. วัฒนธรรมหยางเซา (Yang Shao) ลักษณะเครื่องปั้นดินเผาในวัฒนธรรมนี้ ถูกขุดพบบริเวณมณฑลเหอหนาน บริเวณภาคตะวันตกเฉียงเหนือของแมนจูเรียถึงมณฑลซินเจียง ลักษณะเครื่องมือเครื่องใช้ทำจากทองแดง ส่วนของเครื่องปั้นดินเผามีลวดลาย ทั้งที่เป็นเส้นตรงและเส้นวงกลม มีการใช้สีระบาย คือ สีแดง สีดำ สีขาว จากรูปภาพที่ปรากฏเป็นลายบนเครื่องปั้นดินเผา ทำให้ทราบว่าสังคมจีนในยุคนี้อยู่รวมกันเป็นหมู่บ้าน มีการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ มีการทอผ้า

ข. วัฒนธรรมลู่ชาน (Lung Shan) ขุดพบบริเวณมณฑลชานตุง และฝ่งทะเลตอนใต้ ถึงเมืองหางโจว ลักษณะของเครื่องปั้นที่พบไม่นิยมการระบายสี แต่มีลักษณะผิวเรียบ เป็นมัน มีสีดำ ได้รับการยกย่องว่าเป็นเครื่องปั้นดินเผาที่มีคุณภาพดีมาก มีการพบเป็นหมุนสำหรับปั้นหม้อ สิ่ง que แสดงถึงความเจริญของวัฒนธรรมนี้คือการสร้างกำแพงล้อมรอบหมู่บ้าน มีการขุดบ่อน้ำเพื่อ ใช้บริโภค เริ่มมีการทำนายโชคชะตา เช่นมีการเสี่ยงทำนายจากการเผากระดูกสัตว์ เป็นต้น

ในตอนปลายของวัฒนธรรมเครื่องปั้นดินเผา ได้มีการพัฒนาจากวัฒนธรรมชุมชนหมู่บ้าน เข้าสู่อารยธรรมเมือง (Urban Civilization) ลักษณะโครงสร้างทางสังคมเริ่มเปลี่ยนจากสังคมหมู่บ้าน หรือสังคมเผ่า มาเป็นสังคมนคร จะเรียกช่วงนี้ว่า “ยุคต้นราชวงศ์”

3.1.2 ยุคต้นราชวงศ์ (เซี่ย ชัง โจว)

ราชวงศ์เซี่ย

ก่อนที่ประวัติศาสตร์จีนจะเริ่มต้นมีการบันทึกประวัติศาสตร์อย่างจริงจังในสมัยราชวงศ์โจว มีความพยายามที่จะสถาปนาราชวงศ์ในยุคต้นขึ้น คือราชวงศ์เซี่ย ซึ่งอาศัยหลักฐานทางโบราณคดี สันนิษฐานว่ายุคต้นราชวงศ์มีการปกครองแบบนครรัฐ ตำแหน่งกษัตริย์พัฒนามาจากตำแหน่งหัวหน้าหมู่บ้าน หรือหัวหน้าเผ่า เป็นตำแหน่งที่สืบทอดทางสายโลหิต ในยุคต้นราชวงศ์ จีนเริ่มรู้จัก การทำรศีกเพื่อใช้ในการทำสงครามรวมทั้งการผลิตอาวุธที่ทำจากสำริด

อย่างไรก็ตามแม้จะมีหลักฐานทางโบราณคดี แต่เนื่องจากยังไม่มีการพัฒนาตัวเขียน จึงไม่มีการจดบันทึกเกี่ยวกับราชวงศ์เซี่ยที่แน่ชัด แต่มีลักษณะของนิทานปรัมปรา เช่นมีพระเจ้าสามองค์ เสด็จลงมาสั่งสอนมนุษย์ให้รู้จักเพาะปลูก หว่านไถ รู้จักใช้ไฟ และรู้จักการปกครอง จึงทำให้ นักประวัติศาสตร์บางคนไม่ยอมรับกำเนิดราชวงศ์แรกของจีน ขณะที่หลักฐานทางโบราณคดีได้ชี้ให้เห็นร่องรอยของอารยธรรมเมืองจากการขุดพบซากเมืองเก่า พบว่าลักษณะเมืองมีการจัดแบ่งผัง เมืองนอกเป็นส่วนต่าง ๆ เช่น ส่วนของในเขตกำแพงเมือง ประกอบด้วย ปราสาทราชวัง ที่อยู่อาศัยของขุนนาง ข้าราชการ ขณะที่นอกกำแพงเมือง เป็นที่อยู่ของช่างฝีมือ และชาวบ้าน

ถึงแม้ว่าจะขาดแคลนหลักฐานลายลักษณ์อักษร แต่พอประมวลภาพของจีนยุคต้นนี้ได้ว่า จากการศึกษาของชาวจีนจำเป็นต้องพึ่งพาแหล่งน้ำในการยังชีพและเป็นปัจจัยหลักของการดำรงชีพ ขณะที่สภาพของแม่น้ำฮวงโหก็มีได้มีความสม่ำเสมอตลอดปี บางปีแล้ง บางปีน้ำท่วม สภาพปัญหาที่จีนประสบมาตั้งแต่ยุคต้นจึงกลายเป็นเงื่อนไขที่เกิดผู้นำที่มีความสามารถในการจัดสรร ระบบน้ำเช่น การจัดสรร แบ่งปันน้ำให้เท่ากันในแต่ละชุมชน มีความสามารถในการเกณฑ์ผู้คน เพื่อสร้าง ระบบกัก เก็บน้ำไว้ใช้ในช่วงฤดูแล้ง สามารถปราบปรามชุมชนอื่นที่เข้ามารุกรานความสงบสุขของชุมชนของตนได้ ด้วยความเก่งและมีบารมีเยี่ยงนี้ ก็จุดเริ่มต้นของการสถาปนาอำนาจ การปกครอง จนนำมาสู่การรวบรวมแต่ละชุมชนให้มีขนาดใหญ่ขึ้นจนสามารถสร้างสรรค์ความเจริญในระดับนครขึ้นมาได้

ราชวงศ์ซัง

สมัยราชวงศ์ซัง ลักษณะการปกครองยังคงสืบเนื่องจากราชวงศ์เซี่ย คือการปกครองในลักษณะของนครรัฐ ซึ่งต่างมีอิสระต่อกัน นครรัฐที่ใหญ่ที่สุด ก็จะมีนครรัฐอื่นมาอ่อนน้อมและส่งบรรณาการไว้เพื่อแสดงความจงรักภักดี ตำแหน่งประมุขสามารถสืบทอดทั้งทางโอรสและอนุชากษัตริย์มีหน้าที่หลักอยู่สามประการ คือ ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา การทำสงคราม และการจัดทุกข์บำรุงสุข

ความเจริญในยุคสมัยนี้ คือการเริ่มประดิษฐ์ตัวอักษร จะพบตัวอักษรยุคแรกปรากฏเป็นคำทำนายต่างๆ ซึ่งถูกเขียนลงไว้บนกระดูกสัตว์แล้วมีการเอาไปเผา นอกจากนี้ยังปรากฏพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องเทพเจ้า เช่นเทพเจ้าที่ถือเป็นวิญญาณแห่งบรรพบุรุษ เทพเจ้าแห่งธรรมชาติ ได้แก่ เทพเจ้า ดิน น้ำ ลม ไฟ และสุดท้ายคือเทพขางตี้ ซึ่งหมายถึงเทพแห่งสวรรค์ ต่อมารู้จักในนามของว่า “เทียน” หรือ “เทียนมิ่ง” ในสมัยราชวงศ์โจว นอกจากนี้ยังมีการประดิษฐ์ปฏิทินขึ้น โดยการแบ่งเวลาตามฤดูกาล อันเป็นรากฐานของการประดิษฐ์ปฏิทินในเวลาต่อมา

ราชวงศ์โจว

ประมาณหนึ่งพันปีก่อนคริสตศักราช ขณะที่ราชวงศ์ซังซึ่งมีฐานกำลังด้านทิศตะวันออกของจีนเริ่มเสื่อมอำนาจลง ไกลออกไปทางทิศตะวันตกแถบหุบเขาไหว มณฑลสั่นซี มีกลุ่มตระกูลหนึ่งที่เริ่มมีการสะสมอำนาจเพิ่มมากขึ้น คือกลุ่มตระกูลโจว ความเป็นมาของตระกูลโจวนั้น หลักฐานที่ถูกเขียนขึ้นในสมัยเดียวกัน ระบุว่ากลุ่มโจวไม่ใช่จีนแท้ หากแต่มีเชื้อสายชาวเติร์กและทิเบตปนอยู่ด้วย ใช้รูปแบบการปกครองแบบศักดินาสวามิภักดิ์ คือการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เป็นที่ดินให้แก่ขุนนาง เพื่อเป็นการตอบแทนความจงรักภักดี

ยุคสมัยราชวงศ์โจวมีระยะเวลาประมาณ 800 ปี แบ่งเป็นสองยุค คือ โจวตะวันตกและโจวตะวันออก สำหรับยุคของโจวตะวันออกนั้นมีการแบ่งแยกย่อยออกเป็นสมัยเล็ก ๆ อีกสองสมัย คือ ฤดูใบไม้ผลิ และฤดูใบไม้ร่วง และสมัยเสียดก๊ก

1) สมัยโจวตะวันตก (1122-771 B.C.) เริ่มจากการที่ตระกูลโจวสามารถสร้างความแข็งแกร่งโดยการยกทัพไปปราบพวกซังได้ในที่สุด หลังจากนั้นได้ตั้งราชวงศ์ขึ้นในปี 1122 ก่อนคริสตศักราช มีเมืองหลวงคือเมืองซีอาน แบ่งการปกครองออกเป็นภูมิภาคต่าง ๆ มีขุนนางปกครอง ซึ่งส่วนใหญ่คือกลุ่มที่คอยช่วยเหลือตระกูลโจวในการปราบพวกซัง ดังนั้นความมั่นคงทางการเมืองของราชวงศ์โจวจึงขึ้นอยู่กับสายสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองราชวงศ์กับลูกน้องหรือพันธมิตร การสถาปนาระบบอบศักดินาก็เป็นไปเพื่อตอบแทนพวกพ้องและรักษาคุณอำนาจ ในระยะต้นจึงพบว่าผู้ปกครองสามารถควบคุมบรรดาชนต่าง ๆ ได้ดี จนกระทั่งปี 771 B.C. อำนาจของตระกูลโจวเริ่มเสื่อมลง ประกอบกับการที่กลุ่มอนารยชนเริ่มเข้ามารุกรานแถบชายเขตแดน ทำลายบ้านเมืองได้รับความเสียหาย โดยที่ราชวงศ์โจวไม่สามารถต้านทานการรุกรานครั้งนั้นได้ จึงเกิดการ

อพยพไปตั้งศูนย์อำนาจใหม่ที่เมืองถ້วยาง ลุ่มแม่น้ำโต มณฑลเหอหนาน เป็นการเริ่มยุคสมัยโจวตะวันออก

2) โจวตะวันออก (771-256 B.C.) ราชวงศ์โจวยุคนี้อำนาจของผู้ปกครองลดน้อยลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปลายสมัย ช่วงเวลานี้เองที่ราชวงศ์โจวเริ่มใช้แนวคิดเพื่อสร้างศูนย์อำนาจในการปกครองขึ้น คือแนวคิดเรื่อง “โอรสแห่งสวรรค์” (Son of Heaven) และ “อาณัติแห่งสวรรค์” (Mandate of Heaven) แนวคิดนี้คือการอ้างอำนาจของกษัตริย์ในฐานะโอรสแห่งสวรรค์ และได้รับประกาศิตของเทพเจ้า (เทียน) หรืออาณัติแห่งสวรรค์ให้ลงมาช่วยเหลือ ขจัดทุกข์บำรุงสุขแก่ประชาชน แนวคิดนี้เริ่มถูกใช้เป็นเครื่องมือการเมืองในยุคแรกที่กลุ่มโจวสามารถโค่นล้มราชวงศ์ซังและสถาปนาราชวงศ์โจวขึ้น เพียงแต่ยังไม่ชัดเจนมากนักเนื่องจากตระกูลโจวยังต้องอาศัยญาติวงศ์ ลูกน้องตลอดจนพันธมิตรอื่น ๆ ในการสร้างราชวงศ์ใหม่ในระยะเริ่มต้น

นับตั้งแต่สมัยโจวตะวันออกเป็นต้นมา ดูเหมือนสถานการณ์ของราชวงศ์ถูกสั่นคลอนอยู่ตลอดเวลา เพราะบ้านเมืองปั่นป่วนด้วยศึกสงคราม การแย่งชิงอำนาจในสายตระกูลโจว และสายตระกูลอื่น เกิดการจลาจล การสู้รบระหว่างแคว้นหรือมณฑลต่าง ๆ โดยเฉพาะยุคสุดท้ายคือสมัยเหลียดก๊ก รัฐต่าง ๆ ทำศึกสงครามแย่งชิงอำนาจ การสู้รบดำเนินไปในชว่นับร้อยปี ผลกระทบที่เกิดขึ้นก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในทางสังคมอย่างมากมาย ทั้งทางด้านการทหาร การปกครอง แต่ท่ามกลางความยุ่งยากวุ่นวายทางการเมืองนี้ ได้เกิดความเจริญทางด้านภูมิปัญญาขึ้น เกิดนักคิดนักปรัชญามากมาย นักปรัชญาเมธีคนสำคัญของจีนในยุคนี้ ได้แก่ ขงจื้อ เล่าจื้อ เม่งจื้อ เป็นต้น

นอกจากนี้ในฤดูใบไม้ผลิ (ชุนเทียน) และใบไม้ร่วง (ชิงเทียน) มีการบันทึกถึงสถานการณ์ของจีนว่าเป็นศูนย์กลางแห่งความเจริญของโลก จนได้ชื่อว่า “The Middle of Kingdom” ขณะเดียวกันทัศนคติของจีนที่มีต่อชนชาติอื่นนั้นจีนมองว่าอารยธรรมอื่นป่าเถื่อนและด้อยกว่าตน แผนที่ตั้งจีนสร้างในยุคเริ่มต้นก็ปรากฏแนวคิดนี้อย่างชัดเจน แนวคิดดังกล่าวฝังรากลึกในสังคมจีนมาทุกยุคทุกสมัย แม้นจวบจนกระทั่งเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ แนวคิดดังกล่าวได้กลายเป็นอุปสรรคสำคัญสำหรับจีนในการต้องเผชิญหน้ากับอารยธรรมใหม่ที่เข้ามาพร้อมพวกตะวันตก

กล่าวได้ว่าแม้ยุคสมัยโจวจะเต็มไปด้วยความปั่นป่วนวุ่นวายด้วยสงครามการสู้รบ แต่ในขณะเดียวกันจีนในสมัยโจวตะวันออกได้มีการพัฒนาในด้านอื่น ๆ เช่น การใช้เหล็กแทนสำริด และมีการประดิษฐ์เครื่องมือในการเกษตร มีการขุดคลองท่อน้ำเพื่อใช้ในการเพาะปลูก ไปพร้อม ๆ กับการเพิ่มขึ้นของจำนวนพลเมืองมีการค้าขายระหว่างรัฐต่าง ๆ ขึ้นมากมาย ก่อให้เกิดการขยายในการผลิตและการค้า เกิดกลุ่มชนชั้นใหม่ในสังคมคือพวกพ่อค้าและช่างฝีมือ มีการใช้เงินตราเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน ผลที่ตามมาคือ ทำให้เมืองในยุคนี้เปลี่ยนไปจากเดิมที่เคยมีกำแพงล้อมรอบ มีการผลิตและช่างฝีมืออยู่นอกเมือง แต่ยุคโจวตะวันออกได้มีการรวมเอากิจกรรมการค้าและการผลิตเข้ามาอยู่ในกำแพงเมือง ลักษณะเมืองที่เกิดใหม่ จึงเป็นเมืองที่เป็นศูนย์กลางของการ

ปกครอง การผลิต เศรษฐกิจ รวมเข้าไว้ด้วยกัน เมื่อเกิดการขยายตัว มีการสร้างสาธารณูปโภค เช่น ถนนหนทาง และก่อให้เกิดความตึกคักของกิจกรรมทางด้านการค้าตามมา

ประมาณปี 335 B.C. ก่อนคริสตศักราช ซึ่งเป็นช่วงที่เกิดสงครามรบพุ่งระหว่างแคว้นต่าง ๆ เพราะศูนย์กลางอำนาจอ่อนแอลง เปิดโอกาสให้แคว้นจีนหรือตระกูลจีนสามารถสะสมกำลังผู้คน เริ่มปราบปรามแคว้นเล็กแคว้นน้อยต่าง ๆ จนกระทั่งมีกำลังทหารกล้าแข็งเข้าปราบพวกโจวได้ในที่สุด อันเป็นการสิ้นสุดยุคสมัยต้นราชวงศ์ เพราะเนื่องจากแคว้นจีนหลังได้รับชัยชนะเด็ดขาดปราบแคว้นเล็ก แคว้นใหญ่ได้ทั้งหมด อันเกิดจากความเก่งกล้าสามารถของผู้นำและกองทัพที่เข้มแข็ง ได้สถาปนาราชวงศ์ใหม่ มีการจัดระเบียบการปกครองใหม่ ภายใต้ความเจริญรุ่งเรืองของยุคอาณาจักร

3.1.3 ยุคอาณาจักร

ยุคอาณาจักรเป็นยุคที่จีนสามารถรวบรวมแผ่นดินให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง และสามารถขยายอาณาจักรออกไปได้อย่างกว้างขวางจากความสามารถของจักรพรรดิฉินซีฮ่องเต้ ที่สถาปนาราชวงศ์จีนขึ้นหลังการปราบปรามแคว้นต่าง ๆ ได้ทั้งหมด มีการปฏิรูปการปกครองใหม่ โดยอาศัยหลักปรัชญาจากสำนักฟาเจีย ที่เน้นแนวคิดว่าด้วยการปกครองโดยใช้กฎหมายจัดระเบียบทางสังคม ในยุคต้นอาณาจักรนี้มีราชวงศ์ที่ยิ่งใหญ่อยู่สองราชวงศ์ คือ ราชวงศ์ฉินและราชวงศ์ฮั่น ก่อนที่จีนจะเข้าสู่ยุคสมัยกลาง

ราชวงศ์ฉิน (221-106 B.C.)

ในสมัยของจักรพรรดิฉินซี หลังจากรวบรวมอาณาจักรเป็นปึกแผ่นมั่นคงแล้ว ได้ทรงสร้างจีนให้เป็นจักรวรรดิ โดยแบ่งการปกครองออกเป็น 36 เขต (มณฑล) แต่ละเขตมีผู้ว่าราชการมณฑลฝ่ายทหารและพลเรือน ทั้งนี้ขึ้นตรงต่อรัฐบาลกลาง โดยมีข้าราชการฝ่ายต่าง ๆ ในการทำหน้าที่เก็บภาษีและเกณฑ์แรงงาน นอกจากจะแบ่งเป็นมณฑลแล้ว ยังมีการแบ่งแยกมณฑลออกเป็นอำเภอ มีนายอำเภอเป็นหัวหน้า ดังนั้นระบอบนี้ดูคล้ายการรวมอำนาจไว้ที่ศูนย์กลางแทนระบบเดิมคือศักดินาที่กระจายอำนาจให้กลุ่มขุนนางปกครองท้องถิ่นของตน ขณะที่ผู้ปกครองส่วนท้องถิ่นในสมัยราชวงศ์ฉินจะถูกคัดเลือกจากส่วนกลาง ไม่ใช่การสืบทอดอำนาจในสายตระกูลท้องถิ่น ดังเช่นสมัยราชวงศ์โจว เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้ท้องถิ่นสะสมกำลังอำนาจท้าทายรัฐบาลกลางได้อีก

เพื่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมากขึ้น จักรพรรดิฉินซี ได้สั่งให้มีการสร้างถนนจากเมืองหลวงเชื่อมไปยังมณฑลต่าง ๆ และให้ใช้ภาษาเดียวกันทั่วทุกมณฑล รวมทั้งอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราที่เป็นแบบเดียวกันทั้งหมด มีการสำรวจสำมะโนประชากรเพื่อประโยชน์ในการจัดเก็บภาษี ขณะเดียวกันก็ใช้นโยบายของสำนักฟาเจียหรือสำนักนิติธรรมนิยม (Legalism) อย่างเคร่งครัด โดยมีที่ปรึกษาคนสำคัญคือ ลี ลือ เน้นการใช้กฎหมายเป็นแม่บทลงโทษแบบเดียวกัน

ทั่วราชอาณาจักร ทำให้สำนักคิดอื่นและนักปรัชญาแนวอื่น ถูกกำจัดและถูกปราบ ตำรับตำราต่าง ๆ ถูกทำลายมากมาย โดยเฉพาะงานของขงจื้อมีการลงโทษผู้จัดขึ้นอย่างรุนแรง

นอกเหนือจากการปราบและปรามสำนักทางความคิดต่าง ๆ แล้ว ราชวงศ์จิ้นยังทำการปราบศัตรูนอกอาณาจักร คือพวกเร่ร่อนทางตอนเหนือ พวกขงนู่มีการสร้างกำแพงเมืองเพื่อป้องกันการบุกรุกโจมตีของพวกอนารยชน ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีคือ “กำแพงเมืองจีน” (The Great Wall of China) เป็นกำแพงที่สร้างขึ้นตามไหล่เขาทอดเนาวยาวจากทิศตะวันออกสู่ทิศตะวันตกนับพันไมล์ ปัจจุบันได้รับการยกย่องว่าเป็นสิ่งมหัศจรรย์ของโลก

หลังจากสมัยจักรพรรดิฉินซีฮ่องเต้ ศูนย์กลางอำนาจขาดผู้ปกครองที่มีความเก่งกล้า ทำให้เกิดการแย่งอำนาจระหว่างพวกเสนาบดีต่าง ๆ บ้านเมืองเดือดร้อน ประชาชนยากไร้เพราะถูกเกณฑ์แรงงานอย่างหนัก มีการอ้างการใช้กฎหมายลงโทษอย่างหนักกับฝ่ายตรงข้าม ผู้ชายถูกเกณฑ์ไปเป็นทหารตามชายแดน ชาวนาถูกรีดผลผลิตอย่างหนัก จึงทำให้ในท้ายที่สุดเกิดการรวมกลุ่มชาวนาขึ้น เพื่อก่อการกบฏ มีหัวหน้าซึ่งมาจากชาวนาเช่นกัน คือหลิวปัง ได้รวบรวมกำลังผู้คนเข้ายึดอำนาจจากศูนย์กลาง โคนลิ้มราชวงศ์จิ้นลงได้ในที่สุดหลิวปังสถาปนาตัวเองขึ้นเป็นจักรพรรดิองค์ใหม่นามว่า จักรพรรดิฮั่นเกาตี้ ก่อตั้งราชวงศ์ฮั่นขึ้นในเวลาต่อมา

ราชวงศ์ฮั่น

ราชวงศ์ฮั่นเป็นสมัยหนึ่งที่ปกครองอาณาจักรจีนยาวนานกว่า 400 ปี นับเป็นราชวงศ์ที่ยิ่งใหญ่ราชวงศ์หนึ่ง จะแบ่งช่วงของราชวงศ์ฮั่นได้เป็น 2 สมัย คือ ราชวงศ์ฮั่นตอนต้นและราชวงศ์ฮั่นตอนปลาย

1) ราชวงศ์ฮั่นตอนต้น (202 B.C.-08 A.D.) เป็นยุคสมัยของการเริ่มสร้างความเป็นปึกแผ่นทางการเมืองหลังการสถาปนาราชวงศ์ใหม่ มีการรื้อฟื้นเอาระบบศักดินาในสมัยราชวงศ์โจวกลับมาใช้ใหม่ เพื่อลดแรงต่อต้านจากขุนนางท้องถิ่น โดยมีการจัดแบ่งเขตการปกครองให้พื้นน้อยหรือลูกน้อง ไปปกครอง

สมัยราชวงศ์ฮั่น สถาบันที่มีอำนาจ 3 สถาบัน คือ สถาบันจักรพรรดิ ข้าราชการ และตระกูลสำคัญในสมัยนี้อาณาเขต ของอาณาจักรยังไม่กว้างใหญ่ไพศาล จึงมีการเริ่มมีการจัดระบบการคัดเลือกคนเข้ารับราชการ นับเป็นจุดเริ่มต้นของการสอบคัดเลือกเข้ารับราชการแบบจีน ทำให้สถาบันข้าราชการถูกสถาปนาลงอย่างมั่นคงมาตั้งแต่สมัยนี้ โดยเกณฑ์ที่ใช้วัดความรู้ความสามารถของบุคคลเพื่อเข้ารับราชการคือ หลักปรัชญาของขงจื้อ อันได้แก่คำรับทั้ง 5 และคุณธรรม จริยธรรม ตามแบบขงจื้อ ซึ่งได้กลายเป็นเครื่องมือตรวจสอบทั้งตัวข้าราชการและสถาบันจักรพรรดิด้วย สำหรับระบบครอบครัวหรือระบบตระกูลที่มีความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ ต่อมาได้กลายเป็นการส่งเสริมตระกูลสำคัญตามท้องถิ่นต่าง ๆ ซึ่งกุมอำนาจทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจ ทำให้เกิดการแข่งขันการสร้างอำนาจ และก่อการกบฏขึ้นตามหัวเมืองต่าง ๆ ส่งผลให้ราชวงศ์ฮั่นต้องสิ้นสุด

ลงระยะหนึ่ง จนกระทั่งจักรพรรดิทงจู่สามารถปราบกบฏได้สำเร็จ จึงเสด็จขึ้นครองอำนาจภายใต้ราชวงศ์ฮั่นอีกครั้ง

2) ราชวงศ์ฮั่นตอนปลาย (25-100 A.D.) ภายหลังจากปราบกบฏ จักรพรรดิทงจู่ได้ย้ายราชธานีมาอยู่ที่เมืองโลียง อย่างไรก็ตามเมื่อสิ้นรัชสมัยจักรพรรดิทงจู่แล้ว รัชสมัยต่อมาจักรพรรดิมีได้มีความเข้มแข็งอีกต่อไป เพราะจักรพรรดิขึ้นครองราชย์แต่เยาว์วัย ภายใต้อำนาจนักการเมืองแย่งอำนาจกัน อำนาจการปกครองตกอยู่กับพระราชมารดาและพระญาติ ตลอดจนพวกขุนที่ ขณะที่ภายนอกเกิดโจรผู้ร้ายและกลุ่มกบฏตามตะเข็บแนวชายแดน ซึ่งยากแก่การปราบปราม โดยเฉพาะกลุ่มโจรกลุ่มที่มีชื่อเสียงมากที่สุดในยุคนั้นคือ “กลุ่มโจรโพกผ้าเหลือง” (yellow turbans) ขณะที่กลุ่มอำนาจจักรพรรดิต้องคอยประนีประนอมผลประโยชน์กับกลุ่มทหารในการดำเนินราชการ บัลลังก์ และการปราบกบฏ จึงทำกลุ่มทหารมีบทบาทมากขึ้น และเริ่มมองไม่เห็นความสำคัญของจักรพรรดิต่อไป ต่อมากลุ่มทหารเหล่านี้ รู้จักในนามกลุ่ม “ขุนศึก” (warlords)

ท้ายที่สุดราชวงศ์ฮั่นก็สิ้นสุดลงในปี ค.ศ. 220 จักรพรรดิถูกปลดออกจากราชบัลลังก์ หลังจากนั้นจีนก็แตกแยกออกเป็นก๊กต่าง ๆ อาณาจักรจีนเข้าสู่ยุคสามก๊กอีกครั้ง มีการแบ่งแยกออกเป็นก๊กเป็นเหล่าแคว้นเล็กแคว้นน้อยต่างเป็นอิสระต่อกัน ยุคต่อจากนี้มักถูกเรียกว่า “ยุคแห่งความแตกแยก” กลุ่มต่าง ๆ ผลัดเปลี่ยนเข้ามามีอำนาจ แต่ไม่มีกลุ่มใดที่มีอำนาจสูงสุด ซึ่งในช่วงกว่าสามร้อยกว่าปีนี้มีกลุ่มที่มีชื่อเสียงอยู่สามกลุ่มที่เป็นที่รู้จักกันดี ในนาม “ยุคสามก๊ก” และหลังจากยุคสามก๊กแล้วจีนมีการตั้งราชวงศ์ขึ้นใหม่ถึงหกราชวงศ์ จึงเรียกว่า “ยุคหกราชวงศ์” ซึ่งถือเป็นยุคเริ่มต้นยุคกลางในเวลาต่อมา

สรุปลักษณะเศรษฐกิจและสังคมอาณาจักรจีนยุคโบราณ

1) เศรษฐกิจ : สังคมจีนยุคโบราณ มีลักษณะการผลิตเพื่อดำรงชีพ โดยมีเกษตรกรรมเป็นกิจกรรมหลักของเศรษฐกิจ พืชที่ปลูกส่วนใหญ่มีข้าวเจ้า ข้าวสาลี ข้าวเหนียว แต่สังคมเกษตรของจีนสมัยโบราณยังคงประสบปัญหาหลายด้าน เนื่องจากที่ดินส่วนใหญ่ตกอยู่ในความครอบครองของขุนนางตระกูลใหญ่ ประกอบกับภาวะดินฟ้าอากาศแปรปรวน การชลประทานไม่เพียงพอต่อพื้นที่เพาะปลูก ก่อให้เกิดภาวะข้าวยากหมากแพง อยู่บ่อยครั้ง

แม้ว่าในบางสมัยจะมีการนำเอาการจัดสรรที่ดินมาใช้ เช่นการจัดระบบบ่อน้ำ หรือระบบชิงเทียน (well field system) ในสมัยราชวงศ์โจว หรือการปฏิรูปที่ดินของหวางหมั่ง สมัยราชวงศ์ฮั่น คือการใช้ระบบนาแบ่ง หรือซุนเทียน แต่ระบบเหล่านี้ก็ไม่ได้ผล เพราะเจ้าของที่ดินจะต้องเสียผลประโยชน์ จึงทำให้ชนชั้นผู้ดีมีการต่อต้านนโยบายนี้ตลอดมา

การค้าภายใน : การค้าภายในจีนค่อนข้างคึกคัก ในเมืองและนอกเมืองเต็มไปด้วย
โรงเตี๊ยม มีร้านอาหาร ร้านเหล้า ร้านค้าอัญมณี แพรพรรณและขนสัตว์ ในสมัยราชวงศ์ฮั่น การ
ค้ารุ่งเรืองมาก มีการขุดคลอง เชื่อมแม่น้ำสายต่าง ๆ มีการสร้างถนนเชื่อมภาคใต้ และภาคตะวันออก
ออกเฉียงใต้

การค้าต่างแดน : มีการส่งผ้าไหม เครื่องลายคราม เงิน ทองแดง ไปยังอียิปต์ โรม
อินเดีย ตามเส้นทางค้าไหม "Silk Route" อันเส้นทางการเดินทางที่เชื่อมโลกตะวันออกและโลก
ตะวันตกในยุคโบราณ เส้นทางนี้ผ่านแคว้นกังสุ ผ่านเอเชียกลาง แยกไปเปอร์เซีย แถบทะเลเมดิ
เตอร์เรเนียน และแยกเข้าสู่อินเดีย

ประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 5 จึงเริ่มมีการเก็บภาษี แทนผลผลิตจากที่ดิน ที่ดินเริ่มเป็นสิ่ง
ที่สามารถค้าขายได้ ขณะที่ดูเหมือนว่าฐานะของเจ้าของที่ดินจะเพิ่มขึ้น ชาวนากลับมีชีวิตที่แย่งทุก
ขณะ เพราะชาวนาไม่มีสิทธิ์เป็นเจ้าของที่ดิน แล้วยังต้องเสียภาษีและค่าเช่าที่นาอีก

2) **สังคม** สภาพสังคมจีนในสมัยโบราณ แบ่งออกเป็นสองกลุ่ม กลุ่มแรกคือกลุ่มที่อาศัย
อยู่ในเขตกำแพงเมือง ซึ่งได้แก่ชนชั้นสูง ประกอบด้วยจักรพรรดิ พระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนาง
เจ้าของที่ดิน นักปราชญ์ ทหาร พ่อค้า อีกกลุ่มหนึ่งคือกลุ่มที่อาศัยอยู่นอกกำแพง ได้แก่มุข
ชาวนา ซึ่งเป็นกลุ่มที่ใหญ่ที่สุดในสังคมจีน อิทธิพลการแบ่งชนชั้นในสังคมจีนได้รับอิทธิพลแนวคิด
ของขงจื้อ ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 4 ชนชั้น คือ

1. จักรพรรดิ เป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในแผ่นดิน ต้องปกครองบ้านเมืองด้วยความเป็นธรรม
การปกครองของกษัตริย์ถือว่าเป็น เพราะได้รับอาณัติจากสวรรค์ ยามใดกษัตริย์ไร้คุณธรรม จะเกิด
ภัยพิบัติต่าง ๆ และจะมีผู้อ้างอาณัติแห่งสวรรค์คนใหม่มาโค่นล้มกษัตริย์ หรือราชวงศ์เดิมแล้ว
สถาปนาราชวงศ์ใหม่ขึ้นมา

2. ชนชั้นขุนนาง ได้แก่ข้าหลวงที่มีหน้าที่ดูแลมณฑลต่าง ๆ รวมทั้งนักปราชญ์และปัญญา
ชนตำแหน่งขุนนางจะเป็นแหล่งควบคุมอำนาจในสังคมจีน เพราะเป็นชนชั้นที่มีอภิสิทธิ์ ตลอดทั้ง
เป็นเจ้าของที่ดิน จึงทำให้ผู้อยู่ในตำแหน่งขุนนางระดับต่าง ๆ แต่ละท้องถิ่น สามารถแสวงหาโลก
ทรัพย์สิน เก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากผลผลิตของชาวนา แม้ว่าส่วนหนึ่งของรายได้ต้องส่งบรรณาการ
ราชสำนักทุกปี เช่นในระบบ "เฟิ่งเจี้ยน" เป็นต้น

3. ชนชั้นชาวนา ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของจีน ในสมัยราชวงศ์โจว ชนชั้นชาวนาถูก
จัดเป็นอันดับสองในสังคม รองจากนักปราชญ์และข้าราชการ โดยมีชนชั้นช่างฝีมือ และพ่อค้าถูก
จัดอยู่ในระดับต่ำกว่า อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากอิทธิพลของขงจื้อ หากแต่แท้ที่จริงแล้วในความ
เป็นจริงชนชั้นชาวนาคือกลุ่มชนชั้นล่างสุดของสังคมที่ทำหน้าที่ผลิตให้กับสังคม ทั้งถูกเกณฑ์แรง
งาน และต้องจ่ายภาษีในรูปผลผลิตให้แก่รัฐ รวมทั้งอาจจ่ายค่าเช่าที่ดินให้แก่พวกขุนนางผู้เป็นเจ้าของ
ที่ดิน

๑๕๐

127770

๗ ๑๘๔ ๐

๑.๒

4. ชนชั้นทหารและพ่อค้า การจัดลำดับนี้เป็นไปภายใต้อิทธิพลความคิดของขงจื้อ ที่มองเห็นว่าอาชีพทั้งสองนี้ ไม่มีคุณธรรม ควรมีฐานะต่ำสุดในสังคม เพราะในขณะที่พ่อค้าเป็นอาชีพที่มุ่งแสวงหาผลกำไร มีการใช้เล่ห์เหลี่ยมเพื่อจะได้เปรียบในเชิงการค้า ถือเป็นการเอาเปรียบเพื่อนมนุษย์ อาชีพทหารเป็นอาชีพที่ปราศจากคุณธรรมเช่นเดียว เพราะเป็นอาชีพที่ต้องทำลายชีวิตและทรัพย์สินของผู้อื่น และเป็นอาชีพที่นำไปสู่การใช้อำนาจในทางที่ผิด

การสร้างสรรคัมภีร์ปัญญา

จีนในยุคโบราณได้สร้างสรรคัมภีร์ปัญญาเป็นมรดกสำหรับสังคมจีนในเวลาต่อมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งความคิด ความเชื่อ และปรัชญาของชาวจีนที่มีอิทธิพลมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้ โดยจะแบ่งออกเป็นสองยุคคือ

1. ยุคก่อนปรัชญาเมธี เป็นยุคที่เกิดความคิด ความเชื่อเกิดขึ้นในสังคมจีนตั้งแต่ประมาณสมัยวัฒนธรรมเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งเกิดมีความเชื่อและบางครั้งก่อให้เกิดพิธีกรรมตามมา ได้แก่

ก. ความคิดเกี่ยวกับธรรมชาติ (Concept of Nature) : หลักฐานในสมัยราชวงศ์ซังแสดงให้เห็นว่าสังคมจีนมีความเชื่อเรื่องวิญญาณและเทพเจ้า เทพเจ้าที่จีนเคารพคือเทพที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ เช่น เทพเจ้าแห่งท้องฟ้า เทพเจ้าแห่งแม่น้ำ เทพเจ้าแห่งลม เทพเจ้าที่มีความสำคัญมากคือ เทพเจ้าแห่งบรรพบุรุษ และเทพซางตี้ (Shang Ti) ซึ่งเป็นบรรพบุรุษของราชวงศ์ การบูชาบรรพบุรุษทำให้โครงสร้างของระบบครอบครัวจีนมีความแข็งแกร่งและเหนียวแน่นมาก และลักษณะคู่มือนจะสืบทอดอยู่ในสังคมจีนตลอดมาจนถึงปัจจุบัน

ข. การบูชาบรรพบุรุษ (Ancestor Worship) : ชาวจีนเชื่อว่า บรรพบุรุษที่ตายแล้วจะสถิตอยู่ในสวรรค์ มีหน้าที่คุ้มครองมนุษย์ ชาวจีนจึงต้องเคารพบูชาบรรพบุรุษเพื่อต้องการให้บรรพบุรุษคุ้มครองและอำนวยความสะดวกร่มเย็นในครอบครัวและตลอดจนสังคม ชาวจีนต้องเคารพและภักดีต่อ(อาวุโสในครอบครัวทั้งเมื่อมีชีวิตอยู่และถึงแก่กรรมไปแล้ว ความสำคัญของการบูชาบรรพบุรุษ มีผลต่อรากฐานสังคมจีนโบราณที่ทำให้เกิดความรู้สึกผูกพันต่อครอบครัว และสามารถสืบทอดประเพณีของครอบครัวไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อจีนเริ่มใช้เซตระกูด ซึ่งก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นในวงศาณาญาติที่ปรากฏอยู่ในสังคมจีนในพิธีกรรมการบูชาบรรพบุรุษจะเริ่มด้วยการทำความเคารพเทพแห่งโลกหรือพระแม่ธรณีหรือเทพแห่งถนนทั้งห้า ซึ่งจะเป็นผู้ยินยอมให้จิตวิญญาณของผู้ตายแล้วเข้าสู่ทวารสู่โลกแห่งวิญญาณได้พื้นพิภพ ครอบครัวใดที่มีฐานะค่อนข้างมั่งคั่ง จะประกอบพิธีกรรมซึ่งใช้เวลายาวนานนับเดือน หรือบางครั้งถึง 45 วัน

ค. กระดูกทำนาย (Oracle Bone) : พิธีนี้เป็นพิธีที่เกี่ยวกับความเชื่อในเรื่อง โชคกลาง และการเสียดายของจีน การทำพิธีจะมีการนำเอากระดูกสัตว์หรือกระดูกเต่ามาจารึกคำถามที่ต้องการถามเทพเจ้า เช่น ดิน ฟ้า อากาศ การล่าสัตว์ การเดินทาง การรบ มีการนำเอากระดูกไปเผาจน

เกิดรอยร้าวบนกระดุกแล้วนำรอยร้าวที่เกิดขึ้นมาตีความหมายเพื่อหาคำตอบจากกระดุกทำนายหลักฐานประเภทนี้ยังคงเหลือตกค้างอยู่ทำให้สามารถได้ข้อมูลเกี่ยวกับชนชั้นสูง ตลอดจนความเชื่อของคนจีนในยุคโบราณได้เป็นอย่างดี

ง. **โลกทัศน์ความเป็นศูนย์กลางของโลก (The Middle of Kingdom) :** ความคิดทางประวัติศาสตร์ของคนจีนที่เกิดขึ้นในยุคโบราณ คือความเชื่อว่าอาณาจักรจีนมีอารยธรรมสูงส่งเหนือชนชาติอื่น จีนจึงเป็นศูนย์กลางของโลกที่รายรอบด้วยดินแดนและผู้คนที่ป่าเถื่อนและด้อยอารยธรรมกว่าจีน ซึ่งจีนเรียกว่าพวกอนารยชน ดินแดนเหล่านี้จะต้องยอมอ่อนน้อมแก่จีนขณะที่จีนจะถ่ายทอดความเจริญให้ ความคิดเช่นนี้ส่งผลให้เกิดรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับชนชาติอื่นที่เรียกกันว่า “ระบบบรรณาการ” หรือที่เรียกกันว่า “จิมก้อง” ซึ่งเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ที่ไม่เท่ากัน โดยจีนถือว่าชนชาติอื่นที่มาติดต่อกับจีนจะต้องส่งเครื่องราชบรรณาการให้แก่จีนในฐานะผู้ที่ด้อยกว่า และจีนคือผู้เหนือกว่า รูปแบบการค้าแบบบรรณาการนี้เกิดขึ้นในสมัยราชวงศ์ซัน และจีนใช้เป็นกุศโลบายในการดำเนินนโยบายต่างประเทศจนกระทั่งถึงยุคสมัยใหม่

จ. **ความเจริญด้านวิทยาการ (Innovation) :** จีนเป็นแหล่งอารยธรรมโบราณและสำคัญเทียบเท่าอารยธรรมที่เก่าแก่แห่งอื่นของโลก ในแง่ที่มีความก้าวหน้าทางวิทยาการเหมือนกัน เช่น การรู้จักประดิษฐ์ขึ้นมาใช้ โดยการแบ่งวันออกเป็นหมวด ๆ หมวดละ 10 วัน 3 หมวด เป็น 1 เดือน ความรู้ทางด้านดาราศาสตร์และดาราศาสตร์ของจีนเจริญมากในสมัยฮั่น มีการแบ่งฤดูกาลออกเป็น 4 ฤดู มีการค้นพบจุดดับบนดวงอาทิตย์ก่อนการค้นพบของกาลิเลโอถึง 1641 ปี นอกจากนี้ยังมีการประดิษฐ์เครื่องวัดแผ่นดินไหวนาฬิกา น้ำพิกาแดด และเข็มทิศ ความก้าวหน้าอีกประการหนึ่งที่น่าสนใจ คือความคิดเกี่ยวกับธาตุทั้ง 5 คือ น้ำ ไฟ ไม้ โลหะ ดิน ต่อมาได้มีการนำเอาความคิดนี้มาอธิบายการกำเนิดสิ่งต่าง ๆ บนโลก โดยเชื่อว่าธาตุทั้ง 5 ให้กำเนิดและทำลายซึ่งกันและกัน เช่น ไม้กำเนิดไฟ ไฟกำเนิดดิน ไม้ทำลายดิน น้ำทำลายไฟ โลหะทำลายไม้ เป็นต้น หลักวิชานี้ได้ถูกนำมาใช้ในการรักษาโรคต่าง ๆ โดยแบ่งอวัยวะออกเป็น 5 ประเภท คือ ธาตุทั้ง 5 และแพทย์จะใช้วิธีนี้ในการวินิจฉัยและรักษาโรคต่าง ๆ

ฉ. **ความคิดเรื่องโลก (World Perception) :** จากจารึกในสมัยราชวงศ์ซัง ทำให้ทราบว่า มีคนจีนสมัยโบราณนับถือเทพเจ้าประจำธรรมชาติหลายองค์ เช่นเดียวกับชาวกรีกและอินเดีย จีนเชื่อว่ามิเทพเจ้าประจำธรรมชาติหลายองค์ที่เป็นผู้คลบนันดาลให้ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติเกิดขึ้นทั้งดีและไม่ดี คนจีนบูชาเช่นสรวงเทพเจ้า เพื่อให้เทพเจ้าพอใจ ในเทพนิยายของจีน มีการพูดถึงพระเจ้าสร้างโลกเหมือนกัน แต่ไม่สำคัญเท่ากับกรที่พระเจ้าสามารถอำนวยความสะดวกแก่ผู้เคารพบูชาได้ สิ่งที่แปลกคือ การที่ชาวจีนไม่มีสิทธิจะบูชาพระเจ้าได้โดยตรง แต่ต้องให้กษัตริย์เป็นผู้ประกอบพิธีกรรม เพราะเชื่อว่า ผู้ปกครองเปรียบเสมือนตัวกลางระหว่างสวรรค์และมนุษย์

สำหรับเทพเจ้าในความคิดของชาวจีนจะต้องมีเทพผู้ยิ่งใหญ่เป็นหัวหน้าทำหน้าที่ปกครองควบคุมเทพอื่น ๆ ชาวจีนเรียกว่า “เทียน” ซึ่งแปลว่า ฟ้า หรือสวรรค์ แต่อาจมีความหมายอื่นได้อีก เช่น กฎ หรือความสมบูรณ์แห่งเอกภพก็ได้

อย่างไรก็ตามมีข้อที่น่าสังเกตว่า ชาวจีนจะเชื่อเรื่องภูตธาตุดั้งเดิมของจักรวาลไม่เกี่ยวกับพระเจ้า โดยเชื่อว่าสิ่งต่าง ๆ ในสากลจักรวาลเกิดมาจากธาตุคู่ คือธาตุอ่อนกับธาตุแข็ง เรียกธาตุคู่ต่อไปว่า “หยิน-หยาง” “หยิน” หมายถึง ธาตุคิน หรือธาตุแม่ ซึ่งเป็นธาตุอ่อน “หยาง” หมายถึงธาตุพ่อ หรือธาตุแข็งเมื่อสองธาตุนี้ผสมกันจะเกิดเป็นสิ่งต่าง ๆ ในจักรวาลขึ้น โลกและสิ่งต่าง ๆ ในโลกล้วนเกิดจากธาตุคู่ทั้งสองสิ่งต่าง ๆ ในโลกจึงมีลักษณะคู่ เช่นหญิงกับชาย อ่อนกับแข็ง มีค้ำกับสว่าง ดึกกับสว่าง เป็นต้น

2. ความคิดยุคปรัชญาเมธี หมายถึงการที่คนนักคิดคนสำคัญขึ้นในสังคมจีนและความคิดของคนเหล่านี้มีพลังต่อสังคม ยุคปรัชญาเมธีเริ่มต้นเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 1 และสิ้นสุดลงในพุทธศตวรรษที่ 4 ในช่วงเวลาว่าสามร้อยปีเศษ จัดว่าเป็นยุคทองแห่งความคิดปรัชญาของจีน ซึ่งเริ่มปรากฏในสมัยราชวงศ์โจว ก่อให้เกิดลัทธิสำคัญของจีน เช่น ลัทธิขงจื้อ และลัทธิเต๋า

ลัทธิเต๋า : ผู้ก่อตั้งคือเล่าจื้อ หรือเหล่าจื้อ มีชื่อเดิมว่า หลีโหว แต่มักถูกเรียกว่า เล่าจื้อ ซึ่งแปลว่า “ผู้เฒ่า” เนื่องจากตอนที่หลีโหวเริ่มเป็นที่รู้จักและมีลูกศิษย์เคารพเลื่อมใส เป็นตอนที่เขาย่างเข้าสู่วัยชรา ในประวัติบันทึกของสุมาเจียง นักประวัติศาสตร์คนสำคัญของจีน ระบุว่า เล่าจื้อเกิดที่แคว้นจู่ ประมาณ 6 ปี ก่อนคริสต์ศักราช เล่าจื้อเคยทำงานเป็นภณฑารักษ์ ในพิพิธภัณฑสถานสมัยราชวงศ์โจว

เล่าจื้อได้เสนอปรัชญาของเขาก่อนที่จะหลบหน้าผู้คนจากเมืองหลวงเข้าเพื่อปลีกวิเวกเข้าสู่วัฒนา แต่ปรากฏว่าลูกศิษย์ของเขาได้เผยแพร่แนวคิดของเขาจนกระทั่งสามารถตั้งสำนักสอนและกลายเป็นลัทธิเต๋าในเวลาต่อมา ลัทธิเต๋าได้รับความนิยมและมีอิทธิพลต่อกลุ่มสังคมจีนไม่น้อยแม้จนกระทั่งในยุคสมัยใหม่ อย่างไรก็ตามลักษณะปรัชญาของลัทธิเต๋าค่อนข้างจะเป็นนามธรรมหรือที่เรียกว่าเป็นแนวคิดแบบอภิปรัชญา (Meta physics) ซึ่งอาจจะแบ่งสรรสาระทางปรัชญาของเล่าจื้อหรือของลัทธิเต๋า ดังนี้

1) สรรสาระเกี่ยวกับโลก อาจกล่าวได้ว่านักปรัชญาเมธีตะวันออกเล่าจื้ออาจเป็นแรก ๆ ที่เสนอแนวความคิด เรื่องสิ่งสมบูรณ์หรือเอกภพ ขณะที่ขงจื้อหรือนักปรัชญาอื่น ๆ จะเน้นหนักไปที่ความคิดทางการเมืองการปกครอง หรือด้านจริยธรรม เล่าจื้อพยายามหาทางอธิบายที่มาของโลกและสวรรค์ ซึ่งเล่าจื้อไม่ได้อำนาจนี้ว่าเป็นของพระเจ้าดังปรากฏในอารยธรรมแถบตะวันตก เล่าจื้อเรียกสิ่งสมบูรณ์แห่งเอกภพ ว่าเป็นป๋อกำเนิดหรือเป็นที่มาของโลก มีสภาพเป็นอมตะ ไม่มีเบื้องต้น ไม่มีท่ามกลาง และไม่มีที่สิ้นสุด สิ่งนี้ถูกเรียกว่า “เต๋า” ซึ่งปรากฏคำอธิบายอยู่ในคัมภีร์ที่ถูกเรียบเรียงขึ้นในภายหลัง คือคัมภีร์ “เต๋าคือจริง”

2) ทรรศนะเกี่ยวกับมนุษย์ มนุษย์ในทรรศนะของเล้าจื้อเป็นเช่นเดียวกับสิ่งต่าง ๆ บนโลกนี้ที่ล้วนแล้วแต่เกิดจากเต๋า เมื่อมาจากเต๋าก็จะกลับไปสู่เต๋าเช่นเดิม อันเป็นอุดมคติสูงสุดของมนุษย์ ดังนั้นเล้าจื้อจึงสอนให้มนุษย์ใช้ชีวิตอย่างง่าย ๆ หรือสมถะ ทำตัวให้กลมกลืนกับธรรมชาติ เปรียบประจุน้ำ ซึ่งสามารถเข้ากับภาชนะที่บรรจุมันได้ทุกชนิด กล่าวคือเล้าจื้อต้องการชี้ให้เห็นว่าหากมนุษย์สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม ไม่เรียกร้องหรือทะเยอทะยาน มนุษย์ก็จะพบกับความสุขสงบ อันเป็นอุดมคติที่สำคัญของเต๋า นอกจากนี้เล้าจื้อยังมองว่าคนที่พยายามศึกษาหาความรู้มากเท่าไร ก็ยังเป็นเหตุให้เกิดความยุ่งยากในสังคม เพราะคนที่มีรูปร่างก็ยิ่งเอาโรคเอาเปรียบสังคมหรือคนอื่นมากขึ้น เล้าจื้อได้เสนอปรัชญาเกี่ยวกับมนุษย์ไว้ดังนี้

- จื้อจื่อ ได้แก่ การรู้จักตัวเองให้ถูกต้อง
- จื้อเซิง ได้แก่ การเอาชนะตัวเอง
- จื้อจู้ ได้แก่ การรู้จักความพอดีด้วยตัวเอง
- จื้ออี้เต๋า ได้แก่ การมีเต๋าเป็นอุดมคติของชีวิต

3) ทรรศนะเกี่ยวกับรัฐ ในความคิดของเล้าจื้อ เขาเห็นว่าปัญหาทางการเมืองนั้นเกิดขึ้นเพราะคนเป็นผู้สร้างปัญหา ยิ่งพยายามแก้ปัญหาก็ยิ่งเป็นการเพิ่มปัญหา รัฐจะไม่เกิดปัญหาถ้าเข้าใจธรรมชาติของคนที่มิจิตวิญญานเสรี และพึงพอใจกับการมีปัจจัยสี่เพื่อการดำรงชีวิตอยู่ เพราะฉะนั้นรัฐอาจไม่จำเป็นต้องมีผู้ปกครอง เพราะยิ่งใช้อำนาจในการปกครองเท่าใดก็ยิ่งทำให้ประชาชนยุ่งยากขึ้นเพียงนั้น มีการเป็นหลายพวก ดังนั้นรัฐในอุดมคติที่เล้าจื้ออยากเห็นคือ รัฐที่ไม่จำเป็นต้องมีระบบการปกครองที่สลับซับซ้อน ไม่จำเป็นต้องขยายอาณาเขตให้เกิดความขัดแย้งกับเพื่อนบ้าน ทำรัฐให้เป็นรัฐเล็ก ๆ มีพลเมืองพอประมาณ มีเศรษฐกิจพอเลี้ยงตัวเองได้ ลักษณะรัฐเช่นนี้เรียกว่า “เซียนกว้อกว่าหมิน”

4) ทรรศนะเกี่ยวกับการปกครอง เล้าจื้อเห็นว่ากรปกครองที่ดีคือการปกครองที่น้อยที่สุด ปลดปล่อยชีวิตของประชาชนให้ดำเนินไปตามวิถีของธรรมชาติ รัฐบาลที่ดีในความคิดของเล้าจื้อคือรัฐบาลที่ปกครองโดยที่ประชาชนไม่รู้สึกว่าตัวเองถูกปกครอง แต่เล้าจื้อก็ไม่ได้วางหลักการปกครองแบบชัดเจนเช่นขงจื้อ เขาเสนอว่าผู้ปกครองควรประพฤติตนเป็นผู้ตามหลังประชาชน คือดูแลตามที่ประชาชนต้องการ ลักษณะของผู้ปกครองที่เล้าจื้อเห็นว่าควรเป็นคือ เมตตา มัชยสถ์ ไม่เด่นล้ำหน้าประชาชน

5) ทรรศนะเกี่ยวกับปัจเจกชน ปรัชญาของเล้าจื้อไม่ได้ให้ทรรศนะที่เด่นชัดเกี่ยวกับปัจเจกชนว่า ปัจเจกชนควรมีบทบาทหน้าที่อย่างไรในสังคม เพราะตัวเขามุ่งให้คนหลีกเลี่ยงจากสถาบันและข้อกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เสียมากกว่า

ลัทธิขงจื๊อ : ผู้ก่อตั้งคือขงจื๊อ ขงจื๊อเกิดเมื่อปี ค.ศ. 551 ในรัฐลู่เขตมณฑลซานตง (ปัจจุบัน) ครอบครัวรับราชการแต่ฐานะยากจน บิดาและมารดาของขงจื๊อสนับสนุนให้ขงจื๊อศึกษาเล่าเรียนกับผู้รู้หลายแขนง เมื่อจบได้เข้ารับราชการเป็นผู้ควบคุมการเก็บภาษีข้าวและยังฉางให้เจ้าเมือง ต่อมาลาออกจากราชการได้สนใจศึกษาค้นคว้าและรวบรวมกวีนิพนธ์ ประวัติศาสตร์ ตลอดจนขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีโบราณของจีน และเริ่มกลายเป็นอาจารย์ผู้สอนเมื่อมีศิษย์เดินทางมาศึกษากับขงจื๊อ ขงจื๊อกลับเข้ารับราชการอีกครั้งในตำแหน่งที่สูงขึ้น คือ ผู้พิพากษา และตำแหน่งมุขมนตรี แต่ทนความไร้ประสิทธิภาพของผู้ปกครองไม่ไหวจึงลาออก และเริ่มเดินทางสั่งสอนลูกศิษย์ไปตามแคว้นต่าง ๆ จนกระทั่งถึงแก่กรรม

ทรรศนะทางปรัชญาของขงจื๊อ ป็นทรรศนะที่มองโลกในความเป็นจริงและเป็นการนำมาใช้ปฏิบัติใช้ชีวิตประจำวันได้ ซึ่งแบ่งทรรศนะของขงจื๊อได้ดังนี้

1) ทรรศนะเกี่ยวกับโลก ในปรัชญาขงจื๊อแทบจะไม่ได้กล่าวถึงโลกในเชิงอภิปรัชญา เช่น ลัทธิเต๋า ขงจื๊อไม่สนใจว่าโลกเกิดขึ้นได้อย่างไร ในขณะที่เดียวกันขงจื๊อก็ไม่ได้ปฏิเสธพระเจ้าเพียงแต่เขาไม่ได้ให้ความสำคัญ เพราะเขาถือว่ามนุษย์จะเจริญขึ้น เลื่อมลง มีสุขหรือทุกข์ ย่อมขึ้นอยู่กับตัวบุคคลไม่ใช่เกิดจกฉกการดลบันดาลของพระเจ้า

2) ทรรศนะเกี่ยวกับมนุษย์ ทรรศนะของขงจื๊อที่มีต่อมนุษย์ เขาสนใจว่ามนุษย์ควรมีชีวิตอยู่อย่างไร และจะมีชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมอย่างไร มนุษย์ในทรรศนะของขงจื๊อเป็นมนุษย์ที่เปี่ยมด้วยคุณธรรม เขาเรียกคุณธรรมที่ทำให้มนุษย์สมบูรณ์ว่า “เหริน” ซึ่งเป็นคุณสมบัติจำเพาะแก่ชนชั้นผู้ปกครอง ได้แก่

1. มีสัมมาคารวะต่อประชาชน
2. มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ประชาชน
3. มีความซื่อสัตย์ต่อประชาชน
4. เอาจริงเอาจังต่อหน้าที่
5. สร้างพระคุณต่อประชาชน

ในขณะที่เดียวกัน ขงจื๊อได้ให้หลักปฏิบัติระหว่างคนกับคนโดยใช้ความเกี่ยวพันของบุคคลในสังคมเป็นตัวกำหนดหน้าที่ของมนุษย์คือ หลักการทำตามหน้าที่ (เจิ้งหมิง) เพราะคนอยู่ในสังคมต่างมีฐานะหลายฐานะ หากคนในสังคมทำตามหน้าที่ของตน สังคมย่อมเกิดระเบียบ ขงจื๊อได้แจกแจงหน้าที่ของคนในสังคมไว้คือ

1. บิดามารดาพึงเมตตาต่อบุตร บุตรควรเคารพบิดามารดา
2. สามัภรรยาพึงรักใคร่ ปรงคอง สามัคคีกัน
3. วงศาภคณาญาติพึงปรงคองและเกื้อกูลกัน
4. มิตรสหายพึงมีความซื่อสัตย์ต่อกัน

5. กษัตริย์พึงเอาใจใส่ต่อ ขุนนาง ราษฎร ด้วยความเมตตา ขุนนางพึงปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต, ราษฎรควรเชื่อฟังผู้ปกครอง

3) ทรรศนะเกี่ยวกับรัฐ ในทรรศนะของขงจื้อรัฐที่ดีคือรัฐที่ยึดถือธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดกันมา ขงจื้อเชื่อว่าหากคนในรัฐเชื่อและปฏิบัติตามแบบแผนอันดีงาม กฎหมายก็ไม่ต้องมีความจำเป็น รัฐควรเป็นรัฐที่ประชาชนมีความเป็นอยู่อย่างเสมอภาค ทุกคนมีงานทำ เด็ก คนชรา คนพิการ ได้รับการเลี้ยงดูอย่างดี มีผู้ปกครองที่มีคุณธรรม ลักษณะรัฐเช่นนี้อาจเรียกได้ว่าเป็นรัฐอุดมคติหรือรัฐยูโทเปีย ขงจื้ออยากให้อินเข้าสู่ยุคที่เรียกว่า “ยุคมหาสันติสุข” (ไท่ผิง) มีการปกครองที่มีคุณธรรมและเมตตาเรียกว่า “ต้าถง”

4) ทรรศนะเกี่ยวกับผู้ปกครอง ถึงแม้ในทฤษฎีการปกครองของจีน จักรพรรดิได้ชื่อว่ามีบุญญาธิการมาก เพราะเป็นโอรสแห่งสวรรค์ แต่ในความเป็นจริงจักรพรรดิต้องพึ่งพาอาศัยกำลังทางทหารและเศรษฐกิจจากบรรดาเจ้าผู้ครองแคว้นต่าง ๆ นักปรัชญาเมธีของจีนจึงไม่ค่อยเชื่อความศักดิ์สิทธิ์ของสถาบันกษัตริย์เท่าใด และเห็นว่าความมั่นคงของสถาบันขึ้นอยู่กับพระราชกรณียกิจของจักรพรรดิมากกว่า ดังนั้นขงจื้อจึงมองว่าอุดมคติของผู้ปกครองเป็นสิ่งจำเป็นสูงสุด จักรพรรดิต้องมีคุณธรรมก่อนจึงจะสามารถปกครองให้ประชาชนมีความสุขได้ ขงจื้อคาดหวังว่าผู้ปกครองควรมีความรู้ในจารีตประเพณีมาอย่างดี เป็นผู้มีสติปัญญา ซื่อสัตย์ มีคุณธรรม และที่สำคัญสามารถสร้างสันติภาพให้แก่โลกได้ ขงจื้อจึงไม่เห็นด้วยถึงผู้ปกครองที่มุ่งการสร้างกองทัพที่แข็งแกร่ง

5) ทรรศนะเกี่ยวกับปัจเจกชน ปรัชญาของจีนซึ่งถือเป็นส่วยยอดของปรัชญาของโลกตะวันออก ไม่ได้กล่าวถึงบทบาทของปัจเจกชนอย่างชัดเจน ขงจื้อเองก็มุ่งสอนผู้ปกครองมากกว่าจะพูดถึงสิทธิของประชาชนในฐานะปัจเจกชน ปัจเจกชนในความหมายของขงจื้อ คือปัจเจกชนที่ทำหน้าที่ของตนในสังคม เช่นหน้าที่ต่อครอบครัวหน้าที่ต่อรัฐ เป็นต้น

ในสังคมจีนนั้น หากพิจารณาจากปรัชญาของนักปรัชญาเมธีของจีนจะพบว่า ถูกสอนให้ยึดถือในขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีเป็นหลักในการดำเนินชีวิตและการปกครอง วิธีชีวิตของคนจีนจึงค่อนข้างตายตัวและขาดเสรีภาพในการดำเนินชีวิต ความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม ทางเพศ การปกครองแบบเข้มงวดของครอบครัว ทำให้สิทธิปัจเจกชนไม่มีความสำคัญในสังคมจีน แม้ในสมัยการปฏิวัติของพรรคคอมมิวนิสต์จีน ได้พยายามเปลี่ยนแปลงฐานะของปัจเจกชนได้บ้างเพียงบางส่วน แต่จะเห็นว่าจีนยังคงมีการปฏิบัติทางวัฒนธรรมอีกหลายครั้งต่อมา

พิจารณาแล้ว อิทธิพลของลัทธิขงจื้อได้หยั่งรากลึกในสังคมจีน จนกลายมาเป็นค่านิยมและวิธีชีวิตของคนจีนสืบมาจนทุกวันนี้

การสร้างสรรคทางด้านศิลปวิทยาการ

1) ทัศนศิลป์ แบ่งได้เป็น 4 ยุค

ก. ยุคหินใหม่

ยุคหินใหม่ของจีนมีช่วงระยะเวลายาวนาน มีการทำเครื่องมือจากหินและกระดูก มีการพบหม้อแถบมณฑลส่านซี มีการวาดลวดลายทางเรขาคณิต ใช้สีดำและขาว ในระยะเวลาเดียวแถบลุ่มแม่น้ำแยงซีมีการพัฒนากลุ่มเครื่องปั้นดินเผาสีดำขึ้นมาเช่นกัน

ข. ยุคสำริดและศิลปะเพื่อพิธีกรรมในสมัยราชวงศ์ซัง

เป็นระยะที่ราชวงศ์ซังครองภาคเหนือ เริ่มมีการใช้เครื่องสำริด ลักษณะภายนอกของซังมีการพัฒนาทั้งด้านรูปแบบและการตกแต่งลวดลายระยะแรกเป็นลายนูนและลายเชือก ตลอดจนใช้รูปสัตว์ธรรมชาติ รูปสัตว์ในเทพนิยาย นอกจากเครื่องสำริดแล้ว ตามหลุมศพยังมีการพบหยก

ค. ศิลปะเพื่อการตกแต่งและแสดงฐานะทางสังคมในสมัยราชวงศ์โจว

ในสมัยโจว ศิลปะมีความแตกต่างจากสมัยซัง คือ ศิลปะเพื่อพิธีกรรมลดลง แต่เริ่มให้ความสำคัญแก่ฐานะทางสังคมมากขึ้น ภาชนะต่าง ๆ มีลวดลายประดับประดามากขึ้น ปรัชญาจาร์ึกตามภาชนะต่าง ๆ ในปลายสมัยโจว นิยมใช้หยกและหินทำเครื่องประดับ โดยเฉพาะหยกขาว นิยมใช้ในพิธีฝังศพ

ง. ศิลปะที่แสดงออกทางอารมณ์ในสมัยชััน

ศิลปะสมัยชัันเปลี่ยนไปจากสองสมัยที่กล่าวมา คือสมัยชัันเน้นเรื่องตำนานและชีวิตประจำวัน เป็นศิลปะที่บรรยายและแสดงออกถึงอารมณ์ โดยในสมัยนี้เริ่มมีการใช้ฟู่กัน หมึก และกระดาษ ทำให้เกิดงานเขียนทั้งประวัติศาสตร์และนิยาย

ขณะที่ภาพจิตรกรรมเริ่มมีลักษณะการบรรยายเรื่องราว เน้นการแสดง สีหน้าท่าทางสมัยชัันนิยมเขียนภาพบนผนังหลุมศพ นอกจากนี้ยังมีการพบประติมากรรมลอย เป็นรูปปั้นคนและม้าในหลุมศพจักรพรรดิ ชิวังตี้

2) วรรณคดี

บทประพันธ์ของจีนสมัยโบราณ มักไม่แสดงอารมณ์ออกโดยตรง ๆ แต่มีแสดงออกในรูปแบบสะท้อน เนื้อหาเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน ความเห็นเกี่ยวกับสังคม การวิพากษ์วิจารณ์ การเมืองและสังคม บทประพันธ์จีนมีทั้งร้อยแก้ว และร้อยกรอง ร้อยแก้ว นิยมเขียนประโยคสั้น ๆ มีความหมายลึกซึ้งและไพเราะ วรรณกรรมประเภทนี้เจริญมากในสมัยชััน วรรณกรรมของจีนแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ ตำรานักคิด : ได้แก่ ตำราคำสอนของขงจื้อ เนื่องจากลัทธิขงจื้อเป็นลัทธิหลัก มีการแพร่หลายทุกยุคทุกสมัย ผลงานของขงจื้อมีทั้งหมด 5 เล่ม เรียกว่า ตำรา 5 เล่ม (WU CHING) หรือตำราขงจื้อ (The Confucian Classics) คือ

1. อี้จิง ตำรับว่าด้วยการเล่นแปลง ให้คำอธิบายและตีความหมายเกี่ยวกับการทำนาย
2. ซูจิง ตำรับว่าด้วยประวัติศาสตร์ เป็นบันทึกคำประกาศ สุนทรพจน์ คำรายงาน
3. ซื่อจิง ตำรับว่าด้วย กาพย์กลอน เป็นการรวบรวมบทกลอน โบราณของจีน เป็นกลอนพื้นเมืองหรือบทเพลงของรัฐต่าง ๆ
4. หลี่จี้ ตำรับว่าด้วยพิธีการ เป็นหนังสือรวบรวมข้อเขียน ข้อคิดทางปรัชญาพิธีการต่าง ๆ
5. ซุนซิว ตำรับว่าด้วยพงศาวดารฤดูใบไม้ผลิและฤดูใบไม้ร่วง เป็นจดหมายเหตุรายปีบันทึกเหตุการณ์สำคัญ

นอกจากนี้ยังมีงานปรัชญาอีก 4 เล่ม คือ Analects (รวมบทสนทนาขงจื้อ) Mencius (เม่งจื้อ) The Great Learning (คัมภีร์แห่งการเรียนรู้) และ Doctrine of the Mean (หลักคำสอนเกี่ยวกับมรรควิธี)

วรรณกรรมประวัติศาสตร์ : วรรณกรรมที่ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการเขียนประวัติศาสตร์ คือ ซุนซิว ปรัชญาการเขียนประวัติศาสตร์จีนได้รับอิทธิพลความคิดจากทฤษฎีหยินหยาง และทฤษฎีธาตุทั้ง 5 กล่าวคือ ประวัติศาสตร์เป็นการสืบเนื่องของศักราชต่าง ๆ เป็นวงจรที่มีอยู่ในระบบและถูกกำหนดไว้อย่างตายตัว

ผลงานทางประวัติศาสตร์ที่เด่นในสมัยชั้น ได้แก่ บันทึกของนักประวัติศาสตร์ คือ ซื่อหม่าเซียนหรือสุมาเจียง เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์จีนตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงสมัยชั้น มีการรวบรวมชื่อประวัติบุคคลสำคัญ ๆ ในสมัยโจว กล่าวถึงขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมและความเจริญด้านต่าง ๆ ซื่อหม่าเซียนได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้วางรากฐานการเขียนประวัติศาสตร์จีน โดยอาศัยหลักฐาน เหตุผลและวิจารณ์ญาณ นักประวัติศาสตร์คนอื่นที่มีชื่อเสียง เช่น นักประวัติศาสตร์แห่งตระกูลปาน ได้แก่ ปานเบียว ปานกุ ปานเจา ทั้ง 3 คน เป็นผู้รวบรวมประวัติศาสตร์ราชวงศ์ชั้นช่วงหลัง

3) ละคร

ละครจีนที่เรียกกันว่า จี๊ว นั้น เชื่อว่ากำเนิดมาจากพิธีทางศาสนา การเซ่นสรวงบูชา โดยในสมัยราชวงศ์โจว เกิดมหรสพที่เล่นเป็นเรื่องราวจากพงศาวดารและประวัติศาสตร์ มีการขับร้องและเจรจาประกอบการแสดงท่าทางต่าง ๆ จี๊วได้ถูกพัฒนาจนเจริญขึ้นและเป็นแบบฉบับในสมัยต่อมาในสมัยราชวงศ์ถัง

4) ดนตรี

ก. สมัยก่อนประวัติศาสตร์

หลักฐานทางดนตรีที่พบมีอายุตั้งแต่สมัยชาง กล่าวคือ ได้มีการพบหินที่สะท้อนเสียงที่ชาวจีนเรียกว่า ชิง (ching) และขลุ่ย (gloular flute) ต่อมา มีการพบเครื่องดนตรีอีก 2 ชนิด คือ กลองและระฆัง

ข. ดนตรีจีนยุคโบราณ

ในสมัยโจว พบหลักฐานเด่นชัดยิ่งขึ้นเกี่ยวกับดนตรีจีน ซึ่งมีการนำมาใช้บรรเลงในงานพิธีใหญ่ เช่น งานเฉลิมฉลองกิจกรรมของฤดูต่าง ๆ ดนตรีในราชสำนัก ดนตรีเพื่อพิธีกรรมทางศาสนา

ค. ดนตรียุคก่อนสมัยกลาง

ในสมัยจักรพรรดิฉินตี้ มีการทำลายหนังสือและเครื่องดนตรีเป็นจำนวนมาก ในสมัยต่อมาได้มีการรวบรวมบูรณะขึ้นใหม่ ในศตวรรษที่ 1 พระสงฆ์จากอินเดีย เริ่มเดินทางไปเผยแพร่งานในจีน ได้นำทาสวดไปเผยแพร่วัฒนธรรมด้านองสวดของศาสนาพุทธ มีส่วนคล้ายทำนองสวดของสมัยยุคทองของศาสนาพราหมณ์ แต่พระชาวจีนได้เพิ่มเครื่องเคาะประกอบจังหวะ เครื่องประกอบจังหวะที่ใช้ได้แก่ ฆ้อง ระฆัง กลอง ฉาบ กระดิ่ง นอกจากนี้ยังนิยมใช้ chin (เครื่องดนตรีชนิดจะเข้แบบจีน)

3.2 อาณาจักรเกาหลีในสมัยโบราณ

หลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบ ได้ก่อให้เกิดข้อสมมติฐานถึงประวัติศาสตร์ของอาณาจักรเกาหลีว่าอาจย้อนยุคสู่การเริ่มต้นวัฒนธรรมของคนกลุ่มนี้ว่ากำเนิดได้ประมาณ 3,000 ปีก่อนคริสตกาล จากการขุดค้นพบซากโครงกระดูกมนุษย์ยุคหินที่ คุลโป-รี และปูโป-รี อำเภอซอนจองเขตฮัมเกียงเหนือ พบเครื่องใช้ทำจากหิน เช่น ขวานหินและมีดหิน รู้จักก่อไฟ และสร้างชุมชนขึ้นอารยธรรมเอเชียตะวันออกทั้งจีนและญี่ปุ่น ต่างมีลักษณะร่วมกันอยู่อย่างหนึ่ง คือ นิยายหรือนิทานปรัมปราต่อการดำเนินชีวิต เกาหลีเองก็เช่นเดียวกัน เชื่อว่าอิทธิพลนี้ได้รับถ่ายทอดมาจากจีน ตำนานการเกิดประเทศเกาหลีนั้นปรากฏในหนังสือตำนานชื่อ “โคกุน” (Kogun) ซึ่งกล่าวถึงพระผู้เป็นเจ้าจากสวรรค์ ชื่อ หวันอิน ให้กำเนิดลูกสาวและได้หลานคือ เทพคันกุก ที่เป็นผู้จัดมาสร้างประเทศเกาหลี ดังนั้นเทพคันกุนจึงได้รับการเคารพบูชาในฐานะพระบิดา ผู้ให้กำเนิดชนชาติเกาหลีมาทุกวันนี้ และมีชื่อเรียกพระองค์อีกชื่อหนึ่งคือ “โชซุน” (Chosun) แปลว่า “อรุณอันสงบ” สมญานามนี้จึงกลายเป็นคำกล่าวถึงดินแดนเกาหลีมาจนถึงปัจจุบัน

สำหรับการสร้างอาณาจักรเกาหลีเริ่มแรกของเกาหลีอยู่ภายใต้พัฒนาการ ของรัฐสามรัฐ หรือ “ยุคสามอาณาจักร” คือ อาณาจักรโคกูเรียว (37 B.C.-668 A.D.) อาณาจักรแพ็กเจ (18 A.D.-663 A.D.) และอาณาจักรซิลลา (85 A.D.-935 A.D.)

ยุคสามอาณาจักร (37 B.C. - 935 A.D.)

อาณาจักรแห่งแรกคือ อาณาจักรโคกูเรียว (Koguryo) ตั้งอยู่แถบที่ราบสูงตอนเหนือของเกาหลีโดยหัวหน้าเผ่าพื้นเมืองคนหนึ่ง สถาปนาตัวเองขึ้นเป็นกษัตริย์ อ้างสิทธิการปกครองตามสายเลือดบริสุทธิ์ แต่ฐานกำลังที่สำคัญคือ กลุ่มนักรบจำนวนมาก ที่คอยควบคุมทาสและผู้รับใช้ ซึ่งกลายเป็นฐานการเมือง และเศรษฐกิจที่สำคัญ

ขณะที่อาณาจักร โคกูเรียวเป็นอาณาจักรยิ่งใหญ่ทางภาคเหนือ เพราะเป็นอาณาจักรที่มีอาณาบริเวณไพศาล และเข้มแข็งด้วยกองกำลังทหาร ได้ตั้งเมืองหลวงที่มีความสำคัญในเวลาต่อมาคือ “เปียงยาง” ถัดลงมาทางใต้ได้มีอาณาจักรที่สำคัญอีกสองอาณาจักรสถาปนาขึ้นมาคือ อาณาจักรแพ็กเจ (Paekje) ซึ่งอยู่บริเวณทิศตะวันตกเฉียงใต้ และอาณาจักรซิลลา (Shilla) ซึ่งตั้งอยู่บริเวณทิศตะวันออกเฉียงเหนือ

ประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 5 เป็นต้นมา เป็นช่วงเวลาที่คลื่นอารยธรรมของจีนได้แผ่ขยายสู่ดินแดนเกาหลี อิทธิพลของจีนที่เริ่มมีต่อเกาหลี อย่างแรกคือพุทธศาสนาโดยมีอาณาจักรแพ็กเจทำหน้าที่เป็นสื่อสำคัญในการรับเอาศาสนาพุทธเข้ามาในเกาหลี และเผยแพร่ไปสู่ญี่ปุ่น สำหรับอิทธิพลของจีนทำให้ประเพณีการปกครองแบบชนเผ่าดั้งเดิมเสื่อมลง รูปแบบการปกครองจึงเป็นแบบ “รัฐ” มากขึ้น

จะพบว่าขณะอำนาจของจีนแผ่เข้าสู่คาบสมุทรเกาหลี อาณาจักรทั้งสามได้ทำสงครามต่อกัน จีน (สมัยราชวงศ์ซ้อง) จึงเริ่มเข้าไปมีบทบาทในเกาหลี โดยได้ให้ความช่วยเหลืออาณาจักรซิลลาทำลายอาณาจักรแพ็กเจ จนสำเร็จใน ค.ศ. 663 อีก 5 ปี ต่อมาก็ประสบชัยชนะเหนืออาณาจักรโคกูเรียว นับว่าจีนเริ่มเข้าแทรกแซงทางการเมืองของเกาหลีตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

มีการวิเคราะห์ว่าสาเหตุที่ทำให้อาณาจักรซิลลาประสบความสำเร็จโดยมีชัยเหนืออาณาจักรแพ็กเจและโคกูเรียว เพราะอาณาจักรซิลลารู้จักประยุกต์รูปแบบการปกครองของจีนให้สอดคล้องกับประเพณีชนเผ่า เมื่อรวมอาณาจักรเกาหลีเป็นปึกแผ่น อาณาจักรซิลลาได้ใช้รูปแบบการปกครองแบบสหพันธรัฐ ประกอบด้วยเผ่าสำคัญ 6 เผ่า แต่ละเผ่ามีหัวหน้าเป็นผู้นำโดยการสืบทอดตามตระกูล นอกจากนี้อาณาจักรซิลลายังตั้งมั่นในยุทธศาสตร์ที่ดึกว่า คือ ชายฝั่งทะเลด้านใต้ ทำให้ส่วนหนึ่งอาณาจักรซิลลาเริ่มมั่นคง และเข้มแข็งจากการที่เป็นรัฐการค้าทางทะเลสำหรับความสัมพันธ์กับจีน อาณาจักรซิลลามีฐานะเป็นรัฐบรรณาการกับจีนสืบมาจนถึงราชวงศ์ถัง ซิลลาจึงตกเป็นส่วนหนึ่งของราชวงศ์ถังในช่วงระยะเวลาเหล่านี้ แม้อาณาจักรซิลลาจะจงรักภักดีต่อจีน แต่ก็

ไม่ได้หมายความว่า จะลอกเลียนแบบเงินทั้งหมด จะเห็นจากอาณาจักรซิลลา ไม่ได้รับเอาระบบ สอรับราชการเข้ามาแทนระบบสืบทอดอำนาจของตระกูล (Bone Ranks) และในความเจริญของ เงินนั้น สิ่งเดียวที่อาณาจักรซิลลาให้ความสนใจมากที่สุด คือพุทธศาสนา

อาณาจักรซิลลาดำรงสืบต่อมาได้อีกร้อยกว่าปี อาณาจักรเริ่มเสื่อมลงเพราะเกิดการแย่งชิง อำนาจระหว่างผู้นำเผ่ากลุ่มต่าง ๆ มีการลอบปลงพระชนม์กษัตริย์ การเกิดกบฏ และการแย่งชิง อำนาจของขุนนางก็ต่าง ๆ ความขัดแย้งดังกล่าวได้แผ่ขยายไปทั่วทุกหัวระแหง ยังผลให้ตอนท้าย ของอาณาจักรซิลลาผู้ร่อนทั้งการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม

ยุคอาณาจักรโคเรียว (918 A.D.-1392 A.D.)

หลังจากการสลายตัวของยุคสามอาณาจักร ใน ค.ศ. 918 ว่างอน ได้รวบรวมผู้คน สถาปนาอาณาจักรโคเรียว (Koryo) ขึ้นและทำการรวมเกาหลีอีกครั้ง อาณาจักรโคเรียวนี้ อาจนับ ได้ว่าเป็นยุคสมัยแห่งการลอกเลียนเงินมากที่สุด เพราะอาณาจักรโคเรียวได้ยกเลิกระบบสืบ ตำแหน่งแบบชนเผ่า โดยให้มีการสอบคัดเลือกเข้ารับราชการมีค่าจ้างเป็นการตอบแทนมีการแบ่ง โครงสร้างชนชั้นทางสังคมอย่างชัดเจน เปิดโอกาสให้กลุ่มชนชั้นขุนนางถืออภิสิทธิ์ด้กดวงผล ประโยชน์ให้แก่ตัวเอง มีการถวายบุตรสาวให้เป็นสนมของกษัตริย์ การมีอิทธิพลของขุนนางใน ราชสำนักโคเรียว จึงก่อให้เกิดกบฏบ่อยครั้ง โดยเฉพาะการเกิดกบฏชวานา

ถึงแม้ว่าจะเกิดภาวะสับสนทั้งการเมือง และเศรษฐกิจในยุคหลังของราชวงศ์ แต่อาณาจักร โคเรียวได้สร้างมรดกทางประวัติศาสตร์แก่ชนรุ่นหลังในเวลาต่อมาคือ การเขียนหนังสือเรื่อง “ประวัติศาสตร์สมัยอาณาจักรทั้งสาม” (Samguk Sagi) ซึ่งผู้ที่รวบรวมเอกสารแล้วนำมาบันทึกไว้ คือคิมพูซิก (Kim Pu-sik) ซึ่งมีชีวิตอยู่ระหว่าง ค.ศ. 1071 - 1511 เขาเป็นข้าราชการชั้นสูงในราช สำนักโคเรียวหากแต่วิธีการบันทึกของคิมพูซิก จะไม่นั้นลำดับเวลา และจะละเว้นการบันทึก ข้อเท็จจริงบางอย่างที่ไม่เป็นที่พอใจของราชสำนัก นักประวัติศาสตร์อีกผู้หนึ่งที่เขียนประวัติศาสตร์ ยุคสามอาณาจักร คือ พระภิกษุฮิลยอน (Hlyon) บันทึกประวัติศาสตร์เล่มนี้เป็นเอกสารที่สามารถ ใช้ศึกษาความคิด ความเชื่อ และลักษณะสังคมของเกาหลีในยุคนี้ หากแต่เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับ เหตุการณ์ทางการเมือง มักจะถูกแต่งเติมเสริมแต่งที่เป็นเช่นนี้เพราะว่าพุทธเจ้าศาสนาพุทธ รุ่งเรืองมากในยุคอาณาจักรโคเรียว ทำให้พระมีอำนาจต่อรองทางการเมืองและแสวงหาผล ประโยชน์เข้าวัด จนมีฐานะร่ำรวยมหาศาล จึงพบว่าวัดถูกนำมาผูกพันกับกลุ่มผลประโยชน์ทาง การเมือง คือกลุ่มขุนนาง ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ อาจกล่าวได้ว่า สถาบันศาสนาและสถาบันการ เมืองในยุคปลายของอาณาจักรโคเรียวล้วนเชื่อมต่อกัน และมีอิทธิพลเหนือกลุ่มอื่น ๆ

ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางสังคม โดยเฉพาะข้าราชการชั้นผู้น้อยและราษฎรสามัญชน ทั่วไป ในที่สุดบานปลายเป็นชนวนความยุ่งเหยิงทางการเมือง ประกอบเกาหลีในยุคนี้ต้อง ประสบปัญหาการถูกก่อกวนจากโจรสลัดญี่ปุ่นที่อาละวาดอยู่แถบชายฝั่งเกาหลี ทำให้ภาวะ

เศรษฐกิจและการค้าแถบชายฝั่งหุขุชงัก นอกจากนี้ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในจีน จากการสถาปนาราชวงศ์เหม็ง ทำให้กลุ่มอำนาจทางการเมืองของโคเรียว แยกออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกยังนิยมพวกมองโกล อีกพวกหนึ่งสนับสนุนราชวงศ์เหม็ง ความขัดแย้งและระส่ำระสายของการเมืองยุคนี้ จึงเปิดโอกาสให้ขุนพล ยี ซองเกีย ถู้ออกาสยึดอำนาจในปี 1388 แต่ยังไม่ปล่อยให้กษัตริย์องค์สุดท้ายครองราชย์อยู่อีก 4 ปี ในฐานะหุ่นเชิดของขุนพลยี ซอง เกีย จนกระทั่งสิ้นพระชนม์ ขุนพลยี ซอง เกีย จึงถือโอกาสสถาปนาราชวงศ์ยี ขึ้นในปี 1392 ปกครองเกาหลีสืบต่อมา จนกระทั่งเกาหลีเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ต่อมา

3.3 อาณาจักรญี่ปุ่นในสมัยโบราณ

1) ญี่ปุ่นยุคต้น

ประวัติความเป็นมาของญี่ปุ่นในยุคโบราณ ไม่ปรากฏหลักฐานที่ชัดเจนมากนัก ส่วนใหญ่เป็นข้อสันนิษฐานของนักวิชาการแขนงต่าง ๆ โดยเฉพาะนักธรณีวิทยาสันนิษฐานว่า หมู่เกาะญี่ปุ่นเคยเป็นผืนแผ่นดินเดียวกับแผ่นดินใหญ่ของเอเชีย ทำให้นักโบราณคดี นักมานุษยวิทยา นักภาษาศาสตร์เชื่อว่าบรรพบุรุษของชาวญี่ปุ่นนั้น เดินทางโดยทางเท้ามาจากภาคพื้นทวีป ข้อสมมติฐานนี้เห็นว่า ผู้มาถึงแผ่นดินญี่ปุ่นสุดนั้นมาจากตะวันออกเฉียงเหนือของเอเชีย โดยผ่านมาทางเกาหลี ได้มีการศึกษาทางด้านเผ่าพันธุ์ พบว่าโครงสร้างภาษาใกล้เคียงกันกับภาษาเกาหลีและกลุ่มภาษา “ยูรัล อัลตาอิก” (Ural-Altaiic)

ค.ศ. 1940 ได้มีการขุดค้นของเก่าแก่ทางเมืองอิวะจุกู ทางเหนือของโตเกียว ได้มีการพบเครื่องมือเครื่องใช้ทำด้วยหินอย่างหยาบ ๆ เวลาต่อมาได้มีการขุดพบเครื่องมือใช้สมัยหินเก่าทางเกาะฮอกไกโดได้ลงมาถึงเกาะคิวชู แม้จะไม่มีพบหลุมฝังศพ แต่หลักฐานที่พบก็ปรากฏเพียงพอที่จะเชื่อว่ามีมนุษย์เข้ามาอาศัยอยู่ในญี่ปุ่นนานดึกดำบรรพ์นับพันปีก่อนคริสตศักราช

อย่างไรก็ตามได้มีการแบ่งวิวัฒนาการทางอารยธรรมยุคแรกของญี่ปุ่นออกเป็น 3 กลุ่มวัฒนธรรม คือ

ก. วัฒนธรรมโจมอน (8,000 B.C.-300 B.C.)

กลุ่มคนในยุคของวัฒนธรรมโจมอน จะอาศัยอยู่บริเวณภาคเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือ ดำรงชีวิตอยู่ด้วยการล่าสัตว์ ขุดรากพืช ถั่ว และผลเชอร์รี่ อาศัยอยู่ตามถ้ำมาก่อนแล้วจึงสร้างที่พักอาศัย

วัฒนธรรมโจมอนมีลักษณะดังนี้

1. รู้จักพัฒนาที่อยู่อาศัย จากอาศัยถ้ำมาสู่การขุดหลุมอยู่

2. รู้จักการทำภาชนะดินเผาสำหรับใส่อาหาร และน้ำดื่ม โดยผลิตด้วยมือ รูปร่างลักษณะ

เด่นของภาชนะดินเผาชนิดนี้คือ ลักษณะรูปกรวย ก้นแหลมมีรูปร่างเหมือนลูกปิ่น สมัยต่อมาพัฒนา

เป็นรูปกรวย ลวดลายที่ปรากฏบนภาชนะ เช่น ลายเชือกทาบ เป็นลวดลายที่ขึ้นชื่อมากที่สุด นอกจากนี้ก็มีลายก้นหอย ลายเปลวเพลิง ลายเกลียว ลายโค้ง ฯลฯ

3. ตุ๊กตาเครื่องปั้นดินเผา และภาชนะที่ใช้ประกอบพิธีกรรมสะท้อนให้เห็นการพัฒนาความคิดความเชื่อ เกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติ ตุ๊กตาเผาที่ขุดพบเรียกว่า “โดกู” (Dogu) มีหน้าเป็นรูปสัตว์ต่างๆ เช่น แมว นกฮูก ลิง เป็นต้น

อย่างไรก็ตามภาชนะเครื่องปั้นดินเผาที่ค้นพบ สันนิษฐานว่ามีได้มีไว้เพื่อใช้บริโภคน แต่เป็นภาชนะที่มีไว้ใช้ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อเท่านั้น สำหรับวัฒนธรรมโจมอนนี้สิ้นสุดลงเมื่อมีวัฒนธรรมที่สูงกว่าเข้ามาแทนที่ นั่นคือ วัฒนธรรมปลุกข้าวในที่ลุ่ม การรู้จักปลุกข้าวนี้ นำไปสู่การตั้งหลักแหล่งได้อย่างถาวร มีการรวมกลุ่มทางการปกครอง สังคมเริ่มมีการแบ่งกลุ่มคน ออกเป็นลำดับชั้น มีพัฒนาการความเชื่อที่ซับซ้อนมากยิ่งขึ้น นั่นคือ “วัฒนธรรมยายอย”

ข. วัฒนธรรมยายอย (300 B.C.-300 A.C.)

วัฒนธรรมยายอย ได้มาจากการขุดค้นพบทางโบราณคดีบริเวณเกาะฮอนชู และคิวชู ทำให้สันนิษฐานได้ว่า พัฒนาการเริ่มแรกของวัฒนธรรมยายอยนี้เริ่มทางตอนเหนือของเกาะคิวชูแล้ว แพร่กระจายไปสู่ภาคตะวันตกของเกาะฮอนชู ต่อไปยังภาคตะวันออกและตอนกลาง ลักษณะการเคลื่อนตัวทางวัฒนธรรมเช่นนี้ ทำให้เชื่อว่า วัฒนธรรมนี้น่าจะมาจากผืนแผ่นดินใหญ่ ซึ่งอยู่ใกล้ตอนเหนือของเกาะคิวชู วัฒนธรรมยายอย จึงเป็นวัฒนธรรมที่เหนือกว่าวัฒนธรรมโจมอนและสามารถเข้ามาแทนที่วัฒนธรรมโจมอนในที่สุด

ลักษณะวัฒนธรรมยายอย

1. เป็นวัฒนธรรมการปลุกข้าวในที่ลุ่ม อันเป็นวิทยาการก้าวหน้าที่มาจากจีน ทำให้คนในวัฒนธรรมยายอย กระจายตั้งถิ่นฐานบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำ สายสั้น ๆ ที่มีน้ำท่วมถึง ต่อมาได้ปลูกพืชชนิดอื่นที่นำมาใช้บริโภคได้มากขึ้น

2. เกิดการรวมกลุ่มและเริ่มการปกครองเนื่องจากสังคมกสิกรรมที่เกิดขึ้น นำไปสู่การรวมกลุ่มของคนเป็นชุมชน เกิดความร่วมมือและความสัมพันธ์เกิดขึ้นในชุมชน การรวมกลุ่มนี้ทำให้เกิดผู้นำขึ้น ซึ่งมีผลต่อโครงสร้างของสังคม ทำให้เกิดการแบ่งชนชั้น มีชนชั้นผู้ปกครองเกิดขึ้น ชนชั้นผู้ปกครองนี้จะทำหน้าที่ในการปกครองและประกอบพิธีกรรมทางความเชื่อหลักฐานทางโบราณคดีหลายประเภทชี้ให้เห็นว่ามีกลุ่มชนชั้นสูงปรากฏขึ้นได้แก่ การบรรจุศพผู้ปกครองลงในไหขนาดใหญ่ พร้อมด้วยอาวุธที่ทำจากหินและสัมฤทธิ์ รวมทั้งเครื่องประดับต่างๆ ที่รับมาจากจีน เช่น การฝังศพชนชั้นสูงในสุสานขนาดใหญ่ แสดงให้เห็นสถานภาพและอำนาจของผู้ตาย นอกจากนี้ยังมีของใช้ทำด้วยสัมฤทธิ์อื่น ๆ ที่ถือว่าเป็นของใช้ของผู้ปกครอง

3. เกิดเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำจากโลหะ นั่นคือ การนำเหล็กมาใช้ เช่น เครื่องมือในการเกษตรกรรม นอกจากนี้ชาว Yayoi ยังรู้จัก หล่อโลหะสัมฤทธิ์ทำเป็นอาวุธและเครื่องใช้ เช่น ระฆังโดคาคุ (Dotaku) ซึ่งใช้ในพิธีบวงสรวงเทพเจ้าเพื่อความอุดมสมบูรณ์ ปัดเป่าภัยพิบัติต่าง ๆ และแสดงถึงอำนาจของชนชั้นผู้ปกครองระฆังโดคาคุพบทั่วไปบริเวณที่ราบยามาโตะ ซึ่งเป็นศูนย์กลางความเจริญทางด้านวัฒนธรรม โบราณ

4. ภาชนะดินเผาที่มีมือประณีต ภาชนะดินเผาสมัย Yayoi สะท้อนให้เห็นถึงความก้าวหน้าในการผลิต และฝีมือชั้นสูงของช่างผู้ผลิต มีผิวเรียบ ประณีต ได้สัดส่วนเหมาะกับการใช้ประโยชน์ ทั้งในชีวิตประจำวันและพิธีกรรม ที่แตกต่างจากสมัยโจมงอน คือ ไม่ปรากฏลวดลายมาก รสนิยมเกี่ยวกับความงามที่เน้นความเรียบง่ายนี้ได้กลายมาเป็นรสนิยมเกี่ยวกับความงามของชนชาติญี่ปุ่นมาจนทุกวันนี้

5. ความเชื่อในเรื่องเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมเพื่อความอุดมสมบูรณ์ ความคิดนี้สืบเนื่องมาจากสมัยโจมงอน หากแต่หลักฐานโบราณคดีที่ชี้ให้เห็นความแตกต่างของ 2 วัฒนธรรมนี้คือ มีการพบภาชนะดินเผานิโคชิอยู่ทั่วไป บริเวณเขื่อนกันน้ำ หรือตามทุ่งนา สะท้อนให้เห็นความเชื่อที่สำคัญในเรื่อง ความอุดมสมบูรณ์ของการเพาะปลูก ฉะนั้นการประกอบพิธีกรรมเพื่อความอุดมสมบูรณ์ จึงถือเป็นกิจกรรมที่สำคัญ นอกจากนี้พบหลักฐานที่เป็นกระดูกเลี้ยงทาย ซึ่งคล้ายคลึงกับวัฒนธรรมในจีนและเกาหลีที่เกี่ยวข้องถึงความอุดมสมบูรณ์ในการเพาะปลูก

ค. วัฒนธรรมโคะฟุน หรือวัฒนธรรมแบบที่มีหลุมฝังศพ (ค.ศ. 300 - 600)

วัฒนธรรมโคะฟุนนี้เริ่มกลางศตวรรษที่ 3 เป็นมาจนถึงศตวรรษที่ 6 ค่อย ๆ เสื่อมลง เมื่ออิทธิพลศาสนาพุทธจากจีนเริ่มแผ่ขยายมาถึงญี่ปุ่น ประเพณีการฃาปนกิจศพ (การเผาให้เป็นถ้ำถ่าน) ได้เข้ามาทดแทนการสร้างสุสานและหมุดความนิยมไปในที่สุด

สุสานที่ปรากฏในสมัยโบราณ จะมีรูปร่างลักษณะเป็นรูปทรงกลม รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า แต่ที่นิยมคือรูปกุญแจ ก่อสร้างบริเวณเป็นธรรมชาติ ล้อมรอบด้วยน้ำ มีเครื่องประดับสุสานประกอบด้วย คันฉ่องสัมฤทธิ์ ดามสัมฤทธิ์ ลูกปัดโค้งรูปพระจันทร์เสี้ยว ทั้ง 3 สิ่งนี้เป็นสัญลักษณ์ของตระกูลที่มีอำนาจ นอกจากนี้ยังมีตุ๊กตาดินเผาฮานิวา (Haniwa) สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อและความเชื่อของคนในยุคนี้ได้เป็นอย่างดี

สมัยโคะฟุนเป็นยุคสมัยซึ่งเป็นรอยต่อระหว่างญี่ปุ่นสมัยก่อนประวัติศาสตร์และญี่ปุ่นสมัยประวัติศาสตร์

ลักษณะการเมืองการปกครอง

3.1 การเมืองการปกครองดั้งเดิมสืบเนื่องจากวัฒนธรรมสมัยขยาย อันเป็นวัฒนธรรมการปลูกข้าวก่อให้เกิดสังคมกสิกรรม ตามที่ราบลุ่มแม่น้ำ และที่ราบหุบเขาน้ำท่วมถึง ซึ่งมีขนาดเล็ก และมีจำนวนมาก กระจายไปตามสภาพภูมิประเทศ ชุมชนที่เกิดขึ้นมีการรวมกลุ่ม มีหัวหน้าปกครองลักษณะเช่นนี้สืบทอดมาจนถึงสมัยโคะฟุน ก่อให้เกิดการปกครองในลักษณะการกระจายอำนาจไปตามท้องถิ่นต่าง ๆ ในแต่ละกลุ่มจะเรียกว่า “อุจิ” (Uji) หรือเผ่า ในแต่ละเผ่าจะประกอบไปด้วยครอบครัวหลายครอบครัว รวมตัวอยู่ภายใต้การนำของครอบครัวที่มาจากตระกูลที่จะทำหน้าที่เป็นหัวหน้าเผ่าครอบครัวที่มารวมกันเป็นเผ่านี้อาจไม่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติ หรืออาจรวมหรือไม่รวมสายเลือดกับตระกูลหัวหน้าเผ่าก็ได้ เผ่าหนึ่ง ๆ จะครอบครองดินแดนใดดินแดนหนึ่ง ซึ่งมีดินที่ทำการเพาะปลูกข้าว มีหัวหน้าเผ่า (Uji no Kami) เป็นผู้ปกครองในแต่ละเผ่า จะประกอบด้วยกลุ่มผู้ผลิตสาขาอาชีพต่าง ๆ เช่น กลุ่มทอผ้า กลุ่มทำอาวุธ กลุ่มผลิตภาชนะดินเผา กับกลุ่มที่ทำหน้าที่ให้บริการ เช่น กลุ่มทหาร กลุ่มประกอบพิธีทางศาสนา ส่วนตำแหน่งหัวหน้ากลุ่มจะสืบทอดจากพ่อไปยังลูกชาย การรวมอำนาจการปกครองได้ค่อย ๆ ก่อตัวขึ้นในศตวรรษที่ 3 โดยหัวหน้าเผ่า ซึ่งอ้างว่าตระกูลของตนสืบเชื้อสายจากเจ้าแม่ดวงอาทิตย์ (ตามบันทึกของจีนกล่าวถึงญี่ปุ่นเป็น “ดินแดนแห่งราชินี” โดยเชื่อว่า ชาวญี่ปุ่น (ราชวงศ์) สืบเชื้อสายจากเทพธิดาอามาโนะ ซึ่งเป็นให้กำเนิดเกาะญี่ปุ่น ส่งจักรพรรดิจิมมูเทนโนลงมาปกครองและครอบครองดินแดนบริเวณที่ราบยามาโตะ ผู้ปกครองหรือหัวหน้าเผ่าในยุคแรก ๆ ปรากฏในเอกสารจีนว่ามีผู้หญิงเป็นผู้ปกครองเนื่องจากการยอมรับในอำนาจเวทย์มนต์และความขลังการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา แต่ไม่มีอำนาจทางทหาร การรวมตัวของแต่ละเผ่าจึงเป็นไปอย่างหลวม トラバจนกระทั่งหัวหน้าเผ่ายามาโตะได้สถาปนาตัวเองขึ้นเป็นจักรพรรดิ ซึ่งเริ่มได้รับแนวคิดจากอิทธิพลจีนในศตวรรษที่ 7

3.2 การเมืองการปกครองสมัยยามาโตะการรวมอำนาจนับแต่สมัยขยายถึงโคะฟุนเป็นการรวมอำนาจโดยการสร้างพันธมิตรกับหัวหน้าเผ่าต่าง ๆ อย่างหลวม ๆ ดังนั้นแม้หัวหน้าเผ่ายามาโตะจะมีตำแหน่งเป็นจักรพรรดิ แต่ไม่มีหน้าที่ในการปกครองโดยตรงพระราชกรณียกิจหลักคือการประกอบพิธีทางศาสนาเท่านั้น แต่จะมีสถานะนางทำหน้าที่การบริหารราชการ ซึ่งได้แก่ตำแหน่ง

1. โอโอมิ (O-Omi) เสนาบดีฝ่ายซ้าย มาจากหัวหน้าเผ่าที่ใกล้ชิดกับราชตระกูล
2. โอมุราจิ (O-Muraji) เสนาบดีฝ่ายขวา มาจากหัวหน้าเผ่าที่สืบเชื้อสายมาจากเทพเจ้า เช่นเดียวกับราชตระกูล

นอกจากนี้มีตำแหน่งในราชสำนักที่สำคัญมีตำแหน่งทางทหาร ตำแหน่งผู้ประกอบพิธี และตำแหน่งในการผลิตและแจกจ่ายอาวุธ

จากตำแหน่งต่าง ๆ ของญี่ปุ่นในระยะเริ่มแรกให้ความสำคัญกับการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ และการทหาร มากที่สุดขณะเดียวกันตำแหน่งจักรพรรดิก็ได้มีอำนาจเด็ดขาดในการปกครอง ส่วนตำแหน่งการบริหารต่างๆ จะมาจากหัวหน้าเผ่าที่มีความสัมพันธ์กับราชตระกูลนั่นเอง

ความคิดความเชื่อดั้งเดิม

ความคิดความเชื่อดั้งเดิมของญี่ปุ่นในระยะก่อนการรับวัฒนธรรมความเชื่อจากจีนมีความเชื่ออยู่ 2 เรื่องคือ

ก. ความตายและโลกใหม่หลังการตาย

คนญี่ปุ่นยุคโบราณ มีความเชื่อเรื่องเกี่ยวกับความตายและความเป็นอยู่หลังการตาย มนุษย์สมัยโบราณแสดงความสนใจเกี่ยวกับการตายโดยพิธีฝังศพในรูปแบบต่าง ๆ สมัยโจมอน การฝังศพเป็นแบบง่าย ๆ หลุมศพมีขนาดเล็ก สมัย Yayoi เกิดการฝังศพในไหขนาดใหญ่และพัฒนาเป็นสุสาน สมัยโคฟุนสุสานได้ถูกพัฒนาให้มีขนาดใหญ่ยิ่งขึ้น มีหีบบรรจุศพลักษณะต่าง ๆ เช่น รูปเรือ โดยมีสัญลักษณ์หมายถึง พาหนะที่ใช้เดินทางไปยังโลกใหม่

การฝังศพและการสร้างสุสานให้กับผู้ตาย ยังแสดงให้เห็นอีกว่าคนญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับคนที่ตายไปแล้ว เชื่อว่าผู้ตายจะเปลี่ยนสถานะเป็นเทพเจ้า

ข. ความอุดมสมบูรณ์

หลักฐานที่ค้นพบตั้งแต่สมัยโจมอน นั้ล้วนแสดงออกถึงการให้ความสำคัญกับความอุดมสมบูรณ์ เช่น ตุ๊กตาโดงู รูปสตรีมีครรภ์ หรือแท่งหินรูปสิ่วลิ่งค์ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะความสำคัญเกษตรกรรมในสมัย Yayoi ที่เกิดประเพณีการบวงสรวงต่าง ๆ เพื่อความอุดมสมบูรณ์แห่งพืชผลทางเกษตร มีการใช้ภาชนะดินเผาและสัมฤทธิ์ทรงแปลก ๆ ทำพิธีบวงสรวง

ค. ความเชื่อในคามิ

คามิในความหมายโดยทั่วไป หมายถึงเทพเจ้าทั้งหมดที่อยู่ในสวรรค์และในโลกมนุษย์ ซึ่งได้แก่วิญญาณ ที่สถิตย์อยู่ตามสถานที่ต่าง ๆ ไม่ว่า มนุษย์ สตรี ต้นไม้ ภูเขา มหาสมุทร คนญี่ปุ่นโบราณเชื่อว่าสิ่งที่มีอำนาจเร้นลับเหนือธรรมชาติสามารถคลั่งคลุ้มดาลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ คามิยังมีบทบาทและอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน ทำให้เกิดพิธีกรรม บวงสรวงคามิต่าง ๆ เช่น คามิประจำเผ่า เป็นต้น

ความเชื่อในคามินี้ นำไปสู่ความเชื่อในเรื่องเครื่องรางของขลังและข้อห้ามต่าง ๆ ตามความเชื่อดั้งเดิมที่จะสร้างความไม่พอใจให้คามินั้น มีอยู่เป็นจำนวนมาก ดังนั้น การทำพิธีขจัดปัดเป่า การชำระล้างจิตใจ จึงเป็นสิ่งสำคัญในชีวิตประจำวันของคนญี่ปุ่นในสมัยโบราณและมีความสำคัญพอ ๆ กับการทำพิธีบวงสรวงคามิเพื่อให้คามิคลั่งคลุ้มดาลให้เกิดแต่สิ่งที่ดี ความเชื่อในคามิและพิธีกรรมต่าง ๆ นี้จึงทำให้ศาสนาเข้ามามีส่วนสำคัญในการเมืองการปกครอง ดังปรากฏว่า

จักรพรรดิและขุนนางเท่านั้น ที่มีสิทธิประกอบพิธีกรรมทางศาสนาได้

❖ 2) ญี่ปุ่นรับวัฒนธรรมจากจีน (การปฏิรูปไทกะ) (ค.ศ. 600 - 1000)

ระยะเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นเกิดขึ้นในระหว่างปลายศตวรรษที่ 6 และต้นศตวรรษที่ 7 หรือช่วงแห่งความสับสนเนื่องจากวัฒนธรรมโคะฟุน ซึ่งช่วงระยะเวลานี้ นับเป็นเวลาของการเคลื่อนไหวอย่างขนานใหญ่ในเอเชียตะวันออก การรวมประเทศจีนภายใต้ราชวงศ์สุยและราชวงศ์ถัง ก่อให้เกิดการขยายอำนาจแผ่มาถึงเกาหลีและญี่ปุ่น

ประมาณว่าพุทธศาสนาเข้ามาสู่ญี่ปุ่นโดยผ่านทางเกาหลีในช่วงประมาณ ค.ศ. 552 อันเป็นช่วงแห่งการเริ่มยุคปฏิรูป ซึ่งขบวนการปฏิรูปนี้เริ่มอยู่ 2 ลักษณะ คือ ระยะเวลาเตรียมตัว และระยะดำเนินการปฏิรูปอย่างแท้จริง รวมระยะเวลา 150 ปี นับตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 7 เป็นต้นมา ผู้ปกครองของญี่ปุ่นจะถ่ายทอดวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ จากจีน เข้ามาปรับปรุงสถาบันต่าง ๆ ของญี่ปุ่นอย่างเต็มที่ โดยเฉพาะวัฒนธรรมด้านการปกครอง ซึ่งมีรูปแบบและโครงสร้างที่โยงอำนาจการปกครองเข้าสู่สถาบันจักรพรรดิทำให้จักรพรรดิมีอำนาจการปกครองอย่างเต็มที่และเด็ดขาด ขุนนางเป็นข้าราชการที่ต้องบริหารบ้านเมืองตามพระบรมราโชบายของจักรพรรดิ การให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมจีนด้านการปกครอง แสดงให้เห็นถึงจุดประสงค์ของการรับวัฒนธรรมจีนของชนชั้นปกครองญี่ปุ่น คือ เพื่อเพิ่มอำนาจการปกครองให้กับจักรพรรดิ และลดอิทธิพลและบทบาทของหัวหน้าเผ่าต่าง ๆ

2.1 การปฏิรูปการปกครองในระยะแรก

ในสมัยการปฏิรูประยะแรก คือ ศตวรรษที่ 6 และ 7 ศาสนาพุทธทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมและสถาบันจีนให้แก่ญี่ปุ่น ที่สำคัญคือ การลดบทบาทและอิทธิพลของขุนนาง ได้เริ่มขึ้นในสมัยจักรพรรดิ นิซุอิโกะ มีเจ้าชายโชโตกุ เป็นรัชทายาท และมีตระกูลโซวะ เป็นตระกูลขุนนางซึ่งมีอำนาจมากในขณะนั้น เป็นผู้ให้การสนับสนุนเนื่องจากตระกูลนี้เกี่ยวข้องเป็นญาติกับเชื้อพระวงศ์ การเพิ่มอำนาจให้สถาบันจักรพรรดิจึงหมายถึงเพิ่มอำนาจให้บุคคลในตระกูลโซวะเช่นเดียวกัน

เจ้าชายโชโตกุเริ่มเพิ่มอำนาจให้กับองค์จักรพรรดิ และลดบทบาทของขุนนางทีละน้อย ๆ โดยการนำระบบตั้งตำแหน่งข้าราชการสำนักขึ้น 12 ตำแหน่ง ระบบนี้เปิดโอกาสให้บุคคลต่าง ๆ เข้าสู่ตำแหน่งได้ตามความสามารถอันเป็นระบบสอบคัดเลือกข้าราชการของจีน จุดประสงค์ของการนำระบบนี้มาใช้เพื่อต้องการกำจัดผู้ผูกขาดตำแหน่งในราชสำนักโดยหัวหน้าเผ่าต่าง ๆ เพราะระบบนี้อำนาจการแต่งตั้ง ถอดถอนข้าราชการในตำแหน่งต่าง ๆ เป็นอำนาจของจักรพรรดิ

ค.ศ. 604 เจ้าชายโชโตกุ ประกาศใช้รัฐธรรมนูญ 17 ข้อ ซึ่งนำมาจากหลักพุทธศาสนาและลัทธิขงจื้อ เน้นความสามัคคี ยึดมั่นในพระรัตนตรัย เชื่อฟังองค์จักรพรรดิ จากคติที่ว่า "จักรพรรดิคือสวรรค์ ประชาชนคือแผ่นดิน" รัฐธรรมนูญ 17 ข้อนี้ยังระบุถึงอำนาจการจัดเก็บ

ภาษีเป็นของจักรพรรดิแต่เพียงผู้เดียว ห้ามหัวหน้าเผ่าต่าง ๆ จัดเก็บภาษีโดยลำพัง สรุปความแล้ว รัฐธรรมนูญทั้ง 17 ข้อ มีเป้าหมายเพื่อให้จักรพรรดิมีอำนาจสูงสุด หากอย่างไรก็ตามไม่ปรากฏผลเชิงปฏิบัติมากนัก จวบจนกระทั่งต่อมาใน ค.ศ. 645 จึงได้เกิดการปฏิรูประลอกที่สองขึ้นเรียกว่า “การปฏิรูปโตกะ” (Taika Revolution)

2.2 การปฏิรูปโตกะ

การปฏิรูปโตกะเกิดขึ้นในสมัยเจ้าชายนากะ (Naka) หลานของเจ้าชายโชโตกุ ได้สานต่อความคิดของเจ้าชายโชโตกุ โดยการเน้นการปฏิรูปด้านโครงสร้างการปกครอง เน้นสถาบันจักรพรรดิให้มีความแข็งแกร่ง นอกจากนี้การปฏิรูปโตกะยังเน้นการปฏิรูปที่ดิน การเก็บภาษีและกฎหมาย โดยเลียนแบบจากจีน เพื่อรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง

ใน ค.ศ. 701 ได้มีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายไทโฮ (Taiho) ประกอบด้วย ระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน และบทลงโทษ ในส่วนรูปแบบในการบริหารราชการแผ่นดิน มีลักษณะดังนี้

ก. การปกครอง

- สถาบันจักรพรรดิ - มีอำนาจการปกครองสูงสุด ทรงใช้อำนาจการปกครองผ่านสภาขุนนาง
- สภาขุนนาง - ประกอบด้วย เสนาบดีฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวา รับสนองพระบรมราชโองการ และกำหนดเป็นนโยบายให้กระทรวงต่าง ๆ (9 กระทรวง) รับผิดชอบปฏิบัติ
- ส่วนท้องถิ่น - มีการแบ่งดินแดนต่าง ๆ เป็นจังหวัด อำเภอ ตำบลและหมู่บ้าน มีการรวมจังหวัดออกเป็นเขต มีการแต่งตั้งข้าราชการจากส่วนกลางออกไปปกครองในระดับจังหวัด

ข. การปฏิรูปที่ดิน

การปฏิรูปที่ดินเป็นวิธีการที่ญี่ปุ่นรับจากจีนในสมัยราชวงศ์ถัง ที่เน้นการแก้ปัญหาที่ดินทำกิน โดยยึดหลักการที่ว่า ที่ดินทั้งหมดในราชอาณาจักรเป็นของจักรพรรดิ จักรพรรดิจะทรงจัดสรรที่ดินให้ประชาชนไปทำมาหากินจำนวนที่พอเหมาะ และประชาชนต้องถวายที่ดินคืน เมื่อเสียชีวิตลง นอกจากนี้ผู้ได้รับการจัดสรรที่ดินต้องเสียภาษีให้แก่รัฐ ได้แก่ ภาษีที่ดิน ภาษีผลผลิต ภาษีแรงงาน

จะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมการปกครองของจีนที่ญี่ปุ่นรับมาปรับใช้ เป็นการเพิ่มอำนาจให้แก่จักรพรรดิ ขณะที่อำนาจครอบครองที่ดินของหัวหน้าเผ่าต่าง ๆ เริ่มลดลง พระราชอำนาจของจักรพรรดิก็จะแผ่ขยายออกไปทุกส่วนของอาณาจักร

อย่างไรก็ตาม อำนาจท้องถิ่นของหัวหน้าเผ่าก็ได้จำกัดโดยง่าย บางครั้งรัฐบาลกลางต้องอะลุ่มอล่วยกับท้องถิ่น ให้ท้องถิ่นยังคงมีสิทธิ์ในทรัพย์สินของตนไว้ได้ ได้รับอภิสิทธิ์ไม่ต้องเสียภาษีอากร ได้รับเลือกเป็นข้าราชการของส่วนกลาง เป็นต้น

การรับวัฒนธรรมด้านความคิด ความเชื่อ

ญี่ปุ่นได้รับเอาวัฒนธรรมด้านความคิด ความเชื่อ มาจากจีน ที่สำคัญคือ พุทธศาสนา ลัทธิขงจื้อ และลัทธิเต๋า

ก. พุทธศาสนา

ญี่ปุ่นรับเอาอิทธิพลทางพุทธศาสนาจากจีนโดยผ่านทางเกาหลี โดยสาเหตุการรับเป็นเหตุ ผลทางการเมือง มากกว่าความศรัทธา แต่ต่อมาพุทธศาสนาได้กลายเป็นศาสนาหนึ่งของรัฐ เป็นที่ยึดถือของพวกชนชั้นสูงและเชื่อพระวงศ์ในเวลาต่อมา พุทธศาสนาที่เผยแพร่ในญี่ปุ่นเป็นพุทธ ศาสนามหายาน เริ่มมีการศึกษากันอย่างจริงจังในสมัยเฮอัน เมื่อพระไซอิโซ และพระคุกาอิ เดินทางไปศึกษาพระธรรมวินัยที่เมืองจีน และกลับมาตั้งสำนักเผยแพร่พระพุทธศาสนา โดยพระไซอิ โซก่อตั้งพุทธศาสนานิกายเท็นได (Tendai) และพระคุกาอิ ก่อตั้งพุทธศาสนานิกายชินงอน (Shin gon)

ข. ลัทธิขงจื้อและลัทธิเต๋า

นักวิชาการได้ประมาณว่าช่วงสมัยที่ลัทธิขงจื้อและลัทธิเต๋าค่อยๆแพร่ขยายเข้ามาสู่ญี่ปุ่น คง เป็นช่วงเดียวกับญี่ปุ่นรับเอาพุทธศาสนา คือ ประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 6

จริยธรรมของลัทธิขงจื้อได้ปรากฏอยู่ใน รัฐธรรมนูญ 17 ข้อ สมัยการปฏิรูปโคกะ คือ การตอกย้ำให้คนในสังคมรู้จักหน้าที่ของตนเอง นอกจากนี้ลัทธิขงจื้อยังสร้างค่านิยมในการแบ่งคน ออกเป็นชนชั้นต่าง ๆ ทุกคนมีฐานะแตกต่างกันไปตามหน้าที่ เช่น หน้าที่ของผู้ปกครอง หน้าที่ ของข้าราชการ หน้าที่ของบิดามารดา เป็นต้น

ส่วนลัทธิเต๋ามีบทบาทในสังคมญี่ปุ่น กลับเน้นไปที่การศึกษา โหราศาสตร์และดาราศาสตร์ ได้มีการตั้งหน่วยงานเกี่ยวกับลัทธิเต๋าเรียกว่า “สำนักงานพยากรณ์” มีหน้าที่ศึกษาดารารจีน ในเรื่องดาราศาสตร์ โหราศาสตร์ การพยากรณ์ การทำปฏิทิน ในระดับชาวบ้าน ลัทธิเต๋าเข้าไป ประปนกับการดำเนินชีวิตประจำวัน ของประชาชน เกี่ยวกับการเชื่อถือโชคลาภต่าง ๆ

การรับวัฒนธรรมด้านศิลปะ

ศิลปะแขนงต่าง ๆ ของจีนได้ถูกถ่ายทอดมาสู่การสร้างสรรค์งานศิลปะของญี่ปุ่น อีกทั้ง ศิลปะจีนยังเป็นแรงบันดาลใจให้ ศิลปินชาวญี่ปุ่นสามารถสร้างสรรค์ศิลปะญี่ปุ่นที่มีเอกลักษณ์ เฉพาะตนสำหรับอิทธิพลทางด้านศิลปะของจีนนั้นประกอบด้วย

ก. อักษรภาพ

การรับวัฒนธรรมจากจีน ทำให้ญี่ปุ่นมีความจำเป็นต้องศึกษาจากตำราต่าง ๆ ซึ่งเขียนเป็น ภาษาจีน จำนวนมาก ดังนั้น การศึกษาภาษาจีนได้กลายเป็นวิชาสำคัญสำหรับคนชั้นสูง โดยเฉพาะผู้ชาย

เนื่องจากญี่ปุ่นไม่มีภาษาเขียน ดังนั้นจึงรับเอาอักษรภาพของจีนเข้าไปใช้ในภาษาญี่ปุ่น แต่การใช้อักษรจีนแทนเสียงในญี่ปุ่น ประสบปัญหาในการออกเสียง ฉะนั้นในเวลาต่อมาพระคูกาอิ จึงได้ดัดแปลงอักษรภาพของจีน เป็นตัวคานะ (Kana) เพื่อใช้แทนเสียงญี่ปุ่น ซึ่งประกอบด้วย ตัวฮิรานางะ กับคาตะคะนะ

ข. สถาปัตยกรรม

สถาปัตยกรรมแบบจีน ที่เห็นได้ชัดในญี่ปุ่น การจำลองผังเมืองเซียงอาน เป็นผังเมือง นาราและ เกียวโต เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีถนนตัดผ่านทิศเหนือใต้ ตก-ออก มีการแบ่งเขตเป็นเขต พระราชวังและสถานที่ทำการของรัฐบาล ผังเมืองนี้กลายเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงอำนาจ ของจักรพรรดิ และการเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภก จะสังเกตว่าพระราชวังจะอยู่ทางตอนเหนือ โดยมียุทธและสถานที่ราชการ บ้านเรือนราษฎร จะอยู่ทางใต้ของพระราชวัง

ค. ประติมากรรม

งานประติมากรรมที่ขึ้นชื่อเป็นการรับวัฒนธรรมจีน คือประติมากรรมด้านศาสนา ได้แก่ การปั้น แกะสลักพระพุทธรูป พระโพธิสัตว์ ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากราชวงศ์สุยและราชวงศ์ถัง

ง. จิตรกรรม

ภาพจิตรกรรมของญี่ปุ่นในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 7-9 จะได้รับอิทธิพลการวาดจากจีน ฉะนั้น ภาพของบุคคลจึงมีการแต่งกายคล้ายคนจีนแม้แต่ภาพทิวทัศน์ก็เลียนแบบสถานที่ในจีน

จิตรกรรมที่สำคัญมักเกี่ยวเนื่องกับพุทธศาสนา ได้แก่ การวาดภาพสวรรค์ชั้นต่าง ๆ ตามจินตนาการจากพระไตรปิฎก เช่น ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโฮริว ภาพแผนภูมิของจักรวาล

3) การสร้างสรรค์วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของญี่ปุ่น

ญี่ปุ่นเป็นชนชาติที่มีความสนใจในเรื่องการดัดแปลง และการสร้างสรรค์ อิทธิพลของภายนอกให้สามารถผสมผสานกลิ่นกับวัฒนธรรมภายในได้อย่างยอดเยี่ยม ในขณะที่ญี่ปุ่นรับอิทธิพลทางวัฒนธรรมของจีนเข้ามาเกือบทุกแขนง ขณะเดียวกันญี่ปุ่นก็ปรับปรุงให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของญี่ปุ่นจนเกิดเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะตัวของชาวญี่ปุ่นขึ้น ทั้งทางความคิด ความเชื่อ และวรรณกรรม

ก. ความคิด ความเชื่อ

ชินโต (Shinto) : เป็นอิทธิพลของลัทธิศาสนาที่รับมาจากจีน มีผลต่อการสร้างรูปแบบความคิดความเชื่อดั้งเดิมของญี่ปุ่น ให้เป็นระบบ และมีลักษณะเป็นองค์การทางศาสนามากขึ้น เนื่องจากพุทธศาสนาในภาษาญี่ปุ่นเรียก “บุทซุโด” (Butsudo) ซึ่งแปลว่า วิถีทางของเทพเจ้า ฉะนั้นศาสนาชินโตจึงเป็นการผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมของญี่ปุ่นกับความเชื่อจากพุทธศาสนา

ศาสนาชินโต แบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท จากลักษณะการประกอบพิธีกรรม

1) ชินโตของราชสำนัก มีการประกอบพิธีบวงสรวงคามิ ซึ่งเป็นบรรพบุรุษของสถาบันกษัตริย์ จักรพรรดิเป็นผู้ประกอบในวิหารหลวง

2) ชินโตของรัฐ มีการประกอบพิธีบวงสรวงคามิในวิหารของรัฐ ที่จัดตั้งขึ้นในท้องถิ่นต่าง ๆ ตามเทศกาลที่รัฐกำหนด

3) ชินโตพื้นบ้าน มีการประกอบพิธีบวงสรวง คามิในท้องถิ่น ซึ่งอาจทำในวิหาร หรือทำที่บ้าน โดยมีความเชื่อของคนญี่ปุ่นในท้องถิ่นต่าง ๆ อาจเรียกได้ว่า ศาสนาพื้นบ้าน (Folk Religion)

ข. ศิลปะ

สถาปัตยกรรม : สถาปัตยกรรมในยุคนี้ เน้นความเรียบง่าย และใกล้ชิดธรรมชาติ ปราศจากการตกแต่งประดับประดา เช่น

วิหารที่ประทับของคามิ เป็นเรือนไม้หลังเล็ก ๆ ใต้ถุนสูง ไม่มีการตกแต่งใด ๆ ตั้งอยู่ใกล้ต้นไม้และบางครั้งอาจอยู่ใกล้ลำธารเพื่อให้บรรยากาศที่สวยงามเย็น

เรือนไม้โชโซอิน (Shosoin) เป็นเรือนไม้ขนาดใหญ่ ยกพื้นสูง สร้างด้วยเทคนิคธรรมชาติ สามารถปรับอุณหภูมิได้เรือนไม้นี้ มักใช้เก็บศิลปวัตถุของจักรพรรดิ และของใช้ส่วนตัว

บ้านพักอาศัยเรียก “ชินเด็น” (Shinden) มีเรือนใหญ่ เป็นที่อยู่อาศัยของเจ้าของบ้านมีเรือนเล็ก ๆ รายรอบ มีทางเดินเชื่อมต่อกัน มีการขุดสระ และลำธารบริเวณบ้าน แสดงให้เห็นความรักและความใกล้ชิดธรรมชาติของคนญี่ปุ่น

จิตรกรรม : จากเดิมจิตรกรรมญี่ปุ่นได้ลอกเลียนแบบจากจีน จนกระทั่งประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 9 ศิลปะการวาดภาพเริ่มพัฒนาเป็นของญี่ปุ่นเอง เรียกว่าภาพ “โยมาโตะ” คือ ภาพวาดคนที่แต่งกายและมีหน้าตาเป็นคนแบบญี่ปุ่น และเน้นการใช้สีสันดงาม ขณะที่ภาพวาดจีนจะเน้นสีชาวดำเป็นหลัก ต่อมาในคริสต์ศตวรรษที่ 12 ได้มีการวาดภาพลงม้วนกระดาษขนาดยาวเป็นภาพใช้เล่าเรื่องเรียกภาพ “เอะมะกิ” (Emaki) นอกจากนี้ ภาพจิตรกรรมที่เป็นลักษณะเฉพาะของญี่ปุ่นจะมีภาพเกี่ยวกับทิวทัศน์ ของธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไปตามฤดูกาลต่าง ๆ

ค. วรรณกรรม

งานวรรณกรรมช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 8-12 อาจแบ่งได้ 3 ประเภท คือ งานร้อยแก้วเชิงประวัติศาสตร์ งานร้อยแก้วเชิงนวนิยาย และงานรวบรวมบทกวีนิพนธ์

1. งานร้อยแก้วเชิงประวัติศาสตร์ : มีอยู่ 2 เรื่อง คือ โคจิกิ (Kojiki) และนิฮอนโชกิ (Nihon Shoki) แต่งเมื่อ ค.ศ. 712, 720 สาเหตุการแต่งหนังสือ 2 เล่มนี้ สันนิษฐานว่า เนื่องจาก

ความต้องการสร้างตำนานเกี่ยวกับคามิ เพื่อสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับคามิของศาสนาชินโต ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมของญี่ปุ่น และตำนานของคามินี้ยังผูกพันกับสถาบันจักรพรรดิ เพราะยกฐานะจักรพรรดิให้เป็นคามิ ผู้สืบเชื้อสายจากดวงอาทิตย์ ซึ่งช่วยสร้างการยอมรับ สถาบันจักรพรรดิในหมู่หัวหน้าเผ่าที่มีอำนาจต่าง ๆ

โคจิกิ หมายถึง การบันทึกเรื่องราวโบราณ โดยคณะผู้เขียน ซึ่งประกอบด้วย พระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนางในสมัยจักรพรรดิเท็มมุ เนื้อหาแบ่งเป็น 3 ตอน

ตอนที่ 1 กล่าวถึงการปรากฏ เจ้าบนสวรรค์ 5 พระองค์ จนถึงการที่พระนางอมาเตราสุส่งลูกหลานของพระนางลงมาปกครองญี่ปุ่น

ตอนที่ 2 กล่าวถึงจักรพรรดิ Jimmu และการขยายอิทธิพลของพระองค์ไปทางตะวันออกจนถึงการสวรรคตของพระเจ้าโอจิน

ตอนที่ 3 กล่าวถึงจักรพรรดินันโตะกุ ความสำเร็จในการปกครองดินแดนของพระองค์จนถึงสมัยพระนางซูอิโกะ

ข้อมูลที่ใช้เขียนหนังสือเล่มนี้ มาจากตำนาน นิยายปรับปรายบทเพลง ประวัติของตระกูลต่าง ๆ มีการใช้อักษรภาพจีนเข้ามาเขียน จึงทำให้เข้าใจยาก จนคริสต์ศตวรรษที่ 18 จึงมีการแปลเป็นภาษาญี่ปุ่น นิฮอนโชกิ เป็นหนังสือที่แต่งเสร็จ ค.ศ. 720 มีทั้งหมด 30 เล่ม เนื้อหา 2 เล่มแรก เต็มไปด้วยตำนาน นิทานต่าง ๆ เล่มต่อ ๆ มา กล่าวถึงชัยชนะของจักรพรรดิ Jimmu เหนือดินแดนยามาโต ต่อมาเป็นเรื่องราวของจักรพรรดิ 8 พระองค์ที่ทรงรับอารยธรรมจีน เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้วางอยู่บนข้อเท็จจริงมากขึ้น เมื่อบันทึกเหตุการณ์ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 5 เป็นต้นมา ข้อมูลหนังสือเรื่องนี้ได้มาจาก ตำนาน นิยายปรับปราย เอกสารทางราชการ คำบอกเล่างานเขียนร่วมสมัย

อย่างไรก็ตาม แม้หนังสือทั้ง 2 เล่ม จะมีข้อน่าสงสัยเกี่ยวกับข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ แต่ก็สามารถให้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือได้เกี่ยวกับความคิด ความเชื่อดั้งเดิมของคนญี่ปุ่น เช่น การบูชาคามิ ความรัก และชื่นชมในธรรมชาติ ผลงานทั้ง 2 เล่ม จึงให้คุณค่าทางประวัติศาสตร์สังคม

2. งานร้อยแก้วเชิงนวนิยาย : งานวรรณกรรมร้อยแก้วที่ขึ้นชื่อในคริสต์ศตวรรษที่ 10-11 เป็นงานวรรณกรรมที่เขียนขึ้นในรูปนวนิยายอนุทินชีวิต อัดชีวิตประวัติ บันทึกประจำวัน สตรีในราชสำนัก ใช้ตัวอักษรคันนะในการเขียน ในสังคมจีนการเขียนภาษาจีนเป็นของต้องห้ามสำหรับสตรี แต่ญี่ปุ่นมีงานร้อยแก้วที่เขียนโดยสตรี เนื้อเรื่องส่วนใหญ่ เป็นเรื่องเกี่ยวกับบรรยาย ความรู้สึกภายในใจของสตรีเกี่ยวกับ ความรัก ความอ้างว้างว่าเหว อันเนื่องมาจากการรอคอยคนรัก หรือเป็นเรื่องการดำเนินชีวิตของคนในราชสำนัก งานวรรณกรรมเหล่านี้ นอกจากจะมีคุณค่าทางวรรณคดีแล้ว ยังมีประโยชน์ต่อการศึกษาประวัติศาสตร์สังคมของชนชั้นสูงในสมัยนั้นได้ โดยเฉพาะการศึกษาเรื่องเกี่ยวกับสถานภาพและบทบาทของสตรีญี่ปุ่น

อนุทินคะเงโร (Kagero Nikki - The Grossamer Years) เป็นบันทึกของสตรีผู้หนึ่งในตระกูลฟูจิวาระ บันทึกช่วงปี ค.ศ. 945-974 เหตุการณ์ในอนุทินเรื่องนี้ เป็นเรื่องเกี่ยวกับผู้เขียนบรรยายความรู้สึกภายในของผู้เขียนเกี่ยวกับความรัก การรอคอยสามี

นิทานของเจ้าชายเก็นจิ (Genji monogatari - The Tale of Genji) เป็นงานวรรณกรรมที่ขึ้นชื่อมากที่สุด แต่งขึ้นประมาณ ค.ศ. 1002-1003 โดยสตรีในราชสำนักชื่อ มุราชากิ ชิกิบุ ใช้ตัวคานะในการเขียน นิทานของเจ้าชายเก็นจิเป็นงานเขียนประเภทนวนิยาย เป็นเรื่องราวของเจ้าชายเก็นจิ ซึ่งรูปงามเป็นนักประพันธ์ นักรัก เรื่องราวส่วนใหญ่จึงเกี่ยวเนื่องกับความสัมพันธ์กับสตรีและความรัก นิทานของเจ้าชายเก็นจิ สามารถสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต ของคนในราชสำนัก ความรู้สึกนึกคิด ธรรมเนียมของชนชั้นสูง และความคิดความเชื่อต่างๆ

บันทึกข้างหมอน (The Pillow Book) เป็นงานของสตรีในราชสำนักชื่อเซอิ โชนะกอน (Sei Shonagon) เขียนขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 11 เนื้อเรื่องเป็นบันทึกเรื่องราวเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ ที่ผู้เขียนประสมรวมทั้งความรู้สึกส่วนตัวที่ผู้เขียนมีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยการวิพากษ์วิจารณ์อย่างตรงไปตรงมา

บทที่ 4

เอเชียตะวันออกเฉียงในสมัยกลาง

วัตถุประสงค์ประจำบท

1. เพื่อให้นิสิตสามารถอธิบายถึงลักษณะเฉพาะของเอเชียตะวันออกเฉียงในสมัยกลาง
2. เพื่อให้นิสิตสามารถวิเคราะห์สภาพอาณาจักรต่างๆ ของเอเชียตะวันออกเฉียงในสมัยกลาง ในแง่ความเหมือนและความต่างของพัฒนาการด้านประวัติศาสตร์

วิธีการเรียนการสอน

1. บรรยาย
2. การทดสอบย่อยในชั้นเรียน
3. การอภิปรายซักถาม

อุปกรณ์การเรียนการสอน

1. แผ่นใส
2. เครื่องฉายภาพข้ามศีรษะ
3. เอกสารประกอบการสอน
4. สไลด์

การวัดและประเมินผล

1. การซักถามในขณะเรียน
2. การมีส่วนร่วมอภิปรายของนิสิต
3. การทดสอบท้ายชั่วโมง

บทที่ 4

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในสมัยกลาง

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในสมัยกลางเต็มไปด้วยภาพของการทำสงครามแห่งชิงอำนาจ โดยเฉพาะในอาณาจักรจีนเพราะมีผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนราชวงศ์ต่าง ๆ มากมาย รวมทั้งบางขณะก็ถูกยึดครองโดยชนต่างชาติ เช่นเดียวกับในญี่ปุ่นที่อำนาจของสถาบันกษัตริย์ถูกลิดรอน และท้ายสุดเปิดโอกาสให้กลุ่มนักรบขึ้นมาอำนาจสูงสุด ส่วนเกาหลี แม้จะอยู่ภายใต้การปกครองของราชวงศ์เดียว แต่ก็มีความแย่งชิงอำนาจภายในราชวงศ์อยู่บ่อยครั้ง เป็นศึกภายในที่ยืดเยื้อมาจนกระทั่งถึงยุคสมัยใหม่

4.1 อาณาจักรจีนในสมัยกลาง

สภาพการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของอาณาจักรจีนในสมัยกลางจะแบ่งเป็นยุคสมัยต่าง ๆ ตามราชวงศ์ที่ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันขึ้นมาอำนาจตลอดสมัยกลาง โดยเริ่มตั้งแต่ยุคมีดมนหรือยุคสามก๊ก

1) สมัยสามก๊ก (ค.ศ.221-265)

เมื่อราชวงศ์ฮั่นสลายตัวลงใน ค.ศ. 220 ทำให้เกิดสงครามแย่งชิงอำนาจ อาณาจักรจีนแบ่งออกเป็น 3 ก๊ก ได้แก่ ก๊กของโจโฉตั้งราชวงศ์โจว อยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของมณฑลเซนต์ ก๊กที่ 2 คือ ก๊กของซุนกวน แห่งราชวงศ์วุ่ ปกครองลุ่มแม่น้ำแยงซี ก๊กสุดท้ายสืบเชื้อสายจากราชวงศ์ฮั่น คือ เล่าปี่ ตั้งราชวงศ์ซู่ฮั่น อยู่ทางตะวันออกเฉียงใต้ของมณฑลเสฉวน สงครามระหว่างก๊กสิ้นสุดลงเมื่อสุมาเยน บุตรเสนาบดีแห่งราชวงศ์โจวสามารถรวบรวมจีนเป็นอันหนึ่งอันเดียวและตั้งราชวงศ์สินขึ้น แต่ราชวงศ์นี้ก็อยู่ไม่นาน จีนก็ประสบความปั่นป่วนทางการเมือง และถูกรุกรานทั้งทางเหนือและตะวันตกจากพวกเตอร์ก พวกฮั่นและพวกมองโกล

การรุกรานของอนารยชนครั้งนี้ก่อให้เกิดการอพยพครั้งใหญ่ มุ่งสู่ทางใต้บริเวณลุ่มแม่น้ำแยงซี เกียงซู อันไหว ฮูเป่ เพราะบริเวณดังกล่าวอุดมสมบูรณ์ แหล่งนี้จึงกลายเป็นอยู่อาศัยของจีน มีการคิดค้นวิธีปลูกข้าวให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่

ช่วงแห่งความวุ่นวายทางการเมือง พุทธศาสนาได้เผยแพร่เข้ามา และได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายและปะปนกับลัทธิเต๋าใหม่ (Neo-Taosim) ลักษณะดังกล่าวพุทธศาสนากลายเป็นสิ่งประหลาดใจและให้ความหวังแก่ชนทุกชั้นในสังคมจีน สถาบันวัดทางพุทธศาสนากลายเป็นสถาบัน

สำคัญหนึ่งในสังคมจีนภิกษุจีนชื่อ ฟาเหียน ได้เดินทางจาริกแสวงบุญถึงอินเดีย ได้เขียนบันทึกการเดินทาง เรียกว่า บันทึกแห่งอาณาจักรพุทธศาสนา (Record of Buddhist Kingdom)

2) ราชวงศ์สุย (ค.ศ. 581-618)

ราชวงศ์สุยสถาปนาขึ้นใน ค.ศ. 581 โดยนำระบบการปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจจักรพรรดิซึ่งตั้ง ได้รับความคิดจากพุทธศาสนาช่วยเสริมสร้างฐานะของจักรพรรดิ โดยเลียนแบบพระเจ้าอโศกแห่งอินเดีย มีการนำเอาความคิดเรื่องพระโพธิสัตว์มาผสมผสานกับความคิดเรื่องโอรสแห่งสวรรค์

จักรพรรดิซึ่งตั้งได้ขยายอำนาจไปปกครองลุ่มแม่น้ำแยงซี โดยขุดคลองใหม่ (Grand Canal) เชื่อมเมืองหางโจวกับลุ่มแม่น้ำแยงซีตอนล่างไปถึงเมืองฉวหยางและปักกิ่ง คลองนี้ใช้เป็นเส้นทางขนส่งผลผลิตและเสบียงจากทางใต้ไปยังพรมแดนทางเหนือ นอกจากนี้ยังโปรดให้สร้างเมืองใหม่ ต่อมาได้กลายเป็นเมืองหลวงของจีนเรียก “เมืองจักรพรรดิ” (Imperial City)

การเกณฑ์แรงงานทำให้ประชาชนเดือดร้อน ประกอบกับถูกพวกเตอร์กูรุกราน สถาบันกษัตริย์อ่อนแอลง หลี่ซื่อหมินจึงโค่นล้มราชวงศ์สุยและก่อตั้งราชวงศ์ถังขึ้น

3) ราชวงศ์ถัง (ค.ศ. 618-907)

สมัยราชวงศ์ถัง เป็นสมัยที่จีนบรรลุถึงความเจริญสูงสุด มีการขยายอาณาเขตไปถึงเตอร์กสถาน ที่ราบสูงทาทาร์ เกาหลี แมนจูเรีย ทิเบต อาณาเขตด้านตะวันตกจรดเขตอินเดียและเปอร์เซีย มีการปรับปรุงหน่วยงานบริหาร โดยแบ่งเป็นกระทรวง มี 6 กระทรวง คือ กระทรวงข้าราชการ กระทรวงยุติธรรม กระทรวงพิธีกรรม กระทรวงการทหาร และกระทรวงโยธา ในส่วนภูมิภาคแบ่งจักรพรรดิเป็นมณฑลและจังหวัด โดยเมืองหลวงจะส่งข้าราชการออกไปปกครองโดยตรง

ในทางเศรษฐกิจรัฐพยายามแก้ไขปัญหาคาขาดแคลนที่ดินของชาวนาด้วยการออกกฎหมาย ควบคุมกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ทำให้เกิดการขยายตัวทางเกษตรกรรมในภาคใต้ มีการอพยพประชากรจากภาคเหนือสู่ภาคใต้เป็นจำนวนมาก แต่ทางด้านการศึกษาปรากฏว่ารัฐบาลกลางมักจะประสบปัญหา ไม่สามารถเก็บภาษีได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย ส่วนการค้ากับต่างประเทศในสมัยนี้เฟื่องฟูโดยเฉพาะการค้ากับอินเดีย ศรีวิชัย เกาะชวา เปอร์เซีย ญี่ปุ่น และยุโรป

วัฒนธรรมจีนในสมัยราชวงศ์ถังมีความเจริญก้าวหน้ามาก มีการก่อตั้งราชบัณฑิตสถานชื่อ ฮันหลิน หยวน (Hunlin Yuan) หรือ Academy เป็นศูนย์กลางที่รวบรวมนักปราชญ์ นักดนตรี จิตรกรและกวี ตั้งอยู่เมืองฉางอัน สมัยราชวงศ์ถังถือว่าเป็นยุคที่พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาก ใน ค.ศ. 629 พระถัง ซัม จิ้ง หรือหลวงจันเหียนจิ้ง ได้จาริกแสวงบุญจากนครฉางอัน ผ่านเอเชียกลางไปยังอินเดีย และกลับจีน ใน ค.ศ. 645 พร้อมตำราทางพุทธศาสนา และพระธาตุ

มีการแปลคำทางพุทธศาสนาออกเป็นภาษาจีน สถาบันวัดและสงฆ์ทางพุทธศาสนาขยายอำนาจมากขึ้นในสมัยนี้ ปรากฏมีวัดกว่า 4,000 แห่ง วัดได้รับการยกเว้นภาษีและช่วยแรงงาน

การขยายตัวเมืองจากเหนือสู่ใต้ ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายทางวัฒนธรรม ทำให้เกิดเมืองต่าง ๆ ที่เป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรมเมือง วัฒนธรรมเมืองสมัยดังได้แผ่ขยายออกไปยังดินแดนอื่น เช่น ญี่ปุ่น ได้เลียนแบบอารยธรรมจีนหลายประการ ที่เห็นชัดคือ การสร้างเมืองนารา เลียนแบบเมืองฉางอัน

ในปลายสมัยราชวงศ์ถังเกิดขบวนการต่อต้านวัฒนธรรมที่มาจากภายนอก และฟื้นฟูวัฒนธรรมจีน จักรพรรดิทรงออกประกาศเวณคินสังฆมณฑล อ้างว่าพุทธศาสนาเป็นศาสนาของคนต่างชาติ เกิดขบวนการฟื้นฟูลัทธิขงจื้อขึ้นมาใหม่ (Neo-Confucianism) มีบทบาทกำหนดแนวทางการใช้ชีวิตทางด้านสังคมเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม

ราชวงศ์ถังเสื่อมลงใน ค.ศ. 751 เมื่อพวกเตอร์กเข้าโจมตีดินแดนจีนกลาง และเข้ามามีอิทธิพลในราชสำนัก โคนล้มราชวงศ์ถังแผ่นดินจีนแตกออกเป็นส่วน ๆ ตกอยู่ภายใต้การปกครองของราชวงศ์เล็ก ๆ 5 ราชวงศ์ เรียกว่า สมัย 5 ราชวงศ์ (ค.ศ. 907-960)

4) ราชวงศ์ซ่ง (ซ่ง) (ค.ศ. 960-1270)

จากกวนหยินซึ่งสืบเชื้อสายจากขุนนางในสมัยราชวงศ์ถังได้รวบรวมเงินเข้าด้วยกัน และตั้งราชวงศ์ซ่งขึ้น ได้จัดการปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจอีกครั้ง โดยรัฐบาลกลางเมืองมีอำนาจเต็มที่ จัดสายการปกครองลดหลั่นกันไป ในสมัยนี้ยังไม่เข้มแข็งมากพอที่จะป้องกันการรุกรานจากอนารยชน จึงใช้วิธีการทูตและจ่ายสินบนเป็นข้อตกลง มิให้อนารยชนเข้ามาโจมตีได้

ในสมัยนี้มีนักเศรษฐศาสตร์คนสำคัญ คือ หวางอันซีได้เข้ามามีบทบาทปรับปรุงระบบเศรษฐกิจ เน้นการสำรวจที่ดินใหม่ ๆ เก็บภาษีตามความอุดมสมบูรณ์ของดิน จัดเงินทุนให้ชาวบ้านกู้ยืมในอัตราดอกเบี้ยต่ำ ตั้งหน่วยงานรับซื้อผลิตผลทางการเกษตรเพื่อนำไปขายแก่ผู้ขาดแคลน

5) ราชวงศ์หยวนหรือมองโกล (ค.ศ. 1260-1368)

อาณาจักรมองโกลในคริสต์ศตวรรษที่ 13 มีอาณาเขตกว้างใหญ่ไพศาลตั้งแต่มหาสมุทรแปซิฟิก ไปจนจรดทะเลเมดิเตอร์เรเนียน จักรพรรดิคุบไลข่านได้เข้าโจมตีจีนและล้มราชวงศ์ซ่งลง เป็นครั้งแรกที่ประเทศจีนตกอยู่ภายใต้การปกครองของชนต่างชาติ

ในการปกครองพวกมองโกลใช้วิธีการแบ่งแยกและปกครอง และในตำแหน่งหนึ่ง ๆ จะแต่งตั้งชาวจีนและชาวมองโกลทำงานร่วมกัน ส่งทหารไปประจำยังจุดยุทธศาสตร์สำคัญ ๆ

ในสมัยนี้รัฐบาลดำเนินการค้าเอง โดยทำการค้ากับเอเชียกลาง เปอร์เซีย อินเดีย และยุโรป เกิดเมืองท่าชายทะเลหลายเมือง เช่น เซี่ยงไฮ้ และกวางตุ้ง เป็นต้น นอกจากนี้ได้สนับสนุนสมาคมพ่อค้ามุสลิมแห่งเอเชียกลาง (Central Asian Muslim Merchants Association) แต่รัฐบาลก็มักเรียกเก็บภาษีอย่างหนักจากกลุ่มพ่อค้า

สมัยมองโกลได้มีการตกแต่งราชสำนักแห่งเมืองปักกิ่งอย่างใหญ่โตงดงาม ซึ่งปรากฏในบันทึกการเดินทางของมาร์โคโปโล พ่อค้าชาวเวนิสที่เดินทางมาถึงเมืองจีนใน ค.ศ. 1254 และรับราชการในราชสำนักมองโกล

ปลายสมัยราชวงศ์หยวน ผู้นำเริ่มอ่อนแอลง เริ่มมีกลุ่มต่าง ๆ ก่อการจลาจลขึ้นในแถบทางใต้ ในที่สุดลู่หยวนจึงได้อาศัยฐานกำลังจากกลุ่มชาวนาโค่นล้มราชวงศ์หยวนลง และสถาปนาราชวงศ์เหม็งขึ้นปกครองต่อมา

6) ราชวงศ์เหม็ง (ค.ศ. 1368-1644)

ราชวงศ์เหม็งปกครองอาณาจักรจีนว่า 200 ปี ในระยะเวลาเดียวกับที่โลกตะวันตก มีการเปลี่ยนแปลงขนาดใหญ่ ภายใต้การฟื้นฟูศิลปวิทยาการ การปฏิรูปศาสนา การค้นพบโลกใหม่ แต่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไม่กระทบต่ออาณาจักรจีนแต่ประการใด

ฉะนั้นขณะที่บรรดาประเทศในกลุ่มยุโรปได้เข้าสู่การพัฒนาอย่างไม่หยุดยั้ง แต่สังคมจีนเหมือนหยุดนิ่งอยู่กับที่ แต่ที่จริงแม้จีนไม่ได้รับอิทธิพลความเจริญตามแบบตะวันตก แต่จีนได้มีความเจริญรุ่งเรืองในหลาย ๆ ด้านด้วยกัน และผู้ที่สร้างความรุ่งเรืองให้ราชวงศ์เหม็งคือ จักรพรรดิจู หยวน จิ้ง ผู้ซึ่งเป็นชาวนาคนที่สอง นับจากหลิวปัง ที่ได้โค่นล้มราชวงศ์เก่าโดยอาศัยฐานชาวนาและสถาปนาราชวงศ์ใหม่

จู หยวน จิ้ง เป็นชาวนาจีนที่ลุกขึ้นมาพาพวกอื่นจับอาวุธ โค่นล้มและขับไล่อิทธิพลมองโกลออกไปจากอาณาจักรจีน ต่อมาจึงสถาปนาราชวงศ์เหม็งขึ้น ย้ายเมืองหลวงไปอยู่นานกิง จนกระทั่งสมัยพระเจ้าหยุงโต จึงย้ายเมืองหลวงกลับปักกิ่ง

รูปแบบการปกครองของจีนสมัยราชวงศ์เหม็ง เลียนแบบของเก่าแต่มีการเพิ่มตำแหน่งราชเลขาธิการ (Grand Secretary) และสำนักผู้ตรวจราชการพิเศษ (Boards of Censors) จะถูกส่งไปตรวจตราการทำงานของข้าราชการทั่วประเทศ ตั้งแต่ข้าราชการระดับสูงจนถึงข้าราชการระดับล่าง ตำแหน่งที่ 3 คือ หัวหน้าเขต (circuit) ซึ่งอยู่ระหว่างจังหวัดกับอำเภอ ตั้งจากหน่วยงานเฉพาะกิจ เช่น การดูแลกิจการค้าเกลือของรัฐบาล การเก็บภาษี การรักษาความสงบ ต่อมาหน่วยงานนี้กลายเป็นหน่วยงานประจำ แล้วจัดแบ่งเป็นเขต ๆ เพื่ออำนวยความสะดวก

ทางด้านเศรษฐกิจ ราชวงศ์เหม็งใช้ระบบเก็บภาษีเหมือนราชวงศ์ถัง คือ การเก็บภาษีคู่ (Double Tax) ได้แก่ ภาษีที่ดิน ภาษีบุคคล ภาษีทรัพย์สิน ต่อมาเปลี่ยนมาเป็นภาษีฤดูร้อน (summer tax) และภาษีพืชผล (Autumn Grain) โดยเก็บจากผู้ครอบครองที่ดินอยู่ปีละ 2 ครั้ง

ในคริสต์ศตวรรษที่ 16 มีการเปลี่ยนแปลงภาษีใหม่ คือ ยกเลิกการจ่ายภาษีด้วยสิ่งของหรือแรงงาน หันมาใช้โลหะมีค่าแทน จึงเป็นการจ่ายด้วยแร่เงิน โดยคำนวณการจ่ายทุก ๆ 10 ปี ด้านการค้ากับต่างประเทศ มีความเจริญด้านการเดินเรือ โดยเฉพาะสมัยจักรพรรดิหยุง โต ซึ่งมีการบุกเบิกเส้นทางการค้าทางทะเล ตามหลักฐานพบว่า มีกองเรือสินค้าของจีนเดินทางไปถึง

บริเวณชายฝั่งตะวันออกของทวีปแอฟริกา และนำเข้ามาในเอเชีย

ในสมัยราชวงศ์หมิง ได้มีชาวตะวันตกเริ่มเข้ามาติดต่อค้าขายและเผยแพร่ศาสนาคริสต์ เช่น พ่อค้า ชาวโปรตุเกส และนักบุญ ฟรานซิส ซาเวียร์ และบาทหลวง แมทธิวโอ ริชชี

ความเสื่อมช่วงท้ายของราชวงศ์หมิง คือ ปัญหาด้านเศรษฐกิจ รัฐไม่มีความสามารถเรียกเก็บภาษีได้เต็มที่ เพราะกลุ่มเจ้าของที่ดินพากันหลีกเลี่ยงภาษีให้เป็นภาระของชาวนายากจน ประกอบกับเงินได้ทำสงครามกับญี่ปุ่น จำเป็นต้องใช้งบประมาณ มากกว่า 1 ใน 3 ของรายได้จากภาษีทั้งหมด

ประการต่อมาคือ ความผิดพลาดของการรับขันที ก่อให้เกิดความแตกแยกในกลุ่มข้าราชการสำนักทั้งหมดดังกล่าวนำมาสู่ความปั่นป่วนของช่วงปลายสมัย ประกอบกับเกิดภัยจากภายนอก อาณาจักรคือ “โจรกลุ่มน้อยตอนเหนือ และโจรสลัดทางตอนใต้” จนในที่สุดปล่อยให้กลุ่มแมนจูเข้าโจมตี และโค่นล้มราชวงศ์หมิงลงในที่สุด

7) ราชวงศ์แมนจู (ค.ศ. 1644-1911)

กลุ่มแมนจูมาจากทางตอนใต้ของแมนจูเรีย มีเชื้อสายพวกเจงเชน มีผู้นำที่มีความสามารถคือ นูราซี ได้ขยายอำนาจลงมาทางใต้ หลังจากสามารถปราบปรามพวกเผ่าต่าง ๆ ทางตอนเหนือได้สำเร็จ ประกาศเป็นรัฐอิสระจากจีนตั้งแต่ปี ค.ศ. 1616 หลังการสิ้นชีวิตของนูราซี ผู้นำชาวแมนจูคนใหม่คือ อาบาโร ได้ขยายอำนาจโดยการโจมตีกรุงปักกิ่งแต่ไม่สำเร็จ แต่ขณะนั้นสภาพการเมืองภายในของท้ายสมัยราชวงศ์หมิงอ่อนแอทรุดโทรม จนมาถึงสมัยฟู่หลิน จึงสามารถตีกรุงปักกิ่ง ในปี ค.ศ. 1644 และสถาปนาขึ้นเป็นจักรพรรดิซุนชื้อ

ลักษณะการปกครองสมัยแมนจูยังคงใช้วิธีการรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ส่วนกลางองค์จักรพรรดิ มีฐานะเป็นแม่ทัพสูงสุด วางนโยบายด้วยพระองค์เอง บัญญัติและแก้ไขกฎหมายด้วยการลงพระราชลัญจกร เป็นผู้พิพากษาสูงสุด และทรงเป็นประมุขของศาสนาและทุกลัทธิ

การบริหารงานของรัฐบาลส่วนกลาง องค์จักรพรรดิ บริหารราชการแผ่นดินโดยมีสำนักราชเลขาธิการ (Grand Secretary) เป็นผู้ช่วย ในส่วนภูมิภาคยังคงใช้ระบบแบ่งเขตบริหารเป็นจังหวัด เขต ตำบล หมู่บ้าน แต่มีการแต่งตั้งข้าหลวงใหญ่ (Governor General) และผู้ว่าราชการจังหวัด (Governor)

สำหรับการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจ แมนจูนำเอาระบบการเก็บภาษีที่เรียกว่า “ระบบเก็บรวมยอด” (Single Whip System) มาใช้ โดยเก็บเป็นผลผลิตและแร่เงิน (Silver)

สภาพสังคมในสมัยราชวงศ์แมนจู ได้พยายามนโยบายผสมกลมกลืน (Assimilate) ชาวจีน อย่างเด่นชัดคือ การบังคับให้ชาวจีนโกนศีรษะช่วงหน้าออกและไว้ผมเปีย แต่งกายด้วยเครื่องแต่งกายแบบชาวแมนจู ห้ามการแต่งงานระหว่างชาวจีนกับชาวแมนจู มีการนำภาษาแมนจูมาใช้เป็นภาษาราชการ แต่ตอนหลังมีการยกเลิกภาษาแมนจูและเปลี่ยนมาใช้ภาษาจีนแบบเดิม

สมัยราชวงศ์เมินจูมีการขยายอาณาเขตออกไปอย่างมากมาย ด้านตะวันตกแผ่ไปถึง เทือกเขาปาร์มี ลงมาพม่า เวียดนาม และมองโกเลีย ใช้นโยบายแบ่งแยกและปกครอง (Divide and Rule) พวกชนเผ่าต่าง ๆ ทางตะวันตกและทางตะวันตกเฉียงใต้

เมินจูสามารถปกครองอาณาจักรจีนภายใต้ระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แบบเบ็ดเสร็จจนกระทั่งจีนเข้าสู่ยุคสมัยใหม่

4.2 อาณาจักรเกาหลีในสมัยกลาง

อาณาจักรเกาหลียุคกลางมีช่วงยาวนานถึง 518 ปี (ค.ศ. 1392-1910) และมีเพียงราชวงศ์ยี (Yi Dynasty) เพียงราชวงศ์เดียวที่ครองอำนาจยาวนานในยุคสมัยนี้ อันเป็นช่วงรอยต่อระหว่างเกาหลีสมัยกลางจนถึงสมัยใหม่

เมื่อ ยี ซองเกีย ตั้งตนเป็นปฐมกษัตริย์ของราชวงศ์ยีแล้ว ได้สวามิภักดิ์ต่อราชวงศ์หมิงของจีน จนทำให้อิทธิพลของลัทธิขงจื้อของจีนหยั่งรากลึกกลงในสังคมเกาหลี สำหรับกษัตริย์ยีซองเกีย นั้นนอกจากจะเก่งเรื่องการทำสงครามเพื่อแย่งชิงอำนาจให้แก่ตนเองแล้ว พระองค์ยังเก่งในการวางแผน โดยเห็นว่ารากฐานปัญหาของเกาหลีนั้น คือ ปัญหาที่ดินทำกิน กษัตริย์ซองเกียเห็นว่าปัญหาที่แท้จริงที่ทำให้อาณาจักร โคเรียสลายลงไม่ใช่ปัญหาทางการเมือง หากแต่คือปัญหาความยากไร้ของชาวนา ฉะนั้นพระองค์จึงริบที่ดินทั่วราชอาณาจักรเป็นของรัฐ และเผาทะเบียนที่ดินทิ้ง หลังจากนั้น จึงนำที่ดินมาจัดสรรใหม่ มอบที่ดินทำกินให้ประชาชนทั่วไป แต่ในเวลาเดียวกันก็จัดสรรที่ดินที่อุดมสมบูรณ์ให้แก่แม่ทัพนายกองที่เคยเป็นฐานกำลังหนุนให้พระองค์ได้ขึ้นครองราชย์ได้สำเร็จ ลักษณะเช่นนี้อาจเรียกได้ว่าเป็น “ระบบศักดินาสวามิภักดิ์” ในเกาหลีได้เช่นกัน การใช้ระบบความจงรักภักดีจากกลุ่มอำนาจท้องถิ่นต่าง ๆ โดยแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ตอบแทนซึ่งกันและกัน

ประการต่อมาที่กษัตริย์ยี ซองเกีย สร้างความมั่นคงให้ราชวงศ์ได้คือการลดทอนอิทธิพลของพวกพระในพุทธศาสนาและความมั่งคั่งของวัด ซึ่งเคยภักดิ์ต่อราชวงศ์โคเรียมาก่อน ฉะนั้นพระองค์จึงได้ให้การอุปถัมภ์ลัทธิขงจื้อ แนวทางนี้ ทายาทคือโอรสองค์ที่ 3 คือ กษัตริย์เตจง (Taechong) ได้คงไว้สืบมาพร้อมทั้งปรับปรุงเพิ่มเติมขึ้นอีก โดยการปฏิรูปการบริหารของรัฐให้เป็นระบบ โดยจัดตั้ง สำนักราชเลขาธิการ และหน่วยงานที่มีฐานะเท่ากับกระทรวงอีก 6 แห่ง คือ กระทรวงข้าราชการพลเรือน กระทรวงการคลัง กระทรวงพิธีการ กระทรวงกลาโหม กระทรวงยุติธรรม และกระทรวงโยธาธิการ ในส่วนภูมิภาคเกาหลีนำเอาระบบการแบ่งเขตออกเป็น มณฑลของจีนมาใช้ โดยแบ่งเป็น 8 มณฑล

สำหรับโครงสร้างทางสังคม เนื่องจากอิทธิพลของจื้อมีมากในสังคมเกาหลีจึงมีผลต่อโครงสร้างสังคมครอบครัวให้มีการรู้จักหน้าที่ของตนต่อครอบครัว และขยายไปสู่การยอมรับฐานะต่าง ๆ ของคนในสังคม

อิทธิพลลัทธิขงจื้อในเกาหลีนั้น เป็นคำสอนขงจื้อที่ได้รับการประยุกต์คำสอนโดยลูกศิษย์ขงจื้อ คือ จูซี (Chu Hsi) ซึ่งถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือของผู้ปกครองเกาหลี นอกจากจะทำให้ประชาชนยอมรับสภาพของตนเองแล้ว ยังถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือกำจัดคู่แข่งชั้นทางการเมืองในหมู่ผู้นำกลุ่มต่าง ๆ อีกด้วย

ฉะนั้นโครงสร้างทางสังคมเกาหลีจึงแบ่ง เป็นรูปปิรามิด โดยส่วนยอดได้แก่ เชื้อพระวงศ์ และราชตระกูลที่ผูกขาดการช่วงชิงอำนาจกันในราชสำนักเรียกกลุ่มนี้ว่า “ยางบัน” (Yang ban) กลุ่มชนชั้นนี้ยังประกอบไปด้วยข้าราชการพลเรือนและข้าราชการทหาร กลุ่มนี้นอกจากจะมีอำนาจทางการเมืองแล้วยังมีอำนาจผูกขาดทางเศรษฐกิจ กลุ่มพลังทางเศรษฐกิจเหล่านี้มีฐานะเป็นทั้งเจ้าของที่ดินและแรงงาน และผูกขาดตำแหน่งหน้าที่ราชการไว้เฉพาะกลุ่มเดียว แม้เกาหลีจะนำระบบการสอบคัดเลือกข้าราชการแต่วิธีการปฏิบัติแตกต่างกัน เพราะเกาหลีจำกัดสิทธิการสอบให้เฉพาะชนชั้นยางบันและชนชั้นยางบันนี่เองที่เป็นตัวการสั่นคลอนเสถียรภาพอำนาจของกษัตริย์ (เนื่องจากฐานะกษัตริย์ของเกาหลีไม่ได้อ้างทฤษฎีโอรสแห่งสวรรค์เหมือนจีน)

ชนชั้นที่สองคือกลุ่ม “จูลอิง” (Chung-in) คือชนชั้นบูรการหรือเสมียนของระบบราชการ อาจเรียกอีกอย่างว่ากลุ่มชนชั้นกลาง กลุ่มจุง อิน ถือเป็น แขนงขาให้รัฐบาล กลุ่มชนชั้นนี้จะสืบทอดตำแหน่งหน้าที่จำกัดในหมู่พวกพ้อง และวงศาคณาญาติเท่านั้น

กลุ่มที่สามคือ “ยางมิน” (Yangmin) หรือสามัญชน ได้แก่พวกชาวนาและพ่อค้าทั่วไป สำหรับชาวนาได้รับที่ทำกิน เพราะกษัตริย์พระราชทานให้ ฉะนั้นชาวนาต้องเสียค่าเช่าที่นาในรูปของการเสียภาษีที่ดินและภาษีผลผลิตให้กับรัฐ โดยชาวนาต้องเสียภาษีให้กับหน่วยงานของรัฐ ซึ่งทำหน้าที่เป็นนายหน้าเก็บค่าเช่าที่นาอีกต่อหนึ่ง

กลุ่มสุดท้าย คือ ชนชั้นล่างสุดของสังคม คือ “พวก ขอนมิน” (Chonmin) ได้แก่ ทาส ซึ่งมีทั้งทาสของรัฐบาล ทาสของตระกูล และทาสของเอกชน ขอนมินยังหมายรวมถึงคนที่มีอาชีพฆ่าสัตว์ และกลุ่มนักโทษ กลุ่มนี้ค่อนข้างมีบทบาทน้อยในสังคม และค่อย ๆ ลดปริมาณลงและหมดสิ้นในช่วงศตวรรษที่ 19

ราชวงศ์ยี่ ดำรงความต่อเนื่องมานานถึง 5 ศตวรรษ แม้ว่าการขึ้นครองราชย์ แต่ละองค์ก่อนจะขึ้นครองราชย์ต้องขับเคี่ยวชิงดีชิงเด่นกับคู่แข่งชั้นในหมู่เชื้อพระวงศ์ มีการลอบฆาตกรรมอย่างทารุณโหดร้ายในช่วงท้ายของราชวงศ์ แต่เนื่องจากพวกยางบัน กุมอำนาจการเปลี่ยนแปลงตัวบุคคลที่ขึ้นครองราชย์ได้ จึงไม่เปิดโอกาสชนชั้นอื่นโค่นล้มราชวงศ์ได้ ขณะที่กองทัพเกาหลีก็อ่อนแอ และไร้ประสิทธิภาพเนื่องจากกำลังพลถูกเกณฑ์มาจากทาส และชาวนา จุดนี้นับเป็นจุด

อ่อนแอภายในโครงสร้างของสังคมเกาหลีที่เปราะบางอย่างยิ่ง โดยเฉพาะเมื่อเกาหลีต้องเผชิญหน้ากับการรุกรานของมหาอำนาจชาติอื่น ครั้งแล้วครั้งเล่า ดังจะสรุปความอ่อนแอภายในโครงสร้างสังคมเกาหลี ดังนี้

1. สังคมเกาหลี เป็นสังคมที่ติดอยู่กับรูปแบบและอิทธิพลของจารีตประเพณีที่เคร่งครัด โดยเฉพาะอิทธิพลของขงจื้อ
2. ระบบการเมืองสมัยราชวงศ์ยี่ เป็นแบบคณาธิปไตย โดยกลุ่มข้าราชการชั้นสูง ที่รวบอำนาจไว้ที่ส่วนกลาง ประชาชนทั่วไปมีหน้าที่ปฏิบัติตามการชี้แนะของผู้นำ การคิดสร้างสรรค์ที่จะมีผลต่อพัฒนาการทางการเมือง จึงไม่เกิดขึ้น (ซึ่งแตกต่างจากยุคโตกูภาวะ ของญี่ปุ่น)
3. เกาหลีให้ความสำคัญ กับค่านิยมในตัวบุคคลและครอบครัวมากกว่าสถาบัน หรือแนวคิดในเรื่อง “ชาติ” เกาหลีจึงแตกแยกเป็นก๊ก เป็นพวกเพื่อแย่งชิงอำนาจทางการเมืองตลอดมา โดยทุกรูปแบบและทุกวิธีการ
4. เกาหลีทั้งประเทศถูกพันนาการ ด้วยระบบความแตกแยกทางชนชั้นของสังคมและภูมิภาคนิยม โดยเฉพาะภาคเหนือจะถูกกีดกันการเข้ามามีบทบาททางการเมืองตลอดมา ชนชั้นศักดินาจะผูกขาดอำนาจไว้ที่กลุ่มกลางและภาคใต้ จุดนี้ได้กลายเป็นปัญหาเรื้อรังรากฐานของเกาหลีในเวลาต่อมา จนกระทั่งเกาหลีถูกแบ่งเป็น 2 ประเทศในที่สุด เมื่อเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ยุคสมัยใหม่
5. เกาหลีสมัยราชวงศ์ยี่ มีส่วนคล้ายคลึงกับจีนสมัยราชวงศ์แมนจู คือ ให้ความสำคัญกับการเตรียมตัวป้องกันประเทศน้อยมาก ชนชั้นนำใช้เวลาส่วนใหญ่ให้หมดไปกับการปฏิบัติตามขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี และการสร้างอำนาจเพื่อแข่งขันอำนาจ แรงผลักดันการปฏิรูป การเมืองและเศรษฐกิจภายในของเกาหลีจึงไม่มีอันเป็นเหตุผลสำคัญประการหนึ่ง ที่ทำให้เกาหลีเปรียบเสมือนคนพิการที่ปล่อยให้นานาชาติเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ในดินแดนเกาหลีในศตวรรษที่ 19 จนนำไปสู่การสิ้นสุดของระบบกษัตริย์ยุคเก่าในเวลาต่อมา

4.3 อาณาจักรญี่ปุ่นในสมัยกลาง

ในช่วงระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 8-18 เป็นช่วงเวลาที่เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านการเมืองการปกครองภายในญี่ปุ่นหลายครั้งหลายหน ซึ่งจะส่งผลให้สถาบันทหาร (นักรบ) ได้เข้ามาแทนที่อำนาจการปกครองขณะที่อำนาจของจักรพรรดิเริ่มหมดอำนาจลง ระบบการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางถูกทำลายลง ขณะเดียวกันยุคสมัยได้เกิดการสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรมที่เป็นลักษณะเฉพาะของญี่ปุ่น และกลายเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของญี่ปุ่น เช่น พิธีชงชา ตะครโน เป็นต้น สำหรับจุดเปลี่ยนทางอำนาจการเมืองครั้งนี้เกิดจากปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

1) การล่มสลายอำนาจการปกครองของจักรพรรดิ

การปฏิรูปไต่กะ เป็นความพยายามที่จะรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางแบบจีน แต่ไม่ประสบความสำเร็จทำให้สถาบันจักรพรรดิ ต้องเปิดทางให้กลุ่มขุนนางก้าวขึ้นมาใช้อำนาจแทนคือ ตระกูลฟูจิواره

ตระกูลฟูจิواره คือ ตระกูลขุนนางที่ช่วยเหลือเจ้านายนากะกำจัดอำนาจของขุนนางตระกูลโฮงะ เมื่อสำเร็จเจ้าชายนากะประกาศการปฏิรูปไต่กะ ตระกูลฟูจิوارهจึงได้รับตำแหน่งเป็นข้าราชการระดับสูงในราชสำนักและเริ่มสะสมอำนาจมากขึ้น เมื่อมีการผูกสัมพันธ์ โดยการส่งลูกหลานในตระกูลในอภิเษกสมรสกับโอรสของจักรพรรดิ เปิดโอกาสให้ตระกูลนี้แสวงหาความก้าวหน้าทางราชการ โดยครอบครองตำแหน่งสำคัญ ๆ ในราชสำนัก จนถึงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการ “คัมปะกุ” (Kampaku) โดยเฉพาะในสมัยมิชินะงะ ได้สืบทอดตำแหน่งผู้สำเร็จราชการยาวนานถึง 30 ปี ขณะเดียวกันก็มีพระจักรพรรดิเป็นลูกเขย 4 พระองค์ เป็นหลาน 3 พระองค์

การที่ตระกูลขุนนางฟูจิوارهมีอำนาจการปกครองอย่างสูง ทำให้พระราชอำนาจของจักรพรรดิค่อย ๆ เสื่อมลง หัวหน้าตระกูลฟูจิوارهได้เข้าไปบริหารราชการแทนจักรพรรดิ โดยใช้หน่วยงานปกครองของตระกูล เช่น หน่วยบริหารงาน (Mandokoro) หน่วยทหาร (Samuria Dokoro) และศาล (Monchujo) ลักษณะดังกล่าวทำให้รูปการปกครองคล้ายกับการปกครองแบบเผ่าอีกครั้งหนึ่ง แม้ว่าจะมีจักรพรรดิบางองค์ได้พยายามที่จะดึงอำนาจกลับคืนมาได้บ้าง เช่น สมัยจักรพรรดิชิระโกวะ จักรพรรดิโทปะ จักรพรรดิโกชิระโควะ ซึ่งได้รับการช่วยเหลือจากตระกูลมินาโมโตะ และขุนนางตระกูลฟูจิوارهสายอื่น แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าสถาบันจักรพรรดิจะมีอำนาจการบริหารราชการแผ่นดินตามเดิมได้

2) การเกิดระบบการรวมที่ดินเป็นไร่นาแปลงใหญ่ (Shoen)

การปฏิรูปที่เกิดขึ้นในสมัยไต่กะ คือ การจัดสรรที่ดินให้ประชาชนทำกิน แต่ประชาชนไม่มีสิทธิจับจองที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ ต้องคืนที่ดินให้แก่รัฐ เมื่อสิ้นชีวิต นอกจากนี้ประชาชนต้องมีพันธะผูกพันเสียภาษีในรูปแบบต่าง ๆ ให้กับรัฐ ทำให้รัฐบาลภายใต้สถาบันจักรพรรดิสามารถควบคุมที่ดินและแรงงานตลอดจนมีรายได้สำหรับดำเนินกิจการต่าง ๆ ของรัฐ นับเป็นการรวมศูนย์อำนาจทางเศรษฐกิจ แต่เมื่อเกิดระบบการรวมที่ดินเป็นไร่นาแปลงใหญ่ที่เรียกว่า “โชเอ็น” ในคริสต์ศตวรรษที่ 8 เป็นต้นมา มีผลต่อการบั่นทอนอำนาจการรวมศูนย์กลางและการควบคุมที่ดิน แรงงานก็เริ่มเปลี่ยนไป

ระบบโซเอิน พัฒนามาจากพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการบุกเบิกและจับจองที่ดินที่ประกาศใช้ปี ค.ศ. 723 ระบุว่าผู้จับจองที่ดินสามารถจับจองที่ดินได้ถึง 2-3 ชั่วอายุคน แต่ต้องเสียภาษีข้าวให้กับรัฐ เจ้าของผู้บุกเบิกที่ดินจะเป็นผู้พัฒนาที่ดินเพาะปลูก และเก็บผลประโยชน์จากการเพาะปลูก ต่อมาเริ่มมีการนำที่ดินของตนมารวมเป็นไร่นาแปลงใหญ่ เรียกว่า “โซเอิน” เพื่อประโยชน์ในการเพิ่มผลผลิตและหลีกเลี่ยงจากการเสียภาษีอากรประเภทต่าง ๆ ให้แก่รัฐ โดยอาศัยอำนาจและอิทธิพลของขุนนางในราชสำนัก ตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 10 เป็นต้นมา โซเอินภายใต้การอุปถัมภ์ของผู้มีอำนาจในราชสำนัก จะเป็นอิสระจากผู้ปกครองท้องถิ่นและจากรัฐ เจ้าของโซเอินสามารถดูแลจัดการที่ดินและผลประโยชน์ได้อย่างเป็นอิสระ

ในโซเอินหนึ่ง ๆ จะประกอบด้วยคนที่มีส่วนร่วมดังนี้

1. Showin ผู้ทำการเพาะปลูกเป็นระดับต่ำสุดจะเป็นลูกจ้างที่มาทำการบุกเบิกที่ดิน อยู่ภายใต้การดูแลควบคุมของผู้จัดการ ไม่มีอำนาจในที่ดิน
2. Ryoshu. Shoke เป็นผู้จัดการโซเอิน อาจเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในที่ดินนั้น ๆ หรือเป็นตัวแทนเจ้าของที่ดิน มีหน้าที่บริหารโซเอิน แจกพันธุ์พืช จัดระบบชลประทาน ดูแลความสงบเรียบร้อย
3. Ryoke ผู้พิทักษ์เป็นขุนนางในราชสำนักที่คอยปกป้องโซเอินที่อยู่ในความดูแลของอำนาจคนใช้อำนาจ และอิทธิพลปกป้อง ไม่ให้โซเอินของตนต้องเสียภาษีอากร
4. Honke ผู้อุปถัมภ์ เป็นผู้มีอำนาจมากกว่าผู้พิทักษ์ ซึ่งบางครั้งผู้พิทักษ์จำเป็นต้องขอ บารมีของผู้อุปถัมภ์มาช่วยเพื่อคุ้มครองโซเอิน ฉะนั้นผู้อุปถัมภ์ก็จะไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโซเอินแต่อาศัยชื่อของตน ปกป้องโซเอิน

ผลประโยชน์ของระบบโซเอินได้ตกอยู่กับตระกูลขุนนางต่าง ๆ โดยเฉพาะตระกูลมิชิวาระค่อนข้างมาก เพราะเป็นผู้อุปถัมภ์โซเอินต่าง ๆ การเกิดระบบการรวมที่ดินไร่นาขนาดใหญ่นี้ได้ทำลายระบบเศรษฐกิจตามประมวลกฎหมายโตโฮลอย่างสิ้นเชิง เพราะระบบนี้ทำให้ชาวไร่ชาวนาทำในที่ดินที่ได้รับการจัดสรรและบางคนก็พยายามบุกเบิกที่ดินใหม่เพื่อเป็นกรรมสิทธิ์ของตน

การคงอยู่ของโซเอินขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์อย่างไม่เป็นทางการระหว่างกลุ่มคนกลุ่มต่าง ๆ ในโซเอินที่มีผลประโยชน์ร่วม โดยเฉพาะผู้พิทักษ์และผู้อุปถัมภ์ ดังนั้นลักษณะเช่นนี้จึงเป็นพื้นฐานนำไปสู่การจัดโครงสร้างทางสังคมในระบบศักดินาขึ้นในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 12 เป็นต้นมา

3) การเพิ่มอำนาจของผู้นำท้องถิ่นที่เป็นทหาร

สืบเนื่องจากคริสต์ศตวรรษที่ 9 เกิดความไม่สงบในท้องถิ่นอยู่เนือง ๆ ทำให้ท้องถิ่นได้ขอติดอาวุธให้แก่เจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อรักษาความสงบจึงมีการแต่งตั้งรองผู้ว่าราชการจังหวัดให้มีหน้าที่รักษาความสงบและคุมหน่วยเฉพาะกิจนี้ ปรากฏว่าการดำเนินงานต่อมากลายเป็นการสืบทอดตำแหน่งโดยสายเลือดและเปลี่ยนแปลงเป็นหน่วยงานถาวรและพัฒนาขึ้นมาเป็นกลุ่มทหาร

ในท้องถิ่น ตำแหน่งหัวหน้าได้มาโดยการสืบทายเลือด ความสัมพันธ์ระหว่างหัวหน้าและลูกน้องผูกพันโดยผลประโยชน์และความสัมพันธ์ทางเครือญาติ

ความวุ่นวายในคริสต์ศตวรรษที่ 10-11 ทำให้กลุ่มทหารพัฒนาอำนาจของตนออกไปอย่างกว้างขวางในท้องถิ่น โดยเฉพาะตระกูลไทระ (taira) และตระกูลมินาโมโตะ (Minamoto) โดยทั้งสองตระกูลที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับจักรพรรดิได้เข้ามามีบทบาทในราชสำนัก การเกิดกลุ่มผู้นำทางการเมืองเช่นนี้ ย่อมทำให้อำนาจของจักรพรรดิดำเนินไปอย่างลำบากยิ่ง เปิดโอกาสให้กลุ่มอำนาจทางการเมืองเข้ามาควบคุมอำนาจการปกครองเป็นระยะเวลานานตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 13 จนเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ โดยแบ่งออกเป็น 3 ยุคสมัย คือ

1) สมัยคามากุระ (คริสต์ศตวรรษที่ 13-14)

ปี ค.ศ. 1185 ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงการปกครองของญี่ปุ่นสมัยโบราณ ผู้สมัยกลาง (สมัยฟิวคัล) ซึ่งมีลักษณะที่เด่นชัด คือ

1. การกระจายอำนาจจากเมืองหลวงเกียวโตไปสู่แคว้นต่าง ๆ ในชนบท
2. การขยายตัวของวัฒนธรรมและศิลปวิทยาการจากเกียวโตไปสู่แคว้นในชนบท เกิดรูปแบบการแสดงออกของศิลปะและความรู้แบบใหม่
3. กำเนิดของพุทธศาสนานิกายใหม่ที่มีความเรียบง่าย เป็นที่สนใจของประชาชนทุกชั้น
4. การขยายตัวของระบบฐานันดร (Estate System) อันมีการถือกรรมสิทธิ์ในที่ดินเป็นหลักควบคู่ไปกับการจัดตั้งระบบที่ดินผืนเล็ก ๆ (fief) ทำให้ตระกูลเจ้าของที่ดินและชาวนาผู้ผลิตมีความสัมพันธ์กันโดยตรงมากขึ้น

5. เกิดวิวัฒนาการของระบบการปกครองตนเองของเขตชนบทขนาดใหญ่ ซึ่งได้กลายเป็นพื้นฐานการปกครองท้องถิ่นในสมัยโตกุภาวะและจะเรียกรัฐบาลที่ควบคุมว่า บาคูฟู (Bakufu) หรือเรียกอีกอย่างว่ารัฐบาลโชกุน

สภาพการเมืองต้นยุคคามากุระ คือ การทำสงครามระหว่างตระกูลคือตระกูลไทระกับตระกูลมินาโมโตะ รู้จักกันในชื่อ สงคราม “โฮเง็น” ในปี 1156 ตระกูลไทระมีชัยชนะ แต่หลังจากนั้น 5 ปี โยริโตะโมะ แห่งตระกูลมินาโมโตะก็ยกทัพเข้าล้างแค้นตระกูลไทระ เป็นระยะเวลากว่า 5 ปี รู้จักกันในสงคราม “เฮเคะ” และ “겐จิ” หรือเรียกว่าเป็นสงครามล้างแค้นระหว่างตระกูล ในที่สุดตระกูลมินาโมโตะชนะ โยริโตะโมะ ซึ่งเดิมเคยได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้ว่า

ราชการจังหวัดคานโต 8 จังหวัด ทำให้เขาคุ่มอำนาจเด็ดขาดทางตะวันออก ต่อมาปี ค.ศ. 1185 เขาได้รับแต่งตั้งจากจักรพรรดิให้ดำรงตำแหน่ง “โชทซึอิบุชิ” (จอมทัพขององค์จักรพรรดิ) หรือผู้มีอำนาจสูงสุดทางทหาร ต่อมา ค.ศ. 1192 ได้กลายเป็นผู้ดำรงตำแหน่ง “เซอิไตโชกุน” (Seitaishogun) หรือรัฐบาลโชกุนนั่นเอง ห้วงเวลาดังกล่าวจึงปรากฏศูนย์อำนาจ 2 แห่ง คือ เกียวโต เป็นที่ตั้งของราชสำนัก มีจักรพรรดิเป็นประมุขที่ทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรมและพิธีการของราชสำนักอีกแห่งหนึ่งคือคามาคุระ เป็นศูนย์บัญชาการอำนาจการปกครองและการทหารมีโชกุนเป็นผู้มีอำนาจสูงสุด

สภาพสังคมญี่ปุ่นในช่วงระหว่างสงครามการสู้รบนี้ได้บั่นทอนอำนาจของราชสำนักลงอย่างสิ้นเชิงและเปิดโอกาสให้กลุ่มนักรบได้พัฒนาขึ้นมาเป็นกลุ่มที่มีบทบาทในสังคมในเวลาต่อมา เพราะในภาวะของสงครามการสู้รบทำให้เกิดการแย่งชิงอำนาจอย่างไม่หยุดยั้ง ความไม่สงบนี้ก่อให้เกิดการละเลยการเกณฑ์ทหาร ก่อให้เกิดการดูแลในรูปแบบต่าง ๆ เช่น

1. กลุ่มทหารรับจ้าง ซึ่งไม่ใช่การเกณฑ์แต่รัฐบาลจ้างมาเพื่อคุ้มครองดูแล
2. กลุ่มที่อาศัยตามที่ดินต่าง ๆ เนื่องจากภาวะการสู้รบ รัฐบาลกลางไม่สามารถให้ความคุ้มครองเจ้าหน้าที่ที่ดินต่าง ๆ จึงเกิดนักรบส่วนตัวของกลุ่มเจ้าของที่ดินกลุ่มต่าง ๆ เพื่อปกป้องผลประโยชน์ในที่ดิน

สภาพเช่นนี้ นอกจากทำให้เจ้าของที่ดินบางส่วนต้องจับอาวุธขึ้นมาปกป้องดูแลที่ดินของตัวเองแล้ว ส่วนหนึ่งก็ยอมอยู่ภายใต้การคุ้มครองของขุนนางท้องถิ่น อันเป็นต้นตอของระบบศักดินาสวามิภักดิ์ในเวลาต่อมา

การปกครอง

สมัยคามาคุระ โยริโตะโมะได้จัดตั้งสภาขึ้นมา 3 หน่วย คือ

1. สภานักรบ (Samurai dokoro) สภานักรบนี้รับเฉพาะลูกน้องสายตรงของตระกูลมินาโมโตะที่ช่วยรบในสงครามต่าง ๆ โดยโยริโตะโมะจะให้รางวัลตอบแทน สภานี้ทำหน้าที่ฝ่ายการปกป้องคุ้มครองให้แก่โชกุน
 2. สภการบริหาร (Mandokoro) มีหน้าที่จัดการเรื่องทรัพย์สินส่วนตัวของตระกูลมินาโมโตะควบคุมเกี่ยวกับการใช้เงินและดูแลที่ดินต่าง ๆ
 3. สภาตุลาการ (Monchujo) มีหน้าที่รับเรื่องร้องทุกข์ การทะเลาะเบาะแว้งของสามัญชน
- นอกจากนี้โยริโตะได้ตั้งตำแหน่งผู้ดูแล (jito) และผู้คุ้มครอง (shugo) ไปประจำยังแคว้นต่าง ๆ ลักษณะเด่นของรัฐบาลทหารสมัยนี้คือระบบความสัมพันธ์ระหว่างขุนนาง (พวกนักรบที่ได้รับการแต่งตั้ง) กับบุคคล (เจ้าของที่ดินเขตต่าง ๆ) ซึ่งเป็นความจงรักภักดีของเจ้าของที่ดินมอบให้แก่รัฐบาลโยริโตะโมะเพื่อแลกกับการได้รับการคุ้มครอง

แต่แม้ว่ารัฐบาลทหารของโยริโตะโมะ จะยังไม่ได้เป็นรัฐบาลกลางที่แท้จริงของประเทศ เพราะยังมีดินแดนทางด้านเหนือและตะวันตกที่เขายังไม่สามารถควบคุมได้ เพราะกรรมสิทธิ์ที่ดินในเขตนี้ยังเป็นของราชสำนักและกลุ่มสถาบันทางศาสนาในระบบเก่าอยู่ แต่นับได้ว่าเขาเป็นผู้วางรากฐานการรวมตัวของกลุ่มนักรบภาคตะวันออกอย่างมั่นคง

อย่างไรก็ตามยุคต้นคามากุระ หรือสมัยโยริโตะโมะ รัฐบาลโชกุนได้ประกาศตนที่จะรับใช้ราชสำนัก โดยการให้ความปกป้องคุ้มครอง จะเห็นว่าตำแหน่งต่าง ๆ ได้รับการยอมรับและเห็นชอบจากสถาบันจักรพรรดิตำแหน่งโชกุนในยุคแรกจึงเป็นตำแหน่งที่ได้รับการยอมรับอย่างถูกต้องจากราชสำนัก

นับได้ว่ายุคสมัยของคามากุระเป็นสมัยที่วางรากฐานระบบฟิวคัลขึ้นมาซ้อนทับองค์กรเก่าของรัฐบาลกลางที่กรุงเกียวโต เป็นการจัดตั้งเมืองใหม่ของชนชั้นนักรบ (Bushii) ขึ้น ถือเป็นการก่อตั้งศูนย์อำนาจสถาบันทหารขึ้นมาใหม่

ศาสนาและวัฒนธรรมสมัยคามากุระ

ศาสนา : สมัยคามากุระเป็นสมัยที่พุทธศาสนาแพร่หลายลงสู่ประชาชนมากขึ้น แต่นิกายที่เน้นปรัชญาคำสอนที่ลึกซึ้งและพิธีกรรมที่ซับซ้อนมักไม่ได้รับความนิยมนิยมจากประชาชน แต่นิกายที่เน้นความคิดที่จะทำให้คนทั้งปวงหลุดพ้นจากความทุกข์ได้รับการนิยมนิยมอย่างแพร่หลาย เพราะช่วงเวลาดังกล่าวเต็มไปด้วยการสู้รบ ทำให้คนญี่ปุ่นในยุคสมัยดังกล่าวต้องเผชิญหน้ากับความหายนะของสงครามและภัยจากธรรมชาติ สภาพสังคมเช่นนี้ความเชื่อในเรื่องการหลุดพ้นด้วยตัวเองถูกแทนที่โดยความเชื่อว่าใคร ๆ ก็อาจบรรลุความหลุดพ้นได้ เช่น นิกายสุขาวดี (Jodo-Pure Land Sect) ก่อตั้งโดยพระโฮเน็น (Honen) ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 12 พระโฮเน็นค้นพบว่าคนที่มีความเชื่อมั่นศรัทธาในพระพุทธรูปอมิตะ และดินแดนสุขาวดีจะไปเกิดบนสวรรค์โดยการท่องสวดมนต์คำว่า “เนมบูทซุ” ปรากฏว่านิกายนี้ได้รับความนิยมนิยมอย่างแพร่หลายไปยังทุกชนชั้นทุกหมู่เหล่า

ส่วนนิกายนิชิเร็น (Nichiren) ก่อตั้งขึ้นโดยพระนิชิเร็นในคริสต์ศตวรรษที่ 13 โดยได้ปฏิเสธคำสอนและวิธีปฏิบัติของนิกายอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นนิกายเท็นได ชินงอน หรือนิกายสุขาวดี สิ่งที่พระนิชิเร็นเห็นว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องสูงสุดของมนุษย์ควรจะบูชาและเชื่อมั่นคือคำสอนของพระพุทธเจ้า คือ พระสัทธรรมมูณฑริกสูตร พระนิชิเร็นพยายามต่อสู้ให้นิกายนี้ได้รับการยอมรับเป็นศาสนาประจำชาติ

นิกายเซ็น (Zen) เข้ามาในญี่ปุ่นและเริ่มแพร่แนวคิดตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 13 เป็นต้นมา มี 2 สำนัก คือ สำนักรินไซ (Rinzai) และโซโตะ (Soto) สำนักรินไซก่อตั้งโดยพระเอะอิไซ (Aisai) ซึ่งไปศึกษาพุทธนิกายฉาน (Chian) ในเมืองจีน ซึ่งก็คือนิกายเซ็นในภาษาญี่ปุ่น นิกายนี้

ได้รับการสนับสนุนจากโชกุนแห่งคามากุระ เช่นสำนักนี้ไม่เน้นความสำคัญของพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ แต่เน้นความเรียบง่ายและความสงบ เช่นสำนักนี้สร้างความเชื่อมั่นให้ผู้ศรัทธาว่า มนุษย์ทุกคนมีสิทธิ์บรรลุถึงอริยสัจ 4 ด้วย สมาธิ ปัญญา และความเพียรพยายามของตน ส่วนสำนัก โชโตะก่อตั้งโดยพระโคเ็น สำนักนี้ เน้นว่าผู้จะบรรลุธรรมชั้นสูงสุด ต้องให้ความสำคัญกับการศึกษาพระไตรปิฎกและวิธีการบรรลุธรรมนั้นต้องนั่งบำเพ็ญสมาธิที่เรียกว่า “สะเซ็น” (Zazen)

เนื่องจากพุทธนิกายเซ็น 2 สำนักนี้ เน้นหลักการหลุดพ้นด้วยการบำเพ็ญเพียร เอาชนะตัวเอง ควบคุมตัวเองใช้สมาธิปัญญา ทำให้พุทธศาสนานิกายเซ็นได้รับการยอมรับจากพวกนักรบชั้นสูงที่สนใจศึกษาพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง แต่นักรบระดับต่ำหลักกรรมของเซ็นอาจจะยากเกินไป แต่ก็สัมผัสกับเซ็นได้โดยผ่านจริยธรรมของนักรบบูชิโด

ลัทธิบูชิโด (Bushio)

สืบเนื่องมาจากการเมืองการปกครองที่เปลี่ยนมาเป็นรัฐบาลทหาร ซึ่งขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นระหว่างโชกุนหรือไคเมียว ซึ่งถือเป็นนายกับบริวาร ได้แก่ นักรบซึ่งจะต้องซื่อสัตย์จงรักภักดีต่อเจ้านาย ทำให้เกิดกฎเกณฑ์ของกลุ่มนักรบขึ้นคือ “ลัทธิบูชิโด”

ลัทธิบูชิโด แปลว่า วิถีทางของนักรบหรือก็คือ หลักจริยธรรมของนักรบที่นักรบทุกคนต้องปฏิบัติตาม ซึ่งหลักจริยธรรมของนักรบได้พัฒนามาจากความคิดความเชื่อคำสอนของพุทธศาสนาขงจื้อ และชินโต จริยธรรมของลัทธิบูชิโดประกอบด้วย

1. ความซื่อสัตย์จงรักภักดีต่อนาย ซึ่งเป็นคุณธรรมที่มีอิทธิพลของขงจื้ออยู่เกี่ยวกับการกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ การรู้จักตอบแทนบุญคุณถือเป็นคุณความดีอันสูงสุด การตอบแทนพระคุณของเหล่านักรบต้องคำนึงถึงพันธะหน้าที่เรียกว่า “กิริ” (Giri)
2. นักรบทุกคนต้องไม่กลัวความตาย สามารถอดทนต่ออุปสรรคต่าง ๆ ในชีวิตสามารถเผชิญกับความตายได้ทุกเมื่อ จนมีคำกล่าวว่า “ความตายเบายิ่งกว่าขนนก หน้าที่หนักยิ่งกว่าขุนเขา” นอกจากนี้ นักรบชามูไรสามารถเลือกความตายที่มีศักดิ์ศรีและมีเกียรติคือการทำฮาราคิริ (Harakiri)
3. ความสามารถในการบังคับจิตใจของตัวเองได้ นักรบจะต้องฝึกสมาธิใช้ปัญญาให้ความสนใจในการศึกษาศาสตร์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นปรัชญา กวีนิพนธ์ ดนตรี เพื่อให้เข้าถึงความสงบแห่งจิตและสมาธิปัญญาที่จะเกิด ฉะนั้นนักรบที่ดีต้องเป็นนักการศึกษาด้วย
4. การรักษาความสะอาด เป็นความเชื่อดั้งเดิมของนักรบที่มีอิทธิพลต่อหลักจริยธรรมของนักรบ ซึ่งเป็นอิทธิพลจากชินโต
5. นักรบทุกคนต้องมีความกล้าหาญ มีความสามารถในการใช้อาวุธ แต่ภายในต้องมีใจอ่อนโยนเมตตากรุณา

อาจกล่าวได้ว่า บุษิโค สอนให้นักรบเป็นผู้มีความกล้าหาญไม่กลัวความตาย รักษาหน้าที่คือ ความจงรักภักดีต่อเจ้านายด้วยชีวิต ขณะเดียวกันนักรบจะต้องเป็นสุภาพบุรุษเป็นนักการศึกษา และเป็นผู้มีธรรมะประจำใจ

บุษิโค ถือเป็นความคิดความเชื่อในกลุ่มชนชั้นนักรบหรือซามูไร ที่มีอิทธิพลในสังคมญี่ปุ่นตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 12 เป็นต้นมาจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 19 แต่อย่างไรก็ตามหลักจริยธรรมนี้มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนในญี่ปุ่น แต่ได้เปลี่ยนรูปตามสภาพสังคม เช่น ความจงรักภักดีต่อเจ้านายกลายมาเป็นความจงรักภักดีต่อบริษัท รวมถึงความเป็นคนขยันซื่อสัตย์ สนใจใฝ่ความรู้ อดทนยังเป็นคุณสมบัติที่คนญี่ปุ่นส่วนใหญ่ยังคงยึดถืออยู่

วรรณกรรม

ในยุคสมัยคามากุระ มีวรรณกรรมอยู่ 2 เรื่อง เรื่องแรกเป็นหนังสือชื่อ โฮจิกิ หรือเรื่องราวเกี่ยวกับกระท่อมของฉัน เป็นวรรณกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในสมัยนั้น เขียนโดย คาโม โนะ โซเม ซึ่งเคยมีชีวิตอยู่ในราชสำนักมาก่อน โฮจิกิ เป็นวรรณกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงในยุคหัวเลี้ยวหัวต่อจากยุคหนึ่งไปสู่อีกยุคหนึ่งอย่างเด่นชัด แม้เนื้อหาจะไม่ได้กล่าวถึงการสู้รบระหว่างตระกูลโทระกับมินาโมโตะ แต่ได้กล่าวถึงสภาพความเดือดร้อนวุ่นวายของสังคมและบรรยายถึงความคิดทางพุทธศาสนา

ส่วนวรรณกรรมอีกชิ้นหนึ่งคือ คำนายเฮคะ โมโน กาทาริ เป็นโคลงขนาดยาวบรรยายถึงความรุ่งเรืองและความเสื่อมของตระกูลโทระ กล่าวถึงความกล้าหาญและวีรกรรมของนักรบตระกูลโทระ บรรยายชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในยามสงครามกลางเมือง ขณะเดียวกันก็สะท้อนวีรกรรมของซามูไร

2) สมัยอาชิกางะ

สภาพการเมืองการปกครอง

ในปลายสมัยคามากุระได้เสื่อมลงเพราะการรุกรานของมองโกล ปัญหาการแย่งชิงราชบัลลังก์ของราชสำนัก รวมทั้งความพยายามของราชสำนักที่ต้องการกลับคืนสู่อำนาจทางการเมืองในสมัยจักรพรรดิคิมมุ โคไดโกะ โดยมีนักรบจากตระกูลสาขาของมินาโมโตะ 2 สายคือ อะชิคางะ และโยชิสะคะ คุมเกม อำนาจต่อรองกันอยู่ ในที่สุดปรากฏว่าอาชิกางะได้ก่อการกบฏ ได้ขับไล่จักรพรรดิคิมมุ ไปอยู่ทางตอนใต้ของเกียวโต อาชิกางะตั้งรัฐบาลที่กรุงเกียวโตประกาศแต่งตั้งตัวเองขึ้นเป็นโชกุน ลักษณะสำคัญของการปกครองในยุคนี้คือ เป็นลักษณะท้องถิ่นนิยม (Regionalism) ซึ่งได้ทวีความสำคัญในต้นสมัยของโชกุนอาชิกางะ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าอำนาจของอาชิกางะมิได้เข้มแข็ง เช่น โชกุนในอดีต อาชิกางะต้องยอมยกดินแดนบางส่วนและเพิ่มอำนาจส่วนท้องถิ่นให้เป็นรางวัลแก่นายทหารที่มีตำแหน่งสูง ๆ และเป็นพันธมิตร กล่าวได้ว่ายุคนี้ไคเมียวตามท้องถิ่นต่าง ๆ มีอำนาจสิทธิขาดในการปกครองท้องถิ่นของตนเอง อย่างไรก็ตามโชกุนในสมัย

อาชिकางะก็ยังคงสามารถจัดความสัมพันธ์กับบรรดาไคเมียวต่าง ๆ ไว้ได้ จนกระทั่งหลังโชกุนโยชิ มัทสึ ได้ถึงแก่กรรม ไคเมียวท้องถิ่นได้เริ่มขยายฐานอำนาจของตน จนกระทั่งเกิดเป็นความขัดแย้ง ระหว่างตระกูลต่าง ๆ ของพวกนักรบชั้นสูง อันเป็นสาเหตุของการเกิดสงครามโอนิน (Onin) ใน ค.ศ. 1467-1477 อันแสดงให้เห็นความล้มเหลวของระบบโชกุนในปลายสมัยอาชिकางะ สงครามครั้งนี้ได้นำความหายนะมาสู่เกียวโต และทำให้ไคเมียวหลายตระกูลต้องเสื่อมอำนาจลง กว่า สงครามจะยุติระบบการปกครองส่วนกลางและส่วนท้องถิ่นก็เสื่อมสลายลงอย่างมาก

วัฒนธรรมสมัยอาชिकางะหรือมูโรมาจิ

แม้ว่าสมัยนี้จะขาดความมั่นคงทางด้านการเมือง มีการรบพุ่งกันตลอดเวลา แต่ขณะเดียวกันก็มีความเจริญด้านวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก สมัยนี้ได้เกิดวัฒนธรรมแห่งชาติขึ้น โดยได้แพร่หลายไปในกลุ่มชาวนาในชนบท กลุ่มพ่อค้า เป็นต้น ลักษณะของวัฒนธรรมสมัยนี้ได้รับอิทธิพลของพุทธศาสนานิกายเซ็นนั้งเอง

ขณะที่เกียวโต ศูนย์กลางที่ตั้งราชสำนักและรัฐบาลโชกุน ได้กลายเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมทางด้านการเมือง เป็นการผสมผสานแนวคิดของพุทธศาสนานิกายเซ็นเข้ากับวัฒนธรรมของราชสำนักและวัฒนธรรมของทางทหาร จนกลายเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของญี่ปุ่นในที่สุด

วรรณกรรม

ในสมัยนี้มีวรรณกรรมที่ดีเด่น คือ ความเรียงเรื่องความเกียจคร้าน (Essays in Idleness) ซึ่งเขียนโดยโยชิคะ เคนได หนังสือเล่มนี้เป็นการรวบรวมข้อคิดเห็น บทวิจารณ์ และจดหมายเหตุต่าง ๆ

ละคร

ผลงานทางวัฒนธรรมอีกอย่างของยุคสมัยนี้คือละครโน (No) โดยนำมาจากศิลปะพื้นบ้านของญี่ปุ่น ต่อมาศิลปะการแสดงแบบนี้ได้พัฒนามาเป็นดนตรีกลางแจ้งและดนตรีที่มีลีลาการเล่น โคลง โหม่ เล่นกันตามวัดและชุมชนต่าง ๆ อย่างแพร่หลาย ความนิยมในการแสดงละครโนมีเนื้อหา ก่อนข้างหน้า ฉะนั้นจึงได้รับการยกย่องว่าเป็นละครของชนชั้นสูง ขณะเดียวกันในเนื้อหา ก่อนข้าง ยาวของละครโน ก็เกิดละครสั้น ๆ สลับฉากเรียกว่า ทิโอะเกน เป็นการแสดงประเภทตลก ขบขันล้อเลียนสังคม ฉะนั้นติโอะเกนจึงเป็นศิลปะของพื้นบ้านที่ได้รับความนิยมจากชนทุกชั้น

กล่าวได้ว่าวัฒนธรรมสมัยนี้ เปิดโอกาสให้ทุกคนในสังคมได้มีส่วนร่วมมากขึ้น นอกจากนี้ สมัยนี้ยังเกิดประเพณีดื่มน้ำชาหรือพิธีชงชา จากการเลี้ยงชาได้พัฒนามาเป็นประเพณีที่มีระเบียบแบบแผนจนกลายเป็นพิธีที่เป็นศิลปะชั้นสูง

ศตวรรษแห่งสงครามในท้องถิ่น

ในปลายยุคของอาซึกะก่อนเข้าสู่ยุคโตกุกาวะนั้น เริ่มตั้งแต่สงครามโอนินสิ้นสุดลงจาก ค.ศ. 1477 ถึง ค.ศ. 1568 เป็นยุคที่ถูกเรียกว่า “สมัยรัฐที่ทำสงครามรบพุ่งกัน” หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “สมัยสงครามในท้องถิ่น” ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองอย่างขนานใหญ่ เพราะเป็นระยะเวลาที่เกิดการจลาจลวุ่นวายในสังคมทุกระดับชั้น ตั้งแต่ชาวนาลูกขึ้นต่อต้านการกดขี่ของเจ้าของที่ดิน ไปจนถึงนักรบชั้นบริวารเข้าช่วงชิงอำนาจจากขุนนาง การปกครองจากส่วนกลางเสื่อมลงอย่างสิ้นเชิง ราชวงศ์ตกอยู่สถานะการเงินร่อยหรอลง เช่นเดียวกับโชกุนที่เกียวโต ที่เสื่อมอำนาจลง

ขณะเดียวกันนั้นได้เกิดความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นใน 2 ระดับ คือ ระดับจังหวัดและท้องถิ่น ในระดับจังหวัดนั้นได้เกิดไดเมียว (Daimyo) รุ่นใหม่ ซึ่งจะมีอาณาเขตครอบครองขนาดเล็ก แต่มีอำนาจปกครองมั่นคงกว่า ส่วนในระดับท้องถิ่นนั้น พวกนักรบถูกสถานการณ์บังคับให้อยู่ห่างจากท้องถิ่นที่เคยเป็นกรรมสิทธิ์ของตนเป็นผลให้หมู่บ้านในท้องถิ่นมีโอกาสปกครองตัวเองมากขึ้น

ฉะนั้นในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ทำให้ญี่ปุ่นมีสภาพที่ใกล้เคียงระบบฟิวดัลของยุโรปในราวปลายศตวรรษที่ 15-16 ทหารได้กลายเป็นชนชั้นที่มีความสำคัญยิ่งกว่าขุนนาง ในสังคมทหารฐานะทางสังคมและอำนาจทางการเมืองขึ้นอยู่กับตำแหน่งทางทหารของบุคคลนั้น ๆ ดังนั้น ชนชั้นต่ำอาจก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งสำคัญทั้งทางการเมืองและสังคมได้ด้วยการทหารลักษณะของระบบผู้เช่าที่ดินที่ล้ำสมัยและยุ่งยากได้เสื่อมสลายไปในที่สุด พวกทหารได้เข้ามาแทนที่พวกขุนนางและเจ้าของที่ดินเดิมและเข้ามาเป็นเจ้าของที่ดินอย่างเต็มที่ ขณะที่ผู้ที่ทำกินในที่ดินคือชาวนา นอกจากต้องแบ่งผลผลิตให้เจ้าของที่ดินแล้วต้องอยู่ติดกับที่ดินตลอดไป

การรวมประเทศเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ในช่วงหลังของศตวรรษที่ 16 จะเกิดการรวมตัวกันอีกครั้ง ซึ่งนับว่าเป็นขั้นตอนสุดท้ายของความเจริญของสถาบันในระดับภูมิภาคและท้องถิ่นซึ่งเริ่มมาเป็นระยะเวลานานพอสมควรและเต็มไปด้วยพลังในทศวรรษของปี 1550 ไดเมียวทั่วประเทศได้จัดการปกครองดินแดนของตนด้วยความมีระเบียบเรียบร้อยและเริ่มมีการรวมตัวกัน นับตั้งแต่ ค.ศ. 1560 เป็นต้นมา จากผลงานของผู้ยิ่งใหญ่ 3 คน คือ โอะตะ โนบุนางะ ไดเมียวจากจังหวัด โอวาริ เขาได้ขยายอำนาจโดยการปราบฝ่ายตรงข้ามและหาพันธมิตรไปพร้อม ๆ กัน พันธมิตรที่เขาดึงเข้ามาคือ โตกุกาวะ อิเอยาสุ หัวหน้านักรบแห่งจังหวัดมิกาวะ

นโยบายของโนบุนางะ นั้นได้พยายามที่รวบรวมไดเมียวต่าง ๆ เข้าด้วยกัน แต่เขาก็ทำสำเร็จเฉพาะภาคกลางของญี่ปุ่นเท่านั้น เพราะใน ค.ศ. 1582 เขาก็ถูกฆาตกรรมโดยแม่ทัพของเขา

เองคืออะเคะชิ แต่ในที่สุดอะเคะชิก็ถูกฆ่าตายโดยแม่ทัพอีกคนหนึ่งของโนบุ나가ะ คือ โทโยโทะมิ ฮิเดโยชิ ฮิเดโยชิสามารถครองอำนาจต่อจากโนบุ나가ะ โดยดำเนินนโยบายรวมประเทศต่อโดยการขยายฐานอำนาจสู่เกาะคิวชูและทางเหนือของเกาะฮอนชู ใน ค.ศ. 1590 ไซเมียวทั่วประเทศ ซึ่งรวมถึงโตกุภาวะ ซึ่งสามารถจะก่อศึกชิงอำนาจกับฮิเดโยชิก็ยอมรับอำนาจของฮิเดโยชิ

ข้อสังเกตเกี่ยวกับการดำเนินนโยบายรวมประเทศของโนบุ나가ะกับฮิเดโยชิ คือ การที่ทั้งสองไม่ได้รับตำแหน่งโชกุน ทั้ง ๆ ที่ได้รับการสนับสนุนจากจักรพรรดิ เนื่องจากช่วยจับไล่ตระกูลอาซึคางะลง โนบุ나가ะไม่ได้แสวงหายศฐาบรรดาศักดิ์ หรือตำแหน่งพิเศษให้แก่ตนเอง ส่วนใหญ่เขาจะทำหน้าที่ในฐานะผู้บัญชาการทหาร เกี่ยวข้องเฉพาะการรบ นอกจากนี้เขายังสนับสนุนการค้า เพื่อเสริมสร้างกำลังทางเศรษฐกิจให้แก่ประชาชน เช่นเดียวกับฮิเดโยชิก็ปฏิเสธตำแหน่งโชกุน เขามีความอ่อนน้อมถ่อมตนเพราะมาจากตระกูลซาวา

อย่างไรก็ตามเมื่อเปรียบทั้ง 2 คนแล้ว พบว่า วิธีการของโนบุ나가ะ จะรุนแรงและเหี้ยมโหดในการใช้กำลังทหารทั้งปราบปรามแคว้นต่าง ๆ ขณะที่ฮิเดโยชิใช้วิธีการประนีประนอมกว่า รวมถึงการสร้างพันธมิตรจนทำให้ฮิเดโยชิสามารถปลดชนวนสงครามภายในได้ ญี่ปุ่นรวมตัวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจนถึงสมัยโตกุภาวะ

3) สมัยโตกุภาวะ (ค.ศ. 1600-1867)

ในปลายสมัยของฮิเดชิได้พยายามที่จะยกทัพบุกจีนโดยผ่านเกาหลีถึง 2 ครั้ง และในสงครามครั้งที่ 2 ใน ค.ศ. 1598 ญี่ปุ่นต้องถอนทัพกลับเพราะฮิเดโยชิถึงแก่กรรม ซึ่งก่อให้เกิดการแย่งขันระหว่างไคเมียวชั้นนำก็เกิดขึ้นทันที แต่ไคเมียวที่มีอำนาจมากที่สุดขณะนั้นคือ โตกุภาวะ ฮิเอียสุ ซึ่งคุมพื้นที่ดินแดนทางภาคตะวันออกทั้งหมด ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ อย่างไรก็ตามสงครามระหว่างไคเมียวกลุ่มโตกุภาวะกับกลุ่มมิตสึนาริ 1 ในไคเมียวทั้ง 5 ทางภาคใต้ ก็เกิดขึ้นชื่อสงครามเซกิกฮาระ (Sekigahara) ในที่สุดกลุ่มโตกุภาวะกับพันธมิตรก็ประสบความสำเร็จ ในปี 1600 ตระกูลโตกุภาวะจึงขึ้นสู่อำนาจสูงสุด ดำรงตำแหน่งโชกุน เรียกกันว่ารัฐบาลบาคูฟุ (Bakufu) ซึ่งมีอำนาจปกครองเด็ดขาดประมาณหนึ่งในสี่ของประเทศมีศูนย์กลางอำนาจอยู่ที่เอโดะ (Edo)

สมัยของโตกุภาวะได้ครองอำนาจนานถึงศตวรรษ นับว่าเป็นสิ่งที่น่าสนใจที่จะพิจารณาความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างโตกุภาวะกับไคเมียวกลุ่มต่าง ๆ โดยจะพิจารณาตามประเด็นเหล่านี้

ระบบการเมือง

ตระกูลโตกุภาวะสืบเชื้อสายจากบรรพบุรุษที่ไม่มีชื่อเสียง แต่เมื่อโอกาสทางสังคมเปิดให้กับผู้ที่มีความเก่งด้านการรบ ตระกูลนี้จึงเริ่มเรืองอำนาจมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 16 โดยมีการจัดรูปองค์กรที่มีพื้นฐานจากอิทธิพลระบบจริยธรรมของลัทธิขงจื้อ

หน่วยการเมืองที่โตกุภาวะจัดขึ้นเรียก “สภาอิเอะ” (Ie) ประกอบด้วยสมาชิก 3 ประเภท

1. สมาชิกของต้นตระกูลสืบเชื้อสายโดยตรงจากผู้ก่อตั้งตระกูล
2. สมาชิกของตระกูลที่แตกสาขาออกไป แต่มีความสัมพันธ์ทางสายเลือดอย่างใกล้ชิด
3. สมาชิกตระกูลบริวารและกลุ่มผู้ได้บังคับบัญชา

โชกุนโตกุภาวะได้แบ่งการปกครองเขตแดนที่เรียกว่า “ฮัน” (Hun) โดยแบ่งออกเป็น 250 ฮัน โดยแต่ละฮันจะมีไคเมียวซึ่งความสำคัญของแต่ละไคเมียวจะขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ที่มีต่ออียะฮะสึ คือ ประเพณีความจงรักภักดี ฉะนั้นรูปแบบความสัมพันธ์นี้ส่งผลต่อการจัดรูปแบบการปกครองส่วนภูมิภาคคือ

กลุ่มที่หนึ่ง เรียก ฟุได (Fudai) หรือไคเมียวบริวาร เป็นไคเมียวที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นบริวารของอียะฮะสึตั้งแต่ก่อนสงคราม เซงิกาฮาระ เขตแดนในครอบครองของฟุไดมีขนาดปานกลาง

กลุ่มที่สอง เรียกชิมปัน (Shimpan) หรือเครือญาติของไคเมียวสืบเชื้อสายมาจากลูกหลานหรือทายาทของอียะฮะสึ กลุ่มนี้มีประมาณ 20 คน มีดินแดนขนาดใหญ่ที่ทำหน้าที่เป็นเขตกันชนทางทหารให้ตระกูลโตกุภาวะ พวกชิมปันไม่มีตำแหน่งทางด้านบริหารในรัฐบาลโชกุน แต่จะอยู่ในตำแหน่งที่ปรึกษาโชกุน เท่านั้น

กลุ่มที่สาม เรียก โทซามะ (Tozama) พวกนี้มีประมาณ 100 กว่าคน เป็นไคเมียวเขตรอบนอกครอบครองดินแดนขนาดใหญ่ที่อยู่ไกลจากเอโดะ พวกโทซามะไม่จัดว่าเป็นบริวารที่จงรักภักดีต่อตระกูลโตกุภาวะ จึงไม่ได้รับความไว้วางใจให้บริหารประเทศ เนื่องจากบางตระกูลเคยเป็นศัตรูกับอียะฮะสึมาก่อน เช่น ตระกูลชิสุมะแห่งซัทสุม่า ตระกูลโมริแห่งโชนู เป็นต้น

ระบบการควบคุม

นอกจากนี้มีการแบ่งไคเมียวออกเป็นกลุ่มบริวาร กลุ่มญาติพี่น้อง และกลุ่มคนนอกแล้ว โชกุนโตกุภาวะ ยังใช้ระบบการควบคุมที่สลับซับซ้อน เพื่อรักษาการปกครองให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้วโชกุนโตกุภาวะได้ใช้นโยบายโดดเดี่ยว หรือเรียกว่า “ระบบการควบคุมเบ็ดเสร็จ” นั่นคือนโยบายปิดประเทศ นับตั้งแต่ ค.ศ. 1600-1850 ญี่ปุ่นนับได้ว่าประสบความสำเร็จในการห้ามชาวยุโรปเดินทางเข้ามาติดต่อกับญี่ปุ่น ยกเว้นชาวต่างชาติหรือฮอลันดาที่เปิดให้มาค้าขายได้เฉพาะที่เกาะเดซิมาหน้าเมืองนางาซากิ

จากนโยบายโดดเดี่ยวตัวเองจากโลกภายนอกแล้ว โชกุนโตกุภาวะยังใช้นโยบายสับเปลี่ยนไคเมียวที่เป็นไคเมียวกันมาอยู่ใกล้กัน เพื่อมิให้ไคเมียวต่าง ๆ แสวงหาพันธมิตรได้และเพื่อให้การควบคุมเข้มแข็ง ยิ่งขึ้น ได้ส่งลูกน้องใกล้ชิดไปครอบครองเขตรอบนอกที่เป็นดินแดนติดต่อระหว่างรัฐบาลโชกุนกับเขตรอบนอกเพื่อให้เขตเหล่านี้เป็นโซนป้องกัน การโจมตีของศัตรูที่จะเข้ามายังเอโดะ

และการใช้ระบบซันคิน-โคไต (Sankin Kotai) หรือระบบตัวประกันเป็นระบบสับเปลี่ยนการเข้าประจำการ ตามระบบนี้ไคเมียวจะต้องเข้ามาพำนักในเอโดะเป็นประจำทุกปีเว้นปีและต้องทิ้งลูกเมียไว้เป็นตัวประกัน ที่สำคัญการเดินทางเข้าสู่เอโดะเป็นการลดทอนอำนาจทางเศรษฐกิจที่สำคัญของไคเมียวต่าง ๆ นอกเหนือจากการที่ต้องถูกเกณฑ์แรงงานการสร้างปราสาทถนนหนทางต่าง ๆ

การปกครองโดยระบบข้าราชการ

ในสมัยของโตกุกาวะได้กลับมาปกครองโดยใช้ระบบข้าราชการโดยการจัดระเบียบบริหารราชการ มีการกำหนดเงินเดือนและขอบเขตหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐบาลอย่างชัดเจน รัฐบาลโชกุนบริหารประเทศโดยใช้อำนาจผ่านข้าราชการและทหารเก่า 17,000 คน ขณะเดียวกันโครงสร้างของรัฐบาลภูมิภาคก็มีลักษณะคล้ายคลึงกับรัฐบาลของโชกุน เช่น ตำแหน่งที่ปรึกษาชั้นผู้ใหญ่ (Rojū) ลักษณะการบริหารงานที่เป็นแบบเดียวกันทั้งหมดนี้เองได้ช่วยให้เกิดการรวมตัวทางการเมืองได้ง่ายขึ้น ทั้งหมดนี้ก่อให้เกิดสันติสุข หรือความสงบจากศึกสงครามในช่วงยุคโตกุกาวะขึ้น ทำให้ไคเมียวอื่นยอมรับอำนาจเขาแต่โดยดี อย่างไรก็ตามยังมีส่วนที่พิจารณาที่เป็นความเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างทางสังคมที่น่าสนใจคือการนำเอาระบบขงจื้อมาปรับใช้อย่างขนานใหญ่

สภาพสังคมสมัยโตกุกาวะ

สังคมญี่ปุ่นในสมัยโตกุกาวะ อาจแบ่งตามแนวคิดของลัทธิขงจื้อได้ 4 ชั้น คือ ชั้นสูงสุดคือ นักรบ รองลงมา คือ ชาวนากลุ่มช่างฝีมือและพ่อค้าตามลำดับ อย่างไรก็ตามสังคมโตกุกาวะจริง ๆ แล้ว ประกอบด้วยชน 2 ชั้น คือ นักรบ (ผู้ปกครอง) กับสามัญชน (ผู้ถูกปกครอง)

นอกจากนี้จริยธรรมของขงจื้อยังได้กลายเป็นหลักการของชนชั้นนักรบ โดยเฉพาะปรัชญาสำนักจูซี ซึ่งเน้นคำสอนอยู่บนหลักเหตุผล คือ การศึกษาเรื่องราวต่าง ๆ ทั้งทางการเมืองและสังคมความสำคัญอีกประการของขงจื้อคือการเน้นความไม่เท่าเทียมของมนุษย์ เช่น ระหว่างผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้การปกครอง เป็นต้น

สรุปแล้ว ยุคสมัยโตกุกาวะ คือ ช่วงสุดท้ายของสังคมศักดินาสวามิภักดิ์ที่มีครามสันติสุขและเป็นระยะเวลาที่ญี่ปุ่นเปิดตัวเองจากโลกภายนอก 260 ปี ภายใต้ระบบบาคูฟุ อย่างเข้าสู่คริสต์ศตวรรษที่ 19 ระบบปิดประเทศต้องสิ้นสุดลง เพราะกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกภายนอก นั่นคือ ลัทธิจักรวรรดินิยมที่แผ่ขยายไปทั่วผืนทวีปเอเชีย ญี่ปุ่นไม่อาจหลีกเลี่ยงให้พ้นได้ จำต้องเปิดประเทศเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ในเวลาต่อมา

บทที่ 5

การเข้ามาของตะวันตกในภูมิภาคเอเชียตะวันออก

วัตถุประสงค์ประจำบท

1. เพื่อให้นิสิตสามารถอธิบายถึงภูมิหลังและการเข้ามาของตะวันตกในเอเชียตะวันออก
2. เพื่อให้นิสิตสามารถอธิบายถึงแรงผลักดันและอิทธิพลที่ตะวันตกมีต่อชาติต่างๆ ในเอเชียตะวันออก

วิธีการเรียนการสอน

1. บรรยาย
2. การอภิปรายซักถาม

อุปกรณ์การเรียนการสอน

1. แผ่นใส
2. เครื่องฉายภาพข้ามศีรษะ
3. สไลด์

การวัดและประเมินผล

1. การซักถามในขณะเรียน
2. การมีส่วนร่วมอภิปรายของนิสิต
3. การทดสอบท้ายชั่วโมง

บทที่ 5

การเข้ามาของตะวันตกในภูมิภาคเอเชียตะวันออก

ความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในภูมิภาคเอเชียตะวันออกในคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมาเปรียบเสมือนคลื่นยักษ์จากมหาสมุทรที่พัดนำเทคโนโลยีความก้าวหน้าอันทันสมัยจากโลกตะวันตกเข้าสู่ดินแดนแห่งอารยธรรมตะวันออก จนกระทั่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในภูมิภาคแถบนี้ อันเป็นกระบวนการที่เรียกว่า “การพัฒนาให้ทันสมัย” (Modernization)

อย่างไรก็ตาม การศึกษากระบวนการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สมัยใหม่ของเอเชียตะวันออกโดยให้น้ำหนักต่อพลังการเข้ามาของตะวันตกเพียงด้านเดียว อาจช่วยให้เกิดความเข้าใจภาพประวัติศาสตร์เพียงผิวเผิน เพราะพลังภายในที่ขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงยังไม่ได้ถูกอธิบายเพราะดินแดนที่ตะวันตกเข้ามานั้นเป็นดินแดนที่เจริญรุ่งเรืองด้วยอารยธรรมมาก่อน

5.1 จากตะวันตกสู่ตะวันออก

การมาบรรจบกันระหว่างโลกตะวันตกและโลกตะวันออกไม่ได้เพิ่งเกิดขึ้นเฉพาะในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ในสมัยโบราณโลกตะวันตกกับโลกตะวันออกได้ติดต่อไปมาหาสู่ค้าขายแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันโดยเส้นทางทางบกที่สำคัญ คือ เส้นทางค้าไหม (Silk Trade Route) และดูเหมือนว่าอารยธรรมและความรุ่งเรืองของจีนได้หลั่งไหลสู่ตะวันตก ตะวันออกสู่ตะวันตก ไม่ใช่ตะวันตกสู่ตะวันออก) คนในยุคโน้นคิดถึงสิ่งต่าง ๆ ที่ไปจากจีน เช่น กระดาษ รถลาก คันธนู ประทัด เครื่องลายคราม

ในคริสต์ศตวรรษที่ 15 ภาพความยิ่งใหญ่เกรียงไกรของกองทัพมองโกลที่ยกประชิดติดชายของทวีปยุโรป ได้สร้างตามประหวั่นต่อชาวยุโรปมาแล้ว ลู่่วงสู่คริสต์ศตวรรษที่ 15 การค้าที่รุ่งเรืองทางทะเลของจีนในสมัยราชวงศ์ซ่ง ปรากฏในหลักฐานมากมายที่แสดงให้เห็นกองเรือสินค้าจีน ที่ตัดข้ามมหาสมุทรอินเดียไปจรดริมฝั่งทวีปยุโรปและออฟริกาตะวันออก

ความเจริญของจีนที่มีเหนือยุโรปในสมัยกลางนั้น เปรียบเสมือนเครื่องช่วยยื้อให้ชาวยุโรปขยายอำนาจมาเอเชียหลังสมัยกลาง อันที่จริงแล้ว ชาวยุโรปเคยมาติดต่อกับเอเชีย มาเป็นเวลานานแล้ว ในสมัยโรมันเรื่องอำนาจได้เดินเรือผ่านทะเลแดงมายังอินเดีย และพ่อค้าโรมันตะวันออกก็เดินเรือมาถึงเมืองจีน ตั้งแต่ ค.ศ.166 การค้าบริเวณริมฝั่งทะเลในเอเชียเจริญรุ่งเรืองในสมัยเดียวกับของจักรวรรดิโรมัน และเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นหลังศตวรรษที่ 8 โดยมีพ่อค้าอาหรับเป็นผู้นำ ในสมัยที่พวกมองโกลคุมอำนาจในทวีปเอเชียในศตวรรษที่ 13 และศตวรรษที่ 15 กิตติศัพท์ความร่ำรวยและความเจริญอย่างยิ่งของจีนดึงดูดให้พวกนักเผยแพร่ศาสนาคริสต์และพวกพ่อค้าเช่น

มาร์โคโพลโลเดินทางมาภาคตะวันออก จนกระทั่งในปลายศตวรรษที่ 15 ชาวยุโรปเดินทางมาค้าทางฝั่งทะเลภาคใต้ของทวีปเอเชียกันมากยิ่งขึ้น สำหรับจีนแล้วเมืองท่าสำคัญของภาคใต้ เช่น มาเก๊าและกวางตุ้งจะกลายเป็นท่าแห่งแรก ๆ ที่เปิดศักราชการค้ากับพวกยุโรป ซึ่งก่อให้เกิดผลอย่างลึกซึ้งต่อชาวเอเชียและชาวยุโรปโดยทั่วกัน

5.2 การค้นพบดินแดนและการสร้างจักรวรรดิในเอเชีย

ในช่วงรอยต่อระหว่างยุคกลางเข้าสู่ยุคสมัยที่อาจเชื่อมด้วยสมัยที่เรียกว่า “สมัยเรเนซองส์” (Renaissance) หรือ “สมัยการฟื้นฟูศิลปวิทยาการ” ที่เกิดขึ้นในยุโรปได้นำมาสู่ปรากฏการณ์การเชื่อมโลกของตะวันตกและโลกของตะวันออกให้ใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้น เพราะจากการฟื้นฟูศิลปวิทยาการของยุโรปได้ทำลายกำแพงการปิดกั้นอำนาจของศาสนจักรลงแล้วเปิดโอกาสให้เกิดการค้นพบใหม่ โดยเฉพาะการค้นพบทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งก่อให้เกิดประดิษฐกรรมสิ่งใหม่ ๆ ด้านเทคโนโลยี ที่สำคัญที่สุดคือ การปฏิวัติการขนส่งคมนาคม คือการคิดค้นเทคโนโลยีการเดินทางเรือให้เจริญก้าวหน้า ตลอดจนทั้งอุปกรณ์การเดินทางต่าง ๆ เช่น เข็มทิศ เครื่องวัดร่องน้ำ เครื่องตรวจสภาพอากาศ และแผนที่ผลักดันให้คนยุโรปเริ่มก้าวออกมาจากโลกของตนเอง ออกมาแสวงหาโลกใหม่

กล่าวได้ว่า ความเจริญก้าวหน้าของโลกตะวันตก ทางด้านวิทยาการทหารการเดินทางเรือ และอุตสาหกรรมที่เริ่มขยายตัวขึ้น ตลอดจนแนวคิดเรื่องรัฐชาติที่ปรากฏขึ้นในยุโรป ทำให้แต่ละชาติในยุโรปเริ่มแข่งขันทางการค้า เพื่อแสวงหาความมั่งคั่งมาสู่รัฐของตน จึงก่อให้เกิดการแสวงหาดินแดนในโลกตะวันออก โดยเฉพาะอย่างยิ่งตลาดสินค้าของเอเชีย เช่น อินเดีย หมู่เกาะชวา และจีน มีชื่อเสียงอยู่ในหมู่นักเดินทางแสวงโชค พ่อค้าชาวยุโรปที่ต่างใฝ่ฝันอยากมาถึงดินแดนแห่งเครื่องเทศของหมู่เกาะอินโดจีนตะวันออก ดินแดนแห่งผ้าไหมแพรพรรณ และอัญมณีจากอาณาจักรจีน

ดังนั้นเอเชียจึงเป็นแหล่งดึงดูดให้ชาวตะวันตกค้นหาเส้นทางเดินเรือเพื่อมาค้าขายโดยตรง เนื่องจากขณะนั้นเส้นทางการค้าทางบกและทางทะเลอยู่ในความควบคุมของกลุ่มพ่อค้าอาหรับ โดยเฉพาะเส้นทางการเดินเรือจากยุโรปมายังเอเชียโดยผ่านทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ออกทะเลแดง และออกสู่มหาสมุทรอินเดีย อันเป็นเส้นทางที่ตรงและสั้นมากที่สุด ถูกพ่อค้าอาหรับยึดครองอยู่และปิดกั้นกลุ่มยุโรป นับตั้งแต่การเกิดสงครามครูเสดอันเป็นสงครามศาสนาที่ยืดเยื้อยาวนานที่สุดระหว่างคริสต์ศาสนาและศาสนาอิสลาม

ยิ่งก่อให้เกิดแรงผลักดันในกลุ่มยุโรปที่ต้องการแสวงหาเส้นทางใหม่ เพื่อเดินทางสู่เอเชียโดยไม่ต้องผ่านอิทธิพลของพวกอาหรับ นอกเหนือจากเหตุผลทางการค้าที่สัมพันธ์กับกระบวนการเปลี่ยนแปลงการเมืองในยุโรปแล้ว แรงจูงใจสำคัญที่จะละเลยไม่ได้ คือแรงผลักดันสำคัญที่เกิดขึ้น

ในสมัยการฟื้นฟูศิลปวิทยาการและการปฏิรูปศาสนา สิ่งนั้นคือ การปฏิวัติอุดมคติ โลกทัศน์ ของชาวตะวันตกที่อาจเรียกว่า “การเปลี่ยนกระบวนทัศน์” (paradigm) อันนำมาสู่แนวคิดเรื่องการมองโลกแบบก้าวหน้า (idea of progress) กล่าวคือ ชาวตะวันตกจะมองโลกแบบวิวัฒนาการ โลกจะก้าวไปข้างหน้าไม่หยุดยั้ง ผู้ชนะคือ ผู้เข้มแข็งกว่า ซึ่งทฤษฎีวิวัฒนาการของชาร์ล คาร์วิน กล่าวได้ว่ามีอิทธิพลอย่างยิ่งและสะท้อนวิธีคิดแบบก้าวหน้าได้อย่างชัดเจน การปฏิวัติภูมิปัญญานี้เป็นยุคที่ทำให้ยุโรปเจริญก้าวหน้าเกินหน้าไปกว่าทวีปต่าง ๆ เป็นอันมาก เป็นแรงผลักดันสำคัญต่อการค้นพบโลกใหม่และการปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์และอุตสาหกรรม

กรณีการแสวงหาเส้นทางเดินเรือได้เกิดยุคแห่งการค้นพบโลกใหม่ขึ้น หรือเรียกว่า “Discovery Age” เช่น การค้นพบทวีปอเมริกาของโคลัมบัส การค้นพบเส้นทางเดินเรือใหม่ ๆ ที่สามารถลัดสู่วางได้โดยอ้อมทวีปอาฟริกาได้ เช่น เส้นทางการค้นพบของวาสโกดา กามา (Vascoda Gama) ที่สามารถอ้อมแหลมกู๊ดโฮป (Good Hope) ได้สำเร็จและผู้ที่สามารถแล่นเรือรอบโลกคนแรกได้สำเร็จคือ แมคเจลแลน (Mcgenland) ผู้สามารถเชื่อมมหาสมุทรสองฝั่งระหว่างแอตแลนติกและแปซิฟิกได้สำเร็จ และถือเป็นการเปิดเส้นทางให้อเมริกาสามารถขยายจักรวรรดิสู่เอเชียได้ในเวลาต่อมา

เส้นทางใหม่เหล่านี้ที่เชื่อมโลกตะวันตกและตะวันออกภายใต้แสนยานุภาพของกองทัพเรือปืนสมัยใหม่ นำมาสู่การใช้นโยบายเรือปืน (Gun Boat Policy) ของมหาอำนาจตะวันตกในดินแดนทุกย่านน้ำที่กองเรือเหล่านี้ผ่านพบ ไล่ตั้งแต่ทวีปอเมริกาใต้ อาฟริกา ออสเตรเลีย เอเชียใต้ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเอเชียตะวันออก กลุ่มคนพื้นเมืองในดินแดนเหล่านี้จำเป็นต้องยอมสยบให้กับอำนาจชนิดใหม่นี้ มหาอำนาจตะวันตกเช่น โปรตุเกส สเปน ฮอลันดา อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน ต่างแข่งขันแย่งชิงกันเปิดสถานีการค้า ตามเมืองที่สำคัญต่าง ๆ ทุกหนทุกแห่ง

5.3 การแข่งขันระหว่างชาติตะวันตกในเอเชียตะวันออก

ในบรรดาพ่อค้าหรือนักผจญภัยทั้งหลายในน่านน้ำตะวันออก พวกโปรตุเกสจัดเป็นพวกใหม่ที่สุด ขณะที่กลุ่มอาหรับ จีน ญี่ปุ่น ได้ยึดครองน่านน้ำในบริเวณแปซิฟิกและมหาสมุทรอินเดียมาก่อน ตามมาด้วยสเปน อังกฤษ และฮอลันดา

โปรตุเกส

ภายหลังการเซ็นสนธิสัญญาทอเดซิลลา (Thodesila) ระหว่างสเปนและโปรตุเกส มีผลให้โปรตุเกสได้รับสิทธิขาดในการเดินเรือสู่น่านน้ำเอเชีย โดยผ่านแหลมกู๊ดโฮป โปรตุเกสเริ่มเปิดสถานีการค้านับตั้งแต่อินเดียลงมาที่หมู่เกาะในอินโดนีเซีย และในที่สุดก็สามารถแล่นเรือมาถึงเอเชียตะวันออกเป็นชาติแรก โดยเริ่มที่เมืองฉาง ใน ค.ศ. 1478 และต่อมาที่ทางตอนใต้ของจีน ใน ค.ศ. 1582 เริ่มจากหมู่เกาะลินดินหรือมาเก๊าและต่อมาที่เมืองกวางตุ้ง

กิจกรรมส่วนใหญ่ของโปรตุเกส เน้นเรื่องการค้ากับการเผยแพร่ศาสนา บาทหลวงที่มีบทบาทในการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในจีนคือ บาทหลวงมาทเธโอ ออริซซี ซึ่งเป็นบาทหลวงคณะเยซูอิต ได้เริ่มเผยแพร่คริสต์ศาสนาที่เมืองกวางตุ้ง และถือว่าเป็นผู้วางรากฐานการเผยแพร่ศาสนาในจีนเป็นครั้งแรก นับตั้งแต่ราชวงศ์หมิง คณะบาทหลวงเยซูอิตสามารถทำให้คนจีนเข้ารีตได้จำนวนหนึ่ง และมีสัมพันธภาพค่อนข้างดีกับราชสำนัก จนกระทั่งในสมัยแมนจู คณะเยซูอิตที่กรุงปักกิ่ง เป็นกลุ่มสอนศาสนาที่ใหญ่ที่สุดในเอเชียตะวันออก แต่อย่างไรก็ตามภาพพจน์ของพวกบาทหลวงในสายตาของราชสำนักจีนก็ดูชาวตะวันตกเหล่านี้ ว่าเป็นพวกป่าเถื่อนจากทิศอัสดง และต้องยอมรับกฎกติกาการถวายความเคารพจักรพรรดิตามแบบราชสำนักจีน

สเปน

สเปนเริ่มหาเส้นทางเข้าสู่โลกตะวันออกโดยอาศัยเส้นทางของแมกเจลแลนที่เดินทางอ้อมทวีปอเมริกาใต้ จนกระทั่งมาพบหมู่เกาะฟิลิปปินส์ในปี 1494 สเปนเริ่มเข้ายึดฟิลิปปินส์และตั้งศูนย์การขยายอำนาจในน่านน้ำแปซิฟิกโดยเข้าไปที่ญี่ปุ่น สเปนมุ่งการค้าและเผยแพร่ศาสนาเช่นเดียวกับโปรตุเกส คณะบาทหลวงเยซูอิตนำโดยนักบุญฟรานซิส ซาเวียร์ ได้มาตั้งศูนย์อบรมที่เมืองดังและขยายต่อมาที่ญี่ปุ่นในปี 1543 นักบุญซาเวียร์ขึ้นชมญี่ปุ่นมาตั้งแต่แรกเพราะเห็นว่าเป็นพวกนอกศาสนาที่ดีที่สุด เขาได้เดินทางไปถึงเมืองเกียวโต และได้รับการสนับสนุนจากโอดะ โนบุนากะ ทำให้นักบุญซาเวียร์ประสบความสำเร็จให้คนญี่ปุ่นมาเข้ารีต กว่าแสนคน และในปี 1614 จำนวนชาวญี่ปุ่นเข้ารีตถึงสามแสนกว่าคน แต่ในเวลาต่อมาสมัยโตกุกาวะ ซึ่งมีผู้นำคือ อีเอยาสุได้เกิดปฏิกิริยาต่อต้านศาสนาคริสต์ขึ้นและเกิดการกวาดล้างคริสเตียนครั้งใหญ่ บนเกาะญี่ปุ่น ปี 1630 หลังการขับไล่ นักเผยแพร่ศาสนาออกไปจากเกาะญี่ปุ่น ญี่ปุ่นได้ทำการปิดประเทศ ห้ามคนญี่ปุ่นเดินทางออกนอกประเทศ ห้ามชาวต่างชาติเข้ามาในประเทศเป็นเวลานานกว่า 200 ปี จนกระทั่งสหรัฐเข้ามาในปี 1868

ฮอลันดา

ฮอลันดาเป็นนักเดินทางที่เก่งและเป็นพ่อค้าผู้เชี่ยวชาญ มีเมืองอัมสเตอร์ดัมเป็นเมืองท่าที่ใหญ่ที่สุด ฮอลันดาได้ขยายอำนาจมากขึ้นในเอเชีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมืองอิทธิพลของโปรตุเกสเริ่มเสื่อมลงในปลายศตวรรษที่ 16 กองเรือฮอลันดาเดินทางมายังหมู่เกาะโมลุกกะ ชวา มะนิลา และกวางตุ้ง และญี่ปุ่น พ่อค้าฮอลันดาประสบความสำเร็จในการเข้ามาติดต่อกับญี่ปุ่น โดยเฉพาะสามารถตั้งศูนย์การค้าที่เมืองชิราโตะ และเวลาต่อมาแม้ญี่ปุ่นจะปิดประเทศ ฮอลันดาถือเป็นตะวันตกชาติเดียวที่ญี่ปุ่นยอมให้เข้ามาค้าขายได้ที่เกาะเดซิมาเมืองนางาซากิ ขณะที่ฮอลันดาได้พยายามจะเปิดการค้ากับจีนตั้งแต่ราชวงศ์หมิง แต่ไม่ประสบความสำเร็จ ฮอลันดาจึงทำได้แค่เปิด

สถานีการค้าเล็ก ๆ แถบหมู่เกาะเทศาคอร์เรส (ระหว่างใต้หวันกับผืนแผ่นดินใหญ่) แต่ถูกราชวงศ์หมิงขับไล่ออกไป จนกระทั่ง ค.ศ. 1624 ได้ตั้งสถานีขึ้นใหม่ที่เกาะฟอร์โมซา เพราะช่วยราชวงศ์แมนจูปราบกบฏโคซิงกา จนผนวกเกาะฟอร์โมซาเป็นส่วนหนึ่งของจีนไว้ได้ แม้ฮอลันดาจะพยายามส่งทูตมาเจรจาการค้าที่กรุงปักกิ่งก็ไม่สำเร็จมากนัก เพราะราชสำนักจีนต้องการเพียงบรรณาการจากฮอลันดาเท่านั้น

อังกฤษ

อังกฤษเริ่มต้นอิทธิพลในเอเชียจากอินเดีย โดยบริษัทการค้าอินเดียตะวันออกของอังกฤษ เริ่มตั้งสำนักงานแห่งแรกที่เมืองมัทราส ในปี 1639 ตามด้วยเมืองบอมเบย์และกัลกัตตา ต่อมาอังกฤษขยายกิจการค้าเริ่มจากศูนย์กลางที่อินเดียมายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภายใต้นโยบายการค้าแบบ "country trade" ซึ่งเป็นการค้าซึ่งดำเนินการโดยเอกชนภายใต้สิทธิบัตรของรัฐบาลอังกฤษ พ่อค้าชาวชนของอังกฤษได้ขยายฐานการค้า ในฐานะตัวกลางการค้าระหว่างพ่อค้าตะวันตกอื่น ๆ กับชาวเอเชียพื้นเมืองที่อังกฤษพยายามเข้าไปมีอำนาจเหนือผู้ปกครองชาวพื้นเมือง เช่นราชวงศ์โมกุลของอินเดีย (และในท้ายที่สุดไปสู่การยึดครองอินเดียในเวลาต่อมา) บริษัทการค้าของอังกฤษควบคุมสินค้าบางประเภทในการขนส่งระหว่างเมืองท่าหนึ่งไปยังเมืองท่าหนึ่ง เช่น สินค้าฝิ่น ฝ้ายดิบ น้ำตาล ซึ่งในเวลาต่อมา ตลาดการค้าที่กวางตุ้งมีปริมาณความต้องการฝิ่นและฝ้ายดิบจากเอเชียได้มากที่สุด ทำให้อังกฤษจึงต้องขยายฐานการค้าสู่ตะวันออกในเวลาต่อมา อังกฤษเข้าไปในญี่ปุ่นตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 16 แต่ไม่ประสบความสำเร็จเพราะเจอนโยบายปิดประเทศของญี่ปุ่น ทางด้านจีนนั้นอังกฤษเริ่มเข้าไปในจีนตั้งแต่ปี 1637 ที่เมืองกวางตุ้ง เนื่องจากมาเป็นเมืองท่าที่ใหญ่แลเก่าแก่ที่สุดในแถบภาคใต้ของจีน และสามารถเชื่อมโยงเส้นทางการค้าภายในตามแถบริมฝั่งตะวันออกเฉียงใต้ สินค้าที่ขนถ่ายจากเมืองกวางตุ้งได้แก่ ผ้าไหมไบซา ทองแดง สังกะสี น้ำตาล จนในที่สุดระบบกวางตุ้งนำมาสู่ยุคเริ่มต้นความขัดแย้งระหว่างจีนกับตะวันตกหรืออังกฤษ

รัสเซีย

รัสเซียได้พยายามหาหนทางขยายอำนาจมาทางมหาสมุทรแปซิฟิก โดยเริ่มจากแถบไซบีเรีย โดยการค้าขนสัตว์ภายใต้กองทหารคอสมแซคและปี 1643 กองทหารม้าคอสมแซคเริ่มลงมาแถบแม่น้ำอามูร์ และตั้งมั่นอย่างถาวรในปี 1665 ทำให้รัสเซียเริ่มมีการติดต่อกับจีนในสมัยราชวงศ์แมนจู

การติดต่อระหว่างแมนจูและรัสเซียในระยะแรก ค.ศ.1651-1682 เป็นช่วงต้นของราชวงศ์แมนจูซึ่งยังไม่เข้มแข็งมากนัก จึงไม่มีการปะทะแบบรุนแรง ตราบจนกระทั่งแมนจูรวบรวมอาณาจักรได้สำเร็จจึงรุกฐานอำนาจควบคุมตอนเหนือของจีนและขับไล่อองการรัสเซียออกจากแม่น้ำฮามูร์ แม้ในเวลาต่อมารัสเซีย จะส่งทูตมาเจรจาประนีประนอมภายใต้สนธิสัญญาเนอร์ชินส์ แต่ต่างฝ่ายยังคงระแวงสงสัยซึ่งกันและกัน แม้ว่าในต้นศตวรรษที่ 17 รัสเซียยินยอมค้าขายกับจีนภายใต้

ระบบบรรณาการแต่ความไม่มั่นคงพรมแดนด้านเหนือของจีนกับกลุ่มต่าง ๆ ทำให้จีนพยายามกีดกันไม่ให้รัสเซียสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มชนเผ่าในภาคเหนือ

อย่างไรก็ตามรัสเซียได้พยายามส่งทูตมาเจรจาทำสนธิสัญญาเปิดชายแดนกับจีน จนประสบความสำเร็จในปี 1727 สนธิสัญญาชายแดนมองโกเลีย ไชบีเรีย ระหว่างจีนและรัสเซียก็ได้ทำขึ้น ณ เมืองเคียกทา ทำให้รัสเซียสามารถเดินทางมาค้าขายถึงเมืองกวางตุ้งได้ทุก ๆ สามปี และรัสเซียต้องส่งคณะทูตเพื่อถวายบรรณาการและแสดงการคารวะแบบจีนที่กรุงปักกิ่งทุกปี

ฝรั่งเศส

ฝรั่งเศสในสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ได้สนับสนุนการเผยแพร่คริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกในต่างประเทศ โดยมีองค์การเผยแพร่ศาสนาในต่างแดนคือ Societe des Missions Etrangeres ตั้งขึ้นในปี 1658 และเริ่มดำเนินการเผยแพร่ศาสนาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือ สยามและขยายต่อไปยังเขมรและเวียดนาม ในปี 1685 ได้ส่งคณะบาทหลวงเยซูอิตไปจีน 5 รูป ได้ขึ้นบกที่เมืองหนิงโป ในปี 1687 และเดินทางต่อไปยังกรุงปักกิ่ง และเริ่มบทบาทการเผยแพร่ศาสนาขึ้นในจีน

ฝรั่งเศสจะมามีบทบาทการค้าและการเมืองในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 เมื่อชาติยุโรปต่าง ๆ เริ่มใช้นโยบายขยายจักรวรรดินิยม ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นรูปธรรมโดยใช้นโยบายเรือปืน

จากการติดต่อระหว่างโลกตะวันตกและโลกตะวันออก จะพบได้ว่ามีความสืบเนื่องนับตั้งแต่การใช้เส้นทางโบราณทางบกเป็นตัวเชื่อมมานานแล้ว แต่โลกสมัยใหม่ ได้เปลี่ยนโฉมหน้าการติดต่อค้าขายจากทางบกลงสู่ทางทะเล แต่คริสต์ศตวรรษที่ 15-17 ยังเป็นช่วงต้นของการขยายลัทธิพาณิชย์นิยมและการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ การปะทะสังสรรค์ระหว่างโลกตะวันตกและตะวันออก ยังไม่รุนแรงมากนัก แต่ในคริสต์ศตวรรษที่ 18-19 นโยบายจักรวรรดินิยมได้นำมาสู่การล่าอาณานิคมของชาติตะวันตกภายใต้ลัทธิทุนนิยม

ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะจัดขบวนทัพรับมือได้อย่างไร คงต้องกลับไปอธิบายสิ่งที่เกิดในแต่ละประเทศไม่ว่า จีน เกาหลี และญี่ปุ่นว่าพวกเขา มองตะวันตกอย่างไร และการปะทะสังสรรค์ครั้งนี้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอะไรบ้าง ที่แสดงถึงการปรับตัวเพื่อเผชิญหน้ากับมหาอำนาจตะวันตกในยุคสมัยใหม่

บทที่ 6

การปรับตัวของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หลังการเข้ามาตะวันตก

วัตถุประสงค์ประจำบท

1. เพื่อให้นิสิตสามารถอธิบายถึงกระบวนการปรับตัวของประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภายหลังจากเข้ามาของตะวันตก
2. เพื่อให้นิสิตอธิบายปรากฏการณ์และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในภูมิภาคนี้ อันเป็นปฏิริยาสนองตอบได้ต่อการเข้ามาของชาติตะวันตก
3. เพื่อให้นิสิตสามารถอธิบายและวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ให้เข้าสู่ยุคสมัยสมัยใหม่ของแต่ละประเทศและในเชิงการเปรียบเทียบ

วิธีการเรียนการสอน

1. บรรยาย
2. การทดสอบย่อยในชั้นเรียน
3. การอภิปรายซักถาม

อุปกรณ์การเรียนการสอน

1. แผ่นใส
2. เครื่องฉายภาพข้ามศีรษะ
3. เอกสารประกอบการสอน
4. สไลด์

การวัดและประเมินผล

1. การซักถามในขณะที่เรียน
2. การมีส่วนร่วมอภิปรายของนิสิต
3. การทดสอบท้ายชั่วโมง

การปรับตัวของเอเชียตะวันออกภายหลังการเข้ามาของชาติตะวันตก

นับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 15 โลกหน้าเอเชียตะวันออกเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไพศาล เพราะการเข้ามาของตะวันตก ที่ไม่เพียงนำเทคโนโลยีขั้นสูงมาเผยแพร่เท่านั้น หากแต่นำเอา แสตนยานุภาพทางเรือ เข้ามาข่มขู่และมีได้เข้ามาฉันทมิตร หากแต่พร้อมที่จะตัดดวงผลประโยชน์ กลับไปเมืองแม่ อย่างไรก็ตามก่อนจะเข้าใจถึงความพยายามปรับปรุงประเทศของจีน ควรมองเงื่อนไขต่างๆ และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามมา

6.1 การปรับตัวและความเปลี่ยนแปลงในจีน

1) ปัญหารากฐานของสังคมจีน

ประเด็นแรกที่จะกล่าวถึงคือ ปัจจัยที่ทำให้จีนไม่สามารถพัฒนาหรือปรับตัวให้ทันต่อ เหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ และส่งผลต่อความล้มเหลวของการปกครองสมัยราชวงศ์แมนจู คือ

ก. ทัศนคติแบบโบราณของจีน

ดังที่ได้กล่าวถึงอิทธิพลความคิดที่ครอบงำสังคมจีนมาตั้งแต่สมัยโบราณคือ ลัทธิขงจื้อ กับความเชื่อของคนจีนในยุคโบราณที่ยังคงสืบต่อเนื่องมาจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 19

ตามประเพณีโบราณของจีนนั้น จีนเคยคิดว่าตัวเองเป็นศูนย์กลางของโลกที่ขนานนามตัวเองว่า “จุง กว้อ” หรืออาณาจักรใจกลางของโลก เป็นศูนย์กลางแห่งอารยธรรมที่ยิ่งใหญ่และเจริญก้าวหน้าแวดล้อมด้วยชนชาติที่มีวัฒนธรรมด้อยกว่า การยึดมั่นอยู่กับความเชื่อดั้งเดิมหลงอยู่กับความเจริญรุ่งเรืองของบรรพบุรุษและนำเอาจารีตแบบแผนจากอดีตเป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติ จนกระทั่งไม่ยอมรับรู้ถึงความแตกต่างและความเป็นไปของสังคมอื่น ๆ รวมทั้งไม่ยอมรับการปรับปรุงสิ่งต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป เมื่อมีชาวยุโรปเดินทางมาติดต่อกับจีน จีนจึงปฏิบัติต่อชาวยุโรปในฐานะต่างชาติที่เข้ามาสวามิภักดิ์ หรือต้องยอมรับจีนภายใต้ระบบบรรณาการ

แม้กระทั่งเมื่อบาทหลวงเยซูอิต เช่น บาทหลวงมัทธิวโอริซซี ได้เดินทางเข้ามาพร้อมวิทยาการสมัยใหม่ เช่น แผนที่สมัยใหม่ ชาวจีนก็ไม่ได้ให้ความสนใจดินแดนต่างๆ นอกอาณาเขตจีน ดินแดนเหล่านั้นจึงดูมืดมนและไม่เป็นที่สนใจอยากรู้ แม้จะมีบันทึกเกี่ยวกับชาวตะวันตกในสายตา

คนจีน บันทึกเหล่านี้ก็ผิดจากข้อเท็จจริงเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะเมื่อมีการคัดลอกต่อ ๆ กันมา โดยไม่ได้มุ่งสร้างความรู้ความเข้าใจหรือความก้าวหน้าเกี่ยวกับเรื่องราวของชาวตะวันตกเพิ่มมากขึ้นแต่อย่างใด

นอกจากนี้ประสบการณ์ในประวัติศาสตร์ของจีนที่ต้องติดต่อกับหรือเผชิญหน้ากับเผ่าต่าง ๆ ที่เข้ามารุกรานจีนอยู่เนือง ๆ ทำให้ความรู้สึกของคนจีนที่มีต่อการรุกรานของชนเผ่าต่าง ๆ เหล่านี้เป็นความรู้สึกต่อต้านที่ชาวจีนจะมีให้แก่ชาติตะวันตกเช่นเดียวกัน

ส่วนคำสอนของขงจื้อนั้น นับได้ว่ามีผลมหาศาลต่อวิถีชีวิตของชาวจีน ตลอดจนระบบการปกครองของจีน เพราะผู้นำของจีนมักจะคิดว่าถ้าตราบใดที่สามารถปกป้องประเทศให้เป็นปึกแผ่นตามหลักของขงจื้ออยู่ได้ ผู้นำราชวงศ์ต่าง ๆ ก็สามารจะมีอำนาจอยู่สืบต่อไปได้ แม้จะเป็นเพียงชนเผ่าที่อาจเข้ามาปกครองจีนในช่วงระยะเวลาไม่นาน แนวคิดดังกล่าวนี้ทำให้ชนบทรรมนิยมประเพณีแบบขงจื้อมั่นคงถาวรและแพร่หลายกว้างออกไป ฉะนั้นอาจกล่าวได้ว่า ลัทธิขงจื้อส่งผลต่อระบบสังคมและการเมืองการปกครองของจีนค่อนข้างสูง

เช่นความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว การเน้นความกตัญญู ซื่อสัตย์ ความจงรักภักดี และความผูกพันต่อครอบครัว การยอมรับและเชิดชูระบบอาวุโส อภิสิทธิ์ต่าง ๆ ในครอบครัว แม้ว่าส่วนหนึ่งจะส่งผลดีคือการทำให้รัฐมั่นคง เพราะส่งผลต่อการยอมรับอำนาจหน้าที่ของชนชั้นปกครอง ยอมรับระบบการปกครองที่มีสายบังคับบัญชาชัดเจนกันลงมาทำให้บ้านเมืองมีความสงบเรียบร้อย

แต่ระบบนี้ก็ทำให้เกิดผลเสียต่อสังคมส่วนรวมได้เช่นกัน เพราะชาวจีนมักคำนึงถึงการรักษาผลประโยชน์ของครอบครัว วงศ์ตระกูลและท้องถิ่นที่อยู่มากกว่าผลประโยชน์ของชาติโดยส่วนรวม ผู้มีอำนาจของแคว้นต่าง ๆ มุ่งสร้างความเป็นใหญ่ และคิดเรื่องการแย่งชิงราชวงศ์ให้แก่ตนเอง

นอกจากนี้คำสอนของลัทธิขงจื้อ มีจุดมุ่งหมายเพื่อความสงบเรียบร้อยในการปกครอง โดยการสร้างความชอบธรรมให้แก่จักรพรรดิ ฐานะของจักรพรรดิ คือ นักปราชญ์ มีเสนาบดี ข้าราชการ เป็นผู้ทำงานให้จักรพรรดิ ตามหลักการหน้าที่ที่ดี แต่จะพบว่าในสมัยต่าง ๆ พวกขุนที่และขุนนางผู้ใหญ่ในราชสำนัก มักเป็นผู้ใช้อำนาจแทนองค์จักรพรรดิ ซึ่งหากจักรพรรดิอ่อนแอ อำนาจก็ยังคงอยู่ในมือขุนนางมากขึ้น

จากการที่ลัทธิขงจื้อ ได้กลายเป็นหลักปฏิบัติที่สำคัญในการสอบคัดเลือกคนเข้าสู่ระบบบริหารราชการแผ่นดิน พวกข้าราชการเหล่านี้มักไม่เป็นพิษเป็นภัยต่อจักรพรรดิ แต่จะเป็นพวกหัวโบราณยึดมั่นขนบธรรมเนียมประเพณีและความคิดเก่า ๆ ไม่ชอบการเปลี่ยนแปลง

คำสอนที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งของลัทธิขงจื้อ ซึ่งจะมีผลต่อภาพประวัติศาสตร์จีนในบางสมัยและค่อนข้างชัดในสมัยราชวงศ์แมนจู คือ ความกตัญญูของบุตรต่อบิดามารดา ในแง่การ

ปกครอง แม้ว่าในการสืบราชสมบัติจะตกทอดแก่บุตรชายเมื่อจักรพรรดิสิ้นพระชนม์ แต่บ่อยครั้งที่พระราชชนนีได้เข้ามาบีบบทบาทโดยเฉพาะหากโอรสยังเยาว์ชันษา ส่งผลให้จักรพรรดินีถือโอกาสบริหารประเทศ เช่น กรณีพระนางซูสีไทเฮา ซึ่งถือโอกาสนั่งบัลลังก์ของจักรพรรดิยาวนาน โดยเฉพาะช่วงสุดท้ายของยุคสมัยราชวงศ์แมนจู

สรุปได้ว่า ลักษณะรัฐบาลของราชวงศ์แมนจูนั้นไม่ได้ให้ความสนใจต่อแรงกระตุ้นจากต่างชาติ ผู้นำจีนในศตวรรษที่ 19 มองดูโลกอนาคตต่างจากชาวต่างชาติตะวันตก ขณะที่ชาวตะวันตกที่ผ่านยุคของการปฏิวัติทางอุตสาหกรรมและภูมิปัญญามาแล้วได้มองโลกอนาคตแบบก้าวหน้า (Idea of Progress) แต่ชาวจีนเป็นชาติที่เคารพต่อขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิม และไม่เห็นความจำเป็นที่จะเปลี่ยนความคิด ฉะนั้นจีนจึงยังคงมองภาพจารีตประเพณีที่เป็นมรดกตกทอดว่าเป็นความเจริญ และคิดว่าความพยายามใด ๆ ที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ต่างไปจากสิ่งที่บรรพบุรุษ เคยปฏิบัติกันมาถือเป็นการอกตัญญูต่อบรรพบุรุษ

ดังนั้น ด้วยทัศนคติดังกล่าวจะส่งผลต่อการบริหารงานราชการและระบบการปกครองของราชวงศ์แมนจู ซึ่งยังยึดถือระบบเก่าอย่างเคร่งครัด และไม่กระตือรือร้นที่จะบริหารงานให้เกิดความก้าวหน้าแต่ประการใด ก่อให้เกิดระบบเผด็จการในกลุ่มข้าราชการชาวจีนทั้งของรัฐบาลส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น

ข. ระเบียบการบริหารการปกครอง

ระเบียบการบริหารการ ปกครอง ที่ใช้กันมาตั้งแต่อดีตจนถึงสมัยราชวงศ์แมนจูนับว่าเป็นตัวถ่วงการพัฒนาประเทศในหลาย ๆ ด้าน ซึ่งจะได้พิจารณา คือ

ประเด็นที่หนึ่ง ในแง่ของสถาบันจักรพรรดิ พบว่า สถาบันจักรพรรดิของจีนนั้นมีหน้าที่ปฏิบัติภารกิจ โดยเน้นวิธีการต่าง ๆ เพื่อเชิดชูสถานะของจักรพรรดิมากกว่าที่จะทรงริเริ่มงานนโยบายใหม่ ๆ นอกจากนี้ฐานะของจักรพรรดิยังคงบัญชาการอยู่เมืองหลวง โดยให้ข้าราชการเขียนบันทึกข้อคิดเห็นต่าง ๆ มายังจักรพรรดิและรอกอวยพระบรมราชโองการ ฉะนั้นจักรพรรดิจึงมีหน้าที่เพียงเป็นผู้รับฟังและเลือกข้อเสนอที่ส่งเข้ามามากกว่าจะคิดออกนโยบายอะไรด้วยตนเอง เหตุผลดังกล่าวนี้เองที่จะพบว่าอาณาจักรจีนปรับตัวได้ช้ามาก เมื่อต้องตัดสินใจเหตุการณ์เฉพาะหน้าหรือเมื่อต้องเผชิญหน้ากับแรงบีบจากอิทธิพลตะวันตก

ในส่วนของ การปกครองตามสายบังคับบัญชาที่ลดหลั่นกันไปตามลำดับชั้น คือ จากข้าราชการระดับล่างสุดของระดับท้องถิ่น คือ นายอำเภอ (เสียน) ถึงข้าหลวงจังหวัด (ฟู) ถึงข้าหลวงประจำมณฑล ถึงข้าหลวงใหญ่ทั่วไปและถึงขุนนางประจำราชสำนัก ที่มีหน้าที่รับรายงานแล้วเลือกนำเสนอจักรพรรดิ ฉะนั้น จึงก่อให้เกิดความล่าช้าในการบริหารงาน การตัดสินใจแก้ไข ปัญหา รวมทั้งข้อมูลที่ถูกส่งผ่านหน่วยงานราชการหลายทอดทำให้การรายงานอาจถูกบิดเบือน

หรือไม่ตรงกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงตามท้องถิ่นต่าง ๆ ข้อสังเกตจุดบกพร่องนี้คือ ราชวงศ์แมนจูไม่สามารถแก้ไขปัญหาการก่อการกบฏในที่ต่าง ๆ ได้อย่างเด็ดขาด

ประการต่อมาที่ส่งผลต่อความล้มเหลวของระบบงานบริหาร คือ การเกิดคอร์รัปชันอย่างกว้างขวางตามมณฑลต่าง ๆ และแม้แต่ในส่วนกลาง ราชสำนักเองก็เกิดการทุจริตคอร์รัปชันอยู่ทั่วไป สิ่งที่จะพบเห็นโดยทั่วไป คือ การเก็บเงินภาษีต่าง ๆ จะกลายเป็นเงินส่วนบุคคลหรือของกลุ่มมากกว่าจะเข้าสู่ท้องพระคลัง เนื่องจากระบบส่งส่วนภาษีได้ผ่านหลายขั้นตอนจากข้าราชการท้องถิ่นจนถึงข้าราชการชั้นสูงและกลุ่มพระราชวงศ์ ภาษีที่พบช่องทางทุจริต เช่น ภาษีที่ดิน งบประมาณในการดูแลकुคลองหลวงต่าง ๆ การควบคุมเกลือ เป็นต้น ทั้งหมดนี้จึงมีส่วนช่วยบั่นทอนอำนาจรัฐจากส่วนกลางลงไปทุกขณะ

2) ปัญหาของระบบกวางตุ้ง

ระบบการค้าที่กวางตุ้ง หรือ “ระบบกวางตุ้ง” เป็นภาพสะท้อนให้เห็นความล้มเหลวของจีนในการจัดระบบความสัมพันธ์กับต่างประเทศได้เป็นอย่างดี และเป็นสาเหตุประการหนึ่งที่ทำให้ตะวันตกยกเป็นข้ออ้างในการบีบบังคับให้จีนเปิดประเทศ ขณะเดียวกันจีนกลับมองดูต่างประเทศว่าเป็นเหมือนชาติเอเชียอื่น ๆ ที่เคยน้อมรับระบบบรรณาการให้แก่จีนมาแล้ว ระบบการค้าที่กวางตุ้งจึงกลายเป็นปัญหาและอุปสรรคขอสัมพันธ์ภาพระหว่างจีนกับตะวันตกมาโดยตลอดในช่วงต้นยุคสมัยใหม่

ลักษณะการค้าแบบกวางตุ้ง

ก. การค้าของเงินกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ประเทศจีนติดต่อกับค้าขายกับดินแดนต่าง ๆ ในแถบเอเชียอาคเนย์ในระบบบรรณาการซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยของราชวงศ์หมิง ในสมัยราชวงศ์แมนจูยังคงยึดนโยบายนี้สืบมา แต่สิ่งหนึ่งที่เริ่มเปลี่ยนคือ การค้าทางทะเลกับต่างประเทศได้เริ่มเจริญขึ้นมากในสมัยราชวงศ์แมนจู ทำให้ระบบบรรณาการเริ่มเสื่อมลง แต่จีนยังคงรักษาระเบียบการปฏิบัตินี้ไว้กับดินแดนเอเชียอาคเนย์รวมถึงพ่อค้ายุโรป

เส้นทางการค้าของเงินเดินทางระหว่างเมืองเอมอยกับกวางตุ้ง ช่องแคบมะละกาและจอดตามท่าเรือต่าง ๆ หลายท่า เช่น เวียดนาม ไทย แหลมมลายู นครศรีธรรมราช ปัตตานี ตรังกานู ยะโฮร์ ซึ่งดินแดนเหล่านี้ล้วนเคยส่งบรรณาการให้จีนทั้งสิ้น แต่ได้เริ่มลดน้อยลงในคริสต์ศตวรรษที่ 19 เนื่องจากดินแดนเหล่านี้ได้หันไปค้ากับตะวันตกที่เริ่มทะยอยเดินทางเข้าสู่เอเชียอาคเนย์เพิ่มมากขึ้น

ข. การค้าขายกับประเทศตะวันตก

โปรตุเกสเป็นชาติตะวันตกชาติแรกที่เดินทางมาถึงฝั่งทะเลจีนในสมัยราชวงศ์หมิงใน ค.ศ. 1571 โดยที่จีนมองว่าเป็นพวกป่าเถื่อนมาจากทะเล อย่างไรก็ตามจีนได้อนุญาตให้โปรตุเกส

เข้ามาตั้งศูนย์การค้าที่เกาะลินดิน และสามสิบปีต่อมา ได้รับอนุญาตจากจีนให้ตั้งศูนย์กลางการค้าขึ้นที่แหลมเล็ก ๆ แถบเมืองมาเก๊าได้เมืองกวางตุ้ง ยินยอมให้โปรตุเกสมีเขตปกครองตนเอง ต่อมา มาเก๊าจึงกลายเป็นศูนย์กลางการค้าของชาวยุโรปที่เก่าแก่ที่สุด

ต่อมา ค.ศ. 1637 เรืออังกฤษจึงเดินทางมาถึงเมืองกวางตุ้ง หลังจากที่ยังคงประสบปัญหาในอเมริกาเหนือและอินเดีย รวมทั้งถอนตัวจากญี่ปุ่นจากนโยบายปิดประกาศ เรือสินค้าอังกฤษชื่อ แมกเคิลฟีล (Mccliff) เดินทางมาถึงเมืองกวางตุ้ง และตั้งโรงงานแหล่งค้าของอังกฤษขึ้นที่นั่นหกสิบปีต่อมา การค้าระหว่างอังกฤษและจีนจึงได้เริ่มขึ้นภายใต้ระบบที่เรียกว่า “ระบบกวางตุ้ง”

ค. ระบบกวางตุ้ง

วิวัฒนาการของระบบกวางตุ้งมีลักษณะสำคัญอยู่สองประการคือ

1. อังกฤษได้มุ่งความสนใจการค้ามายังกวางตุ้งโดยเฉพาะ แม้ระยะแรกจะค้าที่เมืองหนิงโปและเอมอย เนื่องจากเมืองกวางตุ้งเป็นเมืองท่าเรือที่ใหญ่และเก่าแก่ที่สุด เป็นเมืองที่เชื่อมโยงเส้นทางการค้าภายในตามจุดต่าง ๆ แถบริมฝั่งตะวันออกเฉียงใต้กับเส้นทางการค้าภายในจีน

2. หลังจากติดต่อซื้อขายสินค้าอื่น ๆ ของจีน เช่น ผ้าไหม ไบชา ทองแดง สังกะสี น้ำตาล เขากวาง แต่ในที่สุดแล้วอังกฤษก็นิยมสินค้าเพียง 2 เม็ด คือ ไบชาและไหม ในศตวรรษที่ 18 ไบชากลายเป็นเครื่องค้ำประจําชาติของอังกฤษ การส่งไบชาเป็นสินค้าออกจากกวางตุ้งเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ ดังนั้น การค้ากับจีนจึงเป็นการค้าที่คงที่ ณ เมืองกวางตุ้ง ซึ่งเป็นเมืองท่าที่สำคัญเพียงแห่งเดียวที่อังกฤษให้ความสำคัญมากที่สุด

สำหรับกลุ่มพ่อค้าจีนที่ติดต่อกับพ่อค้ายุโรปได้ค่อย ๆ รวมตัวกันเป็นสมาคม กลุ่มพ่อค้านี้ตะวันตกเรียกว่า “โคฮอง” (Ko-hong) หมายถึงพ่อค้าที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นทางการ สมาคมนี้นี้ประกอบด้วยบริษัท 6-12 บริษัท ซึ่งรับผิดชอบในการค้ากับตะวันตกและควบคุมการค้าโดยตรง ความสำคัญของระบบนี้คือ การควบคุมการค้าโดยระบบพ่อค้าคนกลาง จึงเป็นการกีดกันการค้าแบบเสรี หรือเป็นการค้าระบบผูกขาด

สำหรับโครงสร้างของระบบโคฮอง จะประกอบด้วยสมาคมพ่อค้าและมีตำแหน่งข้าหลวงใหญ่เป็นผู้มีอำนาจสูงสุดคอยดูแลควบคุมการค้าทั้งหมด มีตำแหน่งผู้ตรวจการศุลกากรมหาดหลวง กวางตุ้ง มีหน้าที่รับผิดชอบการค้ากับต่างประเทศ ทั้งสองตำแหน่งนี้ได้รับการแต่งตั้งจากกรุงปักกิ่ง ชาวตะวันตกมักเรียกตำแหน่งเหล่านี้ว่า “ฮอบโป” (Hoppo) รองลงมาคือสมาคมโคฮอง ซึ่งจดทะเบียนเป็นสมาคมพ่อค้าจีนที่ติดต่อกับชาวยุโรป สมาชิกสมาคมรู้จักกันโดยทั่วไปว่า “พ่อค้าฮอง” พวกพ่อค้าฮองนี้มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงต่อเรือสินค้าและพ่อค้าต่างชาติทุกลำที่เข้ามาจอดที่กวางตุ้ง โดยพ่อค้าฮองจะออกใบรับรองหรือใบประกันให้แก่พ่อค้าต่างชาติเหล่านี้ พวกพ่อค้าต่างชาติจึงถูกควบคุมภายใต้ระบบนี้ นอกจากนี้ยังถูกจำกัดสิทธิด้วยกฎต่าง ๆ เช่น ต้องอยู่มาเก๊า

ในฤดูที่ไม่มีการค้าขาย ต้องอยู่นอกกำแพงเมืองกวางตุ้ง บริเวณริมน้ำ และการค้าใบชาทำได้กับเฉพาะพวกพ่อค้าสองเท่านั้น ที่สำคัญที่สุดคือการค้าที่ชาวต่างชาติต้องอยู่ภายใต้กฎหมายอาญาของจีน ในศตวรรษที่ 18 ที่การค้ายังเป็นเรื่องสำคัญ พ่อค้าตะวันตกจึงยังคงยอมรับระบบนี้ แต่ในระยะต่อมาพ่อค้าต่างชาติได้พยายามที่จะขอปรับปรุงแผนนโยบายนี้ บริษัทการค้าอินเดียตะวันออกได้อุทธรณ์ปีแล้วปีเล่าถึงค่าใช้จ่ายต่าง ๆ โดยเฉพาะค่าสินบนหรือค่าน้ำที่ต้องจ่ายให้แก่พ่อค้าสองและพวก ฮอบโบ้ ขณะเดียวกันก็ถูกกีดกันมิให้ค้าขายโดยตรงกับตลาดภายในจีน ความพยายามที่จะเลิกระเบียบการควบคุมการค้าที่กวางตุ้งเกิดขึ้น โดยพ่อค้าอังกฤษคนหนึ่งที่เรียนรู้ภาษาจีนมาบ้าง ได้พยายามส่งสาส์นถึงจักรพรรดิจีนทราบถึงระบบการคดโกงและรั่วไหลของเจ้าหน้าที่ของกวางตุ้ง แต่กลับปรากฏว่าพ่อค้าคนนี้ได้ถูกจับขังคุกที่มาเก๊า 3 ปี และถูกเนรเทศออกจากจีน หลังจากเหตุการณ์ครั้งนั้น จีนก็ยังคงระบบการควบคุมการค้าที่กวางตุ้งอย่างเข้มงวดมากขึ้น และมีได้เปลี่ยนแปลงระบบการควบคุมการค้าแต่อย่างใด

ง. ความล้มเหลวของระบบกวางตุ้งและขยายตัวของพ่อค้าเอกชน

สถาบันเศรษฐกิจที่เฉื่อยชาและระบบบริหารที่ปิดกั้น และเลวลงด้วยการคอร์รัปชัน รวมทั้งกฎภายในประเทศ ทำให้รัฐบาลแมนจูต้องยุ่งกับปัญหาภายในประเทศ จนละเลยการขยายอิทธิพลของตะวันตกที่เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ในอาณาบริเวณเอเชีย จีนยังคงใช้วิธีจัดการการติดต่อกับต่างประเทศในแบบที่เคยเป็นมา ซึ่งในศตวรรษที่ 19 วิธีการนี้ก็เริ่มไร้ผลโดยสิ้นเชิง โดยเฉพาะระบบกวางตุ้ง ที่มองรัฐต่างชาติที่จะเข้ามาสัมพันธ์กับจีนเพียงส่งบรรณาการเท่านั้น แต่ปรากฏว่ายุคนี้ญี่ปุ่น เขมร รัฐต่าง ๆ ในแหลมมลายูและไทย (สมัยรัชกาลที่ 4) ได้ยกเลิกการส่งบรรณาการ แม้ว่า จะมีการค้ากับจีนอยู่บ้างก็ตาม

สำหรับประเทศตะวันตกได้แสดงปฏิกิริยาต่อระบบกวางตุ้งแตกต่างกัน โปรตุเกสกับฮอลันดาได้ส่งทูตมา และอังกฤษได้นำ “ของขวัญ” มาให้จีน ในระยะแรก ๆ ของการติดต่อ แต่เมื่อเวลาผ่านไปวิธีการดังกล่าวได้เริ่มสลายไปเมื่อตะวันตกทราบว่าจีนนั้นมองฐานะตะวันตกเข้ามาส่งบรรณาการในฐานะที่ด้อยกว่า

ขณะเดียวกันที่เมืองกวางตุ้ง ได้เกิดการขยายตัวของพ่อค้าเอกชน ชาวอังกฤษได้เข้ามาประกอบธุรกิจสมัยใหม่ที่เรียกว่า “สำนักตัวแทน” คือการเป็นตัวแทนพ่อค้าที่ลอนดอนหรืออินเดีย นำสินค้ามาขายให้จีนโดยได้ค่านายหน้าเป็นการตอบแทน นอกจากนี้ยังจัดบริการติดต่อหาเรือสินค้า กำหนดอัตราบรรทุก ประกันสินค้า ฯลฯ ทำให้พ่อค้าอังกฤษที่กวางตุ้งสามารถมีกองเรือส่วนตัว ตั้งบริษัทประกันภัย และธนาคาร ในไม่ช้าการค้าเสรีได้เติบโตขึ้นท่ามกลางระบบกวางตุ้งแบบโบราณ

จ. ความเจริญของการค้าฝิ่น

การค้าฝิ่นได้แพร่หลายอย่างรวดเร็ว ซึ่งเกิดขึ้นหลังจากการสูบบุหรี่ได้ขยายตัวจากอเมริกาเข้าไปในจีน ในปลายศตวรรษที่ 18 พบว่ามีการนำฝิ่นจากอินเดียเข้าไปในจีนปีละ 1,000 หีบ และขยายเพิ่มมากขึ้นในปี 1800-1821 เพิ่มเป็น 4,500 หีบ และปี 1838 เพิ่มเป็น 40,000 หีบ การสูบฝิ่นมีปริมาณสูงขึ้น เนื่องจากการบรรเทาสุขภาพจิตที่เกิดจากการขาดกำลังใจของคนจีน ในยุคนั้น ฝิ่นได้แพร่หลายในหมู่กรรมกร เสมียน ข้าราชการชั้นผู้น้อย นายทหาร และต่อมาได้ระบาดเข้าไปในหมู่เชื้อพระวงศ์ ชั้นที่ในราชสำนัก

การค้าฝิ่นมีพ่อค้าจีนร่วมกับพ่อค้าต่างชาติเป็นหุ้นส่วน ตั้งสำนักงาน “ยาวตู่” ขึ้น มีเรือจำนวนหนึ่งไว้คอยลักลอบขนสินค้านี้มายัง ซึ่งจะรับหีบฝิ่นจากพ่อค้าต่างชาติ นอกหน้าน้ำกวางตุ้ง แล้วลำเลียงไปทางเหนือเมืองกวางตุ้ง ตรงไปยังดินแดนภาคกลางของจีน ต่อมาเรือต่างชาติได้แอบขนส่งฝิ่นแถบฝั่งทะเลจีน ด้านตะวันออกเฉียงเหนือของเมืองกวางตุ้ง โดยที่จีนไม่สามารถปราบปรามการค้าเหล่านี้ได้

ขณะที่อังกฤษต้องการสร้างความเสมอภาคทางการทูตและโอกาสทางการค้า ความตึงเครียดของสัมพันธภาพของอังกฤษกับจีนจึงปะทุขึ้นมาจากปัญหาการค้าฝิ่น

3) ปัญหาเหตุการณ์ในจีน

สงครามฝิ่น (ค.ศ. 1839-1842)

ประวัติศาสตร์จีนยุคใหม่ รวมทั้งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไม่กล่าวถึงสงครามฝิ่นไม่ได้เพราะเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นการเผชิญหน้าระหว่างรัฐจารีตแบบเอเชียกับความก้าวหน้าทางแสนยานุภาพทางทหาร และเทคโนโลยีที่มาจากรัฐสมัยใหม่ของตะวันตก และเป็นจุดที่ชี้ให้เห็นความอ่อนแอของมหาอำนาจเก่าแก่ของเอเชียคือจีน เนื่องเพราะสงครามครั้งนี้ นับเป็นความพ่ายแพ้ครั้งแรกของจีนต่อตะวันตก และส่งผลต่อเนื่องตามมานับปีการ

สำหรับสาเหตุของสงครามฝิ่น มีทั้งสาเหตุสืบเนื่องและสาเหตุจุดชนวน สาเหตุสืบเนื่องคือโครงสร้างระบบบริหารการปกครองจีนนั้นอ่อนแอ และล่าช้า รวมทั้งปัญหาจากระบบการค้าที่กวางตุ้งด้วย เพราะเมื่อมีการลักลอบขนฝิ่นเข้ามาขายในจีนมากขึ้น จีนได้พยายามที่จะทำการปราบปรามฝิ่น เนื่องจากผลของการลักลอบค้าฝิ่น ทำให้จีนประสบปัญหามากมาย โดยเฉพาะเรื่องการเงินตราไหลทะลักออกนอกประเทศเป็นจำนวนมาก ก่อให้เกิดภาวะดุลย์การเงินเสีย ซึ่งภาวะนี้เริ่มมาตั้งแต่ปี 1830 เมื่อรัฐบาลจีนสำรวจพบว่าปัญหาเรื่องอัตราแลกเปลี่ยนเงิน ทองแดง ขาดแคลนลงเนื่องจากเงินถูกนำออกไปใช้กับการค้าฝิ่น

รัฐบาลจีนเริ่มทำการปราบปรามฝิ่น ตั้งแต่ปี 1837-1838 โดยเริ่มปราบปรามการค้าฝิ่นที่เมืองกวางตุ้ง แต่การปราบปรามก็เป็นไปด้วยความยากลำบาก เนื่องจากความล่าช้าของระบบสาขางานบังคับบัญชาและความหย่อนยานในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ ในปี 1839 รัฐบาลจีนจึงได้

ตัดสินใจประกาศเป็นกฎหมายเรื่องฝิ่น ออกมาโดยการเสนอแนะของข้าราชการชั้นสูงผู้หนึ่ง ให้ลงโทษสูงสุดแก่ผู้ปลูกผู้จำหน่าย ผู้สูบ รวมทั้งชาวต่างชาติที่นำฝิ่นเข้ามา ติดตามมาด้วยขบวนการต่อต้านฝิ่น โครงการเผาทำลายโรงยาฝิ่นจำนวนมาก การแอบลอบฆ่าตัวกลางผู้ค้าฝิ่น รวมถึงการทำลายฝิ่น

ความพยายามต่อต้านฝิ่นของรัฐบาลจีนดำเนินไปท่ามกลางความพยายามต่อต้านระบบบรรณาการจีนของพ่อค้าชาวอังกฤษเช่นกัน เพราะรัฐบาลจีนไม่รับผิดชอบกับทูตอังกฤษที่ส่งมาเจรจา แต่กลับให้ติดต่อด้านสมาคมพ่อค้าโคฮองแทน

ส่วนสาเหตุฉุกเฉินของสงครามฝิ่นคือ การเกิดคดีคนอังกฤษฆ่าคนจีนชื่อ หริน อูย ซิ ตายในเดือนกรกฎาคม 1839 ก่อให้เกิดปัญหาเมื่อคดีนี้ขึ้นศาล เพราะวิธีการพิจารณาได้สวนระหว่างกฎหมายจีนกับกฎหมายอังกฤษต่างกัน จีนพยายามเอามาตรการชาวอังกฤษขึ้นศาลจีน อังกฤษพยายามให้มีการได้สวนที่ศาลกงสุลอังกฤษที่เมืองกวางตุ้ง สร้างความไม่พอใจให้แก่รัฐบาลจีน จนสั่งให้ชุมชนชาวอังกฤษเมืองกวางตุ้งอพยพไปอยู่มาเก๊าและฮ่องกงแทน ในระหว่างการเจรจาตีความนี้ได้เกิดการปะทะระหว่างกองเรือจีนกับเรือรบอังกฤษขึ้นในเดือนพฤศจิกายน ในปี 1840 อังกฤษจึงได้ส่งกองทัพเรือพร้อมกองทหาร และอาวุธทันสมัย แล่นเข้าสู่น่านน้ำจีนยึดเกาะจูซาน (ภาคใต้เมืองเซียงไฮ้) และเข้าโจมตีจุดสำคัญของเมืองต่าง ๆ ริมฝั่งทะเลจีน ตั้งแต่กวางตุ้งจนถึงเมืองเซียงไฮ้ โดยที่กองทัพของจีนไม่สามารถต้านกองกำลังของอังกฤษได้ จึงเปิดการเจรจาทกลงที่ปากแม่น้ำใต้เมืองเทียนสิน ตกลงทำสนธิสัญญานานกิง ในวันที่ 29 สิงหาคม ค.ศ. 1842

สำหรับสาระสำคัญของสนธิสัญญานานกิง คือ

1. จีนต้องเปิดเมืองท่า 5 เมือง คือ กวางตุ้ง เหมอ ย นิงโป ฟูเจา และเซียงไฮ้ เพื่อให้ชาวต่างประเทศ เข้ามาค้าขาย และให้อังกฤษตั้งสถานกงสุลได้ และให้ยุบสมาคมโคฮอง
2. จีนต้องจ่ายเงิน 6 ล้านเหรียญ ชดใช้ค่าเสียหาย สำหรับฝิ่นที่ถูกเผาแก่พ่อค้าอังกฤษ
3. รัฐบาลจีนต้องจ่ายเงิน 3 ล้านเหรียญ ใช้นี้คนอังกฤษแทนสมาคมโคฮอง
4. จีนต้องจ่ายเงิน 12 ล้านเหรียญให้แก่อังกฤษ เป็นค่าเสียหายในสงคราม
5. จีนต้องยกเกาะฮ่องกงให้กับอังกฤษ
6. จีนต้องกำหนดอัตราภาษีศุลกากรขาเข้าขาออกให้เป็นระบบ

ต่อมาใน ค.ศ. 1843 อังกฤษได้ขอคำสนธิสัญญาเพิ่มเติมคือ หากคนอังกฤษทำผิดไม่ต้องขึ้นศาลจีน นับเป็นครั้งแรกที่จีนต้องเสียเอกราชทางการศาล หรือเรียกว่า “การเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขต”

สนธิสัญญานานกิงได้กลายเป็นประตูเปิดให้กับชาวต่างชาติอื่น ๆ ถือโอกาสมาเจรจาเซ็นสนธิสัญญา เช่นเดียวกับที่อังกฤษได้รับผลประโยชน์ โดยเฉพาะการขุดตั้งสำนักงานการค้าและ

สถานกงสุลตามเมืองท่า 5 แห่ง กลุ่มชาติต่าง ๆ เหล่านี้ได้แก่ เบลเยี่ยม ฮอลันดา โปรตุเกส สวีเดน นอร์เวย์ และปรัสเซีย (เยอรมนี)

ความฟ่ายแพ้ของรัฐบาลแมนจูนั้น สืบเนื่องมาจากสาเหตุสองประการคือความล้าหลัง ในด้านเทคนิคและอาวุธ และความเสื่อมในการบริหารการทหาร เนื่องจากกองทัพแมนจูขาดสมรรถภาพ เพราะกองกำลังสำคัญของจีนอยู่ที่กองทัพธงเขียว ซึ่งกระจัดกระจายอยู่ตามชนบททั่วประเทศ ทั้งหมด 600,000 คน กองทหารเหล่านี้กระจายอยู่ตามเมืองเล็กเมืองน้อย ถนนหนทางต่าง ๆ การที่คำสั่งทัพแยกย้ายกันอยู่และไร้สมรรถภาพนี้ เนื่องมาจากระบบบริหารที่คิดกัน ไม่ให้มีการรวมกำลังให้เป็นกองทัพที่เข้มแข็ง ทำให้ขาดการเตรียมพร้อมสำหรับการทำสงคราม นอกจากนี้ทหารจีนยังขาดระเบียบวินัย หย่อนยานเรื่องการฝึกฝนและความกล้าหาญในสนามรบ

เหตุการณ์หลังสงครามฝิ่น จีนต้องเผชิญหน้ากับปัญหาทั้งภายในและภายนอกที่รุมเร้าเข้ามา ปัญหาภายในคือการก่อกบฏของกลุ่มสมาคมลับต่าง ๆ

กบฏไต้เผิง (Taiping Rebellion) ค.ศ. 1851-1865

การที่จีนฟ่ายแพ้สงครามฝิ่นแก่ชาติตะวันตก เป็นสาเหตุหนึ่งของการก่อการจลาจล ไม่สงบขึ้นภายในจีน จากกลุ่มที่ไม่พอใจราชวงศ์แมนจูอยู่แล้ว ได้กล่าวอ้างความอ่อนแอของราชวงศ์แมนจู เพื่อล้มล้างราชวงศ์นี้ กบฏที่มีความสำคัญในครั้งนั้นคือ “กบฏไต้เผิง” หรืออีกชื่อหนึ่งคือ “กบฏ ผมยว”

กบฏไต้เผิงมีผู้นำคือ ฮังชิวชวน เกิดที่มณฑลทกวางตุ้ง เขาเป็นคนชอบศึกษาหาความรู้ เคยสมัครสอบรับราชการหลายหนแต่สอบไม่ได้ ต่อมาได้มีโอกาสศึกษาคัมภีร์ไบเบิลกับพวกสอนศาสนา เกิดความเลื่อมใส ฮังชิวชวนได้อ้างว่าเขาได้พบพระเจ้า และพระเจ้าส่งให้มาปราบมารในโลก (จีน-แมนจู) เพื่อช่วยมนุษย์ (ชาวจีน-ฮั่น) ฮังชิวชวนได้ก่อตั้งสมาคมบูชาพระเจ้าขึ้นชื่อ “ซางตี้ฮุย” ได้ขยายฐานความคิดความเชื่อเรื่องศาสนาไปเป็นเรื่องชาติ เพื่อดึงดูดให้ชาวจีน (ฮั่น) ที่รักชาติโค่นล้มราชวงศ์แมนจู ปรากฏว่ามี ผู้ร่วมเป็นจำนวนมาก

นับตั้งแต่ ค.ศ. 1850 กองกำลังของฮังชิวชวนได้ยกทัพขึ้นไปถึงภาคเหนือ เรียกตัวเองว่า “ไต้เผิง” เข้ายึดเมืองซางซา และนานกิง ตั้งตัวเองเป็นกษัตริย์ ตั้งราชวงศ์ไต้เผิง หรืออาณาจักรแห่งความสันติบนสวรรค์ (ไต้เผิงเทียนกั๋ว)

ไต้เผิงก่อการกบฏนานถึง 14 ปี ก่อให้เกิดความเสียหายมากมาย 600 เมือง 16 มณฑล ถูกทำลาย เสียหายย่อยยับ กบฏล้มตายเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้จะได้วิเคราะห์ขบวนการของกบฏกลุ่มนี้ ดังนี้

เป้าหมาย : เป้าหมายสำคัญคือโค่นล้มแมนจู และโจมตีลัทธิขงจื้อ

แนวคิด : 1. แนวคิดของกลุ่มใต้เผิงจะเป็นการผสมผสานระหว่างการอ้างอิงคัมภีร์ไบเบิล โดยผู้นำใต้เผิงที่ประกาศตัวเองว่าเป็นน้องของพระเยซู อ้างถึงการพบพระเจ้า ขณะเดียวกันแนวคิดเหล่านี้ก็ยังปนเปไปกับแนวคิดของจีน เรื่องโอรสแห่งสวรรค์

2. ใต้เผิงวางแนวการฟื้นฟูและการปฏิรูปแบบยูโทเปีย สังคมอุดมคติคือแนวคิดที่ว่าทุกคนเป็นพี่น้องกัน ทุกคนต้องสละทรัพย์สินและแรงงานของตนเพื่อกองทุนส่วนรวม ทุกคนต้องนำที่ดินมารวมกันและจะได้ส่วนแบ่งที่ดินตามจำนวนสมาชิกในครอบครัว มีกองทหารจากชาวนา หมายถึงทุกคนต้องเป็นทหาร

แนวคิดทั้งสองนี้ไม่ประสบผลตามคาดหมาย แต่มีข้อนำสังเกตคือมีบางอย่างคล้ายๆ วิธีการที่พรรคคอมมิวนิสต์ใช้ในเวลาต่อมา

การดำเนินการ : ระยะเวลาสามารถดึงพวกกบฏ สมาคมลับต่าง ๆ เข้าร่วมเป็นอันมาก ไม่ว่าจะเป็นสมาคมจารีกอักษร 3 ตัว สมาคมคาบเล็ก สมาคมคอกบัวขาว แต่ต่อมาเกิดการแก่งแย่งชิงดีระหว่างหัวหน้ากลุ่มกบฏต่าง ๆ จึงเกิดการฆ่ากันขึ้น และการแยกตัวของสมาคมต่าง ๆ ทำให้เกิดความอ่อนแอและในที่สุดก็ถูกโจมตีจากทัพแมนจู โดยการช่วยเหลือของทัพต่างชาติที่เข้ามาช่วยระหว่าง พ.ศ. 1863-1864

เดือนพฤษภาคม 1865 ที่มั่นสุดท้ายใกล้เมืองเอมอยถูกยึด มีการประหารชีวิตพวกกบฏกว่า 7,000 คน

สรุปความล้มเหลวของใต้เผิง

1. แนวคิดของผู้นำยังไม่ลงตัวชัดเจน มีการอ้างอิงคัมภีร์ศาสนาคริสต์ โจมตีลัทธิขงจื้อ แต่ขณะเดียวกันก็รับเอาความคิดเรื่องโอรสสวรรค์ และแนวคิดของขงจื้อบางอย่างไปใช้
2. ความไม่สามัคคีของกลุ่มผู้นำ ทำให้ส่วนผู้ปกครองของพวกกบฏอ่อนแอ ระยะเวลาจึงจะใช้ระบบเครือญาติ เพื่อจัดกลุ่มอื่น ๆ กลับทำให้มีการผูกขาดอำนาจเพียงกลุ่มเดียว
3. แม้จะมีแนวคิดการจัดสรรที่ดิน แต่ไม่มีวิธีการจัดการที่ชัดเจน
4. บุคคลที่เข้าร่วมกบฏมักไม่ค่อยมีความรู้ หรือมีคนในระดับข้าราชการหรือปัญญาชนเข้าร่วมแต่อย่างใด จึงทำให้ขบวนการอ่อนแอ

ผลสะท้อนต่อการก่อการกบฏใต้เผิง

1. ทำให้สถานะของราชวงศ์แมนจูตกต่ำยิ่งขึ้น
2. กระตุ้นจิตสำนึกของการโค่นล้มราชวงศ์แมนจูให้แพร่หลายมากขึ้น ก่อให้เกิดการสานต่อความคิดในการโค่นล้มราชวงศ์แมนจูได้สำเร็จในเวลาต่อมา คือ ปี 1911
3. วิธีการบางอย่างของกบฏใต้เผิงถูกนำมาใช้ใหม่ในสมัยที่เหมาะสมที่สุดเท่าการปฏิวัติเข้าสู่ระบบคอมมิวนิสต์คือ

- ความคิดที่ว่าชาวนาทุกคนเป็นทหาร ทำให้พลังของกบฏใต้เผิงมาจากชนชั้นชาวนา

- ปัญหาเรื่องที่ดินทำกินของชาวนาได้รับการจัดสรรใหม่อย่างยุติธรรม
- กรณีเรือแอร์โรว์ (ตุลาคม 1856)**

ภายหลังกรณีสงครามฝิ่นและกบฏไต้เผิง ส่งผลให้ตะวันตกได้เข้ามาบีบบังคับจีนจนเกิดกรณีปะทะกันหลายครั้งหลายหน แต่ครั้งก็ทอนอำนาจของราชวงศ์แมนจูลงเรื่อย ๆ เช่น กรณีเรือแอร์โรว์เกิดขึ้นเนื่องจากเจ้าหน้าที่จีนได้จับและยึดเรือแอร์โรว์ ซึ่งกัปตันเป็นคนไอริชแต่ชักธงชาติอังกฤษ กรณีนี้ได้นำเอาฝรั่งเศสเข้ามาร่วมสงครามด้วย ทั้งอังกฤษและฝรั่งเศสได้ร่วมกันส่งทหารโจมตีเมืองกวางตุ้ง และยึดกวางตุ้งได้ รวมทั้งล้อมตากู หน้าเมืองเทียนสิน จักรพรรดิเซียนเฟิงของจีนจำยอมทำสนธิสัญญาสงบศึก คือ สนธิสัญญาเทียนสิน เดือนมิถุนายน ค.ศ. 1858 มีสาระสำคัญคือ

1. ชาติต่าง ๆ สามารถจะตั้งสถานทูตที่กรุงปักกิ่งได้
2. อังกฤษสามารถเดินเรือเข้าไปในแม่น้ำแยงซีได้
3. จีนต้องเปิดเมืองท่าเพิ่มคือ ชัวเถา นานกิง นิวเซา ฮันเค้า ซีฟู ชันเกี้ยว เกียงเจา
4. จีนต้องให้ความคุ้มครองแก่ผู้สอนศาสนา
5. ฝิ่นเป็นสินค้าที่ซื้อขายได้ตามกฎหมาย
6. จีนต้องเสียค่าปรับให้อังกฤษ 4 ล้านเหรียญ ฝรั่งเศส 2 ล้านเหรียญ

ต่อมารัสเซียและอเมริกาได้เข้าร่วมเซ็นสนธิสัญญาด้วยเช่นกัน

หลังการเซ็นสนธิสัญญาเทียนสินได้เกิดปัญหาการแลกเปลี่ยนสัตยาบันระหว่างอังกฤษ ฝรั่งเศส และจีน อังกฤษจึงเอาเรือรบยิงป้อมตากลูอีกครั้ง และเคลื่อนย้ายขึ้นไปยังกรุงปักกิ่ง ทำให้จีนต้องแต่งตั้งผู้แทนเจรจาทำการตกลงกันในปี 24 ตุลาคม 1860 เซ็นสนธิสัญญาปักกิ่ง ซึ่งมีสาระสำคัญคือ

1. เปิดเมืองเทียนสินเป็นเมืองท่าตามสัญญา
2. อนุญาตให้มีทูตต่างประเทศประจำกรุงปักกิ่ง
3. เสียค่าปรับให้อังกฤษและฝรั่งเศส รายละเอียด 8 ล้านเหรียญ
4. จีนอนุญาตให้อังกฤษเช่าเกาะเกาลูน
5. ต้องคืนที่ดินให้แก่ผู้นับถือศาสนาคริสต์

ต่อมาจีนได้เซ็นสนธิสัญญากับรัสเซีย โดยต้องยกดินแดนปากแม่น้ำยาลูร์ และเขตเกาหลี่ให้รัสเซีย อนุญาตให้รัสเซียเข้ามาค้าขายที่ปักกิ่ง และหัวเมืองตามพรหมแดนได้ รัสเซียได้สร้างทางรถไฟสายสำคัญคือ ไชบีเรียเชื่อมคามารอฟ กับวลาดิวอสต็อก แยกลงที่เมืองพอร์ตอาเธอร์ ผ่านเมืองไคเรน มุกเดนและฮาร์บิน

หลังจากนี้จีนได้เสื่อมลงเรื่อย ๆ เกิดกรณีขัดแย้งกับเยอรมัน กรณีเรือ เมย์ฟลาวเวอร์ ค.ศ. 1874 กรณีพิพาทกับญี่ปุ่นเรื่องดินแดนเกาหลี่ ค.ศ. 1894-1895 ซึ่งเป็นการชี้ให้เห็นสถานะที่อ่อนแอ

อย่างยิ่งของอดีตนายกรัฐมนตรีของเอเชีย นับจากนี้จึงได้พยายามเหือกสุทธ้ายที่จะปรับปรุงประเทศ ก่อนที่จะถูกปฏิวัติโค่นล้มในที่สุด

กบฏนักมวย (Boxer Rebellion) ค.ศ. 1900-1901

การเกิดกบฏนักมวยนั้น เป็นปฏิกริยาการต่อต้านต่างชาติซึ่งเกิดจากการที่คนจีนรักชาติ เกิดความไม่พอใจและอับอายในเกียรติภูมิของชนชาติจีนที่ถูกเหยียดขี้ปากโดยตะวันตก

อีกทั้งแรงกระตุ้นอย่างรุนแรงใน ค.ศ. 1898 จากการปฏิรูป 100 วัน ทำให้กลุ่มปัญญาชนชาวจีนเริ่มมีแนวคิดที่จะต่อต้านชาติตะวันตก โดยใช้สโลแกนที่ญี่ปุ่นเคยใช้ในสมัยที่เคยขับไล่ชาติตะวันตกออกไปคือ “จงขับไล่พวกอนารยชนออกไป”

จุดเริ่มต้น

เกิดจากกลุ่มสมาคมลับ ที่เรียกว่า “อีเหอชวน” (I-ho-tuan) ซึ่งเป็นสาขาหนึ่งของสมาคมจารีกอักษร 3 ตัว 8 ตัว และเกี่ยวข้องกับกลุ่มสมาคมลับดอกบัวขาว

“อีเหอชวน” มีความหมายว่า “การต่อมวยที่ถูกต้องและประสานเข้ากันสนิท” ชาวตะวันตกจึงเรียกกลุ่มนี้ว่า พวก BOXER

แนวคิด

สมาคมนี้จะเชื่อมโยงศิลปะทางทหาร คือ การเพาะร่างกายให้แข็งแรงและงดงามในสมัยโบราณ ความเชื่อในเวทย์มนต์ คาถาของลัทธิเต๋า และอำนาจเหนือธรรมชาติจากเทพเจ้าในพุทธศาสนาและลัทธิเต๋า จะทำให้หิ้งเหนียวป้องกันอาวุธจากตะวันตก

เป้าหมาย

เดิมขบวนการนักมวยมีรากฐานความคิดมาจากประเพณีเก่าแก่ของจีน คือการจลาจลต่อต้านผู้ปกครอง คำขวัญดั้งเดิมของขบวนการในระยะต้น ๆ ค.ศ. 1899 คือ “ล้มล้างราชวงศ์แมนจูและทำลายล้างชาวต่างชาติ” แต่ต่อมาเป้าหมายและขบวนการคำขวัญก็เริ่มเปลี่ยนไปคือ จากการเป็นปรปักษ์ต่อราชวงศ์มาเป็นสนับสนุนราชวงศ์ โดยใช้คำขวัญว่า “คำจุนราชวงศ์แมนจู และทำลายล้างชาวต่างชาติ” เป้าหมายจากการโจมตีราชวงศ์แมนจูจึงพุ่งเป้าโจมตีชาวต่างชาติแทน โดยเฉพาะการต่อต้านศาสนาคริสต์ ซึ่งปรากฏว่าขบวนการนี้มีกลุ่มราชวงศ์แมนจูหนุนหลัง

การดำเนินงาน

ในช่วงระหว่าง ค.ศ. 1899-1900 เกิดวิกฤติทางธรรมชาติ เกิดอากาศหนาวจัดและแห้งแล้ง พืชพันธุ์เสียหาย ราษฎรจีนประสบภาวะอดอยาก หิวโหย มีการปล้นสดมภ์ พวกนักมวยจึงถือโอกาสจับอาวุธขึ้นประหัตประหารชาวต่างชาติ ทำร้ายพวกบาทหลวง เคาโบสถ์วิหาร

โดยมีศูนย์กลางการบัญชาการอยู่ที่แหลมเทียนตุง (เขตอิทธิพลของเยอรมัน) ต่อมาได้เริ่มลงมือก่อกวนชาวต่างชาติ และเดือนมิถุนายน 1900 ก็เข้าสู่เมืองเทียนสินและปักกิ่ง ซึ่งมีสถานทูตของต่างชาติตั้งอยู่

กล่าวกันว่าผู้ที่อยู่เบื้องหลังกบฏนักมวยคือ พระนางซูสีไทเฮา เพราะนอกจากทหารหลวงจะไม่ต่อต้านพวกกบฏแล้วยังเข้าร่วมด้วย เหตุการณ์ไปสู่จุดวิกฤติเมื่อกบฏนักมวยยกทัพเข้าปิดล้อมสถานทูตในกรุงปักกิ่งนานถึง 55 วัน แต่ไม่สามารถตีสถานทูตในกรุงปักกิ่งได้จนกระทั่ง อังกฤษ ฝรั่งเศส สหรัฐ เยอรมัน รัสเซีย และญี่ปุ่น ได้ร่วมกันจัดตั้งกองทัพนานาชาติ และยกทัพเข้าปราบปรามสมาคมนักมวยที่เทียนสินได้สำเร็จ จึงยกกองกำลังเข้าสู่ปักกิ่ง และปราบพวกกบฏนักมวยสำเร็จในที่สุด พระนางซูสีไทเฮาได้หลบหนีไปอยู่เมืองซีอาน และสั่งให้ขุนนางผู้ใหญ่คือ ลีซุงจาง มาเจรจากับกองทัพนานาชาติแทน

วันที่ 7 กันยายน 1901 จีนจึงต้องลงนามในอนุสัญญาบ็อกเซอร์ (Boxer Protocol) ตามอนุสัญญาจีนต้องประหารชีวิตข้าราชการชั้นสูง และลงโทษชาวจีนผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง จีนต้องยอมขยายอาณาเขตสถานทูตของตะวันตก และให้มีการสร้างป้อมปราการและมีกองทหารรักษาการณ์ถาวร จีนต้องยอมทำลายป้อมปราการ 25 แห่ง ยอมให้ทหารต่างชาติยึดครองสถานีรถไฟสิบสองแห่ง เพื่อประกันให้ทหารต่างชาติสามารถเข้าถึงกรุงปักกิ่งได้ทั้งทางบกและทางทะเล สุดท้ายจีนต้องเสียค่าปรับสงคราม เป็นเงิน 333 ล้านดอลลาร์อเมริกัน

4) การปรับตัวของจีน

จากเหตุการณ์ของกรณีความขัดแย้งกับตะวันตกจนทำให้จีนต้องทำสนธิสัญญากับชาติตะวันตกสูญเสียผลประโยชน์ เสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ถูกบังคับให้เปิดเมืองท่าเสรี โดยที่จีนไม่สามารถจะต้านทานหรือต่อสู้กับอิทธิพลกับชาติตะวันตกได้ ขณะเดียวกันปัญหากบฏภายในที่ยู่เหยิง จีนก็ไม่สามารถจะปราบปรามให้หมดสิ้นได้ ด้วยเหตุดังกล่าวจึงทำให้รัฐบาลแมนจูเริ่มมองเห็นจุดบกพร่องของตนเอง รวมทั้งเริ่มตระหนักถึงภัยคุกคามจากชาติตะวันตก

จึงนำมาสู่ขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อการนำปฏิรูปในจีน ซึ่งการเคลื่อนไหวเพื่อปฏิรูปได้เกิดขึ้นสองระลอก ระลอกที่หนึ่งเกิดขึ้นจากผู้นำคือจักรพรรดิฉินขณะนั้นคือ จักรพรรดิกวางสู ต้องการให้จีนปรับปรุงระบบบริหารบ้านเมือง เรียกการปฏิรูประลอกแรกนี้ว่า “การปฏิรูป 100 วัน” (One Hundred days Reform) แต่หลังการปฏิรูปเกิดกบฏครั้งใหญ่ขึ้นอีกครั้งหนึ่งในจีน คือ กบฏนักมวย ในปี 1900 ภายหลังจากเหตุการณ์กบฏนักมวย จึงเกิดการปฏิรูปครั้งที่ 2 ขึ้น คือ การปฏิรูปช่วง ค.ศ. 1901-1911 ในสมัยพระนางซูสีไทเฮา ซึ่งเป็นการปฏิรูปครั้งสุดท้ายก่อนราชวงศ์แมนจูจะถูกปฏิวัติในปี 1911

การปฏิรูป 100 วัน (One Hundred days Reform) ค.ศ. 1898

การเสียดินแดนให้เป็นเขตเช่าและเป็นเขตประมณฑล (สิทธิสภาพนอกอาณาเขต) ให้แก่ต่างชาติเป็นจำนวนมาก ทำให้พวกข้าราชการและกลุ่มราษฎรที่มีการศึกษาเกิดความวิตกกังวลในความเป็นไปของบ้านเมือง บรรดาชาวจีนผู้รักชาติ จึงมีความคิดที่จะกอบกู้บ้านเมือง แต่การทูลถวายรายงานให้แก่ผู้มีอำนาจในรัฐบาลแมนจูไม่ค่อยได้รับการต้อนรับ หรือเร่งดำเนินการแก้ไข

แต่อย่างไรก็ตาม อีกทั้งข้าราชการสำนักกรมทั้งพระนางซุสีไทเฮา ซึ่งคุมอำนาจการบริหารงานและการปกครองอยู่ในขณะนั้น ค่อนข้างหัวเก่าและเป็นกลุ่มอนุรักษนิยม แต่อย่างไรก็ตามก็เกิดกลุ่มคนรุ่นใหม่ ที่มีความคิดก้าวหน้าอยู่บ้าง เช่น พระเจ้ากวางสู และอุปราชเมืองกวางตุ้ง คือ จางจื่อคัง รวมทั้งปัญญาชนอย่างเช่น คังยูเหว่

เมื่อพระเจ้ากวางสูได้สถาปนาเป็นจักรพรรดิออกกว่าราชการตั้งแต่ ค.ศ. 1889 จึงได้คิดริเริ่มปรับปรุงบ้านเมืองโดยวางแผนดำเนินการ ตั้งแต่ เดือนมิถุนายน ค.ศ. 1898-22 กันยายน 1898 โดยได้ออกประกาศราชกฤษฎีกาหลายฉบับในช่วงระยะ 100 วัน จึงเรียกการปฏิรูปครั้งนี้ว่า การปฏิรูป 100 วัน สิ่งที่จักรพรรดิ กวางสูพยายามทำคือ

1. การปรับปรุงบ้านเมืองให้สวยงาม เช่น เตรียมสร้างทางรถไฟจากปักกิ่งไปฮั่นเค้า
2. เตรียมการฝึกทหารเรือแบบใหม่
3. จัดตั้งโรงเรียนและวิทยาลัยตามมณฑลต่าง ๆ ทั่วประเทศ มีการตั้งมหาวิทยาลัยที่กรุงปักกิ่งเปิดสอนวิชารัฐศาสตร์และภาษาต่างประเทศ พร้อมกันนี้ได้ส่งพวกพระบรมวงศานุวงศ์ไปศึกษาต่างประเทศ

แต่ความพยายามที่จะดำเนินการปฏิรูปครั้งนี้ยังไม่ทันดำเนินการอะไรก็ต้องประสบความล้มเหลว เนื่องจากพระนางซุสีไทเฮาและกลุ่มขุนนางหัวเก่าได้ทำรัฐประหารในวันที่ 22 กันยายน 1898 จับพระเจ้ากวางสูไปขังไว้และเสียชีวิตในที่สุด

ขบวนการปฏิรูปในสมัยพระนางซุสีไทเฮา (ค.ศ. 1901-1911)

ภายหลังจลาจลของกบฏนักมวย ดูเหมือนว่าจะปลุกให้จีนตื่นขึ้นมาพบกับความจริงอีกครั้ง โดยเฉพาะกลุ่มขุนนางเชื้อพระวงศ์ที่คุมอำนาจการปกครอง พระนางซุสีไทเฮาเริ่มตระหนักว่า การต่อต้านต่างชาตินั้นไม่ให้อำนาจให้เกิดผลดีแต่ประการใด แต่กลับส่งผลเสียหายแก่จีนมากมาย

จีนจึงได้หันกลับมาให้ความสำคัญต่อความคิดเรื่องการปฏิรูปอีกครั้งหนึ่ง โดยเฉพาะเมื่อเห็นความสำเร็จของญี่ปุ่นในการปฏิรูปเมจิ (ค.ศ. 1868-1912) ถ้าเปรียบเทียบแล้วจะพบว่าขณะที่ญี่ปุ่นนำชาติเข้าสู่การพัฒนาอุตสาหกรรมและการเมือง แต่จีนยังไม่สามารถตั้งหลักจัดการกับปัญหาทั้งภายในภายนอกได้กว่าจะเริ่มคิดปฏิรูปญี่ปุ่นก็ก้าวนำไปหลายช่วงตัว และบทพิสูจน์ถึงความสำเร็จของการปฏิรูปเมจิของญี่ปุ่น คือ การได้รับชัยชนะในสงครามกับจีน (ค.ศ. 1898) ชัยชนะในสงครามกับรัสเซีย (ค.ศ. 1905)

ดังนั้นพระนางซุสีไทเฮาและกลุ่มขุนนางได้เริ่มนำแผนการปฏิรูป 100 วันกลับมาใช้อีกครั้งหนึ่ง เมื่อเห็นว่าการใช้วิธีรุนแรงแบบกบฏนักมวยไม่ได้ผล ในขณะที่ฝ่ายราชสำนักเคลื่อนไหวเพื่อกลับไปสู่การปฏิรูปอีกครั้ง ขณะเดียวกันก็เกิดขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อปฏิวัติไปสู่ระบบสาธารณรัฐ บริเวณแถบชายฝั่งโดยมีผู้นำคนสำคัญคือ ซุนยัตเซ็น ได้แสดงเป้าหมายของตัวเองอย่างชัดเจน คือมุ่งโค่นล้มราชวงศ์แมนจู โดยมีศูนย์กลางการเคลื่อนไหวที่กวางตุ้ง

วิธีการปฏิรูปของกลุ่มพระนางซุสึไทเฮา

ก. ด้านการศึกษา

ความมุ่งหมายที่จะปรับปรุงการศึกษาในช่วงนี้คือ การฝึกอบรมและคัดเลือกข้าราชการให้มีประสิทธิภาพกว่าเดิม แต่ก็ยังมีใช้การเน้นการศึกษาแก่สาธารณะและไม่ใช้การให้การศึกษาแบบก้าวหน้าแก่ชาวจีน

ฉะนั้นจะพบว่าระบบการศึกษาของรัฐบาลแมนจู แม้จะมีการตั้งโรงเรียนใหม่ ๆ แต่ก็ยังคงเน้นการเตรียมนักศึกษาทุกระดับเพื่อเข้าไปสอบรับราชการตามแบบดั้งเดิม ขณะที่โรงเรียนเอกชนซึ่งเริ่มต้นจากโรงเรียนสอนศาสนาตามเมืองสำคัญต่างๆ ซึ่งมีทั้งระดับอนุบาล ประถม มัธยม และมีวิทยาลัยอีกกว่า 2 พันแห่ง เช่น วิทยาลัยเซนต์จอห์นที่เมืองเซียงไฮ้ ได้พัฒนาไปไกลกว่าระบบการศึกษาแบบจีน

แต่ได้มีนักปฏิรูปการศึกษาคณะหนึ่งคือ จางจื้อต้ง ซึ่งชื่นชมความสำเร็จของญี่ปุ่น ได้ส่งคนไปดูงานระบบการศึกษาของญี่ปุ่น เขาเคยเป็นบุคคลสำคัญในช่วงปฏิรูป 100 วัน โดยการผลักดันให้ตั้งมหาวิทยาลัยปักกิ่ง มีการให้ทุนนักศึกษามณฑลต่างๆ ไปเรียนต่างประเทศ และได้พยายามยกเลิกการสอบไล่แบบโบราณในมณฑลหูเป่ย์เป็นแห่งแรก

ข. การปรับปรุงกองทัพ

ระบบการทหารของจีนนั้น เป็นระบบที่ตกทอดมาจากอดีตอันยาวนาน ภาพของกองทัพจีนได้ถูกวิจารณ์โดยทูตชาวอังกฤษว่า “เป็นกองทัพที่มีแต่คันศร ธนู หอก และเกราะ” ซึ่งลักษณะกองทัพของจีนแต่เดิมคือ

1. เป็นกองทัพที่มีจำนวนทหารมากที่สุดและดูประหนึ่งว่ายิ่งใหญ่ แต่พบว่าเป็นกองทัพที่ไร้ประสิทธิภาพ เนื่องจากการคัดเลือกทหารเข้าสู่กองทัพเป็นการสอบคัดเลือกแบบเก่า การฝึกแบบโบราณ เช่น ฟันดาบ ยิงธนู ไม่มีการฝึกหัดทำสงครามสู้รบแบบใหม่ ฉะนั้นกองทัพนี้จึงถูกยุบเลิกในปี 1901

2. เป็นลักษณะการจัดกองทัพแบบภูมิภาค มีการเกณฑ์ชาวนามาเป็นทหารในกองทัพกองละ 500 คน แต่ละกองมีลูกหาบ 180 คน

3. ความสับสนปนประหว่าง คำว่าทหาร และตำรวจ เพราะกองทัพชงเจียวได้ ทำหน้าที่เป็นกองตำรวจจีนไปด้วยในขณะเดียวกัน

ฉะนั้น การปฏิรูปกองทัพจึงเกิดขึ้นภายใต้การนำของแม่ทัพใหญ่ ๆ เช่น ลีซุงจาง ที่ได้จัดสร้างทหารอาชีพขึ้นเรียก “กองทัพรักษาความปลอดภัย” นอกจากนี้ยังได้ก่อตั้งกองทัพย่อย ๆ ขึ้น เช่น กองทัพอันฮุย กองทัพหูหนาน ((ภายหลังการปฏิวัติ 1911 กองทัพเหล่านี้ได้กลายมาเป็นกำลังสำคัญแก่กลุ่มผู้นำทางทหาร ในยุคที่เรียกว่า ยุคขุนศึก)

นอกจากนี้ จางจื้อต้ง ได้ก่อตั้งโรงเรียนนายทหารขึ้นหลัง ค.ศ. 1880 โดยใช้แนวทางของเยอรมัน มีหน่วยกองทัพที่สำคัญคือ “กองทัพสร้างพลังด้วยตนเอง” แต่เป็นลักษณะกองทหารขนาดเล็ก ภายหลังจากการเสียชีวิตของนายพลสีสูงจางในเกาหลี ยวนซีไช ได้ก้าวขึ้นมามีอำนาจแทน ได้จัดตั้งกองทัพเป่ย์หยางขึ้น ถือเป็นกองทัพที่ทันสมัยที่สุด มีกลุ่มคณะนายทหารผู้นำในกองทัพนี้ 10 คน ที่มีบทบาทอย่างสูงในช่วงปฏิวัติ 1911 ภายหลังจากปฏิวัติได้ตำแหน่งผู้ว่าการทหารประจำมณฑล

การปรับปรุงกองทัพ นับว่าประสบผลสำเร็จในระดับหนึ่ง หลังสงครามจีน-ญี่ปุ่น (Sino-Japanese War) ค.ศ. 1895 จีนได้พัฒนาโรงเรียนนายทหารใหม่ ๆ ผลิตนายทหารและนักวิชาการรุ่นใหม่ ซึ่งต่อมาจะกลายเป็นกลุ่มคนหนุ่มรักชาติ และเข้าร่วมในการก่อการปฏิวัติ 1911 โรงเรียนนายทหารเหล่านี้ ได้จ้างครูฝึกมาจากญี่ปุ่นเป็นจำนวนมาก รวมทั้งส่งทหารไปฝึกที่ญี่ปุ่น กลุ่มนายทหารที่มีบทบาทในเวลาต่อมา เช่น เจียงไคเช็ค

ค. การปฏิรูปการบริหารส่วนกลาง

เพื่อนำจีนเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ จีนต้องมืองค์การส่วนกลางที่สามารถจะบริหารงานใหม่ ๆ ด้วยความรวดเร็วให้มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะเรื่องกฎหมาย การจัดภาษีแบบใหม่ ๆ ถูกนำมาใช้คือ

- 1) โครงสร้างการบริหารงานที่กรุงปักกิ่ง ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการการ กรมตำรวจมหาดไทย ศึกษาธิการ กระทรวงกองทัพ พาณิชย อุตสาหกรรมเกษตร
- 2) ได้มีการเสนอร่างประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งเน้นเอาแนวคิดจากญี่ปุ่นและเยอรมัน ซึ่งย่อมแตกต่างจากกฎหมาย จารีต ศีลธรรมของขงจื้อ
- 3) การปรับปรุง การจัดเก็บภาษีเงินได้ จากเดิมที่ปักกิ่งไม่มีหน่วยงานหรือองค์การทางด้านภาษีแม้แต่องค์กรเดียว ต่อมาจึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการรายได้แผ่นดินขึ้น อยู่ภายใต้กระทรวงการคลัง ใน ค.ศ. 1905 แต่ในระยะแรกการควบคุมการจัดเก็บภาษีไว้ที่ส่วนกลางยังไม่มีประสิทธิภาพมากนัก
- 4) การประกาศร่างรัฐธรรมนูญ ค.ศ. 1908 โดยร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้ จะให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรใน 9 ปีต่อไป (ค.ศ. 1917) โดยรัฐบาลแมนจูต์สัญญาว่าจะเปิดรัฐสภาในปี 1913

แต่การดำเนินงานทั้งหมดนี้กลับไม่ได้รับความสนใจจากราชกรแต่อย่างใด อีกทั้งการรอยกออกจากสัญญาจะเป็นสิ่งเพื่อฝืนมากกว่า ดังนั้นคณะปฏิวัติจึงเร่งดำเนินการยึดอำนาจก่อนในปี 1911 โดยมี ดร.ซุนยัตเซ็นเป็นผู้นำ

การปฏิวัติ 1911

จุดเริ่มต้นของขบวนการปฏิวัติในจีนนั้นกล่าวได้ว่า ได้รับอิทธิพลจากญี่ปุ่นมิใช่น้อย แม้ว่าญี่ปุ่นจะเป็นชาติหนึ่งที่ต้องแสวงหาผลประโยชน์จากจีน แต่อิทธิพลความเปลี่ยนแปลงและประสบความสำเร็จของญี่ปุ่น ส่งผลอย่างยิ่งต่อจิตสำนึกให้กับคนรุ่นใหม่ของจีน ญี่ปุ่นกลายเป็นทั้งตัวอย่างของการก้าวหน้าไปสู่ความทันสมัย และเป็นฐานที่มั่นให้แก่กบฏปฏิวัติที่คิดโค่นล้มราชวงศ์แมนจูด้วย เหตุผลที่พอจะกล่าวสนับสนุนความสัมพันธ์นี้คงได้แก่ ความใกล้ชิดทั้งทางวัฒนธรรมและทางภูมิศาสตร์ ขณะเดียวกันในช่วงยุคต้นของสมัยใหม่จีนมีความกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้ให้มากที่สุด ขณะเดียวกับญี่ปุ่นซึ่งประสบความสำเร็จก็กระตือรือร้นที่จะสอนและถ่ายทอดให้มากที่สุด

การที่ญี่ปุ่นบรรลุถึงภาวะที่สามารถจะก้าวเข้าสู่ผู้นำมหาอำนาจเอเชีย โดยเฉพาะช่วงหลังของสงครามญี่ปุ่น-รัสเซีย (ค.ศ. 1905) นั้น ทำให้แนวคิดเรื่องชาตินิยมระบอบไปทั่วดินแดนเอเชียชาติต่าง ๆ ในเอเชียมองเห็นญี่ปุ่นเป็นแบบแผนที่น่าทำตาม กลุ่มปฏิวัติจีนก็เช่นกัน ภายใต้การได้รับการศึกษาและช่วยเหลือจากญี่ปุ่น คนเหล่านี้ได้ซึมซับเอาวิทยาการการศึกษาสมัยใหม่ ลัทธิทหารนิยม ลัทธิรัฐธรรมนูญนิยม และลัทธิชาตินิยม เข้ามาเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในประเทศจีน รวมทั้งความต้องการขับไล่จักรวรรดินิยมตะวันตกไปพร้อม ๆ กัน

ความมุ่งหวังนี้ได้แสดงออกมาในการจัดตั้ง “องค์กรโตอา โอบันไต” หรือ “สมาคมลูกหวน” ในปี 1898 โดยได้มีการจัดตั้งโครงการศึกษาประวัติศาสตร์จีนที่โตเกียว และเกียวโต มีการจัดตั้งศูนย์วิจัยร่วมสมัยที่ได้หวน

คณะปฏิวัติได้แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มหรือ 2 สาย โดยกลุ่มที่หนึ่งนั้นนำโดย คังอ้วหุย และเหลียงซีเซา ดำเนินการต่อต้านราชวงศ์แมนจูอยู่ในประเทศจีน ส่วนกลุ่มที่สอง นำโดยซุนยัตเซ็น ซึ่งดำเนินการเคลื่อนไหวอยู่ในต่างประเทศ โดยส่วนใหญ่จะใช้ญี่ปุ่นเป็นฐานที่ตั้งและดำเนินงาน โดยทั้งสองกลุ่มได้รับการช่วยเหลือสนับสนุนจากญี่ปุ่น โดยเฉพาะนายโอกูมา ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรี (ค.ศ. 1898-1912)

กลุ่มที่หนึ่ง คังอ้วหุย และเหลียงซีเซา ถือว่าเป็นปัญญาชนหัวก้าวหน้า โดยเหลียงซีเซานั้นเป็นลูกศิษย์ของคังอ้วหุย ทั้งสองได้รับการศึกษาตามจารีตโบราณคือคำสอนของขงจื้อ ดังนั้นถึงแม้ทั้งสองจะมีแนวคิดที่ก้าวหน้าที่ตาม กลุ่มนี้ก็ยังคงมีอิทธิพลของความคิดแบบเก่าแอบแฝงอยู่มาก จะเห็นได้จากขบวนการเรียกร้องของกลุ่มนี้ มุ่งเป้าหมายไปที่การเรียกร้องระบอบประชาธิปไตยที่มีสถาบันกษัตริย์อยู่ภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญ ขณะเดียวกันกลุ่มนี้ไม่ได้มีเป้าหมายมุ่งโจมตีราชวงศ์แมนจู แม้ว่าราชวงศ์แมนจูจะนำความเสื่อมโทรมมาสู่สังคมจีนก็ตามที่

อย่างไรก็ตาม เหลียงซีเซาได้มีบทบาทเป็นอย่างมากในการกระตุ้นชาวจีนในประเทศให้เห็นถึงปัญหาและการเปลี่ยนแปลง โดยเขาได้ใช้ประสบการณ์จากการตระเวนไปเยือนฮาวาย สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น และแถบเอเชียอาคเนย์ นำมาเป็นข้อเขียนเผยแพร่ความคิดในวารสารต่าง ๆ

เช่น มติมหาชน (1898), การปฏิสังขรณ์ประชาชน (1902), จิตวิญญาณของชาติ (1910) นอกจากนี้ยังได้ตั้ง “สมาคมวัฒนธรรมทางการเมือง” หรือ “เจิ้งหวนเซ่อ” ขึ้นในปี 1906 สมาคมนี้อิทธิพลและบทบาทอย่างสูงในการชักชวนให้เกิดขบวนการเรียกร้องรัฐธรรมนูญ ซึ่งมีผลให้รัฐบาลแมนจูต้องออกมาให้สัญญาที่จะร่างรัฐธรรมนูญและประกาศใช้ในช่วงเวลาแห่งการปฏิรูป

กลุ่มที่สอง นำโดย ดร.ซุนยัตเซ็น กลุ่มนี้มีความคิดและการมองปัญหาของจีนต่างจากกลุ่มแรกเนื่องเพราะมีภูมิหลังที่แตกต่างกัน กล่าวคือ

ซุนยัตเซ็นนั้นถึงแม้จะเกิดในตระกูลยากจนในอำเภอเซียงซาน แต่เนื่องจากอำเภอนี้อยู่ติดกับมาเก๊า ซุนยัตเซ็นจึงได้มองเห็นและรับอิทธิพลของตะวันตกตั้งแต่เยาว์วัย นอกจากนี้ซุนยัตเซ็นยังมีโอกาสได้ไปศึกษาตามแบบตะวันตก โดยการไปอยู่กับพี่ชายที่ฮาวาย เขาได้เปลี่ยนศาสนาเป็นนคริสเตียน พร้อมกับศึกษาร่ำเรียนทางด้านการศึกษา นอกจากนั้นประสบการณ์ในวัยเด็ก ซุนยัตเซ็นมีความใกล้ชิดกับลุง ซึ่งเคยเข้าร่วมในกบฏไต้เผิง มีส่วนช่วยให้ซุนยัตเซ็นมองเห็นปัญหารากฐานที่เกิดขึ้นในจีนตั้งแต่ต้น กล่าวได้ว่าความคิดของซุนยัตเซ็นจึงมีอิทธิพลของตะวันตกอยู่ค่อนข้างมาก แต่โดยสถานะ และบทบาทของซุนยัตเซ็นจะได้รับการยอมรับจากชาวจีนโพ้นทะเลและชาวต่างชาติมากกว่ากลุ่มแรก เพราะจะพบว่าซุนยัตเซ็นได้ตระเวนไปที่ต่าง ๆ เกือบทั่วโลกเพื่อเผยแพร่แนวคิดปฏิบัติให้ต่างชาติและชาวจีนโพ้นทะเล เพื่อขอกำลังสนับสนุนในรูปของเงินทุนต่าง ๆ ในส่วนของการดำเนินงานภายในประเทศ ซุนยัตเซ็นได้ติดต่อกับสมาคมอักษร 3 ตัว ค.ศ. 1894 ต่อมาเขาได้ก่อตั้งสมาคมลับขึ้นชื่อว่า “สมาคมชิงจุงหุย” (สมาคมฟื้นฟูจีน) ใน ค.ศ. 1895 มีสาขาทั้งในจีน (กวางตุ้ง) ฮาวาย มาเก๊า และฮ่องกง สมาคมลับแห่งนี้เคยวางแผนที่จะยึดที่ทำการเมืองกวางตุ้ง แต่เผชิญความล้มเหลวเสียก่อน ซุนยัตเซ็นจึงหนีไปตั้งหลักที่ญี่ปุ่น และดำเนินงานในต่างประเทศเป็นส่วนใหญ่

ทั้งสองกลุ่มนี้แม้จะมีการร่วมมือกัน แต่ก็ยังประสบปัญหาและความขัดแย้งกันมาตลอด เนื่องจากโลกทัศน์ของกลุ่มเหลียงและคังแล้ว กลุ่มนี้ยังได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มพ่อค้าชาวจีนที่ยังค่อนข้างอนุรักษ์ นอกจากสองกลุ่มนี้แล้วยังมีกลุ่มนักปฏิวัติกลุ่มเล็ก ๆ กลุ่มอื่นอีกมากมายที่ไม่ได้เข้าร่วมกับซุนยัตเซ็น เช่น ทั้งไช่ฉาง ซึ่งเป็นนักปฏิรูปแห่งมณฑลหูหนาน เป็นต้น

ข้อที่น่าสังเกตถึงความเคลื่อนไหวในกลุ่มนักปฏิวัติคือ นับตั้งแต่ ค.ศ. 1900 เป็นต้นมา กระแสความเคลื่อนไหวของกลุ่มต่าง ๆ เป็นไปอย่างคึกคัก โดยเฉพาะแถบเมืองท่าที่เปิดตามสนธิสัญญาฉบับต่าง ๆ รวมทั้งความเคลื่อนไหวในญี่ปุ่นด้วยเช่นกัน ในช่วงนี้จะมีสมาคม โรงเรียน และวารสารต่าง ๆ กล่าวและพูดถึงความคิดเรื่องปฏิวัติเต็มไปหมดทุกหนทุกแห่ง กิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อดำเนินงานปฏิวัติเกิดขึ้นในสมาคมต่าง ๆ มากมาย

ซุนยัตเซ็นเองเมื่อลี้ภัยจากแผนการแรก จึงไปตั้งหลักเขียนบทความตามหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ ที่โตเกียวและฮอนโนลูลู รวมทั้งไปตั้งศูนย์นักศึกษาจีนตามเมืองต่าง ๆ ในยุโรป ต่อมาเขา

ได้รวบรวมแนวคิดสำคัญ ๆ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติขึ้นเรียกว่า “หลักสามประการของประชาชน” (ซาน-หมินจื่อ) ซึ่งประกอบด้วยลัทธิชาตินิยม คือการโค่นล้มราชวงศ์แมนจู เป็นปฏิปักษ์กับจักรวรรดินิยมตะวันตก ลัทธิประชาธิปไตย คือ การแสวงหาระบอบใหม่ (ประชาธิปไตย) แทนที่ระบอบเก่า ลัทธิประชาชน คือ แนวทางการประกอบอาชีพของประชาชนจีน

เมื่อได้แนวนโยบายของการปฏิบัติแล้ว ซุนยัตเซ็นได้รวบรวมทุนสนับสนุนจากชาวจีนโพ้นทะเลทั่วโลก ติดต่อบริษัทต่าง ๆ และกลุ่มผู้นำนักศึกษารุ่นใหม่ ทั้งหมดนี้ถูกรวมเข้าภายใต้การดำเนินงานของ “สมาคมตั้งเหมยหุย” (สมาคมสันนิบาตร่วม) ในปี 1905 ภายใต้การสนับสนุนจากญี่ปุ่น มีการประสานงานสำนักงานต่างประเทศ เช่น สิงคโปร์ ปรังเซสส์ ซานฟรานซิสโก ฮอนโนลูลู และสาขาในจีนอีก 17 มณฑล ซุนยัตเซ็นได้รับเลือกเป็นประธานเนื่องจากบุคลิก ความรู้ ชื่อเสียง ประสบการณ์ และมีเส้นสายจากนานาประเทศมากที่สุด ผู้นำรองลงมาคือ หวงซีวและจางบิวหลิน “สมาคมตั้งเหมยหุย” เสนอโครงการ 3 ขั้นตอนคือ

1. ให้โค่นล้มราชวงศ์แมนจู จัดตั้งรัฐบาลทหาร 3 ปี แล้วให้มีการปกครองท้องถิ่นในทุกอำเภอ
2. ให้มีการปกครองภายใต้ระบบรัฐธรรมนูญ ฉบับเฉพาะกาล 6 ปี
3. หลังจากนั้นให้เป็นการปกครอง ตามระบบรัฐธรรมนูญ มีประธานาธิบดีและรัฐสภา มาจากการเลือกตั้ง

ปรากฏว่านับตั้งแต่ปี 1905 เป็นต้นมา การลงมือปฏิบัติการในการปฏิวัติล้มเหลวถึง 10 ครั้ง ทั้งนี้ เนื่องมาจากสมาคมต่าง ๆ มักดำเนินการโดยเอกเทศ ทำให้ขบวนการปฏิวัติไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร แต่นับได้ว่าช่วงระยะเวลาดังกล่าวได้ทำลายศักดิ์ศรีและอำนาจของราชวงศ์แมนจูลง อำนาจความชอบธรรมของโอรสแห่งสวรรค์ถูกทำลายในสายตาประชาชน ประกอบกับสถานการณ์เศรษฐกิจที่เลวร้าย เกิดกรณีขบวนการกบฏแย่งข้าวที่มณฑลหูหนาน (ค.ศ. 1910) กรณีของปัญหาการสร้างทางรถไฟสายฮันเค้าปักกิ่ง ได้เกิดการทุจริตคอร์รัปชัน ทั้งหมดนี้ช่วยลดทอนความชอบธรรมของรัฐบาลแมนจูและทำให้สถาบันจักรพรรดิยิ่งเสื่อมลงทุกขณะ

5) การสิ้นสุดของราชวงศ์แมนจู

กล่าวกันว่า อวสานของราชวงศ์แมนจูได้สิ้นสุดลงนั้น เกิดจากอุบัติเหตุที่อยู่นอกเหนือการคาดคิดและอยู่นอกเหนือการควบคุมของสมาคมตั้งเหมยหุย

เรื่องเกิดขึ้นระหว่างวันที่ 9-10 ตุลาคม 1911 “สมาคมลุงจิ้นหุย” (สมาคมการค้าหน้าร่วมกัน) ซึ่งมีสัมพันธ์อันดีกับตั้งเหมยหุยแบบหลวม ๆ ได้ก่อการกบฏที่เมืองอู่ฮาง และยึดเมืองอู่ฮาง ได้โดยไม่คาดฝัน ทำให้การกบฏลุกลามขยายตัวโดยการสนับสนุนของประชาชนในท้องถิ่น ภายในสองสัปดาห์ กลุ่มกบฏได้ลุกลามไปถึงยี่สิบกว่าเมือง มีการออกแถลงการณ์และตั้งเหมยหุยได้เข้ามาสนับสนุนจนในที่สุดมณฑลทางภาคใต้ ภาคกลาง และภาคเหนือบางส่วน ก็ประกาศตัว

เป็นอิสระ พวกเขาได้ร่วมกันจัดตั้งรัฐบาลเฉพาะกาลขึ้นที่นานกิง ชุนยัคเซินได้เข้ารับตำแหน่งประธานาธิบดี ในวันที่ 1 มกราคม 1912

ขณะที่บางมณฑลเช่นที่เมืองปักกิ่ง รัฐบาลแมนจูได้เรียกให้ หยวนซีไชมาช่วยเจรจาต่อรองกับกลุ่มปฏิวัติ ในวันที่ 12 กุมภาพันธ์ จักรพรรดิผู่อี๋ยอมสละราชบัลลังก์ เป็นการสิ้นสุดราชวงศ์แมนจู ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์จักรวรรดิจีนอันเก่าแก่ ขณะเดียวกันภายใต้ข้อต่อรองเหล่านี้ หยวนซีไชได้เข้ารับตำแหน่งประธานาธิบดีต่อจากชุนยัคเซิน ภายใต้ระบอบสาธารณรัฐ

สถานการณ์ภายหลังการปฏิวัติ 1911

ขณะที่หยวนซีไชเดินทางไปรับตำแหน่งที่นานกิง กองทัพปักกิ่งได้ก่อกบฏขึ้น หยวนซีไชจึงต้องเดินทางกลับไปยุติการกบฏและถือโอกาสตั้งมั่นอยู่ที่ปักกิ่ง ใช้ปักกิ่งเป็นฐานอำนาจให้กับตัวเองในเวลาต่อมา นับจาก ค.ศ. 1912-1916 หยวนซีไชได้ใช้อำนาจบีบบังคับสภาให้แก่รัฐบาลรัฐธรรมนูญตามใจชอบ

เมื่อมองเห็นเหตุการณ์ที่ผันแปรไปเช่นนี้ ทำให้ชุนยัคเซินต้องกลับสู่ตำแหน่งประธานาธิบดีตั้งรัฐบาลแห่งที่สองที่นานกิง มณฑลกวางตุ้ง ช่วงระยะเวลาดังกล่าวนี้เองจึงได้ชื่อว่ายุคขุนศึก โดยมีหยวนซีไชเป็นเหมือน “บิดาแห่งขุนศึก” โดยได้กระจายอำนาจการควบคุมกองทัพให้แก่ผู้นำกองทัพทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ให้ตำแหน่งทางการเมืองแก่กลุ่มข้าราชการและคนที่หันมาสนับสนุนตัวเอง ขณะที่กลุ่มนักปฏิวัติที่มีแต่พรรคการเมือง (ต้องตกอยู่ในฐานะพรรคฝ่ายค้าน) แต่ไม่มีกองทัพเป็นของตัวเอง นับว่าประสบความสำเร็จล้มเหลวที่จะกุมอำนาจ ขณะที่กองทัพเพิ่มจำนวนมากขึ้น แต่พรรคการเมืองกลับแตกแยก

ความขัดแย้งในระบบสาธารณรัฐ

ภายหลังมรณกรรมของหยวนซีไช ใน ค.ศ. 1816 แม้จะมีประธานาธิบดีและนายกรัฐมนตรีคนใหม่ ที่ศรัทธาในระบอบรัฐธรรมนูญ แต่อำนาจกองทัพที่แตกกระจายในหมู่นายทหาร ก่อให้เกิดการต่อสู้แข่งขันในบรรดาขุนศึกกลุ่มต่าง ๆ ทั้งตอนใต้และตอนเหนือ เช่น

กลุ่มขุนศึกแห่งแมนจูเรีย ภายใต้การนำของางโซหลินมีความสามารถในการสร้างความมั่นคงให้กับจีนบริเวณภาคเหนือ

กลุ่มขุนศึกภายใต้การนำของอูเพ่ยฟู ได้รับการศึกษาจากโรงเรียนนายร้อยเป่าตัง ควบคุมอำนาจกองทัพแถบภาคกลาง อูเพ่ยฟูเป็นความหวังของชาวจีนว่าจะเป็นผู้รักษาสันติภาพและนำความสงบเรียบร้อยมาสู่จีนอีกครั้ง

กลุ่มขุนศึกเฟิงยูเสียง จบจากโรงเรียนนายร้อยเป่าตังเช่นกัน แต่นับถือศาสนาคริสต์ จึงถูกเรียกขานว่า “นายพลคริสเตียน” ในปี 1924 เฟิงยูเสียงได้ยกทัพเข้าทำลายพวกขุนศึกเป่ย์หยางที่ปักกิ่ง

ประวัติศาสตร์จีนสมัยใหม่ในช่วงตั้งแต่ ค.ศ. 1916-1928 ซึ่งบางครั้งเรียกว่ายุคขุนศึก เป็นยุคที่มีความวุ่นวายและสร้างสรรค์ ความสัมพันธ์และเหตุการณ์ต่าง ๆ ภายใต้การเคลื่อนไหวของหมู่ขุนศึกเต็มไปด้วยปัญหาและความซับซ้อนมากมาย แม้แต่การลำดับเหตุการณ์ต่างๆ ก็ไม่อาจจะอธิบายได้อย่างแจ่มชัด

แต่อย่างไรก็ตามภายใต้ความปั่นป่วนวุ่นวายและซับซ้อนเหล่านี้ มันได้เปิดช่องว่างให้แนวคิดมาร์กซ์-เลนิน เข้ามาสู่สังคมจีน จนกระทั่งเป็นพลังผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่หรือการปฏิวัติครั้งที่สองไปสู่ระบอบคอมมิวนิสต์จีนในเวลาต่อมา

ขบวนการเคลื่อนไหวสี่พฤษภา

ในขณะที่จีนประสบปัญหา อันสืบเนื่องมาจากการปกครองของขุนศึกและการแทรกแซงของต่างชาติโดยเฉพาะ ญี่ปุ่น ซึ่งเรียกร้องที่จะแสวงหาผลประโยชน์ในจีนถึง 21 ข้อ ใน ค.ศ. 1915 ปัญญาชนจีนรุ่นใหม่ต่างพยายามแสวงหาวิถีทางที่จะสร้างความแข็งแกร่งให้กับจีน และแก้ไขปัญหาด้านสังคมและเศรษฐกิจของจีนในขณะนั้น

ปัญญาชนรุ่นใหม่เหล่านี้พิจารณาเห็นว่า การปฏิรูปภายในกรอบเก่า หรือการปฏิวัติทางการเมืองให้จีนมีรัฐธรรมนูญเหมือนเช่นประเทศตะวันตกนั้น ไม่อาจสร้างความเข้มแข็ง หรือความทันสมัยให้กับจีนได้ ดังจะเห็นได้จากความล้มเหลวในการปฏิรูปและการปฏิวัติที่ผ่านมา การเปลี่ยนแปลงจีนนั้น จำเป็นที่จะต้องสร้างความเป็นอิสระให้กับประเทศ โดยปลดปล่อยตัวเองจากวัฒนธรรมเก่า และสร้างวัฒนธรรมใหม่ซึ่งใช้วิธีวิพากษ์ตามหลักวิทยาศาสตร์ การวิพากษ์นี้จะวิพากษ์ในด้านต่าง ๆ คือ จริยธรรม คุณธรรม ขนบประเพณี วรรณคดี ความสัมพันธ์ทางสังคม เพื่อแผ้วถางทางใหม่สำหรับคนจีน วัฒนธรรมใหม่ที่เกิดขึ้นจะเป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับคนจีนทั่วไป ที่จะร่วมกันสร้างประเทศจีนรูปแบบใหม่ขึ้นมา

วิธีการที่จะปลูกฝังวัฒนธรรมใหม่ในหมู่ประชาชนจีน คือ การใช้งานวรรณกรรมเป็นสื่อถ่ายทอดความคิดใหม่ ๆ ให้กับประชาชน งานวรรณกรรมใหม่จะต้องเป็นวรรณกรรมสร้างสรรค์เขียนขึ้นด้วยภาษาชาวบ้าน เพื่อให้คนทุกชั้นสามารถเข้าใจได้ และวรรณกรรมนั้น ๆ ต้องเป็นงานวรรณกรรมที่สะท้อนให้เห็นมนุษยธรรมความเป็นจริง ความคิดชาตินิยม และเป็นวรรณกรรมเพื่อมวลชน ดังนั้น ในสมัยนี้จึงมีวรรณกรรมสร้างสรรค์เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ผู้ที่มีบทบาทในการผลักดันให้เกิดการปฏิวัติวรรณกรรม คือ ฮูชีว (Hu Shih) และหลู่ซิว (Lu Hsun)

ในช่วงการตื่นตัวทางปัญหานี้ ได้เกิดเหตุการณ์ที่กระตุ้นให้เกิดความรู้สึกรักชาติ และเร่งเร้าปัญญาชน นิสิตนักศึกษา และประชาชน ร่วมมือกันหาวิถีทางทำให้จีนแข็งแกร่งมากขึ้น เหตุการณ์นั้น คือ เหตุการณ์วันที่ 4 พฤษภาคม (May Fourth Incident) เมื่อ ค.ศ. 1919 เป็นเหตุการณ์ที่เกิดการเดินขบวนครั้งใหญ่ของนิสิต นักศึกษา และประชาชน เพื่อประท้วงประเทศตะวันตกในการเจรจาสนธิสัญญาสันติภาพแวร์ซายส์ อันเป็นสนธิสัญญาสงบศึกของสงครามโลกครั้งที่ 1

ซึ่งมหาอำนาจตะวันตกต่างลงมติที่จะให้ญี่ปุ่นเป็นผู้ดูแลดินแดน และผลประโยชน์ของเยอรมนีในดินแดนจีน

การเดินขบวนนี้ มีผลทำให้รัฐบาลจีนซึ่งเป็นรัฐบาลของขุนศึก จำเป็นต้องปฏิเสธการลงนามในสัญญาสันติภาพกับเยอรมนี และทำให้เกิดองค์การต่าง ๆ ขึ้นเป็นจำนวนมาก เพื่อหาวิถีทางสร้างความแข็งแกร่งให้จีนเสริมต่อการตื่นตัวทางปัญญาซึ่งเกิดขึ้นมาก่อนหน้านี้แล้ว

ขบวนการคอมมิวนิสต์จีน

การตื่นตัวทางปัญญาและความไม่พอใจในมหาอำนาจตะวันตก ประกอบกับการปฏิวัติของพวกบอลเชวิค ประสบความสำเร็จในประเทศรัสเซีย ทำให้ปัญญาชนกลุ่มหนึ่งเริ่มหันมาศึกษาลัทธิมาร์กซิสต์ เลนิน-นิสต์ โดยเฉพาะเรื่องทฤษฎีจักรวรรดินิยมของเลนิน เป็นที่นิยมศึกษากันอย่างแพร่หลายในหมู่ปัญญาชนจีน หลี่ต้าเจา (Li Ta-chao) ปัญญาชนจีนผู้หนึ่ง เป็นผู้มีบทบาทในการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับลัทธิมาร์กซ์รวมทั้งตั้งกลุ่มเพื่อศึกษาลัทธิมาร์กซ์และเลนินขึ้นที่มหาวิทยาลัยปักกิ่ง โซเวียตได้ส่งคนมาช่วยศึกษาทฤษฎีมาร์กซิสต์ และช่วยก่อตั้งพรรคคอมมิวนิสต์จีนได้สำเร็จใน ค.ศ. 1921 โดยมีเหมาเจ๋อตุง (Mao Tse-tung) เป็นผู้นำคนสำคัญในการรวบรวมชาวนาต่อสู้อั้กับรัฐบาลก๊กมินตั๋ง และทำการปฏิวัติเพื่อสร้างสังคมจีนใหม่ต่อไป

[โดยสรุป กระแสความคิดของตะวันตก และการเอารัดเอาเปรียบของประเทศจักรวรรดินิยมตะวันตกในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 ก่อให้เกิดปฏิกิริยาในกลุ่มชาวจีนบางกลุ่ม ที่จะต่อสู้กับการแสวงหาผลประโยชน์ของชาวตะวันตกในจีน พร้อมกับสร้างจีนให้มีความแข็งแกร่งพอที่จะยืนหยัดต่อสู้กับชาติจักรวรรดินิยมตะวันตก รวมทั้งญี่ปุ่นได้อย่างน่าภาคภูมิใจ การต่อสู้ของชาวจีนเหล่านี้ ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมจีนหลายประการ ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง]

6.2 การปรับตัวและการเปลี่ยนแปลงในเกาหลี

1) สภาพภายในของเกาหลี

ในศตวรรษที่ 19 ขณะที่จีนผืนแผ่นดินใหญ่ได้เผชิญหน้ากับการคุกคามของมหาอำนาจตะวันตก ขณะเดียวกันญี่ปุ่นได้เร่งพัฒนาชาติให้แข็งแกร่งแต่สำหรับเกาหลีแล้ว ชาวเกาหลีขาดการเรียนรู้โลกภายนอกอย่างสิ้นเชิง เกาหลีถู่นวดยอยู่กับปัญหาภายในประเทศ ทั้งการแย่งชิงอำนาจในกลุ่มผู้นำประเทศและการเกิดกบฏภายใน ซึ่งมีเหตุผลมาจากความยากจนของประชาชน และสุดท้ายคือการต่อต้านคริสต์ศาสนาที่เผยแพร่ในเกาหลี

ปัญหาแรกสำหรับเกาหลีคือ ปัญหาการเมืองภายในของเกาหลี ซึ่งเกิดขึ้นตลอดระยะเวลาของศตวรรษที่ 18 ที่ผ่านมา คือ การแย่งชิงอำนาจในตระกูลกษัตริย์ชอน โดยเฉพาะตระกูลฝ่ายมเหสีของกษัตริย์แต่ละพระองค์ เช่น ตระกูลโจ และตระกูลคิม ต่างผลัดกันเข้ามามีบทบาทใน

ราชสำนัก จนกระทั่งกษัตริย์องค์สุดท้ายคือ พระเจ้าโคจง (ค.ศ. 1864-1907) เกาหลีได้ถูกตั้งเข้าสู่ การเมืองระหว่างประเทศ ระหว่างจีน รัสเซีย ญี่ปุ่น จนนำไปสู่วาระสุดท้ายของระบบกษัตริย์

ปัญหาที่หนึ่ง คือปัญหาการเมืองภายในเกาหลี สำหรับการเมืองเกาหลีที่เปลี่ยนชั่วคราว การเมืองกลับไปกลับมาเช่นนี้ โดยขึ้นอยู่กับอิทธิพลอันเข้มแข็งของญาติฝ่ายมเหสีแต่ละรัชกาล ทำให้อำนาจของราชสำนัก โดยส่วนรวมต้องเสื่อมลงส่งผลกระทบต่อการบริหารบ้านเมือง เพราะ ทำให้สภาพการปกครองแตกแยกเพราะระบบการแบ่งพรรคแบ่งพวก การแต่งตั้งข้าราชการ ตำแหน่งสำคัญจึงอาศัย ความชอบพอส่วนตัวและการติดสินบน แทนการเลือกสรรคนมีความสามารถและมี คุณธรรม ระบบการสอบไล่แบบขงจื้อ จึงมีปรากฏแต่ในนามเท่านั้น ขณะเดียวกันการบริหารราชการ ส่วนภูมิภาคตกอยู่ในสภาพเลวร้าย ข้าราชการส่วนใหญ่ในภูมิภาค เข้าทำงานด้วยวิธีการติดสิน บอน ดังนั้น เมื่อได้ตำแหน่งจึงมักมีการถอนทุนคืน ตักดวงผลประโยชน์จากตำแหน่งหน้าที่ รวมถึง การรีดภาษีจากชาวนา ชาวนาต้องเสียภาษีในอัตราที่สูงกว่าปกติจากที่ทางการเคยกำหนดไว้ จุดนี้ เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เศรษฐกิจของเกาหลีในช่วงศตวรรษที่ 19 ได้รับความกระทบกระเทือน แม้รัฐบาลจะส่งเจ้าหน้าที่จากส่วนกลางไปตรวจสอบ แต่ผลกลับปรากฏว่า เจ้าหน้าที่จากส่วนกลาง กลับไปรับสินบนจากเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นอีกต่อหนึ่ง ดังนั้นโครงการปราบปรามข้าราชการทุจริตใน ภูมิภาคจึงไม่เกิดผลแต่อย่างใด แต่ยังคงทำให้การฉ้อราษฎร์บังหลวงขยายขอบข่าย และเทคนิค ใหม่ ๆ มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการหลีกเลี่ยงการเสียภาษีของกลุ่มตระกูลชั้นสูงและกลุ่มธุรกิจเอกชน นอกจากนี้ ข้าราชการท้องถิ่นยังถือโอกาสสร้างความร่ำรวยให้แก่พวกของตนเองด้วยการนำเงิน รายได้ของรัฐที่อยู่ในความรับผิดชอบของตนไปให้ชาวนากู้ยืม ด้วยการตั้งอัตราดอกเบี้ยขูดรีดตาม แต่โอกาสจะอำนวย สร้างภาวะหนี้สินและความล้มละลายให้แก่ชาวนาจำนวนมาก จากสิ่งทีกล่าว มาชี้ให้เห็นปัญหาทางการเมืองภายในของเกาหลี ที่ส่งผลต่อการฝูกร่อนของโครงสร้างเศรษฐกิจ และสังคมภายในเกาหลีที่ล่อแหลมอย่างยิ่งต่อการที่จะพังทลายลงเมื่อใดก็ได้

ปัญหาที่สอง เป็นปัญหาภายในของเกาหลีและเป็นปัญหาที่ต่อเนื่องจากปัญหาแรกคือ การ เกิดกบฏ ภายใน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงปฏิกริยาของประชาชนที่เริ่มหันหลังให้แก่รัฐบาล ส่วนสาเหตุ แรกคงมาจากการหมดความหวังต่อระบบบริหารราชการของรัฐบาล ดังที่กล่าวมาในปัญหาแรกแล้ว สาเหตุที่สองนั้นเนื่องมาจากการประสพภัยจากธรรมชาติครั้งแล้วครั้งเล่าในช่วงแรก ๆ ของศตวรรษ ที่ 19 เช่น เกิดภัยน้ำท่วมครั้งใหญ่ ระหว่างปี ค.ศ. 1810-1819 ทำลายเรือกสวนไร่นาและบ้านเรือน ราษฎรในภาคใต้และปีต่อมาได้เกิดน้ำท่วมมณฑลต่างๆ สลับปี ตั้งแต่ ค.ศ. 1820, 1822 ปลายปี ค.ศ. 1823, 1824 และ ค.ศ. 1832 ภัยพิบัติที่ตามมาภายหลังน้ำท่วมมักเกิดไฟไหม้ตามเมืองใหญ่ ๆ เหตุการณ์เหล่านี้รัฐบาลไม่มีมาตรการป้องกันล่วงหน้าแต่อย่างใด นอกจากนี้ยังเกิดอหิวาตกโรค ระบาดครั้งใหญ่ติดต่อกันหลายปี โดยรัฐบาลไม่สามารถสกัดโรคนี้อให้ยุติได้ เป็นเหตุให้ชาวเกาหลีล้ม ตายเป็นจำนวนมาก

ภายหลังภัยพิบัติแต่ละครั้ง รัฐบาลไม่เคยมีมาตรการใดเพื่อช่วยผ่อนคลายนความเดือดร้อนของประชาชน ซึ่งตกอยู่ในสภาพอดอยาก ยกเว้นที่ดินที่เป็นของตระกูลหรือชนชั้นนายนัน รัฐบาลจะให้การดูแลซ่อมแซม การจักระบบชลประทานในเขตที่ดินเหล่านั้นให้ดีขึ้น ชาวนาที่ยากจนถึงหาทางออกด้วยการอพยพเข้ามาในตัวเมืองหรือการบุกป่าแผ้วถางที่ทำกินตามเทือกเขา

สถานการณ์ที่เลวร้ายเหล่านี้ ได้สะท้อนนัยการต่อต้านอำนาจรัฐที่เริ่มปรากฏขึ้นจากป้ายคำขวัญและการเขียนคำประท้วงอย่างลับ ๆ ตามที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ นอกจากนี้ยังปรากฏการใช้โหราศาสตร์และหมอดูทำนายวิพากษ์วิจารณ์ความชั่วร้ายของข้าราชการ และบางครั้งการทำนายถึงขั้นว่าราชวงศ์ยี่จะถึงกาลวิบัติ ความเคลื่อนไหวดังกล่าวสอดคล้องกับขบวนการโดยกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งที่นำโดยฮองเกียงแน (Hong Kyong-Nae) ได้รวบรวมผู้คนส้อมดมกำลังไว้กว่า 3 ปี จนจัดตั้งกองทัพประชาชนขึ้นก่อนการกบฏ ในปี ค.ศ. 1812 สามารถยึดมณฑลเบียงอันได้นานถึง 5 เดือนเศษ ต่อมารัฐบาลปราบปรามพวกกบฏได้สำเร็จ แต่ก็ได้ไม่ได้แก้ไขถึงสาเหตุของการเกิดกบฏแต่อย่างใด จึงทำให้เกิดการก่อกบฏครั้งต่อ ๆ มา เช่น ค.ศ. 1813 เกิดกบฏที่เกาะเจจู (cheju Island) ค.ศ. 1816 เกิดกบฏชาวนาที่นำโดยพระภิกษุชื่อ ฮักซัง (Haksang) และกบฏที่รุนแรงเกิดขึ้นต่อมาใน ค.ศ. 1862 เกิดการลุกฮือของชาวนาในบริเวณจินจู (Chinju) ภาคตะวันตกเฉียงใต้ของมณฑลชุงชอง ต่อมาได้ขยายสู่ภาคใต้ซึ่งเป็นเขตเพาะปลูกที่สำคัญของประเทศ กลุ่มผู้ก่อการได้โจมตีที่ทำการหน่วยงานของรัฐบาลและฆ่าเจ้าหน้าที่ ขณะเดียวกันกลุ่มโจรสลัดก็ถือโอกาสปล้นสะดมภักทรัพย์สินของทางราชการไปพร้อม ๆ กันด้วย รัฐบาลได้ส่งกำลังจำนวนมากเข้าปราบ จนยุติการลุกฮือครั้งนี้ได้ แต่หลังจากนั้นรัฐบาลได้เพียงแต่แก้ปัญหาเฉพาะหน้า โดยเชิญนักปราชญ์และข้าราชการที่สุจริตมาให้คำแนะนำพร้อมกันนั้นได้จัดตั้งหน่วยงานใหม่แทนของเดิมที่ถูกทำลายรวมทั้งพยายามลดค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ให้น้อยลง การแก้ไขปัญหาของรัฐบาลเกาหลีจึงไม่ใช่วิธีการแก้ปัญหาที่ตรงกับรากฐานของปัญหา จึงกล่าวได้ว่าวิธีการที่ไร้จุดมุ่งหมาย จึงทำให้ความยุ่งเหยิงของปัญหาสังคมซ่อนอยู่และทวีความขัดแย้งและความซับซ้อนมากขึ้นเมื่อต้องเผชิญกับปัญหาใหม่ ๆ จากภายนอกเพิ่มเข้ามา จนนำไปสู่การสลายของระบบโครงสร้างเก่าในที่สุด

ปัญหาที่สาม คือการต่อต้านคริสต์ศาสนาที่เผยแพร่ในเกาหลีในศตวรรษที่ 18 กลุ่มคริสต์นิกายคาทอลิกได้เข้ามาเผยแพร่ศาสนาในเกาหลี แม้จะมีการต่อต้านแต่ก็ไม่รุนแรงมากนัก จนกระทั่งศตวรรษที่ 19 ในสมัยของพระเจ้าซุนโจ ซึ่งอยู่ภายใต้อิทธิพลของตระกูลอันดองคิม ได้มีการกวาดล้างพวกคาทอลิก ซึ่งเป็นกลุ่มศัตรูทางการเมืองฝ่ายภาคใต้ มีการประหารชีวิตและถูกจับขังคุกหลายร้อยคน รัฐบาลเกาหลีเชื่อว่ามิเพียงลัทธิขงจื้อเท่านั้นที่จะทำให้เกาหลีรุ่งเรืองได้ เช่นเดียวกับจีนซึ่งเป็นแม่พิมพ์ให้แก่เกาหลีมาโดยตลอด การต่อต้านศาสนาคริสต์ส่วนหนึ่งคือการรับรู้ข้อมูลมาจากจีนซึ่งมีปฏิกิริยาต่อต้านการเผยแพร่ศาสนาคริสต์เช่นกัน อย่างไรก็ตามสิ่งพิมพ์เพื่อเผยแพร่ศาสนาก็คงเข้าสู่เกาหลีผ่านจากจีนเช่นกัน รู้จักกันในนาม “การเรียนรู้อย่างตะวันตก”

(Western Learning - Sohak) ขณะที่เกาหลีสะกดกั้นและลงโทษผู้เข้ารับอย่างรุนแรง กลุ่มที่เข้ารับจึงตอบโต้ด้วยการตั้งสมาคมลับขึ้น กลุ่มที่ต่อต้านศาสนาคริสต์ก็ได้ตั้งกลุ่มเช่นกัน คือกลุ่ม “การเรียนรู้แบบตะวันออก” (Western Learning-Tonghak) โดยอ้างแนวคิดของลัทธิเต๋า ศาสนาพุทธ และลัทธิขงจื้อกลุ่มนี้เชื่อว่า การเรียนรู้แบบตะวันออก จะช่วยให้เอาชนะตะวันตกได้ด้วยมนต์วิเศษ คำสอนของกลุ่มนี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับกบฏได้เฟื่องมาก

กระบวนการตงฮัก (Tonghak) เป็นปฏิกริยาที่น่าสนใจ ซึ่งมีความเข้มข้นไม่แพ้กบฏได้เฟื่องเกิดขึ้นในช่วงทศวรรษ 1860 มีหัวหน้าชื่อ โช เจ (Ch'oe Che-u, ค.ศ. 1824-1864) ซึ่งเขาได้เดินทางท่องเที่ยวไปตามท้องถื่นชนบทเพื่อแสวงหาแนวคิดและปรัชญา ในที่สุดได้ประกาศตั้งลัทธิใหม่เรียก “ตงฮัก” หมายถึง การเรียนรู้ตะวันออก เป็นการต่อต้านการเรียนรู้จากตะวันตก “โชฮัก” โชเจอ้างว่า เขาได้รับแรงศลใจจากสวรรค์ให้สถาปนาลัทธิใหม่ ลัทธิตงฮักได้รับการสนับสนุนจากพวกชาวนา และพวกยงบันที่ไม่ได้สิทธิทางการเมือง ลัทธินี้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว หลัง ค.ศ. 1860 ได้สร้างสาขาได้ทุกหมู่บ้านในเกาหลี ผู้ศรัทธาจะช่วยกันบริจาคทรัพย์สินตามสัดส่วนของรายได้ของตน ผู้นำตงฮักแต่ละสาขาจะเผยแพร่การฝึกสอนลัทธิให้แก่สมาชิก พวกตงฮักได้ประนามความແหลกແหลวของรัฐบาลเกาหลีโชเจ พร้อมสาวกคนสำคัญของเขา 20 คน ถูกจับประหารชีวิตที่เมืองเตกูใน ค.ศ. 1863 แต่ขบวนการตงฮักยังได้รับความนิยมและได้รับการสานต่อโดยผู้นำคนใหม่คือ โช ซึเฮียว (Ch'oe-Si-Hyong) เขาได้รวบรวมคำสอนของโชเจ และเขียนคัมภีร์ขึ้น 2 ส่วน คือ “ยูสะ (Yusa)” ซึ่งเป็นบทสวดกับ “ตงเกียง เตจอน” (Tonggyeong Taejon) ถือเป็นคัมภีร์สำคัญเพราะมีทั้งคำสอนและหลักการพิธีต่าง ๆ กล่าวกันว่า ปรัชญาของตงฮักมาจากการผสมผสานทั้งแนวคิดเรื่องสวรรค์ ลัทธิขงจื้อ พุทธศาสนา เต๋า และการผสมผสานกับความเชื่อพื้นเมือง อย่างไรก็ตาม เนื่องจากแรงผลักดันและตงฮักมาจากการต่อต้านตะวันตก ขบวนการนี้จึงอาจเรียกได้ว่าเป็นขบวนการชาตินิยมกระแสหนึ่ง ที่เกิดขึ้นในเกาหลีในศตวรรษที่ 19 และมีอิทธิพลต่อกลุ่มกระแสชาตินิยมรุ่นใหม่ ที่นำโดย นายชางมัน รี (Syugman Rhee)

2) เกาหลี : ความสัมพันธ์กับต่างชาติ

ชาวเกาหลีนั้นไม่ต้องการเปิดความสัมพันธ์กับต่างชาติ คงมีเพียงจีนเท่านั้นที่เกาหลียึดเป็นตัวแบบ และยินยอมอยู่ใต้อิทธิพลของจีนมานานนับศตวรรษ แต่ในศตวรรษที่ 19 ความยิ่งใหญ่ของจีนได้ถูกทำลายจากตะวันตก และนำไปสู่การลดเกียรติภูมิความยิ่งใหญ่ของจีนลงทุกขณะนับตั้งแต่สงครามฝิ่นเป็นต้นมา

ขณะเดียวกัน เกาหลีในศตวรรษที่ 19 ก็ถูกนำเข้าสู่บริบทของความขัดแย้งของกลุ่มประเทศมหาอำนาจอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น ไม่ว่าจะเป็นมหาอำนาจเก่า จีน มหาอำนาจตะวันตก และมหาอำนาจใหม่คือ ญี่ปุ่น

ดังที่ทราบแล้วว่า ลักษณะที่ตั้งของเกาหลีตั้งอยู่บนจุดยุทธศาสตร์ของการเมืองระหว่างประเทศ สำหรับจีนแล้วเกาหลีมีความสำคัญเพราะเปรียบเสมือนปราการหน้าด่านที่ช่วยป้องกันศัตรูที่จะโจมตีแมนจูเรีย หรือปักกิ่ง ในสมัยโบราณจีนจึงเข้ามามีอิทธิพลเหนือดินแดนเกาหลี แต่เป็นการอุปถัมภ์ชนชั้นสูงเกาหลีให้มีความมั่นคงในการปกครอง ฉะนั้นเกาหลีจึงมองว่าตนจะมั่นคงปลอดภัย เมื่ออยู่ภายใต้การคุ้มครองของจักรพรรดิจีนเท่านั้น เกาหลีจึงไม่ต้องการติดต่อกับประเทศใด โดยเฉพาะเมื่อ ค.ศ. 1592 และ ค.ศ. 1598 เกาหลีเคยถูกกองทัพญี่ปุ่นบุก ภาพเหตุการณ์ครั้งนั้นยิ่งทำให้เกาหลีปิดตัวเองมากยิ่งขึ้น การปิดตัวเองนั้นกล่าวได้ว่าโดดเดี่ยวยิ่งกว่าญี่ปุ่นปิดประเทศเสียอีก ฉะนั้นสมญาหนึ่งที่เกาหลีถูกขนานนามคือ “อาณาจักรฤๅษี” (The Merit Kingdom)

สำหรับญี่ปุ่น เกาหลีมีความสำคัญต่อญี่ปุ่น เพราะสภาพภูมิศาสตร์ที่ตั้งคาบสมุทรเกาหลีเป็นดินแดนบนภาคพื้นทวีปที่ใกล้ชิดญี่ปุ่นมากที่สุด เกาหลีจึงเป็นประตูด่านแรกที่จะทำให้ญี่ปุ่นสามารถติดต่อกับดินแดนบนพื้นทวีปได้ ขณะเดียวกันเกาหลีเปรียบเสมือนปราการด่านแรกที่ทำให้ศัตรูรุกรานญี่ปุ่นได้ง่ายเช่นเดียวกัน ญี่ปุ่นเคยบุกเกาหลีมาครั้งหนึ่งไม่ประสบความสำเร็จ แต่ในศตวรรษที่ 19 ญี่ปุ่นได้เริ่มขยายจักรวรรดิในเอเชีย โดยมีเกาหลีเป็นจุดเริ่มต้น

เริ่มจากปี ค.ศ. 1875 เรือรบญี่ปุ่นได้แล่นเลียบชายฝั่งเกาหลีเข้ายึดเมือง อินชอง (Inchon) เกาหลีจึงต้องเปิดเจรจากับญี่ปุ่นจนนำไปสู่การลงนามในสนธิสัญญา กังฮวา (Kanghwa Treaty) เป็นการเปิดประเทศเกาหลี สนธิสัญญาดังกล่าวนำสู่ความขัดแย้งระหว่างจีนและญี่ปุ่น นับแต่นั้นเป็นต้นมา เพราะจีนปรารถนาจะคงสัมพันธภาพกับเกาหลีในฐานะประเทศราชเช่นเดิม ขณะที่ญี่ปุ่นต้องการครอบครองเกาหลีโดยตรง นอกจากนี้ สนธิสัญญากังฮวายังนำเอาชาติตะวันตกเข้ามาขอทำสนธิสัญญากับเกาหลีอีกหลายชาติ

ความขัดแย้งระหว่างจีนกับญี่ปุ่นนั้นนำไปสู่การแบ่งแยกเกาหลีในเวลาต่อมา คือ จีนและญี่ปุ่นจะให้การสนับสนุนกลุ่มต่าง ๆ ของเกาหลี โดยจีนจะให้การสนับสนุนกลุ่มผู้สำเร็จราชการคือ เตวอนกุน ซึ่งเป็นกลุ่มหัวอนุรักษ์ ส่วนญี่ปุ่นให้การสนับสนุนกลุ่มพระนางมิน จนกระทั่งเกิดความไม่สงบภายในเกาหลีขึ้นระหว่าง 2 กลุ่มดังกล่าว นำไปสู่การแทรกแซงเกาหลีจากจีนและญี่ปุ่นจนเกิดสงคราม จีน-ญี่ปุ่น (Cino-Japanese War) ขึ้นในปี ค.ศ. 1894 ผลของสงครามคือจีนแพ้ ยอมรับเอกราชของเกาหลี การพ่ายแพ้ของจีนเป็นการเปิดโอกาสให้ญี่ปุ่นได้เข้าครอบครองเกาหลีอย่างเต็มรูปและผนวกเกาหลีไว้ในจักรวรรดินิยมของญี่ปุ่นในที่สุด โดยตั้งชื่อประเทศใหม่ให้เกาหลีว่า “โชเซ็น” (Chosen)

สำหรับชาติตะวันตกที่หมายตาเกาหลีเช่นกัน ได้แก่ รัสเซีย และอังกฤษ โดยเฉพาะรัสเซีย นั้นมองเห็นความสำคัญของเกาหลีเมื่อรัสเซียสร้างท่าเรือน้ำลึกที่วลาดีวอสต็อก (Vladivostok) เสร็จเป้าหมายที่จะขยายฐานอำนาจมาทางตะวันออกจึงเป็นไปได้มากขึ้น โดยมีเกาหลีเป็นจุดขยาย

จักรวรรดินิยมในเอเชีย ซึ่งขณะนั้นคู่แข่งของรัสเซียคือ อังกฤษ ดังนั้นเกาหลีจึงหนีไม่พ้นการเป็น
เหยื่อหมากรุกในกระดานแข่งขันของชาติมหาอำนาจ ซึ่งเกาหลีเองก็ดึงเอารัสเซียเข้ามาคานอำนาจ
ระหว่างญี่ปุ่นกับจีนเหมือนกัน จะเห็นว่ารัสเซียของนั้นได้รับผลประโยชน์ในเกาหลีมากมายเช่นกัน

อย่างไรก็ตามผลประโยชน์ของรัสเซียนั้นก็คุกคามญี่ปุ่นด้วยเช่นกัน จนนำไปสู่การทำ
สงครามระหว่างญี่ปุ่นและรัสเซียในที่สุด คือสงครามในปี ค.ศ. 1904-1905 ผลของสงครามกอง
ทัพเรือบอลติกที่เกรียงไกรของรัสเซียต้องพ่ายแพ้แก่ญี่ปุ่น นำมาสู่การลงนามในสนธิสัญญา
ปอร์ตสมัธ ซึ่งเป็นสนธิสัญญาที่เกาหลีต้องสูญเสียอิสรภาพให้ญี่ปุ่นอย่างสิ้นเชิง ขณะที่เกาหลี
ต้องประกาศยกเลิกสัญญาทั้งหมดกับรัสเซีย

3) เกาหลีภายใต้การปกครองของญี่ปุ่น

ภายหลังสนธิสัญญาปอร์ตสมัธ ญี่ปุ่นได้ผนวกเกาหลีเป็นรัฐภายใต้การปกครองอย่างเต็มรูป
จัดตั้งสำนักงานการปกครองว่าด้วยกิจการอาณานิคม (Cabinet Bureau of Colonial Affairs) ตั้งแต่
ค.ศ. 1910 เป็นต้นมา รัฐบาลญี่ปุ่นได้แบ่งหน่วยงานบริหารและปกครองอาณานิคมออกเป็น 5
กระทรวง คือ กระทรวงกิจการทั่วไป กระทรวงมหาดไทย กระทรวงการคลัง กระทรวงอุตสาหกรรม
กรรมและพาณิชย์กรรม และกระทรวงยุติธรรม โอนกิจการตำรวจ และอำนาจการปกครองแต่ละ
มณฑลมาอยู่ใต้อำนาจของญี่ปุ่น นอกจากนี้ญี่ปุ่นได้ส่งคนของตนเข้าไปในเกาหลี มีทั้งตำรวจและ
ทหารเกือบ 8 พันคน เข้าไปคุมสถานีตำรวจและสถานีสารวัตรทหารเกือบทั่วประเทศ เพื่อทำ
การปราบปรามการเคลื่อนไหวของ พวกก๊กชาติเกาหลีกลุ่มต่าง ๆ

นอกจากมาตรการดังกล่าว ญี่ปุ่นยังใช้การประกาศกฎหมายเพื่อสกัดกั้นการเคลื่อนไหว
ของพวกรักชาติอีกหลายฉบับ กล่าวกันว่า มาตรการของญี่ปุ่นทำให้พวกเกาหลีที่ก่อการกบฏถูกฆ่า
ตายกว่าหมื่นเจ็ดพัน บาดเจ็บ พิการ สามพันกว่าคน และถูกจับพันกว่าคน

สำหรับด้านเศรษฐกิจ ญี่ปุ่นเข้าครอบงำเศรษฐกิจของเกาหลีโดยแปรสภาพเกาหลีให้เป็น
ฐานการผลิตของตน ญี่ปุ่นใช้กฎหมายเป็นใบเบิกทางให้ชาวญี่ปุ่นสามารถซื้อและครอบครองที่ดิน
ในเกาหลีได้ วางระบบการถือครองที่ดินให้ทันสมัย โดยมีชาวญี่ปุ่นได้รับผลประโยชน์สูงสุด

วิธีการครอบงำทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นอีกประเภทหนึ่งคือ การผูกขาดธุรกิจการค้าและการ
ลงทุนต่าง ๆ ในเกาหลี โดยการแก้ไขกฎหมายต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับกิจการธุรกิจ ผลคือ ธุรกิจ
เอกชนของเกาหลีถูกทำลาย ขณะที่บริษัทการค้าของญี่ปุ่นเพิ่มขึ้น เช่น ธนาคาร การไฟฟ้า เหมือง
แร่ การสื่อสาร รวมทั้งการทำสัมปทานป่าไม้ และบังคับให้ธนาคารแห่งชาติเกาหลีที่ค้ำฐานะ
ของรัฐบาล ผู้สำเร็จราชการ ซึ่งต้องตัดสินใจและดำเนินนโยบายทางการคลังตามคำสั่งกรุงโตเกียว
เท่านั้น

ส่วนกิจการทางการศึกษาและศาสนา ญี่ปุ่นใช้นโยบายกดขี่และปลอมโยนควบคู่กันไป
เช่นกันรูปแบบของโรงเรียนที่ญี่ปุ่นพัฒนานั้นต้องใช้ภาษาญี่ปุ่น และใช้ครูญี่ปุ่นในการสอนวิชา

ต่าง ๆ แม้ญี่ปุ่นจะให้สิทธิเด็กเกาหลีเข้าเรียนในโรงเรียนแต่เพียงอัตราส่วนแล้ว คนญี่ปุ่นในเกาหลียังมีสถานภาพการศึกษาสูงกว่าชาวเกาหลีมากมายนัก

ทางด้านวัด ญี่ปุ่นได้รับทรัพย์สินสมบัติของวัดเป็นของรัฐ เพื่อไม่ให้ฐานะทางเศรษฐกิจของวัดดีขึ้นต้องสูญผู้คนที่การกบฏเหมือนเช่นที่กลุ่มตงฮักได้พยายามทำมาตลอด

สภาพของเกาหลีภายใต้การครอบงำของญี่ปุ่น ดำเนินมาจนกระทั่งหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ชาวเกาหลีเริ่มดิ้นรนต่อสู้ทุกรูปแบบเพื่อปฏิเสธการยึดครองของญี่ปุ่น ได้มีขบวนการเรียกร้องโดยนักศึกษาเกาหลีในกรุงโตเกียว นับเป็นสัญลักษณ์การเรียกร้องอิสรภาพโดยกลุ่มปัญญาชนเกาหลีที่มีเป้าหมายขับไล่อิทธิพลญี่ปุ่น แม้จะไม่สำเร็จแต่ได้ทำให้เกิดขบวนการชาตินิยมขึ้นในเกาหลีอย่างจริงจัง และเป็นขบวนการต่อเนื่องยาวนานจนถึงสงครามโลกครั้งที่ 2 กว่าเกาหลีจะหลุดพ้นพันธนาการจากญี่ปุ่นได้ เพลาก็ล่วงเลยมาจนถึงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยที่ญี่ปุ่นพ่ายแพ้ต้องคืนอิสรภาพให้แก่ดินแดนต่าง ๆ ที่เข้ามายึดครอง

อย่างไรก็ตามเกาหลียังถูกกระแสการเมืองโลก 2 ขั้ว ในยุคสงครามเย็นเข้ามาแทรกแซงจนต้องแบ่งเป็นเกาหลีเหนือและเกาหลีใต้ ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 มาจนกระทั่งทุกวันนี้

6.3 การปรับตัวและความเปลี่ยนแปลงในญี่ปุ่น

นับจากเวลาที่ญี่ปุ่นได้ประกาศปิดประเทศในสมัยโตกุกาวะเป็นระยะเวลากว่าร้อยปี ญี่ปุ่นประกาศตัวอยู่อย่างโดดเดี่ยว จนกระทั่งแรงผลักดันจากชาติตะวันตกทำให้ญี่ปุ่นต้องเปิดประเทศและนำไปสู่ช่วงเวลาแห่งการปฏิรูปเมจิ ใน ค.ศ. 1868 เนื่องจากญี่ปุ่นพบว่าชาติของตนได้ล้าหลังทางวิทยาการและเทคโนโลยีอย่างมากมาย เมื่อเปรียบเทียบกับตะวันตก

1) การเข้ามาของตะวันตก

ตั้งแต่ ค.ศ. 1636 ที่รัฐบาลโตกุกาวะ ได้ปิดประเทศแล้วเปิดการค้ากับฮอลันดาและจีน เฉพาะเกาะเดชิมะ หน้าเมืองนางาซากิ การปิดประเทศของญี่ปุ่นส่งผลดีในแง่ที่สามารถสร้างความเป็นปึกแผ่นความเป็นเอกภาพให้กับญี่ปุ่น ขณะเดียวกันได้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างภายในสังคมญี่ปุ่น ช่วยทำให้ญี่ปุ่นก้าวเข้าสู่การพัฒนาของระบบทุนนิยมได้อย่างรวดเร็ว

ช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 มหาอำนาจทางทะเลของตะวันตก เช่น โปรตุเกส อังกฤษ ฮอลันดา ได้เริ่มขยายลัทธิจักรวรรดินิยมตามดินแดนต่าง ๆ ในเอเชีย ไม่ว่าจะเป็นเอเชียใต้ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และขยายมาจนถึงเอเชียตะวันออก ซึ่งเห็นได้อย่างชัดเจน คือ การเข้าไปมีบทบาทในประเทศจีน จนนำไปสู่สงครามฝิ่น และข้อตกลงในสนธิสัญญานานกิง ซึ่งทำให้จีนประสบกับสภาพปัญหาภัยอาณานิคมของชาวยุโรป ที่เข้ามาบีบบังคับให้จีนทำสนธิสัญญาเดียวกันกับสนธิสัญญานานกิง ขณะที่จีนประสบปัญหาอยู่นั้น ทางด้านเหนือของญี่ปุ่น หลังจากรัสเซียได้

พยายามขยายอิทธิพลเข้าไปในดินแดนไซบีเรีย แล้วได้ขยายลงสู่ตอนเหนือของญี่ปุ่น คือ บริเวณ หมู่เกาะคูริล ดังนั้นจะพบว่ากองเรือของรัสเซียและญี่ปุ่นมักจะมีการปะทะกันอยู่ตลอดเวลา

ก่อนที่กองเรือของสหรัฐ จะเดินทางมาถึงเกาะญี่ปุ่น ได้มีชาติตะวันตกเดินทางมาค้าขาย กับญี่ปุ่นตั้งแต่สมัยก่อนการปิดประเทศ เช่น โปรตุเกสและฮอลันดา เมื่อญี่ปุ่นดำเนินนโยบาย ปิดประเทศชาติตะวันตกได้พยายามเข้ามาเจรจาหลายครั้งหลายหน แต่ความพยายามที่จะเปิด ประเทศของญี่ปุ่นก็ไม่ประสบความสำเร็จ จนกระทั่ง ค.ศ. 1854 กองทัพเรือของสหรัฐ ภายใต้การ ควบคุมของนายพลจัตวาแมทธิว เปอร์รี กองทัพเรือของสหรัฐฯ ได้นำเอาแสนยานุภาพทางทหาร เข้ามาปฏิบัติให้ญี่ปุ่นได้เห็นอย่างชัดเจน จากการยิงปืนจากเรือไปทำลายป้อมปราสาทที่เมืองเอโดะ รวมทั้งทำการปิดปากอ่าวเอโดะ ตัดเส้นทางลำเลียงเสบียงอาวุธทางน้ำของญี่ปุ่น

ดังนั้นญี่ปุ่นจำต้องยอมเปิดประเทศ โดยลงนามในสนธิสัญญาคานากาวา ค.ศ. 1854 และ ต่อมา ค.ศ. 1858 ได้เพิ่มเติมข้อตกลงในสนธิสัญญาแฮริส จากการเดินทางเข้ามาเจรจาของ ทาวัน เซนต์แฮริส ซึ่งส่งผลให้ชาติยุโรปอื่นได้มีโอกาสเข้ามาทำสนธิสัญญาเช่นเดียวกัน เนื้อหาสาระ ของสัญญาไม่แตกต่างจากที่จีนเคยทำสนธิสัญญามาแล้ว เช่นการตั้งศาลกงสุล การขอเปิดเมืองท่า สำหรับญี่ปุ่นเองนั้น เมืองท่าที่จะต้องเปิดตามสนธิสัญญา คือ โยโกฮามา โอซากา นางาซากิ ต้อง ยินยอมให้ชาวต่างชาติควบคุม การเก็บภาษี ขาเข้าของญี่ปุ่น ตลอดจนสามารถมีกองทหารของ ตนเอง และเสียดิทธิสภาพนอกอาณาเขต

2) ความเสื่อมของระบบโชกุน

สภาพสังคมของโตกุกาวาในคริสต์ศตวรรษที่ 18 ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในอย่างมาก เช่น การเกิดระบบเศรษฐกิจแบบเงินตราที่กระจายไปทั่วเมืองสำคัญ ๆ เช่น เอโดะ โอซากา เกียวโต เป็นต้น การขึ้นมามีบทบาทสำคัญของกลุ่มพ่อค้าจนก่อให้เกิดวัฒนธรรมกรรมภุมพีขึ้นตาม เมืองสำคัญ การศึกษาที่แพร่กระจายในหมู่นักรบซามูไร ทำให้เกิดความคิดที่จะมีการฟื้นฟูระบบ จักรพรรดิขึ้นมาใช้อำนาจใหม่อีกครั้ง

สถานการณ์ในยุคปลายโตกุกาวาที่ระบบภายในเริ่มเสื่อมลง ประกอบกับการถูกกดดันให้ เปิดประเทศ ทำให้สถานะของโชกุนเริ่มอ่อนแอลง ดังจะเห็นได้จากเมื่อครั้งที่รัฐบาลโชกุนได้ เสด็จหน้ากับการคุกคามของกองทัพเรือของเปอร์รี รัฐบาลโชกุนได้ขอคำปรึกษาจากไคเมียวต่าง ๆ ซึ่งพบว่ามิไคเมียวที่แสดงความเห็นด้วยและไม่เห็นด้วย ไคเมียวที่ไม่เห็นด้วยเช่นกลุ่มโทซามะใน ภาคใต้ ซึ่งต้องการต่อต้านการคุกคามของต่างชาติ ต้องการฟื้นฟูสถาบันจักรพรรดิให้กลับมาเป็น ศูนย์รวมทางจิตใจของชาวญี่ปุ่นอีกครั้ง ขณะที่ไคเมียวที่เห็นด้วยกับโชกุน ส่วนใหญ่จะเป็นไค เมียวเขตซิมบั้น ซึ่งความแตกแยกทางความคิดเห็นครั้งนี้ขยายวงกว้างมากขึ้น เมื่อรัฐบาลโชกุน ลงนามเซ็นสนธิสัญญากับตะวันตกทำให้รัฐบาลโชกุนถูกวิพากษ์วิจารณ์จากประชาชนทั่วไป และ ก่อให้เกิดความรู้สึกว่าชาวญี่ปุ่นจะต้องช่วยกันต่อสู้กับตะวันตกทุก ๆ ฝ่าย โดยมีจักรพรรดิเป็นศูนย์

กลางแห่งความสามัคคี กลุ่มที่มีบทบาทมากในการเผยแพร่ความคิดเหล่านี้ คือ พวกชาวมุไรและพ่อค้าได้หันกลับมาหนุนฐานะของจักรพรรดิอีกครั้ง

ในกลุ่มที่ต้องการโค่นล้มอำนาจโชกุน และฟื้นฟูสถาบันจักรพรรดินั้นได้แบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ พวกหัวปานกลาง และพวกหัวรุนแรง โดยในกลุ่มของพวกหัวปานกลางนั้น จะเรียกร้องให้มีการร่วมมือกันระหว่างเอโดะกับเกียวโต หมายความว่าให้โชกุนและจักรพรรดิร่วมกันปกครอง ขณะที่กลุ่มหัวรุนแรงได้เรียกร้องให้ยกสถาบันจักรพรรดิขึ้นแทนที่ระบบโชกุน กลุ่มนี้ได้ชูคำขวัญที่ว่า “เทิดเกียรติยศตรีชัย ขับไล่พวกป่าเถื่อน” หรือ “ซอนโนะ โอิชิ”

ความคิดที่ต่อต้านตะวันตกนี้ ได้นำไปสู่แผนการปฏิรูปของญี่ปุ่นโดยพวกหัวก้าวหน้า ต่างตระหนักว่าการจะเอาชนชาติตะวันตกนั้น จะต้องใช้เทคโนโลยีทางทหารและเศรษฐกิจที่เหนือกว่าชาติตะวันตก ฉะนั้นวิธีการที่จะ “ขับไล่พวกป่าเถื่อน” ได้จะต้องสร้างความแข็งแกร่ง และความมั่นคงปลอดภัยให้เกิดขึ้นภายในชาติญี่ปุ่น

ผู้นำที่สำคัญ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นไคเมียวเขตรอบนอก หรือเขตโทซามะ คือ กลุ่มซัทsuma พวกโชชู ทางเกาะคิวชูตอนใต้ ซึ่งเป็นดินแดนที่ห่างไกลจากการควบคุมของโชกุน ได้รวมพลังที่จะล้มรัฐบาลโชกุนและแคว้นเหล่านี้ล้วนเคยตระหนักในแสนยานุภาพกองทัพเรือตะวันตกมาแล้ว จึงเร่งปรับปรุงกองทัพของตนเอง

ฉะนั้นนับตั้งแต่ ค.ศ. 1853 เป็นต้นมา รัฐบาลโตกุกาวะ จึงถูกทำลายอำนาจมาโดยตลอด และต้องถดถอยอำนาจตนเองทีละน้อย จนในที่สุดได้นำไปสู่การยกเลิกรัฐบาลโชกุนทั้งหมดเมื่อวันที่ 3 มกราคม 1868 กองทัพภายใต้ชื่อจักรพรรดิได้รับชัยชนะถือเป็นการสิ้นสุดยุคฟิวคิ และนำญี่ปุ่นเข้าสู่ยุคแห่งการปฏิรูปเมจิต่อมา

3) การปฏิรูปเมจิ

3.1 การปฏิรูปด้านเศรษฐกิจ

การปฏิรูปทางด้านเศรษฐกิจถือเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาชาติของญี่ปุ่น ดังนั้นจะแบ่งการพัฒนาเศรษฐกิจของญี่ปุ่นออกเป็นด้านต่าง ๆ ดังนี้

การพัฒนาด้านอุตสาหกรรม อุตสาหกรรมที่จะกล่าวถึงนี้เป็นอุตสาหกรรมที่เน้นด้านยุทธศาสตร์และการคมนาคม ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับกองทัพสมัยใหม่ของญี่ปุ่น ซึ่งเริ่มตั้งแต่ ค.ศ. 1850 โดยจะแบ่งเป็นอุตสาหกรรมด้านต่าง ๆ คือ

- โรงงานถลุงแร่เหล็ก โรงงานถลุงแร่เหล็ก มีจุดเริ่มต้นบริเวณแคว้นทางใต้ คือแคว้นอิเซนและซัทsuma ซึ่งได้สร้างโรงงานถลุงเหล็กมาตั้งแต่ก่อนการปฏิรูปเมจิ โดยอาศัยตำราของชาวฮอลันดา ได้ทำการหล่อปืนใหญ่ ต่อมาได้ขยายไปสร้างโรงงานถลุงแร่ ทำให้ซัทsuma กลายเป็นศูนย์กลางของอุตสาหกรรมแร่เหล็กที่เจริญแห่งหนึ่ง ตระกูลที่ได้เข้ามาทำอุตสาหกรรมยานนี้ ได้แก่ ตระกูลมิโต อิเซน ซัทsuma

- โรงงานต่อเรือ การต่อเรือถือเป็นอุตสาหกรรมทางยุทธศาสตร์ที่สำคัญ เริ่มจาก ค.ศ. 1855 ได้มีการสร้างเรือในแบบยุโรป และเรือกลไฟที่นางาซากิ ตระกูลซัทsuma ได้เริ่มสร้างเรือกลไฟจำลอง ตั้งแต่ ค.ศ. 1852 และต่อมาได้สร้างเรือขนาดใหญ่ขึ้นในสมัยการฟื้นฟูจักรพรรดิ ไดเมียวแวนแคว้นต่าง ๆ ได้กลายเป็นเจ้าของเรือแบบตะวันตก ซึ่งมีจำนวนกว่าร้อยลำ นับว่าชาวญี่ปุ่นมีความรู้เรื่องเทคนิคการเดินเรือ ทั้งที่สร้างขึ้นเองและจากการซื้อของต่างประเทศพอสมควร

- การคมนาคมขนส่ง แต่เดิมเส้นทางการคมนาคมของญี่ปุ่นอาศัยเส้นทางแม่น้ำเพียงไม่กี่สาย และเส้นทางบก โดยการขนส่งส่วนใหญ่ต้องใช้บรรทุกบนหลังม้าและแรงคน ต่อมาญี่ปุ่นจึงได้เริ่มสร้างทางรถไฟสายแรกขึ้นระหว่าง โตเกียว - โยโกฮามา ใน ค.ศ. 1872 เป็นระยะทาง 19 ไมล์ ความสำเร็จในการใช้การขนส่งทางรถไฟทำให้มีการสร้างทางรถไฟสายที่สองขึ้น ใน ค.ศ. 1874 จากโกเบ ถึงโอซาก้า และขยายต่อไปจนถึงเมืองเกียวโต นอกจากเส้นทางรถไฟแล้ว ยังมีการสร้างระบบสื่อสารคมนาคม คือ การวางสายโทรเลข ใน ค.ศ. 1880 ญี่ปุ่นสามารถตั้งระบบเครือข่ายโทรเลขเมืองสำคัญทุกแห่งให้เชื่อมโยงกับรัฐบาลกลางได้ นอกจากนี้ยังมีการสร้างท่าเรือถนน และการสร้างสาธารณูปโภค เช่น ประปา เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีอุตสาหกรรมด้านอื่น ๆ เช่น การผลิตเครื่องอุปโภคบริโภค โดยเฉพาะเสื้อผ้า ซึ่งในยุคเริ่มต้นของญี่ปุ่นนี้ อุตสาหกรรมทอผ้าได้เจริญเติบโตไม่แพ้อุตสาหกรรมอื่น ๆ การขยายตัวของอุตสาหกรรมนี้ทำให้รัฐบาลเมจิจึงต้องตั้งกระทรวงอุตสาหกรรมขึ้นใน ค.ศ. 1870

การพัฒนาธุรกิจเอกชน นับตั้งแต่ญี่ปุ่นเปิดประเทศ ได้มีการนำเอาเทคโนโลยีทางอุตสาหกรรมแบบตะวันตกเข้ามาใช้ ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจอย่างแพร่หลาย เกิดการลงทุนทางด้านการเกษตร การค้าและอุตสาหกรรมพื้นเมือง สิ่งที่น่าสนใจของขบวนการปฏิรูปเมจิทางด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ คือ สิ่งที่เรียกว่า การเติบโตของธุรกิจเอกชน อันหมายถึงการเติบโตของกลุ่มพ่อค้าและบทบาทของภาคเอกชนในการพัฒนาเศรษฐกิจ

กลุ่มพ่อค้าเหล่านี้เติบโตภายในใต้สถานการณ์ปฏิกริยาโต้ตอบของชาวญี่ปุ่นต่อ ประเทศตะวันตก ซึ่งนับเป็นจุดสำคัญของการอธิบายประวัติศาสตร์สมัยใหม่ของเอเชียตะวันออกหรือของญี่ปุ่น กลุ่มคนเหล่านี้เริ่มมีความคิดเห็นแตกแยกกับวัฒนธรรมประเพณีที่สืบเนื่องในสมัยโตกูงาวะ และเข้าสู่การแสวงหาโอกาสใหม่ ๆ จะพบว่าช่วง ค.ศ. 1853 - 1865 พวกพ่อค้ากลุ่มใหม่ ๆ เริ่มมีความกล้าที่จะเสี่ยงโชคโดยการลงทุน โดยอาศัยแบบอย่างของชาวตะวันตก

ความรู้สึกรักชาติ เป็นกำลังใจสำคัญสำหรับคนกลุ่มใหม่ ที่กล้าเสี่ยงลงทุนทำธุรกิจ เพราะจะช่วยให้เกิดการปรับปรุงประเทศไปสู่ความเป็นประเทศอุตสาหกรรม นอกจากนี้ความรู้สึกดังกล่าวยังเป็นกำลังใจให้ผู้นำทางการเมือง จัดการปฏิรูปทางการปกครอง พวกคนเหล่านี้ตระหนักว่าพวกเขามีส่วนเสริมสร้างความเข้มแข็ง และความมั่นคงปลอดภัยให้กับประเทศเช่นกัน ซึ่งจะพิจารณาการเติบโตของกลุ่มพ่อค้า เหล่านี้ คือ

กลุ่มที่หนึ่ง เป็นกลุ่มที่มีฐานะทางชนชั้นมาจากพ่อค้า (Chonin) ในสมัยโตกุภาวะ ซึ่งเริ่มดำเนินธุรกิจการค้าตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19 แต่ในยุคการปฏิรูปเมจิ ปรากฏว่ากลุ่มพ่อค้าหลาย ๆ กลุ่มได้ล้มละลายหรือสูญเสียสถานะอาชีพของตนเองไปค่อนข้างมาก โดยเฉพาะกลุ่มพ่อค้าที่สนับสนุนโชกุนคงมีเพียงไม่กี่กลุ่มที่สามารถยืนหยัดมาจนถึงยุคของการปฏิรูปเมจิ ในจำนวนนี้ที่เด่นที่สุดคือ ตระกูลมิตซูชิ ที่เริ่มก่อตั้งเป็นรูปของบริษัทมิตซูชิ โดยเริ่มการค้าขายแบบเก่า ๆ ต่อมาบริษัทได้มีการปรับตัวครั้งสำคัญ คือ การเปลี่ยนมาใช้หลักการธนาคารยุคใหม่ และเริ่มขยายกิจการไปสู่ด้านอื่น ๆ บริษัทนี้กลายเป็นผู้นำที่ยิ่งใหญ่ในอุตสาหกรรมและธุรกิจการเงินในยุคเมจินี้ ซึ่งต่อมาได้รวมตัวกับอีกสามบริษัทใหญ่ เช่น มิตซูบิชิ ยาสุมา ซุมิโตโม ซึ่งรู้จักกันในนามกลุ่ม “ไซบัทสึ” หมายถึง “กลุ่มที่ทำงานเกี่ยวกับการเงิน”

กลุ่มที่สอง คือ กลุ่มนักธุรกิจที่มาจากชนชั้นทหาร (ซามูไร) ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษของสังคมญี่ปุ่นที่การเกิดนักธุรกิจ นายทุนอุตสาหกรรมมาจากชนชั้นนักรบ ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่าในครึ่งหลังของยุคโตกุภาวะ พวกทหารเป็นพวกที่กลายเป็นปัญญาชนในสังคม มีความสนใจศึกษาค้นคว้าหาความรู้ต่าง ๆ ทำให้มาตรฐานของภูมิความรู้ในกลุ่มนี้มีสูงขึ้น ประกอบกับในฐานะข้าราชการสมัยโชกุนได้เรียนรู้ระบบบริหารงานและประสบปัญหาสถานการณ์ทางการเงิน จึงทำให้กลุ่มนี้มีประสบการณ์มองเห็นปัญหาทางเศรษฐกิจของรัฐบาลโชกุน กลุ่มนี้จึงเข้ามา**มีบทบาทในฐานะนักธุรกิจในยุคเมจิ** โดยการลงทุนอุตสาหกรรมด้านต่าง ๆ จะพบว่าสมัยการปฏิรูปเมจิ กลุ่มชนชั้นซามูไรเดิมสามารถจะครอบครองการลงทุนเกือบ 1 ใน 3 ของเงินลงทุนตามธนาคารต่าง ๆ ของประเทศ จะพบว่ากลุ่มนี้เข้าไปดำเนินธุรกิจด้านธนาคาร โดยการเปิดธนาคารถึง 148 แห่งทั่วประเทศในช่วง 2 ปีแรกของการออกกฎหมายธนาคาร ใน ค.ศ. 1876 นักธุรกิจที่เด่นของกลุ่มนี้เช่น นายอิวาซากิ ยาตาโร จากแคว้นโตสะ ยาตาโรได้เข้าควบคุมธุรกิจของแคว้น ก่อนยุคเมจิ เพื่อเกิดการโอนถ่ายอำนาจทางการเมืองกลับคืนสู่จักรพรรดิ เขาได้โอนผลประโยชน์ทางการเดินเรือและการค้าของแคว้นมาดำเนินการต่อเป็นธุรกิจส่วนตัว ตั้งชื่อบริษัทของเขาว่า บริษัทมิตซูบิชิ

กลุ่มที่สาม เป็นกลุ่มนักธุรกิจที่มาจากชนชั้นกสิกร ซึ่งเป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญ กลุ่มนี้มีบทบาทตั้งแต่ปลายสมัยโตกุภาวะ ซึ่งเริ่มมีการลงทุนการเกษตรเพื่อการค้า ทำให้เกิดกสิกรที่มีกิจกรรมมั่งคั่งเกิดขึ้น พวกนี้มีความชำนาญในการรวบรวมจัดหาเงินทุน ปรับปรุงวิธีการดำเนินงานและการขายผลผลิตที่ได้จากการเพาะปลูกของท้องถิ่น ปรับปรุงเทคนิคและการพัฒนาผลประโยชน์ของกลุ่ม กลุ่มที่นี้มีบทบาทเด่นได้แก่ นายชิบูซาวา เออิชิ มาจากครอบครัวกสิกรที่ร่ำรวยจากธุรกิจการผลิต รามย้อมผ้าได้เข้าสู่การค้าเงินงานด้านธนาคารและค้าขายในช่วงการจัดตั้งรัฐบาลเมจิ ได้ถูกดึงตัวไปดำรงตำแหน่งในกระทรวงการคลัง และต่อมาได้เป็นประธานธนาคารแห่งชาติ ภายหลังเออิชิได้ลาออก และทุ่มเทให้กับการทำธุรกิจโรงงานทอผ้าที่โอซาก้า ซึ่งนับได้ว่าเป็นความสำเร็จทางอุตสาหกรรมที่สำคัญครั้งแรกของญี่ปุ่น นอกจากจะประสบความสำเร็จของ

การวางรากฐานอุตสาหกรรมเบาให้กับญี่ปุ่นแล้ว เออิชิได้ก่อตั้งบริษัทอีกมากมายกว่าร้อยบริษัท กระจายไปตามแขนงด้านต่าง ๆ ที่สำคัญ ทั้งที่ด้านอุตสาหกรรมและธุรกิจการเงิน

3.2 การเปลี่ยนแปลงทางสังคม

การพัฒนาทางการศึกษา หากว่าจะกล่าวถึงการปฏิรูปเมจิอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมสิ่งหนึ่งที่เป็นผลผลิตสำคัญในยุคสมัยนี้คือ การขยายตัวทางการศึกษาอย่างกว้างขวาง ซึ่งนับเป็นความสำเร็จที่น่าทึ่งสำหรับชาวญี่ปุ่น เนื่องจากการศึกษาเป็นพื้นฐานของการพัฒนาประเทศในทุก ๆ ด้าน ซึ่งรัฐบาล เมจิจึงได้ตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นในการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ จะเห็นได้จาก สัตยาริชฐาน 5 ข้อ ที่ได้มีการประกาศโดยจักรพรรดิเมจิ ใน ค.ศ. 1868 ซึ่งมีหนึ่งข้อที่ให้ความสำคัญต่อการวางระบบการศึกษาแบบใหม่ว่า “จะแสวงหาความรู้จากทั่วโลกเพื่อช่วยให้รากฐานการปกครองของจักรพรรดิเข้มแข็งขึ้น” ซึ่งขั้นตอนการปฏิรูปการศึกษามีดังนี้

1) การศึกษาในต่างประเทศ

เพื่อให้ชาวญี่ปุ่นมีความรู้ใหม่ ๆ จากตะวันตก หนทางแรกที่รัฐบาลเมจิทำ คือ การส่งคนไปศึกษายังต่างประเทศ ได้มีนักเรียนรุ่นแรกๆ ที่ไปศึกษาต่างประเทศบ้างแล้วก่อนยุคเมจิ คือ นักศึกษาที่ถูกส่งไปศึกษาที่เนเธอร์แลนด์ กลุ่มนี้เมื่อกลับมาได้มีบทบาทในการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย เช่น นายเอโนะ โมโตะ ซึ่งเป็นผู้บัญชาการกองทัพเรือ ในสมัยเมจิได้ส่งคนหนุ่มคนสาวไปเรียนต่อมากขึ้น เช่นมีการส่งไปสหรัฐฯ ฝรั่งเศส เยอรมัน กลุ่มนี้เมื่อกลับมาได้เป็นกำลังสำคัญในการบูรณะประเทศ โดยเฉพาะช่วงทศวรรษ 1870 เป็นต้นมา

2) การจ้างผู้เชี่ยวชาญชาวต่างประเทศ

ช่วงเวลาที่ญี่ปุ่นส่งคนไปศึกษายังต่างประเทศ ญี่ปุ่นได้จ้างผู้เชี่ยวชาญชาวต่างประเทศเข้ามาช่วยวางรากฐานความรู้ เพราะเป็นอีกวิธีหนึ่งที่จะได้รับความรู้จากตะวันตก โดยญี่ปุ่นได้ว่าจ้างชาวต่างประเทศ เช่น ชาวอเมริกัน ให้มาช่วยวางแผนพัฒนาเกาะฮอกไกโด ว่าจ้างชาวยุโรปในการจัดตั้งโรงงานต่าง ๆ ในช่วง ค.ศ. 1868-1874 ญี่ปุ่นได้ใช้วิธีการให้นักศึกษาชาวญี่ปุ่นเข้าไปเป็นผู้ช่วยให้ผู้เชี่ยวชาญชาวยุโรปฝึกงานให้ชาวญี่ปุ่นได้พยายามเรียนรู้จากชาวต่างประเทศให้มากที่สุด และเมื่อกลุ่มนักศึกษาญี่ปุ่นที่ไปศึกษาต่างประเทศกลับมา ก็ได้ถูกบรรจุแทนผู้เชี่ยวชาญชาวต่างประเทศ

3) การศึกษาแบบใหม่

การปฏิรูปเมจิ ได้มีการจัดการปฏิรูปการศึกษาของญี่ปุ่นใหม่หมด แต่เดิมที่มีลักษณะการศึกษาแบบ “โรงเรียนวัด” คือ การถ่ายทอดความรู้ของขงจื้อและพุทธศาสนาตามสำนักต่าง ๆ เพื่อให้อ่านออกเขียนได้ และรวมถึงการฝึกฝนอบรมลัทธิชินโต อันเป็นวัฒนธรรมเก่าแก่ของญี่ปุ่น ใน ค.ศ. 1871 รัฐบาลเมจิได้ยกเลิกการเรียนการสอนแบบเก่าอย่างสิ้นเชิง ตั้งกระทรวงศึกษาธิการแบบ

ตะวันตก และเอาแนวทางของฝรั่งเศสมาใช้ แบ่งการศึกษาเป็นประถม มัธยม ขยายการศึกษาภาคบังคับ จาก 3 ปี เป็น 6 ปี

ต่อมาได้ใช้แนวคิดเสรีแบบอเมริกาเข้ามาจัดการศึกษา โดยนักการศึกษาคนสำคัญคือ ฟูกุซาวา ได้เป็นผู้วางระเบียบการศึกษาชั้นประถมตามแบบอเมริกา โอนอำนาจการควบคุมโรงเรียนสามัญให้แก่อำเภอเป็นผู้ดูแลจัดการ นอกจากโรงเรียนรัฐบาลจะขยายตัวแล้ว โรงเรียนเอกชนก็เติบโตอย่างรวดเร็ว เพราะมีความเป็นอิสระในการจัดการศึกษา ซึ่งรวมถึงโรงเรียนคริสเตียนอื่น ๆ มีการจัดตั้งโรงเรียนมัธยมสำหรับเด็กผู้หญิง และวิทยาลัยการศึกษาระดับสูงสำหรับสตรีมหาวิทยาลัยสตรีญี่ปุ่น คือ มหาวิทยาลัยสตรีแห่งโตเกียว (โตเกียว โจชิ ไควากุ) ภายใต้การอุปถัมภ์ของศาสนาคริสต์

ใน ค.ศ. 1880 มีการแก้ไขระบบการศึกษาครั้งใหญ่อีกระลอกหนึ่ง ซึ่งมีจุดเด่นคือ

1. การพยายามเลิกกลอกเลียนแนวทางการศึกษาจากตะวันตก แล้วหันมาแสวงหาคุณค่าขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมเข้ามาผสมผสาน

2. เน้นหลักการสอนศีลธรรมในชั้นประถม เน้นการต่อต้านอิทธิพลตะวันตกที่ไม่พึงประสงค์ เน้นอุตสาหกรรมความกลมเกลียวของสังคมและความจงรักภักดีต่อราชบัลลังก์

3. การศึกษาแบบใหม่ได้สอดแทรกเรื่องวรรณคดี ประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาของจีน และญี่ปุ่น (แนวคิดขงจื้อและศาสนาพุทธ)

4. มีการขยายโรงเรียนของรัฐ และเพิ่มระดับการศึกษาทางเทคนิคอาชีพและระดับมหาวิทยาลัย

5. มีการปรับปรุงมหาวิทยาลัยใหม่ ๆ เปิดเพิ่มคณะสาขาต่าง ๆ มากขึ้น เช่นมหาวิทยาลัยโตเกียว, เกียวโต, โคโงกุ, คิวชู, ฮอกไกโด

ในคริสต์ศตวรรษที่ 20 ญี่ปุ่นได้เสนอร่างโครงการศึกษาใหม่ ซึ่งส่งผลให้ญี่ปุ่นประสบผลสำเร็จในการจัดการศึกษาในเวลาต่อมาคือ

1. แบ่งการศึกษาภาคบังคับ เป็น 6 ปี สามารถผลิตประชากรที่อ่านออกเขียนได้กระจายสู่สังคมด้านต่าง ๆ ทั้งกองทัพ โรงงาน ไร่นาต่าง ๆ

2. แบ่งการศึกษามัธยมเป็น 5 ปี มีทั้งระดับโรงเรียนเทคนิค, โรงเรียนสตรี มุ่งเน้นการจัดการศึกษาทุกด้านที่จำเป็นตลอดจนวิชาชีพในระดับสูง

3. ขยายการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยเป็น 3-4 ปี และสาขาแพทย์ 5 ปี

ทั้งหมดนี้คือ คุณูปการของการปฏิรูปการศึกษาของยุคสมัยเมจิที่ส่งผลต่อการพัฒนาประเทศของญี่ปุ่นในเวลาต่อมา

3.3 การเปลี่ยนแปลงด้านการเมืองการปกครอง

ถ้ากล่าวที่ว่าประชาธิปไตยจะเติบโตไปพร้อม ๆ กับเศรษฐกิจแบบทุนนิยมสำหรับสังคมตะวันตกแล้วไม่ใช่เรื่องแปลก เพราะนับตั้งแต่มีการปฏิวัติอุตสาหกรรม การเกิดรัฐชาติ สังคมตะวันตกได้พัฒนาสถาบันการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ที่ควบคู่มากระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมแต่สำหรับกลุ่มประเทศในเอเชีย ประชาธิปไตยกลายเป็นของใหม่และประสบปัญหาการนำมาใช้ค่อนข้างจะช้า คงมีเพียงญี่ปุ่นที่รับเอาระบอบการเมืองของตะวันตก เข้ามาใช้ก่อนประเทศอื่นในเอเชียโดยไม่ต้องมีการปฏิวัติให้เสียเลือดเนื้อ

การก้าวไปสู่ระบบประชาธิปไตยของญี่ปุ่น มีส่วนผลักดันจากความสำเร็จในการปรับปรุงประเทศด้านอื่น ๆ ด้วย เช่น ด้านเศรษฐกิจและสังคม เหตุการณ์สำคัญอันหนึ่งที่จุดประกายการเรียกร้องให้มีการปกครองแบบรัฐสภา คือ กบฏซัทsuma ใน ค.ศ. 1877 ซึ่งเป็นกบฏ ที่เรียกร้องหลักการว่าด้วยเรื่องเสรีภาพ โดยยื่นข้อเรียกร้องต่อรัฐบาลให้สนใจต่อ “สภาแห่งชาติ” ขึ้น

องค์กรการเรียกร้องทางการเมืองของกลุ่มชนชั้นกลางมีความสำคัญมากขึ้น โดยมีแรงกดดันจากหลาย ๆ ฝ่าย คือ

1. การเรียกร้องนี้มาจากการประท้วงของพวกทหารที่ไม่พอใจสภาพการเมืองที่ผู้นำมาจากกลุ่มชาวนาที่มั่งคั่ง และพ่อค้าบางกลุ่ม (กลุ่มนี้จะเสียภาษีให้แก่รัฐจำนวนมาก)
2. การเรียกร้องของกลุ่มปัญญาชนญี่ปุ่นที่มีความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยจากตะวันตก เช่น นายฟูกุซาวา ที่ได้เขียนบทความต่าง ๆ ในหนังสือพิมพ์ แปลผลงานนักคิดของชาวตะวันตกเป็นภาษาญี่ปุ่น เช่น งานของรุสโซ เรื่อง สัญญาประชาคม

วิกฤตการณ์ การเรียกร้องรัฐธรรมนูญนี้มีแรงกดดันต่อรัฐบาลเมจิมากขึ้น จนถึง ปี 1881 มีขบวนการเรียกร้องรัฐธรรมนูญขึ้น โดยใช้เวลาเตรียมร่างและสำเร็จใน 8 ปีต่อมา ฉะนั้น ค.ศ. 1889 ได้มีการพระราชทานรัฐธรรมนูญโดยจักรพรรดิเมจิ มีการจัดตั้งระบบรัฐสภาขึ้น รวมทั้งมีการตั้งพรรคการเมือง ตามมาในเวลาต่อมา

4) ญี่ปุ่นกับชัยชนะในสงคราม

ช่วงระยะเวลาของการปฏิรูปเมจิ เกือบสามทศวรรษได้นำญี่ปุ่นเข้าสู่ความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ คือการทำสงครามกับจีนและรัสเซีย และประสบชัยชนะในสงครามทั้งสองครั้ง นับได้ว่าเป็นผลพวงของความสำเร็จการปฏิรูปเมจิ

4.1 สงครามจีน - ญี่ปุ่น Sino-Japanese War (ค.ศ. 1894-1895)

สาเหตุของสงครามจีน - ญี่ปุ่นมาจากประเด็นเรื่องความต้องการดินแดนเกาหลี เหตุที่เกาหลีกลายเป็นชนวนความขัดแย้งระหว่างจีนกับญี่ปุ่น เนื่องด้วยลักษณะที่ตั้งของเกาหลีเป็นเสมือนรัฐกับชนระหว่างจีนกับญี่ปุ่น หลายครั้งที่ญี่ปุ่นเคยพยายามยกกองทัพเข้าไปในเกาหลี เพื่อ

จะใช้เป็นฐานโจมตีจีนในสมัยโบราณ ขณะเดียวกันจีนก็มองว่าเกาหลีเคยเป็นดินแดนที่จีนเคยมีอิทธิพลมาตลอด

เริ่มจากปี 1875 ญี่ปุ่นได้พยายามขออิทธิพลเข้าไปในเกาหลี โดยได้ส่งเรือไปสำรวจปากแม่น้ำฮันของเกาหลี รวมทั้งได้พยายามเจรจากับจีนให้เกาหลีเปิดประเทศ ขณะเดียวกันญี่ปุ่นได้พยายามขยายอิทธิพลเข้าไปแทรกแซงกิจการภายในของเกาหลี

ในทศวรรษ 1880 เกิดกบฏตงฮัก ในเกาหลีรัฐบาลราชวงศ์ชี่ได้ขอให้จีนส่งกองทัพเข้าไปปราบกบฏ ตงฮัก ญี่ปุ่น จึงถือโอกาสส่งทัพของตนเข้าไปในเกาหลี โดยอ้างว่าช่วยเกาหลีปราบกบฏ กองทัพจีนกับญี่ปุ่นจึงประจัญหน้ากันในเกาหลี ดังนั้นสงครามจีน - ญี่ปุ่นจึงเกิดขึ้น ในปี 1894 และต้องยุติลงอย่างรวดเร็วในต้นปี 1895 โดยกองทัพญี่ปุ่นสามารถยึดแม่น้ำทางเหนือของจีน ยึดฐานทัพเรือที่เมืองปอร์ตอาเธอร์ ปลายสุดของแหลมเหลียวตง รวมทั้งสามารถจมกองทัพเรือของจีนได้เป็นจำนวนมาก ในที่สุดจีนจึงได้ขอเจรจาทำข้อตกลงยุติสงคราม ในสนธิสัญญาโมโนเซกิ (17 เมษายน 1895) สาระสำคัญของสนธิสัญญาคือ

1. จีนต้องยอมรับว่าเกาหลีเป็นประเทศเอกราช
2. จีนต้องยกแหลมเหลียวตง เกาะไต้หวัน และเกาะเพสคาโดเรสให้ญี่ปุ่น
3. จีนต้องจ่ายค่าปฏิกรรมสงคราม 300 ล้านเยน
4. ให้ญี่ปุ่นมีสิทธิสภาพนอกอาณาเขตในจีน

ผลกระทบของสงคราม

1. การพ่ายแพ้ญี่ปุ่นของจีนได้เปิดเผยถึงสถานะภายในของจีนที่อ่อนแอและทรุดโทรมเป็นผลให้มหาอำนาจตะวันตกแข่งขันกับขอลิทธิเหนือดินแดนสำคัญๆ จากจีน นับตั้งแต่ ค.ศ. 1895 เป็นต้นมา

2. ภายหลังสงครามญี่ปุ่นต้องเผชิญกับเหตุการณ์ที่เรียกว่า “การแทรกแซงของ 3 มหาอำนาจ” คือ ฝรั่งเศส เยอรมัน รัสเซีย ที่บังคับบีบบังคับให้ญี่ปุ่นคืนแหลมเหลียวตงและท่าเรือที่ปอร์ตอาเธอร์ เพราะการที่ญี่ปุ่นครอบครองดินแดนเหล่านี้เป็นการคุกคามและก่อกวน “สันติภาพในตะวันออกไกล”

3. บทเรียนที่ญี่ปุ่นได้รับจากการแทรกแซงของมหาอำนาจ ทำให้ญี่ปุ่นตระหนักถึงความสำคัญของการใช้กำลัง หรือทฤษฎีที่ว่า “ปลาใหญ่ กินปลาเล็ก” จึงส่งผลให้กองทัพบกและกองทัพเรือขยายอำนาจมากขึ้น ดังจะพบว่าหลังสงคราม ได้มีการถวายเป็นตำแหน่งให้จักรพรรดิในฐานะผู้บัญชาการทหารสูงสุด อันจะเป็นจุดสำคัญที่ทำให้ญี่ปุ่นดำเนินนโยบายจักรวรรดินิยมในเวลาต่อมา

4.2 สงครามญี่ปุ่น - รัสเซีย Russian-Japanese War (ค.ศ. 1904 - 1905)

สาเหตุของสงครามเป็นผลต่อเนื่องมาจากสงครามจีน - ญี่ปุ่น กล่าวคือ ดินแดนเกาหลีได้กลายเป็นเวทีการปะทะทางการทูตระหว่างญี่ปุ่นกับรัสเซียตลอดมา เนื่องจากรัสเซียต้องการแผ่ขยายอำนาจเข้าไปในแมนจูเรีย ซึ่งเป็นแหล่งอุดมสมบูรณ์ของจีน ขณะที่ญี่ปุ่นก็จ้องแมนจูเรียอยู่เช่นกัน โดยใช้เกาหลีเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่จะแผ่ขยายอำนาจเข้าไปครอบครองแมนจูเรีย ฉะนั้นเกาหลีจึงกลายเป็นฐานที่มั่นสำคัญของญี่ปุ่น

ดังนั้นรัสเซียจึงร่วมมือกับเยอรมัน บีบให้ญี่ปุ่นคืนแหลมเลียวตงกลับคืน โดยการลงนามร่วมกันในสนธิสัญญาชิโมโนะโงะ ในปี 1896 เพื่อร่วมกันต่อต้านญี่ปุ่น ขณะเดียวกัน รัสเซียก็ขอให้จีนให้สิทธิพิเศษแก่รัสเซียในการสร้างทางรถไฟสายทรานส์ไซบีเรีย ผ่านแมนจูเรีย ไปถึงเวลาดิวอสต็อก ฉะนั้นญี่ปุ่นจึงวิตกต่อการขยายอำนาจของรัสเซียในเกาหลีและแมนจูเรียเป็นอย่างยิ่ง จึงหันไปเป็นพันธมิตรกับอังกฤษ

ช่วง ค.ศ. 1902 - 1903 รัสเซียได้ลักลอบส่งกำลังทหารของตนข้ามแม่น้ำยาลูเข้าไปในเขตเกาหลี และในปี 1904 ญี่ปุ่นจึงได้ประกาศสงครามกับรัสเซีย ปรากฏว่าญี่ปุ่นสามารถตีได้เมืองพอร์ตอาเธอร์ และยึดได้เมืองมุกเดน รวมทั้งสามารถจมกองเรือรบบอลติกที่มีชื่อเสียงของรัสเซียได้ที่พอร์ตอาเธอร์และลุ่มแม่น้ำเหลืองเป็นจำนวนมาก

ได้มีการไถ่เกลียดสงบศึกโดยอเมริกาและอังกฤษ สงครามยุติโดยการทำสนธิสัญญาพอร์ตสมัธ (1905) สาระสำคัญของสนธิสัญญา คือ

1. รัสเซียยอมรับฐานะพิเศษของญี่ปุ่นในดินแดนเกาหลี
 2. รัสเซียยอมโอนสัมปทานเช่าต่าง ๆ จากจีนให้แก่ญี่ปุ่น คือ กิจกรรมรถไฟในแมนจูเรีย เมืองพอร์ต อาเธอร์ และไคเรน
 3. รัสเซียยอมยกส่วนใต้ของเกาะซาคคารินให้ญี่ปุ่น
- ตั้งแต่ ค.ศ. 1905 เป็นต้นมา ญี่ปุ่นได้ผนวกเอาเกาหลีเป็นดินแดนของตน จนถึง ค.ศ. 1945 ในฐานะอาณานิคม

ผลกระทบ

ชัยชนะในสงครามทั้ง 2 ครั้ง โดยเฉพาะเมื่อเอาชนะรัสเซียได้ ถือได้ว่าเป็นชัยชนะครั้งแรกของชาวเอเชียต่อชนชาติผิวขาว ทำให้ญี่ปุ่นได้รับการยอมรับเสมอเท่าเทียมชาติตะวันตก

นอกจากนี้ญี่ปุ่นได้กลายเป็นผู้ปลุกกระแสการต่อต้านลัทธิอาณานิคมของชาติตะวันตก ซึ่งอาจกล่าวว่าเป็นลัทธิชาตินิยมของชนชาติเอเชียที่ถูกญี่ปุ่นกระตุ้นขึ้นมา อันเป็นที่มาของการจัดระเบียบใหม่ในชื่อเรียกว่า “วงศัไพบูลย์แห่งเอเชีย” ซึ่งนำญี่ปุ่นเข้าสู่ผู้รุกรานในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2

บทที่ 7

บทสรุป

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นดินแดนที่มีความสำคัญ อีกแห่งหนึ่งของเอเชีย โดยมีชาติที่มีอารยธรรมยิ่งใหญ่เช่นจีน เป็นผู้สร้างและถ่ายทอดอารยธรรมให้แก่เกาหลีและญี่ปุ่น จนทำให้ลักษณะอารยธรรมของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีลักษณะเฉพาะตน อันเกิดจากการผสมผสานระหว่างปรัชญาพุทธศาสนา ขงจื้อ เต๋า และชินโตของญี่ปุ่น

อารยธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สามารถย้อนกลับไปนับตั้งแต่ยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ดินแดนแต่ละแห่งล้วนมีความเป็นมาเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐาน และการก่อตัวของวัฒนธรรมในยุคต้นแตกต่างกันไป ตามลักษณะทางกายภาพและเงื่อนไขทางสังคม อย่างไรก็ตามในเวลาต่อมาอาณาจักรจีนได้กลายเป็นผู้สร้างอารยธรรมจีนยิ่งใหญ่ และถ่ายทอดให้แก่เกาหลีและญี่ปุ่น ซึ่งทั้งสองแห่งได้จำลองแบบอย่างไปจากจีนเกือบทุกด้าน จนดูเหมือนเป็นจีนแห่งที่สองและที่สาม แต่ในท่ามกลางกระบวนการเลียนแบบจีน ทั้งเกาหลีและญี่ปุ่นก็สามารถคงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมบางส่วนของตนไว้ได้ โดยเฉพาะญี่ปุ่นนั้นอาจกล่าวได้ว่า ได้นักเขียนแบบดัดแปลงและปรับให้กลมกลืนจนกลายเป็นเอกลักษณ์ของญี่ปุ่นขึ้นมาได้

ภาพของจีนคือผู้ยิ่งใหญ่แห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จนความภาคภูมิใจนี้ ทำให้จีนปิดกั้นการรับรู้ความต่างและความยิ่งใหญ่ที่เหนือกว่าที่เข้ามาสังคมจีนในยุคสมัยใหม่ ส่งผลให้จีนประสบวิกฤตการณ์หลายครั้งหลายคราในการต้องปรับตัวเข้ากับยุคสมัยใหม่ ต่างจากญี่ปุ่นที่พร้อมจะเปิดรับความเจริญในทุกรูปแบบมาตั้งแต่ยุคโบราณ แม้จะมีช่วงการปิดประเทศในยุคสมัยกลาง แต่เมื่อเผชิญหน้ากับแสนยานุภาพกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ของตะวันตก ญี่ปุ่นก็ยอมรับในความเปลี่ยนแปลง และพร้อมที่จะปรับตัวให้ก้าวทันกับชาติตะวันตก จุดนี้ทำให้กลายเป็นแรงผลักดันสำคัญให้ญี่ปุ่นประสบความสำเร็จในการพัฒนาประเทศในช่วงการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ สำหรับเกาหลีนั้น เนื่องจากตำแหน่งที่ตั้งอยู่ในจุดยุทธศาสตร์ของการแข่งขันอำนาจมาตั้งแต่ต้น เกาหลีจึงยากที่จะหลบเลี่ยงและรักษาตัวให้หลุดพ้นจากกระแสการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ แต่ด้วยเงื่อนไขที่อ่อนแอของโครงสร้างสังคมภายในและการเป็นดินแดนเล็ก ๆ ที่ยอมอยู่ใต้อิทธิพลของจีนมาแต่สมัยโบราณ จึงทำให้เกาหลีต้องตกอยู่ภายใต้การปกครองของชาติอื่น ๆ ต่อมา เช่น ญี่ปุ่น

การศึกษาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะช่วยให้ช่วยมองเห็นพลังทางภูมิปัญญาของชนชาติ เอเชียในทางหนึ่ง อีกทางหนึ่งอาจเป็นบทเรียนที่ช่วยเป็นกระจกส่องให้เห็น “ตัวตน” ของดินแดนแห่งนี้จากพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

หนังสือภาษาไทย

- คาร์ริงตัน กู๊ดริช เจียน, ส.ศิวรักษ์ แปล ประวัติศาสตร์จีน. กรุงเทพฯ : เกล็ดไทย, 2541.
- จอห์น เค. แฟร์เบงก์, เอ็ดวิน โอ. ไรเซาเออร์, แอลเบิร์ต เอ็ม. เคิร์ก แต่ง, เพ็ชรี สุมิตร และคณะแปล. เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 1-4. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2521.
- จอห์น ฮอลิเดย์, เกแวน แม็ค คอรัแมค แต่ง, เสน่ห์ จามริก แปล, จักรวรรดินิยมญี่ปุ่นปัจจุบัน ระบบวงไฟบูลย์มหาเอเซียบูรพา. กรุงเทพฯ : โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2518.
- จันทร์ฉาย กักอชิตม. ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นสมัยใหม่. กรุงเทพฯ : รามคำแหง, 2528.
- ดำรง ฐานดี. เกาหลีใต้ : บทบาทของรัฐในการพัฒนาประเทศ. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530.
- ทวีป วรดิถก, ประวัติศาสตร์จีน. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ, 2538.
- ทิพาคา ยังเจริญ, ประวัติอารยธรรมญี่ปุ่น. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- เทือ ชงธรรม และวรรณภา พรประเสริฐ แปลและเรียบเรียง, ขบวนการนักศึกษาจีน 4 พฤษภาคม ปี 1949. ม.ป.ป., ม.ป.ท.
- พรรณี นัทรพลรักษ์ แปล, ญี่ปุ่นการก่อตัวเป็นชาติสมัยใหม่. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์ศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2526.
- เพ็ญศรี กาญจนมัย และสุสดี สัตยมานะ แปลและเรียบเรียง, สาธารณรัฐประชาชนจีน. สำนักพิมพ์ต่างประเทศของสาธารณรัฐประชาชนจีน, 2527.
- ภูวดล ทรงประเสริฐ, ประวัติศาสตร์เกาหลีสมัยใหม่. กรุงเทพฯ : รามคำแหง, 2525.
- ล.เสถียรสุด เรียบเรียง, ประวัติวัฒนธรรมจีน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ ก.ไก่ ม.ป.ท.
- วุฒิชัย มูลศิลป์, จีน : การต่อสู้เพื่อมหาอำนาจ. กรุงเทพฯ : เกล็ดไทย, 2521.
- ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์ บรรณาธิการ, รวมบทความเกี่ยวกับอารยธรรมตะวันออก. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2522.
- สมปราชญ์ จัมมะพินธุ์, ที่นี่...เกาหลีใต้. กรุงเทพฯ มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2534.
- สุรางค์ศรี ดันเสียงสม แปล, อำนาจและเป้าหมายของญี่ปุ่นในโลกสมัยใหม่. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

สุวรรณา สถาอนันท์, กระแสน้ำปรัญชาจีน : ข้อโต้แย้งเรื่อง ธรรมชาติ อำนาจและจารีต.

กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

สำนักงานสารนิเทศภาคพื้นทะเลและไซลสาธาณรัฐเกาหลี, ความจริงเกี่ยวกับเกาหลี.

กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

อ.วลาดีกษณ์ เปลและเรียบเรียง, สงครามฝิ่น. กรุงเทพฯ : ชมรมหนังสือ "ศึกษา", 2524.

อาเซอร์ อี. ไทด์เคอร์มานน์ บรรณาธิการแต่ง, เพ็ญศรี กาญจนมัย บรรณาธิการแปล, ประวัติ

ศาสตร์และอารยธรรมญี่ปุ่น. กรุงเทพฯ : วรวิฑูการพิมพ์, 2522.

อี.เอช. นอร์แมน เจียน, พรรณี ฉัตรพลรักษ์ แปล, ญี่ปุ่น : การก่อตัวเป็นชาติสมัยใหม่.

โครงการแปลไทย-ญี่ปุ่น มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2526.

เอ็ดวิน โอ.ไรเซาเออร์ แต่ง, ประเสริฐ จิตติวัฒนพงศ์ แปล, เรื่องของชนชาติญี่ปุ่น.

กรุงเทพฯ : กราฟิการ์ต.

เอ็ดวิน โอ.ไรเซาเออร์ เขียน, วุฒิชัย มูลศิลป์และสุภัทรา (นิลวัชระ) วรรณนิณ บรรณาธิการ,

ญี่ปุ่น. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2531.

หนังสือภาษาอังกฤษ

A Handbook of Korea, Korean Overseas Information Service, 1990.

Arthur Cotterell, East Asia. John Murry, 1996.

Conrad Schirohaver, A Brief History of China and Japanese Civilizations, Harcourt Brace
Lovavich, Inc. 1978.

Donald A. Mackenzie, China and Japan : Myths and Legends. The Guernsey Press,
1994.

Mikiso Hane, Premodern Japan ; A Historical Survey, Westview Press, 1991.

Lee Lai To editor, The 1911 Revolution-the Chinese in British and Dutch Southeast
Asia, Heinemann Asia Singapore, 1987.